

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
ГО «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
(КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ)

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
«Актуальні проблеми кримінального
права і процесу та шляхи їх
вирішення»

*присвяченої науковій школі доктора юридичних
наук, професора, професора кафедри
кримінального права та процесу
Нікітіна Юрія Вікторовича
з нагоди його 70-річчя*

12 грудня 2024 року
м. Ірпінь

УДК 343:343.3/.7: 343.1+343.9 (477) (063)
ББК 67.9(4Укр)308
А43

Актуальні проблеми кримінального права і процесу та шляхи їх вирішення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 12 грудня 2024 р.) [Електронне видання у pdf-форматі] / уклад. Н.А. Сперкач; За заг.ред. Дідківської Г.В. Кафедра кримінального права та процесу. Навчально-науковий інститут права. Державний податковий університет, м. Ірпінь. 2024. 224 с.

Укладач: *Сперкач Н.А.*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

За загальною редакцією *Дідківської Г.В.*, завідувача кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету, доктора юридичних наук, професора

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету
(Протокол № 5 від 20 грудня 2024 року)

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету
(Протокол № 8 від 13 січня 2025 року)

Матеріали, подані учасниками Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права і процесу та шляхи їх вирішення» за наступними тематичними напрямками:

- Актуальні проблеми кримінального права та кримінології
- Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики
- Імплементція європейських та міжнародних стандартів в систему кримінального права та процесу в Україні
- Актуальні питання правоохоронної діяльності та цивільної безпеки в Україні

Матеріали подані та укладені у Збірнику в авторській редакції. За достовірність фактів, посилань, стилістичне та орфографічне оформлення поданих матеріалів, відповідальність несуть автори наукових тез та їх наукові керівники.

© Кафедра кримінального права та процесу, 2024

Нікітін Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

Автобіографічна довідка

Освіта

1977 р. – Київський університет імені Т.Г. Шевченка (нині Київський Національний університет ім. Тараса Шевченка), спеціальність «правознавство». У 1985 р. в спеціалізованій Вченій раді Київської вищої школи МВС СРСР захистив кандидатську дисертацію на тему «Попередження розкрадань у споживчій кооперації». 9.12.1993 р. атестаційною колегією Міністерства освіти України Нікітіну Юрію Вікторовичу присвоєно вчене звання доцента.

У 2013 р. у спеціалізованій Вченій раді Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України захистив докторську дисертацію на тему «Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства». 30.06.2015 р. Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України Нікітіну Юрію Вікторовичу присвоєно вчене звання професора.

Науково-педагогічна діяльність

З 1977 по 1982 р. працював у практичних підрозділах МВС України.

У жовтні 1982 р. вступив до ад'юнктури Київської вищої школи МВС (нині Національна академія внутрішніх справ), де захистив кандидатську дисертацію і пройшов шлях від викладача до заступника начальника кафедри теорії та практики оперативно-розшукової роботи.

У 1985 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Попередження розкрадань у споживчій кооперації» (спеціальність 12.00.08).

У 1993 р. присвоєно вчене звання доцента.

З жовтня 1995 р. працював виконавчим директором з правового циклу вищого навчального закладу «Національна академія управління». У 2008 р.

започаткував «Юридичну клініку» яка надавала безкоштовні послуги соціально незахищеним верствам населення. З грудня 1995 р. – по серпень 2018 р. декан юридичного факультету ВНЗ «Національна академія управління» IV рівня акредитації.

З 2009 по 2012р. завідувач кафедри «Теорії та історії держави і права».

З 2013 р. завідувач кафедри «Кримінального права та процесу».

У 2013 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства» (спеціальність 12.00.08).

У 2015 р. присвоєно вчене звання професора кафедри кримінального права та процесу.

З вересня 2018 р. по теперішній час працює на посаді професора кафедри кримінального права та кримінології (нині кримінальної юстиції) Навчально-наукового інституту права, Державного податкового університету.

Суспільно-громадська діяльність.

З 2006 по 2011 р. член Ради Спілки юристів України, з 2011 р. член Ради Союзу юристів України, член редакційної колегії наукового фахового журналу “Юридична наука”, член двох рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій. Керує підготовкою кандидатських та консультант докторських дисертацій. Член ГО «Кримінального права України», з 2016 р. член ГО «Інститут незалежних експертів».

Участь у міжнародних проектах.

Член Вченої ради Європейської асоціації наук з безпеки. European Association for Security

Підвищення кваліфікації (сертифікати):

Міністерство фінансів України, Університет державної фіскальної служби України. Сертифікат про підвищення кваліфікації СС 40233365/1540/21 від 22.04.2021 р. Реєстр. №1540.

Нагороди

Нагороджений Почесною грамотою та почесною відзнакою Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України» (2004 р.), знаком «Відмінник міліції» (1980 р.), Подякою Київського міського голови (2004 р.), Почесною грамотою Спілки юристів України (2005 р.), Почесною грамотою Союзу юристів України (2014 р.), Почесною грамотою Національної академії внутрішніх справ та Ради ветеранів (2014 р.), Подякою Національної поліції України (2019 р.), Почесною грамотою Союзу юристів України (2020 р.), Грамотою та подякою Університету ДФС України (2020 р.).

*Тематичний напрямок конференції:
«Актуальні проблеми кримінального права та кримінології»*

Антипов Володимир Іванович
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та
процесу Державного податкового університету

**УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ
ДИТИНИ ВІДРАЗУ ПІСЛЯ ПОЛОГІВ – ОСОБЛИВОСТІ УМИСЛУ**

В науково-практичних коментарях до статті 117 КК, в підручниках та посібниках автори єдині у в тому, що законодавець, формулюючи привілейований склад умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини виходив «з презумпції, що під час пологів та одразу після них у жінки є особливий психічний і ослаблений фізичний стан, який виступає пом'якшуючою обставиною» [1, с.118].

В той же час, спірним залишається питання кваліфікацію умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів за обставин, що свідчать про наявність умислу, що виник до пологів. Деякі автори вважають, що «момент виникнення умислу вбити новонароджену дитину на кваліфікацію вбивства не впливає». [2, с.47].

Однак більш поширеною в доктрині кримінального права є позиція про те, що вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів із заздалегідь обдуманим умислом слід кваліфікувати за п.2 ч.2 ст.117 КК. [3, с.298] На наш погляд така позиція не ґрунтується на Кримінальному законі.

По-перше, заздалегідь обдуманий умисел на вбивство новонародженої дитини ніяким чином не виключає наявності особливого фізіологічного і психічного стану жінки під час пологів та відразу після них. Справедливо і зворотне – умисел на вбивство новонародженої дитини, що виник у матері раптово, не обов'язково пов'язаний з особливим фізіологічним і психічним станом. Наприклад, коли таке вбивство вчиняється вдруге чи навіть втретє. Відповідну статистику можливо отримати лише за допомогою спеціального поглибленого кримінологічного дослідження. Але, якщо існують загальновідомі факти, коли жінка багатократно вдається до абортів, то ніщо не може включити наявність фактів, коли жінка багаторазово вагітніє і щоразу під час пологів або відразу після пологів вбиває новонароджену дитину. Навряд чи можна стверджувати, що кожен раз (другий, третій, четвертий) вбивство вчинюється з умислом, що виник раптово.

По-друге, момент виникнення умислу не може впливати на кваліфікацію діяння, оскільки ця обставина знаходиться за межами ознак складу злочину, передбаченого статтею 117 КК. Відмежування привілейованого складу умисного вбивства (ст.117 КК) від основного складу

умисного вбивства (ч.1 ст.115 КК) і кваліфікованого складу умисного вбивства (ч.2 ст.115 КК) законодавець проводить не за ознаками суб'єктивної сторони (вид умислу – заздалегідь обдуманий або такий, що виник раптово), а за ознакою потерпілої особи (новонароджена дитина), ознакою об'єктивної сторони (час вчинення діяння – під час пологів або відразу після пологів) та ознакою суб'єкта (матір потерпілої особи).

По-третє, якщо погодитися з пануючою доктриною, що за статтею 117 КК не можна кваліфікувати діяння вчинені із заздалегідь обдуманим умислом, ми мусимо погодитися і з тим, що це стаття Кримінального кодексу взагалі не може бути на практиці застосовуваною. Дійсно, якщо заздалегідь до пологів у жінки не виник умисел на вбивство дитини, факт вагітності така жінка не буде приховувати, не буде ризикувати своїм та новонародженої дитини і уникати народження дитини, як це вимагають медичні правила, в лікарні з медичним контролем. І навпаки, якщо умисел позбутися дитини виник до пологів, жінка уникає розголосу вагітності та готується рожати в домашніх умовах без кваліфікованої допомоги.

Судова практика це підтверджує – фактично усі випадки умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів, вчиняються за обставинами, коли винні особи приховували свою вагітність, не вставали на відповідний медичний облік, ризикуючи своїм здоров'ям та життям планували народжувати дитину в побутових умовах і таємно від оточуючих. Виникнення умислу до пологів обвинувачені особи зазвичай пояснювали скрутним матеріальним становищем, наявністю дітей, побоюванням осуду рідних, бажанням приховати позашлюбні статеві зв'язки тощо

Наприклад, за ст.117 КК засуджена особа, яка в період грудень 2023 р. – січень 2024 р. «свою вагітність приховувала від оточуючих, на облік по вагітності не стала, з метою приховування від оточуючих народження дитини прийняла рішення народити без надання кваліфікованої медичної допомоги, бажала настання смерті дитини». В подальшому, тобто відразу після пологів, винна особа «реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на позбавлення життя своєї новонародженої дитини, розуміючи, що дитина залишилась жива, з метою позбавлення її життя, умисно, обома руками стиснула голову новонародженої дитини, внаслідок чого спричинила тілесні ушкодження, які спричинили смерть новонародженої дитини». [4]

Так само за ст.117 КК засуджена особа, яка вчинила вбивство новонародженої дитини за таких обставин, що свідчать про наявність заздалегідь обдуманого умислу: «За медичною допомогою або допомогою сторонніх осіб не звернулася, маючи злочинний намір на позбавлення життя своєї новонародженої дитини, діючи умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, пішла до дворового туалету, де над отвором до вигрібної ями самостійно народила живу доношену дитину чоловічої статі масою тіла 3870 г. Під дією ваги новонародженої дитини відбулося

натягування та розірвання пуповини, і новонароджена дитина впала в отвір до вигрібної ями туалету, в результаті чого 09.05.2019. приблизно о 20 год. 25 хв внаслідок закупорювання дихальних шляхів каловими масами та повним перекриттям просвіту дихальних шляхів для проходження повітря настала смерть дитини від механічної асфіксії». Опитана в судовому засіданні обвинувачена особа пояснила, що «про свою вагітність вона нікому не повідомляла, так як остерігалася людського осуду з огляду на свій вік, а також на той факт, що вона завагітніла від чоловіка, який перебував у шлюбі, і його дружина висловлювала на її адресу погрози через її стосунки із цим чоловіком». [5]

Ще приклад, коли особа задовго до початку пологів почала готуватися реалізувати свій умисел: «ОСОБА_4 обвинувачується в тому, що вона приблизно в травні - червні 2018 року завагітніла небажаною для неї дитиною. Разом з тим, враховуючи стресовий стан свого самопочуття, який був обумовлений скрутним матеріальним становищем та частими конфліктами в родині, свідомо приховувала факт вагітності. З цією метою ОСОБА_4 на медичний облік через вагітність у жіночу консультацію не стала, від проходження медичного огляду відмовилася та заперечувала свою вагітність перед родичами, знайомими, та іншими особами, всілякими способами приховуючи даний факт. З цією ж метою приїхала на тимчасове проживання до своєї сестри ОСОБА_8 в с.Липецьке Подільського району Одеської області та стала проживати в будинку родички своєї сестри... Продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу на позбавлення новонародженої дитини життя, ОСОБА_4 знайшла в кімнаті фрагмент тонкого поліетиленового пакету чорного кольору та зробивши з нього грудку, закупорила ним ротоглотку новонародженої дитини, потім накрила її обличчя знайденою у кімнаті носовою хустинкою, обмотала нею голову та правою рукою перекрила їй доступ повітря до дихальних шляхів, а саме носової порожнини та утримувала у такому положенні близько 2-3 хвилин, розуміючи та усвідомлюючи, що дитина задихнеться і помре від цього». [6]

Наразі, інколи зустрічаються вирокі, в яких суд спочатку вказує на обставини, що свідчать про заздалегідь обдуманий умисел, а потім всупереч цим обставинам (вірогідно під впливом пануючої доктрини) раптово зазначає, що у обвинуваченої особи «умисел на вбивство новонародженої дитини виник раптово».

Наприклад, засуджуючи особу за ст.117 КК, суд у вирокі спочатку вказав, що особа задовго до пологів свідомо приховувала факт вагітності від своїх рідних, близьких та оточуючих її людей, не перебуваючи на відповідному обліку у лікарів. Особа «в судовому засіданні пояснила, що є матір'ю одиначкою і виховує чотирирічну доньку. Заміжньою ніколи не була, проживає окремо від батьків, доходи отримує лише від державної соціальної допомоги, яка становить в середньому близько 3500 грн. на місяць. Про вчинене дуже шкодує. Пояснює свій вчинок тим, що була налякана майбутніми фінансовими труднощами та осудом рідних, тому не бажала

народження дитини». Після викладення цих обставин, що свідчать про заздалегідь обдуманий умисел, суд у вирокі без будь-якої аргументації безпідставно вказав на те, що особа діяла з «раптово виниклим умислом». [7]

Висновки. 1. Визначальним для кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів за статтею ст.117 КК має факт наявності в момент вбивства у особи особливого душевного стану, який свідчить про нездатність повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. В цьому сенсі умисне вбивство, відповідальність за яке передбачене ст.117 КК нічим не відрізняється від умисного вбивства, відповідальність за яке передбачена ст.116 КК.

Тому в порядку *de lege lata* для кваліфікації за статтею 117 КК як закінченого злочину необхідно і достатньо в судовому засіданні встановити наявність в діянні таких ознак складу злочину:

- ознака потерпілої особи: новонароджена дитина;
- ознаки об'єктивної сторони: дія або бездіяльність, спрямовані на заподіяння смерті; час вчинення діяння (під час пологів або відразу після пологів); настання смерті потерпілої особи;
- ознаки суб'єкта: досягнення 14-річного віку; матір новонародженої дитини;
- ознаки суб'єктивної сторони – прямий умисел або непрямий умисел.

За умови встановлення зазначених ознак, наявність особливого психічного стану презюмується. Вид умислу (заздалегідь обдуманий або такий, що виник раптово) значення для кримінально-правової кваліфікації не має.

2. В порядку *de lege ferenda* виявляється необхідним виключити з диспозиції ст.117 КК таку ознаку об'єктивної сторони, як час вчинення діяння («під час пологів або відразу після пологів»), натомість включивши до складу злочину ознаку суб'єктивної сторони – «особливий психічний стан особи, обумовлений пологами». Зрозуміло, що наявність або відсутність цього особливого душевного стану має бути встановлена психолого-психіатричною експертизою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч.посіб. / за заг.ред. В.В. Топчія; наук. Ред. В.І. Антипова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 896 с.

2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : Т.2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – Х. : Право, 2013. – 1040 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.І. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с..

4. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області, 08 травня 2024 р., справа №: 343/910/24, провадження №: 1-кп/343/87/24. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118887104> (дата звернення 20.11.2024 р.).

5. Вирок Балтського районного суду Одеської області, 16 грудня 2019 р., справа № 493/1326/19, провадження № 1-кп/493/159/19 – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86337338> (дата звернення 20.11.2024 р.).

6. Вирок Котовського міськрайонного суду Одеської області, 22 листопада 2024 р., справа №505/1765/19, провадження №1-кп/505/343/2019. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85840370> (дата звернення 20.11.2024 р.).

7. Вирок Лисянського районного суду Черкаської області, 11 жовтня 2024 р., справа № 704/832/24, провадження № 1-кп/700/115/24. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122237006> (дата звернення 20.11.2024 р.).

Нікітін Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПОЛІЦІЇ ТА ПАРТНЕРСТВА З НАСЕЛЕННЯМ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2024 року Російська Федерація почала так звану «спеціальну воєнну операцію» на території незалежної і суверенної України. У зв'язку з початком повномасштабних бойових дій та невмотивованої агресії росії Президент України прийняв Указ «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, який затверджений Верховною Радою і пролонгований до теперішнього часу [1]. Відповідно до Указу Президента, на період дії правового режиму воєнного стану, можливе тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [2].

І на сьогодні, одним з головних завдань держави і, зокрема правоохоронних органів, в сфері поліцейської діяльності, є здійснення ефективної, системної та узгодженої діяльності щодо запобігання та протидії злочинності, забезпечення прав та законних інтересів людини її безпеки в нових реаліях сучасності, ведення воєнних дій. До того ж, в умовах все більшої інформатизації суспільства, детермінанти, що сприяють правопорушенням набувають глобального та транснаціонального характеру, а це у свою чергу трансформується в одну із головних загроз існування сучасної української цивілізації.

Вбачаючи на це, особливого значення набуває такий аспект, як суспільство та держава усвідомлюють, сприймають та вирішують сучасні проблеми, які виникли під час війни, та шляхи партнерства з населенням як стратегії запобігання злочинності. Як зазначає В. О. Туляков «війна

розглядається як засіб контролю над населенням із безмежною злочинністю, пов'язаною із безкарністю та дозволеністю актів насильства, корупційною злочинністю, спекуляцією та контрабандою, торгівлею зброєю, колабораційною активністю та шпигунством» [3, с. 21].

З огляду на це, на перше місце виходить ділема, яка відповідь має бути на питання – запобігання злочинності та охорона правопорядку, справедливості та безпека – це проблема тільки поліції (поліцейської діяльності) чи в певній мірі має покладатися і на населення, місцеві органи влади, державні та громадські організації, релігійні конфесії [4]. Таким чином можна наголосити, що питання розподілу, в певній мірі, відповідальності між поліцією, населенням, громадськими організаціями є визначальною в сфері запобігання та протидії злочинності. Але напрямки взаємодій та її мета повинні базуватися на відповідній державній програмі запобігання та протидії злочинності в Україні на певний період часу (воєнного стану в Україні).

У цьому контексті потрібно наголосити, що законодавством визначено, Державна цільова програма протидії злочинності є складовою частиною системи державного планування і соціального розвитку, і на цій підставі вона має бути віднесена до загальнодержавних програм соціального розвитку України (ч. 3 ст. 1 Закону України «Про державні цільові програми»).

І для того, щоб більш ефективно запобігати злочинності в умовах воєнного стану пропонуємо деякі напрямки щодо соціалізації поліції та партнерства з населенням:

1. Законодавчо закріпити обов'язок усіх служб і підрозділів поліції здійснювати профілактичну діяльність. Будь яке рішення щодо здійснення відповідних заходів має ґрунтуватися на елементах профілактичної роботи.

2. Визначити рівнозначну, по характеру і змісту, відповідальність поліції, місцевих органів влади та населення за стан правопорушень в даному населеному пункті. Прийняти відповідні правові акти.

Використання необхідних та виправданих заходів дозволяється для контролю над заворушеннями та розгону натовпу, якщо це загрожує нормальному функціонуванню правопорядку. Спільне нічне патрулювання та охорона об'єктів.

3. Законодавчо закріпити за місцевими органами влади обов'язок, порядок і звітність щодо постійного моніторингу стану злочинності (пріоритет віддається тим правопорушенням які найбільш турбують місцеве населення) та на підставі отриманих даних формувати стратегії запобігання злочинності в даному регіоні. Координація діяльності здійснюється на рівні обласної адміністрації та узгоджується із МВС України.

4. У випадках масових поранень під час воєнних дій місцевим органам влади узгоджувати з медичними закладами, територіальною обороною та органами поліції, порядок забезпечення безпеки громадян та майна на території, розвантаження машин з пораненими, надання першої медичної допомоги. Забезпечити безпеку тяжко поранених і при першій нагоді

відправляти до спеціалізованих медичних установ. Прийняти відповідні нормативно-правові акти.

Забезпечення підтримки місцевого населення та внутрішніх переселенців сприятиме переконанню населення у тому, що вони не залишаться покинутими, їм надається усіяка підтримка та заходи безпеки, їхнє майно буде безпечнішим і надійнішим в Україні, ніж під владою країни агресора - росії.

5. Для органів поліції, по прикладу західних країн, створити:

1) *курс архітектурного дизайну* (архітектурні зв'язки). Мета цього курсу полягає у здійсненні безпеки фізичного середовища, в якому живуть та працюють громадяни;

2) *курс менеджмента* – його метою є *вміння* приймати рішення. Співробітник має навчитися розглядати спектр проблем які стоять перед ним, а також вміти прийняти (вибрати на основі існуючих обставин) оптимальне рішення, яке має тривалий ефект. Для цієї мети потрібно створити на базі навчальних закладів МВС віртуальні міста, на базі яких відпрацьовувати алгоритми пошуку та прийняття правильного рішення.

Таким чином, основоположним результатом соціалізації поліції стає якісна зміна її обліку. Вона менш нагадує спеціальний інститут, виключно на який покладено завдання охорони громадського порядку та протидії правопорушенням. Безпосередньо в діяльність поліції залучаються всі державні та громадські інституції, а також населення. Поліція – це координуючий та направляючий інститут. Головним завданням стає об'єднання зусиль всього суспільства для запобігання та протидії злочинності.

Партнерство – це юридичне та організаційне об'єднання зусиль поліції, місцевих органів влади та населення в процесі профілактики та убезпечення населення від правопорушень, а також спільна відповідальність між усіма суб'єктами у вирішенні зазначеної проблеми.

Діяльність має ґрунтуватися на спільно-узгодженому плані, на певний період часу (3 роки) з обов'язковою звітністю за кожний рік. План ґрунтується на основоположних засадах державного плану, але з урахування місцевих факторів, що детермінують правопорушення. У оцінці роботи повинні приймати участь як всі заінтересовані суб'єкти так і громадяни та незалежні експерти.

Соціалізація поліції, дійове партнерство має велике значення як для всього суспільства так і поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64. URL: www.president.gov.ua/642022-41397.

2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text

3. Туляков В. І. Війна та злочинність: методологія кримінологічного аналізу. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* : матер. наук.-практ. круглого столу М. Київ, 07 вересня 2022 р.)/ [редкол. : Вербенський М. Г., Опришко І. В., Кулик О. Г. та ін.] Київ : ДНДІ МВС України; Харків : Мачулін. 2022. С. 20 – 24.

4. Максименцева Н. О., Максименцев М. Г. Публічне управління правоохоронними органами та сферою внутрішньої безпеки як об'єкт парламентського нагляду та контролю : зарубіжний досвід. *Інвестиції: практика та досвід* № 6/2024, С. 201 – 207.

Сперкач Наталія Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

Сперкач Максим Олександрович

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-24-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується широким впровадженням сучасних телекомунікаційних технологій у всі сфери життя людей. На жаль, інформаційні технології все частіше використовуються злочинцями у протиправних цілях. Причиною цього є особливості віртуального простору та технологій, що використовуються для передачі та використання інформації. Система забезпечення кібернетичної та інформаційної безпеки є важливим фактором забезпечення громадянського суспільства у сучасній Україні, де інформаційні загрози мають широкий і транснаціональний характер. Завдяки глобалізації комп'ютерних мереж та розвитку інформаційних технологій, національні та міжнародні системи безпеки зустрічаються з новими викликами, що вимагають постійного оновлення методів і засобів протидії. У зв'язку з цим актуальним є розвиток національної системи інформаційної та кібербезпеки України, яка може реагувати на загрози в реальному часі та забезпечувати захист як державних, так і приватних секторів від такого негативного феномену як кіберзлочинність.

Звертаючи увагу на те, що кіберзлочинність вчиняється у всьому світі, контекст кіберзлочинності залишається спірним. Так, деякі зарубіжні

дослідники стверджують, що відсутність визначень, стандартизації та класифікації кіберзлочинності перешкоджають зусиллям у прогнозуванні та оцінці такої незаконної діяльності [1, с. 381].

Масштаби загроз інформаційному простору від наслідків кіберзлочинності не обмежуються кордонами однієї країни, оскільки сучасні глобальні комп'ютерні мережі охоплюють переважну більшість країн, що досить сприяє різкому зростанню злочинності у кіберпросторі та зростання і диференціації мобільності злочинців у цій сфері. Тому актуальним є вивчення та аналіз феномену кіберзлочинності у сучасній кримінологічній теорії, оскільки запобігання кіберзагрозам та вдосконалення тактики взаємодії у сфері забезпечення кібербезпеки впливає на формування сталого розвитку суспільства, функціонування механізмів протидії кіберзагрозам з урахуванням сучасних реалій. Набула актуальності тема дослідження феномену кіберзлочинності і з врахуванням повномасштабного вторгнення РФ в Україну, оскільки зростання рівня кіберзагроз у різних сферах суспільного життя потрєбує вчасного виявлення, реагування та запобігання.

Враховуючи їх серйозний характер, їх глобальний характер і наслідки, очевидно, що існує необхідність ефективної боротьби з нею. Розуміння потенційних ризиків і прийняття профілактичних заходів є критично важливими кроками для зміцнення захисту від постійно зростаючої загрози кіберзлочинності.

Вимагаючи від користувачів підтверджувати свою особу за допомогою додаткового методу, наприклад текстового повідомлення або сповіщення програми, ризик несанкціонованого доступу значно знижується. Платформи соціальних мереж часто стають мішенями для кіберзлочинців, які шукають особисту інформацію. Перегляд і покращення налаштувань конфіденційності має вирішальне значення. Обмеження видимості особистих даних мінімізує можливість використання та захищає від крадіжки особистих даних або інших зловмисних дій. Регулярне оновлення операційних систем і програмного забезпечення є фундаментальною практикою кібербезпеки. Виробники постійно випускають патчі для усунення вразливостей, зміцнюючи захист від кіберзагроз. Ігнорування оновлень залишає системи вразливими до потенційних кіберзагроз та кібератак. Інвестування в надійне антивірусне програмне забезпечення є профілактичним заходом проти зловмисного програмного забезпечення та інших цифрових загроз. Регулярне сканування та засоби захисту в режимі реального часу можуть виявляти й нейтралізувати потенційні ризики до того, як вони виявляться, забезпечуючи більш безпечне цифрове середовище. Надійний брандмауер служить важливою лінією захисту, відстежуючи та контролюючи вхідний і вихідний мережевий трафік. Діючи як бар'єр проти несанкціонованого доступу, брандмауери відіграють ключову роль у захисті систем від потенційних кібер-вторгнень. Під час навігації онлайн-ландшафтом важливо бути обережним. Натискання підозрілих посилань, особливо в електронних листах або на незнайомих веб-сайтах, може призвести до спроб фішингу або проникнення зловмисного

програмного забезпечення. Пильний підхід зменшує ризик стати жертвою цих оманливих тактик. Вкладення в небажаних електронних листах можуть містити зловмисне програмне забезпечення, здатне скомпрометувати системи. Утримання від відкриття таких вкладень є важливим для запобігання потенційним порушенням безпеки та захисту конфіденційних даних [3].

В умовах зростання загроз програм-вимагачів регулярно резервне копіювання даних має вирішальне значення. Зберігання важливої інформації на зовнішніх пристроях або захищених хмарних службах захищає від втрати даних у разі атаки програм-вимагачів або збоєм обладнання.

Майбутнє запобігання кіберзлочинності буде водночас складним та інноваційним, оскільки технології розвиваються, а тактика кіберзлочинців стає все більш витонченою. Штучний інтелект і машинне навчання відіграватимуть ключову роль у зміцненні кібербезпеки. Ці технології можуть аналізувати величезні обсяги даних у режимі реального часу, виявляючи шаблони та аномалії, які можуть вказувати на потенційні загрози. Технологія блокчейн також стає руйнівником у цій галузі. Його децентралізований і прозорий характер може підвищити безпеку цифрових транзакцій, що ускладнить кіберзлочинцям маніпуляції або використання фінансових систем. Співпраця між урядами, приватним сектором та окремими особами ставатиме все більш важливою. Обмін інформацією про загрози та передовим досвідом може створити єдиний фронт проти кіберзагроз, сприяючи колективному захисту від тактики, що розвивається. Крім того, оскільки наше життя стає все більш взаємопов'язаним через Інтернет речей, безпека цих пристроїв стане першорядною.

Впровадження надійних заходів безпеки в розумних будинках, підключених транспортних засобах і промислових системах Інтернету речей буде важливим для запобігання кібер-вторгненням. Навчання з кібербезпеки буде інтегровано в навчальні плани та програми професійного розвитку, що дозволить людям розпізнавати та запобігати потенційним загрозам у їхній цифровій взаємодії. Оскільки цифровий ландшафт розвивається, проактивний і спільний підхід стане ключовим для того, щоб випередити кіберзлочинців і забезпечити безпечне цифрове майбутнє.

Отже, запобігання кіберзлочинності є складним завданням, яке потребує системного підходу та участі державних органів, приватного сектору, міжнародних партнерів і самого суспільства. Основні заходи запобігання кіберзлочинності включають:

1. Розвиток законодавства та правової бази. Регулярне оновлення законодавчих актів, які регулюють кіберзлочинність, є важливим для своєчасного реагування на нові загрози. Це включає адаптацію до міжнародних норм, і розробку ефективних санкцій для покарання злочинців.

2. Інвестиції в кібербезпеку державних і приватних організацій. Встановлення сучасних систем кіберзахисту, постійний моніторинг мережевої активності, виявлення та попередження загроз дозволяють знижувати ризик

кібернападів. Підприємства повинні інвестувати в захист даних, шифрування інформації та оновлення програмного забезпечення.

3. Міжнародне співробітництво. Оскільки кіберзлочини часто мають глобальний характер, співпраця між державами є ключовою. Спільні заходи запобігання, обмін інформацією та технічними ресурсами, а також координація заходів на міжнародних платформах сприяють ефективному стримуванню кіберзлочинності.

4. Підвищення обізнаності та навчання населення. Інформаційні кампанії для громадян та бізнесу допомагають підвищити обізнаність про ризики кіберзлочинності та методи захисту. Навчання користувачів щодо безпечного використання інтернету, методів захисту паролів та даних сприяє зниженню рівня злочинності.

5. Розвиток і підтримка команди CERT (команди реагування на інциденти комп'ютерної безпеки). Такі команди працюють на рівні підприємств і держав для реагування на кібератаки, надання допомоги постраждалим від кіберзлочинів та координації дій у випадку масштабних інцидентів.

6. Технологічне вдосконалення. Використання технологій штучного інтелекту, машинного навчання та аналітики даних може допомогти швидше ідентифікувати загрози. Застосування технологій розпізнавання аномалій у мережевому трафіку дозволяє виявити підозрілі дії. Практичні наслідки включають взаємозв'язок між кібервіктимізацією та онлайн-стратегіями самозахисту потенційних жертв, а також розробку більш ефективних програм запобігання онлайн-злочинності.

7. Підготовка та підвищення кваліфікації фахівців з кібербезпеки. Важливо інвестувати в навчання професіоналів для створення кваліфікованої команди, здатної оперативно реагувати на сучасні виклики.

8. Проведення кібернавчань і тренувань. Моделювання можливих кібератак і регулярні тренування для різних сценаріїв сприяють підвищенню готовності до атак і відпрацюванню планів реагування.

9. Загалом, запобігання кіберзлочинності – це комплексний підхід, що вимагає від суспільства технологічної грамотності, від бізнесу та урядових структур – інвестицій у кібербезпеку, а від держави – міжнародного співробітництва та правового захисту.

Таким чином, слід відмітити, що запобігання кіберзлочинності є багатогранним. Це вимагає передових практик і використання різноманітних інструментів, таких як програмне забезпечення для аналізу загроз, антивірусні рішення, віртуальні приватні мережі і навчання з питань безпеки. Боротьба з кіберзлочинністю потребує навчання, у цьому випадку знання безпеки є ключовим.

Отже, кіберзлочинність є негативним соціальним явищем, яке проявляється у сукупності кіберзлочинів, а масштаби загроз інформаційному і кіберпростору не обмежуються кордонами однієї країни, оскільки сучасні глобальні комп'ютерні мережі охоплюють переважну більшість країн, що

додатково сприяє різкому зростанню злочинного комп'ютерного професіоналізму та високій мобільності кіберзлочинців. Тому актуальним є вивчення та аналіз кіберзлочинності як феномену в кримінологічній теорії, а також тактики взаємодії у сфері інформаційної безпеки щодо протидії кіберризикам та кіберзагрозам у сучасному суспільстві, що впливає на формування і функціонування механізмів протидії кіберправопорушенням з урахуванням сучасних реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Phillips, K., Davidson, J. C., Farr, R. R., Burkhardt, C., Caneppele, S., & Aiken, M. P. (2022). Conceptualizing Cybercrime: Definitions, Typologies and Taxonomies. *Forensic Science*, 2(2), p. 379–398.
2. Simon Burge 12 Ways to Prevent Cyber Crime. *International security journal*. April 7, 2024. URL: <https://internationalsecurityjournal.com/ways-to-prevent-cyber-crime/> (дата звернення: 22.10.2024)

Тимчук Олексій Леонідович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного
та міжнародного права Національного
університету «Запорізька політехніка»

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ «КОЛЬОРОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ»

До важливих і маловивчених тем сучасної кримінології належить питання сутності та наслідків так званих «кольорових революцій» як масових акцій протесту, які призводять до зміни влади в державі. «Кольоровими революціями» переважно називають постелекторальні широкі рухи опозиції, спрямовані на відновлення інституційних засад демократії, порушених під час виборів. Прихильники таких революцій розглядають їх як безумовно позитивні суспільні події, що відбуваються в межах хвилі демократизації, спираються на широку народну підтримку і кладуть край авторитарним та/або кримінально-олігархічним режимам. Ключовою фігурою в ідеології ненасильницького спротиву є американський політолог Д.Шарп, книги якого вважаються своєрідними «підручниками» з «кольорових революцій».

Французький соціолог Р.Рейхштадт зазначає, що термін «кольорова революція» з'явився у 2005 р. і «спочатку позначав мирну народну революцію, що виражає щирі прагнення громадянського суспільства, засмученого шахрайствами, корупцією та утисками громадянських свобод, то тепер «кольоровими революціями» позначають спроби зовнішнього втручання з метою підбурювання до «м'якого» державного заколоту проти режимів, які є надто непокірливими у їхніх відносинах зі Сполученими Штатами» [1, с. 69]. Р.Рейхштадт підкреслює, що всі ті, кого «кольорові революції» залишають у

програші, їхні союзники і загалом усі, хто відчуває загрозу в такому розвитку подій, зацікавлені в тому, щоб дискредитувати ці ненасильницькі рухи, затаврувавши їх як зроблені в США. «Тавро «кольорова революція» приховує цілком політичну мету тих, хто його вживає: якщо маніфестанти є лише учасниками замаскованого державного заклоту, вони втрачають легітимність» [1, с. 74].

На думку британського соціолога Д.Лейна, носії протесту під час «кольорових революцій» наголошували на свободі, правах на приватну власність, ринкових механізмах і опозиції державному регулюванню. Понад те, коли це було доречно, вони виступали за приєднання до західних альянсів (таких, як НАТО і ЄС) [2, с. 18]. В цілому Д.Лейн розглядає «кольорову революцію» як революційний державний переворот, тобто зміну політичного керівництва, ініційовану внутрішніми чи зовнішніми контрелітами за посередництва широких мас населення. У цьому процесі бере активну участь еліта (або контреліта) і залучається населення (маси), але як «аудиторія». Наміри інсургентів полягають у погашенні народного невдоволення, проголошенні цілей перетворень і здійсненні всього цього шляхом не переформування соціально-економічного ладу, а оновленням еліти [2, с. 22-23]. Американський політолог і дипломат М.Макфол описав сім умов успішних «кольорових революцій» наступним чином: 1. Напівавтократичний, але не повністю автократичний режим; 2. Непопулярний уряд 3. Єдина та організована опозиція 4. Можливість швидкого виявлення фальсифікацій результатів виборів 5. Достатня кількість незалежних ЗМІ для інформування громадян про нечесні вибори 6. Політична опозиція, яка може мобілізувати десятки тисяч і більше демонстрантів для протесту проти фальшування виборів. 7. Розбіжності серед сил режиму [3].

В науковій літературі також наголошується: припущення, що президенти, в яких люди зневірилися, украли вибори в Грузії, Україні й Киргизстані, поклали початок «кольоровим революціям» 2000-х. При цьому махінації на виборах більш небезпечні для непопулярних лідерів [4, с.211]. Українські дослідники зазначають, що і для «оксамитових», і для «кольорових» революцій характерним є те, що зміна політичного режиму відбувається без застосування збройного насильства. Але доволі суттєво різняться умови їх проведення, від чого залежить і головна мета [5, с. 20].

Важливе кримінологічне значення має питання про застосування насильства учасниками масових акцій протесту та його потенційну ефективність. Американські дослідниці Е.Ченовет та М.Дж.Стефан, проаналізувавши 323 політичні кампанії у світі, відзначають, що «у період між 1900 і 2006 роками мирні рухи опору досягали повного або часткового успіху приблизно вдвічі частіше, ніж насильницькі» [6, с. 16]. Водночас ці авторки наголошують на тому, що кожна четверта мирна кампанія непокори після 1900 р. була невдалою, а понад чверть насильницьких кампаній досягала своєї мети [6, с. 20].

В українській кримінології деякі аспекти масового спротиву населення авторитарним режимам проаналізував, зокрема, Ю.Орлов. Цей вчений використовує поняття «політико-кримінологічна технологія масового спротиву», під якою розуміє методологічно виважений комплекс виключних заходів на основі цілеспрямованих та в цілому керованих правомірних дій значної кількості людей, що має на меті схилити керівництво держави до прийняття/неприйняття певного політичного рішення, яке підтримується переважною більшістю населення країни та ґрунтується на крайній необхідності припинення кримінальної активності політичних еліт [7, с. 447]. Ю.Орлов вважає, що для легітимізації політико-кримінологічної технології масового спротиву важливо, аби була констатована та фактично (документально, статистично, соціологічно) підтверджена абсолютна й тривала (щонайменше – у середньостроковому вимірі, тобто протягом 5–10 років) неефективність національних механізмів протидії політичній злочинності. Суттєвими ознаками політико-кримінологічної технології масового спротиву цей вчений вважає: а) виключно кримінально-превентивна мета; б) виключний характер як такий, тобто вона підлягає застосуванню як крайній засіб в умовах нерозвиненості (абсолютної неефективності) правових інструментів впливу на політичну владу альтернативними способами. Отже, в ідеалі така технологія має бути разовою та забезпечувати подальше створення належної правової бази і системи реальних гарантій щодо контролю за діяльністю політичних суб'єктів та можливість взаємного (у тому числі й громадського) нерадикального політичного впливу [7, с. 436]. Ці міркування Ю.Орлова стосуються подій Революції гідності в Україні, проте вона не належить, на відміну від Помаранчевої революції, саме до «кольорових революцій», оскільки не була пов'язана із фальсифікацією владою виборів.

Закономірно, що в російській науці переважає вкрай негативне ставлення до «кольорових революцій». Більшість кримінологів із цієї держави в своїх міркуваннях фактично повторюють тези офіційної пропаганди, лише надаючи їм наукового вигляду. Квінтесенція їх поглядів полягає в тому, що джерелом основних проблем у світі виступає підризна діяльність держав Заходу, передусім США, які намагаються повалити нелояльні до них режими, інспіруючи масові заворушення, протести та «кольорові революції» по всьому світу. Відповідно такі революції являють собою державні перевороти, рушійною силою яких є ісламісти (в арабських державах) та радикальні націоналісти (Сербія, пострадянські країни), якими в усіх випадках керують зовнішні сили. Зустрічаються твердження про глобальну олігархічну владу як джерело політичної нестабільності у світі, зокрема і «кольорових революцій».

В російській політології поширені твердження про те, що під час «кольорових революцій» відбувається демонтаж державності, що супроводжує державні перевороти, а втрата суверенітету видається за процес демократизації, модернізації, лібералізації або «залучення до європейської культури». В руслі цього підходу наголошується на тому, що при владі в Україні перебувають неонацисти, яких виростили США за час незалежності

нашої держави. Такі твердження є суто маніпулятивними і бездоказовими та ґрунтуються виключно на тезах кремлівської пропаганди. Небезпечність подібних псевдонаукових наративів полягає також і в тому, що вони створили теоретичне підґрунтя та виправдання як для анексії Криму та війни на Донбасі у 2014 р., так і для російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р.

Таким чином, твердження цих вчених практично повністю вкладаються в парадигму конспірології та є класичним різновидом теорії змови. В ній роль «світової закуліси» відіграють США (в особі ЦРУ чи Держдепартаменту) або глобальний Захід в цілому, які смикають за мотузки, намагаючись встановити вигідні їм режими за допомогою цілої низки інструментів, включаючи «м'яку силу» та «кольорові революції». В межах останніх використовуються й силові засоби. При цьому США переслідують власні геополітичні інтереси, обмежуючи суверенітет інших держав, нав'язуючи їм свою волю, перетворюючи на маріонеток. Звідси улюблена ідея конспірологів про «зовнішнє управління» з боку США тими державами, в яких відбулися подібні революції. При цьому всі «кольорові революції» в пострадянських державах мають саме антиросійську спрямованість. Цікаво, що схожі ідеї широко транслює через підконтрольні йому ЗМІ прем'єр-міністр Угорщини В.Орбан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рейхштадт Р. Опіум дурнів: нарис про теорії змови /Пер. з фр. О.Панича. К.: Дух і літера. 2023. 168 с.
2. Лейн Д. Кольорова революція як політичний феномен. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2010. № 1. С. 16-38.
3. Michael McFaul Transitions from postcommunism. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2012/04/McFaul-16-3.pdf>
4. Гурієв С., Трейсман Д. Спін-диктатори. Як змінюється обличчя тиранії в ХХІ столітті /С.Гурієв, Д.Трейсман; 2-ге вид., доповн. К.: Вид-во BookChef. 2023. 448 с.
5. Петренко В.В., Новак Є.Я. «Кольорові революції»: сутність, основні чинники та характерні риси. *Політичне життя*. 2023. № 2. С.18-23.
6. Ченовет Е., Стефан М. Дж. Чому ненасильницький спротив ефективний: стратегічна логіка громадянського конфлікту /Пер. з англ. С.Гіріка. К.: Вид-во Кліо. 2014. 304 с.
7. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія / Ю. В. Орлов. Харків: Діса плюс. 2016. 656 с.

Бак Софія Сергіївна

здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, групи ПБС 23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Клімчук Славана Вячеславівна

здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, групи ПБС 23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:**Сперкач Наталія Анатоліївна**

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства, правопорушення серед неповнолітніх, нажаль, мають значне місце у статистиці вчинених кримінальних правопорушень, тому питання щодо їх запобігання є актуальним у кримінальному праві.

Через повномасштабне вторгнення росії в Україну страждає мирне населення, серед яких: вагітні жінки, діти, неповнолітні, люди похилого віку та особи з інвалідністю. Психологічні травми, соціальна нестабільність, втрати та інші наслідки війни можуть провокувати девіантну поведінку молоді. Тому розробка ефективних стратегій запобігання кримінальним правопорушенням серед неповнолітніх є одним із пріоритетних завдань громадянського суспільства.

Проблему кримінальних правопорушень неповнолітніх, особливо її профілактики та протидії в органах внутрішніх справ України, а саме Національної поліції досліджували такі науковці, як: О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, О. М. Литвинов, О. Є. Користін, М. В. Корнієнко, О. М. Костенка, А. А. Музики, Є. С. Назимко [1, с.6], М. О. Семенишин, та багато інших.

У першу чергу, кримінальне правопорушення, що вчинене неповнолітніми особами набуває все більш загрозливого характеру, становлячи одну з найактуальніших проблем сучасності. Девіантна поведінка молоді, що проявляється у вчиненні кримінальних правопорушень, несе в собі значні ризики для суспільства, оскільки закладає підґрунтя для формування стійких криміногенних зв'язків.

Сучасні підліткові правопорушення характеризуються високим ступенем жорстокості та соціальною небезпекою, що проявляється у зростанні кількості тяжких та особливо тяжких правопорушень, вчинених групами осіб

за попередньою змовою, з використанням насильства та зброї такої як кастети та бити. Серед найбільш поширених видів кримінальних проступків і злочинів, вчинених від 14 до 16 років, варто виділити умисні вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, згвалтування, розбій, грабежі, хуліганство, незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, а також кіберзлочини. Зазначені тенденції вимагають розробки та впровадження ефективних заходів профілактики та протидії правопорушенню серед неповнолітніх [2, с. 176].

Згідно зі статистичними даними кримінальних правопорушень вчинених неповнолітніми, за січень-вересень 2024 років усього зафіксованих 1510, де тяжкі правопорушення становлять 41.4%, особливо тяжких правопорушень - 23.5%, кримінальних проступків - 19.4%, нетяжких правопорушень - 15.5%, а розподіл правопорушень за розділами Кримінального кодексу України, найбільшу частку складають правопорушення, пов'язані кримінальним правопорушенням проти власності (46.0%). Це свідчить про те, що майнове правопорушення залишається однією з найпоширеніших, друге місце посідає правопорушення проти життя та здоров'я (24.9%), що вказує на високий рівень насильства та інші види правопорушень (обігу наркотиків, безпеки руху, тощо) також представлені у значній кількості [3].

Неповнолітні стають на шлях вчинення кримінальних правопорушень з таких причин:

1. їх втягують у правопорушень діяльність дорослі особи, які мають кримінальний досвід;
2. через заборонену поведінку юні особи в ігровій чи протестній формі самостверджуються, чим спотворено реалізують права на самостійність дорослішання;
3. вчинення правопорушень – це захисна реакція на соціальну безпорадність, відчуття покинутої, невизначеність і страх перед майбутнім;
4. делікт виступає засобом адаптації до складних умов життя, боротьби за виживання у будь-який спосіб [4, с. 205].

При дослідженні даної теми, ми можемо зазначити, що запобігання правопорушень серед неповнолітніх передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію девіантної поведінки та формування у молоді законослухняної свідомості. Одним з ключових методів напрямів такого запобігання є психолого-педагогічний вплив, що полягає у систематичному проведенні виховних заходів з метою зміни негативних соціальних установок та формування позитивних цінностей. Мета такого впливу – формування у неповнолітніх правосвідомості, тобто усвідомлення необхідності дотримання правових норм та моральних принципів. Ефективність профілактичної роботи значною мірою залежить від залучення до виховного процесу сім'ї, освітніх закладів, громадських організацій та інших соціальних інститутів. При цьому особлива увага приділяється використанню потенціалу соціального оточення неповнолітнього, зокрема, неформальним групам, які є авторитетними для виховання.

Статистичні дані щодо правопорушень серед неповнолітніх у періоди воєнного стану виявляють складний взаємозв'язок між соціальними умовами та поведінкою молоді. Історично воєнний стан часто асоціювався із загостренням соціальної напруги, що може підвищити рівень правопорушень серед молоді. Наприклад, дослідження показують, що підліткові правопорушення, як правило, є колективною діяльністю, причому приблизно дві третини всіх правопорушень вчиняються групами, а не окремими особами [5]. Правопорушення серед неповнолітніх визнано глобальною проблемою, що викликає інтерес до порівняльних досліджень, які аналізують, як різні суспільства реагують на правопорушення серед молоді за різних умов, включаючи воєнний стан.

Поширеність і частота проявів протиправної поведінки може суттєво відрізнятись в різних країнах, часто відображаючи унікальний соціально-політичний контекст.

Крім того, природа правопорушень неповнолітніх може варіюватися в широкому діапазоні, від менш тяжких правопорушень, до більш серйозних правопорушень, що вказує на спектр кримінальних правопорушень, які вчинені неповнолітніми, що може загостритися під впливом воєнного стану [6].

Розуміння цих моделей підкреслює необхідність індивідуального запобігання правопорушенням серед неповнолітніх, спрямованого на конкретні детермінанти вчинення протиправних діянь неповнолітніми правопорушниками. Підсумовуючи все вище сказане можна зробити такий висновок, що запобігання кримінальним правопорушенням серед неповнолітніх в умовах воєнного стану – це складне і багатогранне завдання, яке вимагає спільних зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних організацій. Лише за умови комплексного підходу та системної роботи можна досягти значних результатів у цій сфері. Воєнний стан суттєво впливає на психологічний стан дітей та підлітків, посилюючи їхню вразливість до негативних впливів.

Таким чином, зростання кількості та тяжкості кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми потребує дієвих напрямів їх запобігання. В економічному плані воєнний стан може спричинити втрату робочих місць і посилити бідність, змушуючи неповнолітніх брати участь у кримінальній діяльності як засобу фінансової підтримки себе чи своїх сімей. Економічна напруга також може призвести до зростання відчаю серед молоді, підвищуючи привабливість незаконної діяльності як швидкого вирішення жахливих обставин. Психологічно стрес і страх, пов'язані з воєнним станом, можуть створити середовище, сповнене тривоги та безнадійності, таким чином необхідно дієво застосувати напрями запобігання правопорушенням серед неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Назимко Є. С : Зарубіжний досвід кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх : монографія. Київ

ВД «Дакор», 2018. С. 6-336 URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/02/nazymko-2018.pdf> (дата звернення: 08.10.2024).

2. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 1. С. 176–182. (дата звернення: 08.10.2024).

3. Статистика КП. *Генеральний Офіс Прокуратури*. URL: <https://erdr-mar.gov.ua/csp/map/index.html#/diagram> (дата звернення: 08.10.2024).

4. Якимова С. В. Особливості кримінологічної характеристики злочинів неповнолітніх. *Science*. 2015. С. 292–299 URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2015_827_50.pdf (дата звернення: 08.10.2024).

5. Activities of law enforcement agencies to ensure public safety and order during the legal regime of martial law. Publishing House “Baltija Publishing. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/479> (date of access: 25.10.2024).

6. Contributors to Wikimedia projects. Juvenile delinquency - Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Juvenile_delinquency (date of access: 25.10.2024).

Білінська Юлія Олегівна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-24-1

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Добровольська Юлія Олександрівна

здобувач вищої освіти першого

(бакалаврського) рівня, групи ПДБПЗ-22-1

Навчально-наукового інституту економічної
безпеки та митної справи

Державного податкового університету

Науковий керівник:

Нікітін Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права та
процесу Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІСТЬ ОБ'ЄДНАННЯ ВСІХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ОДИН РОЗДІЛ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно

обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливосте [1]. **Це злочин, який підриває основи державності, руйнує довіру громадян до влади та гальмує економічний розвиток країни.**

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, боротьба з корупцією є одним з пріоритетних завдань. Одним із інструментів цієї боротьби є кримінальне законодавство, зокрема Кримінальний кодекс України (ККУ).

Однак у Кримінальному кодексі України корупційні правопорушення не об'єднані в один розділ. Постановка питання про об'єднання всіх корупційних правопорушень в один розділ Кримінального кодексу України є надзвичайно актуальною в контексті посилення боротьби з корупцією та підвищення ефективності правозастосовчої практики.

Однак, питання про об'єднання всіх корупційних правопорушень в один розділ ККУ є досить дискусійним. Проведене нами дослідження правової літератури свідчить, що існують як аргументи "за", так і аргументи "проти" такого рішення.

Прибічники "за" об'єднання аргументують свою позицію наступним чином:

- **Системність та зрозумілість:** Створення окремого розділу для корупційних злочинів забезпечило б більшу системність і зрозумілість законодавства, полегшило б пошук відповідних норм та їх застосування.

- **Підкреслення важливості боротьби з корупцією:** Такий крок підкреслив би пріоритетність боротьби з корупцією для держави та суспільства.

- **Спрощення кваліфікації:** Об'єднання всіх корупційних злочинів в одному розділі могло б спростити процес кваліфікації злочинів, оскільки всі необхідні норми були б зібрані в одному місці.

- **Сприяння міжнародній співпраці:** Уніфікація національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері боротьби з корупцією сприяла б більш ефективній міжнародній співпраці.

У свою чергу існує і проблематика та аргументи "проти" об'єднання:

- **Різноманітність корупційних злочинів:** Корупційні злочини мають різноманітні форми та об'єкти посягання, що ускладнює їх об'єднання в один розділ без втрати юридичної точності.

- **Складність систематизації:** Створення єдиного розділу для всіх корупційних злочинів вимагало б ретельної систематизації та уніфікації термінології, що є складним завданням.

- **Ризик втрати специфіки:** Об'єднання може призвести до втрати специфіки окремих видів корупційних злочинів, що ускладнить їх розслідування та судове розгляду.

- **Можливі колізії з іншими розділами ККУ:** Створення нового розділу могло б призвести до колізій з іншими розділами ККУ, що регулюють суміжні питання.

Наразі в українському кримінальному законодавстві корупційні злочини не об'єднані в один розділ. Це пов'язано з вищезазначеними проблемами та складністю створення єдиної систематизованої системи норм.

Проте, якщо уникнути вище вказаних «проти», то на нашу думку потрібно запровадити такі удосконалення по даному питанні:

Об'єднання корупційних правопорушень в окремий розділ

- Доцільно створити окремий розділ у Кримінальному кодексі України, де будуть зібрані всі кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією. Це сприятиме узгодженості законодавства, спрощенню кваліфікації кримінальних правопорушень і підвищенню ефективності правозастосування.

Уніфікація норм і термінології

- Уніфікувати ключові поняття та терміни, такі як "корупційне правопорушення", "неправомірна вигода", "посадова особа". Це допоможе уникнути плутанини в тлумаченні норм і забезпечить однакове розуміння для всіх учасників правозастосовної діяльності.

Підвищення санкцій за корупційні злочини

- Розглянути можливість посилення відповідальності за найбільш тяжкі форми корупції, зокрема вищими штрафами, збільшенням строків ув'язнення або конфіскацією майна, в разі незгоди співпрацювати зі слідством.

Врахування міжнародного досвіду

- Необхідно враховувати рекомендації міжнародних організацій, таких як GRECO чи ООН, для вдосконалення кримінального законодавства у сфері протидії корупції.

Введення системи моніторингу та аналізу

- Створити механізми постійного моніторингу ефективності норм, пов'язаних із протидією корупції, щоб оперативно виявляти прогалини та удосконалювати законодавство.

Як **висновок**, можна наголосити, що питання об'єднання всіх корупційних правопорушень в окремий розділ Кримінального кодексу України є актуальним. Таке об'єднання сприятиме системності законодавства, спрощенню кваліфікації кримінальних правопорушень та підкреслить пріоритетність протидії щодо корупції. Також треба враховувати, що існує ризик втрати специфіки окремих видів корупційних злочинів та виникнення колізій з іншими нормами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом _____ на _____ 8 листоп. _____ 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.12.2024).

Бобчук Єлизавета Віталіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-22-5

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лопашук Дмитро Іванович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННУ ТРАНСПЛАНТАЦІЮ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Законодавство щодо трансплантації органів та анатомічних матеріалів є однією з найбільш чутливих сфер правового регулювання, оскільки безпосередньо зачіпає фундаментальні права людини – право на життя та право на охорону здоров'я. Незаконні дії в цій сфері, пов'язані з торгівлею органами, їх незаконним вилученням або трансплантацією, є особливо небезпечними кримінальними правопорушеннями, що посягають на здоров'я та життя людини.

Згідно з чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України), відповідальність за злочини, пов'язані з незаконною трансплантацією, передбачена статтею 143 КК України – «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини» [3].

Відповідно до статті 143 Кримінального кодексу України, порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини включає незаконне вилучення органів або тканин у живих або померлих осіб без відповідного дозволу, а також трансплантацію без дотримання процедур, передбачених законом [3]. Згідно з законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» [2], будь-які процедури трансплантації мають проводитися на основі письмової згоди донора або його законного представника, із дотриманням вимог етики та правил охорони здоров'я [2].

Ключовими елементами складу цього злочину є:

Незаконність дій. Це можуть бути дії без належного дозволу чи з порушенням встановленого законодавством порядку. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» [1] регулює процедуру отримання згоди на донорство органів, вимоги до трансплантації, а також відповідальність за їх порушення.

Вилучення органів без згоди донора або його законних представників. У випадках, коли органи вилучаються без належної згоди, мають місце

порушення прав людини, що є основним фактором кваліфікації такого діяння як кримінального правопорушення.

Комерційний характер. Незаконна трансплантація органів часто пов'язана з отриманням незаконної вигоди, що посилює соціальну небезпеку цих діянь.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16 років і є осудною. Найчастіше це медичні працівники, які мають доступ до процесу трансплантації та необхідні навички для вилучення анатомічних матеріалів. Важливим елементом є також участь посередників та організаторів незаконних операцій, які можуть виступати як окремі суб'єкти злочину. У таких випадках особи можуть притягуватися до відповідальності за співучасть у злочині [3].

Кримінально-правова відповідальність за насильницьке донорство та трансплантацію передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років, залежно від обставин справи, характеру злочинних дій та їх наслідків, за наявності обтяжуючих обставин, таких як вчинення за попередньою змовою групою осіб, або участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю[2].

Л.А. Жерж у своєму дослідженні зазначає, що в Україні існує значна проблема з контролем над операціями трансплантації. Незаконні операції з вилучення органів, які відбуваються без згоди родичів померлих, порушують не лише українське законодавство, але й міжнародні норми щодо охорони прав людини. Автор звертає увагу на численні випадки зловживань у регіональних медичних закладах, де такі операції здійснювалися без належного нагляду та контролю. Такі злочинні дії підривають основні принципи захисту прав людини, зокрема право на гідність та недоторканність особи [1].

На основі досліджень науковців (С.В.Гринчака, Л.А. Жерж, Л. Остопарченко, Г.В. Чеботарьової, А.С. Шелупні, К. В. Юртаєвої та інших учених), можемо зробити висновок, що в Україні мають місце непоодинокі випадки вилучення органів без згоди родичів чи то з порушенням встановленого законом порядку трансплантації органів або тканини людини, вчинені відносно реципієнта. Зазначене, звичайно, потребує змін в законодавстві та посилення контролю у цій сфері на найвищому державному рівні.

Зокрема К. В. Юртаєва звертає увагу на те, що чинна редакція статті 143 КК України не враховує низку протиправних дій, таких як незаконний обмін чи дарування анатомічних матеріалів. Вона пропонує розширити диспозицію статті, встановивши відповідальність за порушення правил обігу донорських матеріалів незалежно від того, чи завдано шкоду здоров'ю потерпілого [3, с. 174]. Крім того, дослідниця підкреслює необхідність врегулювання питання заволодіння анатомічними матеріалами після їх вилучення у донора, що також залишається поза правовим регулюванням [4].

З огляду на ці обставини, вдосконалення системи контролю та відповідальності є важливим кроком до зменшення випадків зловживань у сфері трансплантації.

Отже, незаконна трансплантація органів та анатомічних матеріалів є серйозним злочином, який посягає на життя і здоров'я людини, на її права і свободи людини, передбачені Конституцією України. Сучасне законодавство надає чіткі механізми регулювання та контролю в цій сфері, проте проблеми нелегальної трансплантації залишаються актуальними через високий попит на донорські органи. Закріплена в КК України [3] відповідальність має на меті захист прав громадян, запобігання зловживанням та забезпечення правопорядку у сфері охорони здоров'я.

На основі досліджень науковців, можемо впевнено зазначити, що в Україні існує недостатній контроль за дотриманням норм під час здійснення трансплантації органів та інших матеріалів людини, що сприяє поширенню незаконних практик у цій сфері. Випадки вилучення органів без згоди родичів або з порушенням правових процедур підтверджують необхідність посилення правозастосовної практики та контролю на державному рівні. З огляду на ці обставини, вдосконалення системи контролю та відповідальності є важливим кроком до зменшення випадків зловживань у сфері трансплантації органів та інших матеріалів людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жерж Н.А., Жерж Л. А., Шкара В.С. Кримінологічна та кримінально-правова характеристика незаконної трансплантації органів або тканин людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. №3. С. 152-154.
2. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 року № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Юртаєва К. В. Удосконалення кримінальної відповідальності за порушення порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини // *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., Харків, 2020. С. 185-187

Бондаренко Альбіна Миколаївна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМКП-23-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Сперкач Наталія Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ СПРОЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ І ЗМЕНШЕННЯ ПОМИЛОК З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Проблема неправильної кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень є дуже актуальною для України. Помилки у кваліфікації можуть призвести до несправедливих випадків, порушення прав людини, підриву довіри до правоохоронної і судової системи. Водночас питання помилок у кваліфікації недостатньо досліджене у вітчизняній науці.

Помилкова кваліфікація не лише порушує права конкретних осіб, а й спричиняє помилкове сприйняття про кримінально-правову статистику. Також в свою чергу підриває довіру до правоохоронної та судової системи та створює ризики для ухвалення невиправданих управлінських або політичних рішень, які базуються на викривлених даних і призводять до зниження ефективності боротьби зі злочинністю.

Однією з ключових передумов зменшення помилок у кримінально-правовій кваліфікації є удосконалення кримінального законодавства. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що оптимізація нормативно-правового регулювання в цій сфері дозволяє спростити процес кваліфікації та мінімізувати ризики неправильного застосування кримінального закону. Розглянемо основні напрями реформування вітчизняного законодавства з урахуванням найкращих зарубіжних практик.

Насамперед, необхідно переглянути підходи до використання оціночних понять у тексті кримінального закону. Як слушно зауважує В.В. Марчук, що закріплення законом оціночних понять – своєрідний спосіб вираження волі законодавця, які виступають важелем, за допомогою якого у результаті реалізації суддями права на розсуд досягається певна стабільність й упорядкованість, а також баланс у суспільних відносинах [1]. Значна кількість таких оціночних понять, що були закріплені законодавцем, містяться саме в Загальній частині КК України. Вони йменуються саме так через те, що їх визначення не розкривається ані в КК України, ані в будь-якому іншому нормативно-правовому акті.

Міжнародний досвід демонструє, що більшість європейських країн (Франція, Німеччина, Італія та ін.) відмовляється від надмірного використання оціночних понять в кримінальному законодавстві, віддаючи перевагу формалізованим критеріям [2, с. 225]. Зокрема, замість понять “істотна шкода”, “тяжкі наслідки” тощо вони оперують чіткими кількісними показниками на кшталт певної суми заподіяних збитків, конкретної кількості потерпілих осіб і т.ін. Такий підхід є цілком прийнятним і для України, адже він сприятиме однаковому розумінню кримінально-правових норм та зведе до мінімуму ризику їх довільного тлумачення.

У контексті удосконалення законодавчої техніки важливо також забезпечити максимальну чіткість, однозначність та вичерпність формулювань диспозицій статей КК. Як демонструє досвід країн англо-американської правової сім’ї (США, Великої Британії, Канади), казуїстичний підхід до викладення кримінально-правових норм є більш ефективним з точки зору правозастосування [3, с. 115]. Деталізація ознак складів кримінальних правопорушень, відмова від абстрактних та узагальнених формулювань дозволяє уникнути розбіжностей у тлумаченні відповідних положень та забезпечує одноманітність кримінально-правової оцінки діянь. Звісно, Україна як представниця романо-германської правової традиції не може повністю відмовитися від абстрактного способу викладення норм. Однак часткова конкретизація окремих положень КК (наприклад, ознак складів кримінальних правопорушень проти власності, у сфері господарської діяльності та ін.) видається цілком доцільною.

Ще одним напрямом оптимізації кримінального законодавства є усунення колізій та прогалин у правовому регулюванні. Зарубіжний досвід переконує, що найбільш дієвим інструментом у цьому контексті є систематизація та кодифікація кримінального законодавства. Приміром, досвід Франції, Іспанії, Польщі та інших європейських країн свідчить, що прийняття єдиних кримінальних кодексів, які комплексно та всебічно регламентують питання кримінальної відповідальності, дозволяє мінімізувати ризику виникнення суперечностей та неузгодженостей між різними нормативно-правовими актами [3, с. 93]. Україна також має рухатися в цьому напрямку, зосереджуючи всі кримінально-правові норми в єдиному, логічно структурованому та збалансованому законодавчому акті. Це не лише спростить процес кваліфікації, а й сприятиме забезпеченню системності кримінально-правового регулювання.

Удосконалення законодавства в аспекті зменшення помилок у кваліфікації передбачає також модернізацію санкцій статей КК. Досвід скандинавських країн (Швеції, Норвегії, Данії) переконливо доводить, що запровадження реалістичних, збалансованих та співмірних санкцій є запорукою адекватної кримінально-правової оцінки діяння [3]. Натомість надмірно широкі або ж неспівмірно м’які санкції провокують викривлене уявлення про суспільну небезпечність вчиненого, спонукають до “пристосування” фактичних обставин до бажаного покарання. Тому перегляд

санкцій вітчизняного КК на предмет їх відповідності характеру та ступеню суспільної небезпечності діянь, забезпечення логічного співвідношення між санкціями суміжних складів кримінальних правопорушень є нагальним завданням.

Зрештою, зменшенню помилок у кваліфікації сприятиме запровадження чітких правил подолання конкуренції кримінально-правових норм та колізій між ними. Повчальним у цьому контексті є досвід Німеччини, де на законодавчому рівні визначено базові принципи кваліфікації при конкуренції норм (наприклад, пріоритет спеціальної норми перед загальною, норми про привілейований склад - перед нормою про основний склад і т.д.) [4, с. 201].

Підсумовуючи, слід констатувати, що удосконалення кримінального законодавства має бути одним із пріоритетів у контексті мінімізації помилок кримінально-правової кваліфікації. Використання позитивного міжнародного досвіду, зокрема, відмова від надмірного вживання оціночних понять, забезпечення чіткості та вичерпності формулювань, усунення колізійності та пробільності регулювання, модернізація санкцій, визначення правил подолання конкуренції норм дозволить суттєво спростити процес кваліфікації та зменшити ризики неправильного застосування кримінального закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марчук В. В. Методологічні основи кваліфікації злочину. Вісник Асоціації кримінального права України. 2020. № 1 (13). С. 8-32.
2. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.
3. Яценко С. С. Основні питання загальної частини кримінального права іноземних держав: навч. посіб. Київ: ВД «Дакор», 2017. 168 с.
4. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень. Харків: Право, 2020. 720 с.

Габро Олександр Вікторович
 здобувач ступеня доктора філософії
 кафедри кримінального права та процесу,
 групи АП-23-6
 Навчально-наукового інституту права
 Державного податкового університету
Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
 кандидат юридичних наук, доцент, доцент
 кафедри кримінального права та процесу
 Державного податкового університету

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

За весь час незалежності України питання ухилення від сплати податків та обов'язкових платежів фізичними особами, фізичними особами-підприємцями та юридичними особами, на яких законодавством покладений відповідний обов'язок, було завжди актуальним. Завдяки надходженням до державного бюджету відбувається задоволення потреб громадян та держави. Ідею відповідального ставлення громадян до свого обов'язку – сплачувати податки, задекларовано у статті 67 Конституції України, адже за рахунок цього поповнюються державні та місцеві бюджети країни, а значить за допомогою цього підтримується та зміцнюється економіка України та покращується добробут її громадян.

Актуальність питання ухилення від сплати податків значно підвищилася від початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. У цей час економіка нашої держави зазнала значних змін та відчуває суттєві обмеження. Погіршенню ситуації в Україні сприяють такі фактори: прямі витрати з державного бюджету на оборону країни; міграція населення у середині країни та поза її межами; виїзд за межі України мільйонів українців; переведення за кордон та закриття в Україні бізнесів; переорієнтація бізнесів на потреби оборони та військовослужбовців; призупинення процесу розвитку нових економічно вигідних бізнесів, особливо у сфері ІТ-технологій; тощо. Все це означає зменшення великої кількості платників податків, у тому числі і великих платників податків, а також зростання рівня ухилення від сплати або не сплати податків.

Разом з тим, в окремих випадках невиконання обов'язку щодо сплати податків та інших обов'язкових платежів, а саме за наявності складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 212 Кримінального кодексу України відбувається притягнення до кримінальної відповідальності. Цей процес притягнення до відповідальності встановлюється нормативно-правовим забезпеченням регулювання податкових відносин.

Так, загальновідомо, що податкова система України складається із сукупності загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що

справляються в установленому Податковим кодексом України (далі - ПК України) порядку. Визначення терміну «податок» закріплено у п. 6.1 ст. 6 ПК України, згідно з яким податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку відповідно до ПК України [1].

Так як одним із видів юридичної відповідальності за порушення податкового законодавства України передбачено кримінальну відповідальність за вчинення дій, які підпадають під ознаки складу кримінального правопорушення, встановленого статтею 212 Особливої частини Кримінального кодексу України (далі - КК України), то у цьому контексті необхідно звернути увагу на диспозицію ст. 212 КК України, якою передбачено кримінальну відповідальність за умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять у систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів[2].

Однієї з факультативних ознак цієї статті кримінального закону є розмір коштів, а саме несплачених сум податків, зборів і інших обов'язкових платежів, який, згідно з приміткою до вказаної статті КК України, може бути:

1) значним, тобто таким, що в три тисячі і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі - НМДГ);

2) великим, тобто таким, що в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законодавством НМДГ;

3) особливо великим, тобто таким, що в сім тисяч і більше разів перевищують установлений законодавством НМДГ.

Для правильної кваліфікації за відповідною частиною статті 212 КК України потрібно враховувати податкову соціальну пільгу, яка дорівнює передбаченому у диспозиції статті НМДГ, що становить половину прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня року вчинення кримінального правопорушення.

У 2024 році податкова соціальна пільга станом на 01 січня становила 1514 гривень, а тому для притягнення до кримінальної відповідальності особи за ухилення від сплати податків мінімальний розмір несплачених податків має становити не менше 4 542 000 грн (3000 x 1342).

Відповідно, великим є розмір несплачених податків у сумі від 7 570 000 грн до 10 598 000 грн, а особливо великим від 10 598 000 грн і більше.

Спрощена система оподаткування в Україні є особливим механізмом податкового регулювання, що запроваджений ПК України з метою спрощення ведення обліку та звітності для суб'єктів підприємницької діяльності. Вона передбачає можливість сплати єдиного податку замість кількох інших

податків, зменшення обсягу звітності, а також надання певних податкових пільг.

Згідно з главою 1 розділу XIV ПК України, суб'єкти господарювання, які відповідають встановленим критеріям, можуть обрати одну з груп платників єдиного податку, виходячи з виду діяльності, обсягів доходу та кількості працівників.

Національний банк України (далі НБУ) своїм листом від 01.11.2024 р. № 25-0005/82615 надав рекомендації банкам і небанківським фінансовим установам для виявлення механізмів «дроблення бізнесу». Застосування таких механізмів може свідчити про ухилення від сплати податків через штучний розподіл бізнесу між юридичними особами та ФОП, які мають право застосовувати спрощену систему оподаткування. У разі виявлення ознак такої діяльності, фінансові установи повинні повідомити Держфінмоніторинг і прийняти рішення щодо подальших ділових відносин, зважаючи на виявлені ризики.

На думку НБУ, такими ознаками можуть бути:

- 1) випадки надання однією особою до фінансової установи пакета документів на встановлення ділових відносин з юридичною особою та ФОПами, у тому числі одночасно. Тобто одна контактна особа в банках/фінансових установах вирішує питання більше ніж одного суб'єкта господарювання;
- 2) спільна адреса місця знаходження юридичної особи та ФОП. Наприклад, суб'єкти використовують спільні ресурси (офіс, сайт, працівників тощо).
- 3) спільне місце реалізації товарів і послуг (адреса магазину, інтернет-сайту);
- 4) юридична особа та/або ФОПи мають спільних власників, представників, бухгалтерів, довірених осіб тощо;
- 5) у ФОП зазвичай немає необхідних ресурсів для ведення діяльності, включаючи діяльність з юридичною особою.
- 6) Про зв'язки між юридичною особою та ФОПами можуть свідчити також інші ознаки, зокрема, характер операцій, включаючи їх обсяг, регулярність і мету.

Додатковими ознаками щодо належності клієнтів до Групи, можуть бути:

- 1) значні надходження на рахунки ФОП від юридичної особи або інших суб'єктів господарювання;
- 2) сплата юридичною особою послуг ФОП, вартість яких складно оцінити (це, наприклад, оренда, маркетингові, інформаційні послуги, реклама тощо);
- 3) надання юридичною особою фінансової допомоги ФОП;
- 4) значний обсяг фінансових операцій за рахунками новоствореного ФОП;
- 5) здійснення ФОП фінансових операцій протягом короткого періоду часу (два-три місяці) на загальну суму, що досягає граничного обсягу доходу на рік відповідно до обраної групи платників податків, або послідовне здійснення групою ФОП такого роду діяльності;

б) використання одного платіжного терміналу фінансової установи кількома суб'єктами господарювання [3].

Отже, банки та небанківські фінансові установи, враховуючи надані НБУ рекомендації, зможуть удосконалити свої внутрішні системи контролю та проводити жорстку перевірку клієнтів, особливо ФОПів.

Таким чином, у контексті ухилення від сплати ст. 212 КК України, платники спрощеної системи також можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за умисне ухилення від сплати єдиного податку чи інших обов'язкових платежів. Для кваліфікації такого порушення враховуються ті ж пороги значного, великого та особливо великого розміру несплати, що встановлені ПК України.

Отже, у сучасних умовах, з урахуванням викликів війни, спрощена система залишається важливим інструментом підтримки малого та середнього бізнесу. Однак, її учасники зобов'язані неухильно дотримуватися податкового законодавства для уникнення негативних наслідків як для себе, так і для економіки країни та з метою запобігання кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 05.12.2024).
2. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1447> (дата звернення: 05.12.2024).
3. Про рекомендації з питань здійснення фінансового моніторингу/Національний банк України/Нормативна база URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Notice_01112024_82615 (дата звернення: 05.12.2024).

Гордівський Олександр В'ячеславович

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМКП 24-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Любавіна Вікторія Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА (ТА ВИДИ) ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЗЛОЧИНІВ

Протягом останніх років однією з найактуальніших проблем України залишається проблема корупції. Корупція проявляється на усіх рівнях – від

невеликих підприємств та комунальних господарств до органів державної влади (у такому випадку особа, яка обіймає певну посаду та має службові повноваження і можливості, використовує їх для того, щоб отримати неправомірну вигоду). Проблема корупції проявляється у багатьох сферах, у зв'язку з тим сформовано особливу категорію правопорушень – корупційні правопорушення, за вчинення яких передбачається юридична відповідальність. При цьому, характер юридичної відповідальності та вид, що призначається у такому випадку, може відрізнятись в залежності від тяжкості корупційного правопорушення, обсягу хабаря та інших критеріїв. За останні роки вдосконалюється антикорупційне законодавство, тому необхідно визначити особливості юридичної відповідальності за корупційні правопорушення, а також з'ясувати, які саме види юридичної відповідальності застосовуються у конкретному випадку.

Згідно з визначенням, що надається у Законі України «Про запобігання корупції», корупція полягає у використанні особою наданих їй службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей для отримання неправомірної вигоди або ж прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або ж це обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди певній особі, яка належить до суб'єктів поширення дії цього Закону. Відповідним чином, корупція може розглядатись як кримінальне правопорушення, у контексті чого особа, отримуючи неправомірну вигоду завдяки своїй посаді чи повноваженням, або надаючи іншим цю вигоду, або ж погоджується отримати її чи схиляє інших на надання такої вигоди, порушує норми кримінального, адміністративного та цивільного права. При цьому, корупційними є такі правопорушення, які є діяннями, що містять ознаки корупції, вчинені особами, за що встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1; 2].

З огляду на це, за вчинення корупційних правопорушень та злочинів особам, які їх вчиняють, призначається юридична відповідальність. Для того, щоб особа була притягнута до юридичної відповідальності, її правопорушення повинно містити ознаки корупційного: повинно бути вчинення активних дій чи бездіяльності з корисливими цілями; особа не дотримується вимог нормативно-правових актів, які регулюють її права та обов'язки на посаді, яку вона обіймає; її правопорушення пов'язане з використанням службових повноважень та можливостей, і при цьому вони перебувають поза нормами, а характеризуються зловживанням ними; правопорушення вчиняється внаслідок прямого умислу особи.

Юридична відповідальність у такому випадку полягає у застосуванні до правопорушників певних санкцій, що мають на меті покарання, запобігання подальшим правопорушенням та компенсацію заподіяної шкоди. Вона пов'язана з тим, що покарання є невідворотним, тому така особа у будь-якому випадку має бути притягнута до відповідальності. Також в залежності від ступеня тяжкості вчиненого правопорушення застосовуються різні види

юридичної відповідальності. Покарання є тотожним рівню заподіяної школи, також має місце презумпція невинуватості.

Розглянемо основні види юридичної відповідальності, які застосовуються у випадку кримінальних правопорушень та злочинів [3]:

- Дисциплінарна відповідальність – по відношенню до працівника, який вчинив корупційне правопорушення, застосовуються зауваження, догана, попередження про неповну службову відповідність, звільнення з посади державної служби;

- Цивільно-правова відповідальність застосовується лише тоді, коли вчинене правопорушення спричинило негативні наслідки у вигляді заподіяння моральної чи матеріальної шкоди. У такому випадку особа має у повному обов'язі відшкодувати шкоду, вчинену її діяльністю чи бездіяльністю;

- Адміністративна відповідальність застосовується у випадку корупційних правопорушень, які мають адміністративний характер, наприклад, це порушення фінансового контролю, порушення вимог стосовно запобігання чи врегулювання конфлікту інтересів, невжиття заходів стосовно протидії корупції та ін. Застосовується штраф в обов'язі від 50 до 2500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Також може бути застосоване адміністративне стягнення;

- Кримінальна відповідальність застосовується тоді, коли правопорушення було пов'язане з привласненням, розтратою майна чи заволодінням ним внаслідок зловживання службовим становищем; викраденням, привласненням, вимаганням документів, печаток та ін.; викраденням, привласненням, вимаганням військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин тощо.

Таким чином, корупційні правопорушення та злочини можуть вчинятись різними суб'єктами та мати різну тяжкість і наслідки. У результаті цього по відношенню до особи, яка вчинила таке правопорушення, застосовується окремий вид юридичної відповідальності. Це дає можливість подолати проблему корупції, яка сьогодні в Україні є особливо актуальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Савченко А.В. Поняття «корупція» у контексті кримінального права. 2017. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/antikoruptsia/statti/savchenko_av_17_07.pdf
3. Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Відповідальність_за_корупційні_або_пов'язані_з_корупцією_правопорушення

Гриценко Вероніка Олексіївна
 здобувач першого (бакалаврського) рівня
 вищої освіти, групи ПБ-22-5
 Навчально-наукового інституту права
 Державного податкового університету
Науковий керівник:
Лопашук Дмитро Іванович
 кандидат юридичних наук, доцент
 кафедри кримінального права та процесу
 Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНИХ ВБИВСТВ, ПОЄДНАНИХ ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ

Формування правової та демократичної держави в Україні передбачає захист прав і свобод громадян, зокрема права на життя, яке є невід'ємним та закріпленим як на національному, так і міжнародному рівнях.

Теоретики права, як от Т. Гоббс, стверджували, що право на життя є фундаментальним і невідчужуваним, що робить питання кваліфікації злочинів, які порушують це право, надзвичайно важливими.

У зв'язку з чим, Особлива частина Кримінального кодексу України (далі – ККУ) передбачає найсуворіші покарання за вчинення умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, зокрема, поєднані із згвалтуванням або сексуальним насильством, тим самим підтверджуючи пріоритет загальнолюдських цінностей.

Питання кваліфікації умисних вбивств, поєднаних із згвалтуванням або сексуальним насильством, є одним із найскладніших у кримінальному праві. Це обумовлено як особливою тяжкістю таких злочинів, так і необхідністю точної і об'єктивної оцінки сукупності обставин справи для правильного застосування норм кримінального закону. Неоднозначність у тлумаченні законодавчих норм, а також відсутність єдиного підходу в судовій практиці призводять до виникнення низки проблем у кваліфікації таких діянь.

Кваліфікація умисних вбивств, поєднаних із згвалтуванням або сексуальним насильством, зокрема потребує детального аналізу правових норм, установлених Кримінальним кодексом України. Оскільки такі злочини мають підвищену суспільну небезпечність, адже порушують одразу два об'єкти кримінально-правової охорони: життя та статеву недоторканність і свободу людини[1].

Кримінальний кодекс України містить окремі статті, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини цієї категорії, зокрема, за умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством (п. 10 ч. 2 ст. 115 ККУ), за згвалтування (ст. 152 ККУ), та за сексуальне насильство (ст. 153 ККУ)[2].

Проблема з кваліфікацією цих злочинів виникає тоді, коли злочинець здійснює декілька діянь, одне з яких – це вбивство, а інше – зґвалтування або сексуальне насильство. В таких випадках необхідно визначити, чи кваліфікується вбивство як частина сексуального злочину, чи як окремий злочин.

Наприклад, якщо вбивство було вчинене з метою приховати факт зґвалтування або під час зґвалтування, то це утворює складний склад злочину і підлягає кваліфікації за частиною 2 ст. 115 ККУ — як умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням[2].

Зазначене підтверджується й судовою практикою, яка показує, що при розслідуванні та розгляді кримінальних проваджень про умисні вбивства, поєднані з насильницькими статевими злочинами, часто виникають труднощі в правильній кваліфікації злочинів, що, відповідно, впливає на ефективність слідства, судового розгляду та справедливого покарання.

Об'єкт кримінально-правової охорони є обов'язковим елементом будь-якого складу злочину, а правильне визначення його, дозволяє відмежувати кримінальні правопорушення становлення об'єкта злочину є важливим також для визначення суспільної небезпеки діяння та його правильної кваліфікації, а також запобігання судовим помилкам.

Окрім традиційного розуміння об'єкта як елементу складу злочину. обов'язковою ознакою є охоронювані суспільні відносини, у кримінальному праві з'явилася концепція, яка визначає об'єкт злочину як блага, інтереси та цінності, що охороняються законом.

Прихильники нових підходів, зокрема Є. В. Фесенко, вважають традиційне розуміння об'єкта злочину занадто загальним і таким, що не відповідає сучасним поглядам на соціальні цінності. Критика радянського підходу до об'єкта злочину полягає у надмірній увазі до публічного аспекту суспільних відносин і недостатній увазі до індивідуальних прав та інтересів людини. Незважаючи на нові підходи, традиційне розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин залишається універсальним і важливим для оцінки соціальних цінностей, оскільки цінності охороняються в контексті суспільних відносин.

Цінність сама по собі, без взаємодії у сфері суспільних відносин, не охороняється кримінальним правом, тому предметом охорони є цінності як частина суспільних відносин, а не ізольовані блага.

Традиційний підхід до класифікації об'єктів злочину включає триступеневу класифікацію "за вертикаллю", запропоновану В. Д. Меньшагінім у 1938 році: загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину. Загальний об'єкт злочину – це сукупність суспільних відносин, що охороняються законом. До них належать права і свободи людини, власність, громадський порядок, безпека, довілля та конституційний устрій. Родовий об'єкт охоплює певне коло однорідних суспільних відносин, які захищаються кримінально-правовими нормами. Наприклад, для вбивства, поєданого із зґвалтуванням, родовим об'єктом є життя людини. Безпосередній об'єкт

злочину – це конкретні суспільні відносини, які безпосередньо потерпають від злочинного посягання. У випадку умисного вбивства, поєданого із зґвалтуванням, існують два безпосередніх об'єкти: життя людини (основний об'єкт) і статевая свобода та недоторканність (додатковий об'єкт).

Для правильного розуміння складу злочину доцільно використовувати також класифікацію об'єктів «по горизонталі», що допомагає відрізнити основний і додатковий об'єкти злочину.

Зґвалтування або замах на зґвалтування у складі злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, є кваліфікуючою ознакою умисного вбивства і не потребує додаткової кваліфікації.

Водночас відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 року, умисне вбивство, поєдане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті, кваліфікується як сукупність двох самостійних злочинів (п. 10 ч. 2 ст. 115 та ст. 152 або 153 КК України), якщо вбивство мало місце під час зґвалтування або сексуального насильства або після їх вчинення[3].

Деякі науковці вважають, що «синтез» вбивства і зґвалтування у п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України не утворює двох окремих злочинів, а має розглядатися як один складений злочин. І як наслідок, ними пропонується кваліфікувати вбивство, поєдане із зґвалтуванням або сексуальним насильством, за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, без необхідності кваліфікації за сукупністю злочинів, що було підтримано в радянській судовій практиці.

Вбивство, вчинене під час зґвалтування, має характерні мотиви, такі як гнів або помста за опір жертви. Метою вбивства може бути також приховування злочину або полегшення його вчинення.

Помилки у кваліфікації вбивств, поєднаних із зґвалтуванням та сексуальним насильством, найчастіше виникають через недостатнє дослідження мотивів злочину і недооцінку наявних доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гритенко О.А. Питання кваліфікації умисного вбивства, поєданого із зґвалтуванням або сексуальним насильством. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. 8. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/92>.

2. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 № № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Пленум Верховного суду України : Постанова «Про суд. практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 № N 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

Зайчук Лілія Миколаївна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМКПз-24-1

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:**Нікітін Юрій Вікторович**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та
процесу Державного податкового університету

ПРОЯВИ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Корупція в діяльності судових органів є одним із найбільш загрозливих соціально-правових явищ, що становить серйозну небезпеку для суспільства. Усталені корупційні практики створюють суттєві перешкоди для побудови демократичної, стабільної соціально-економічної держави, сприяючи збереженню авторитарних тенденцій та зловживань у владі. Це явище не лише гальмує реформування національної судової системи, а й заважає імплементації міжнародних і європейських стандартів у правосудді, що є необхідним для підвищення його ефективності та прозорості. Окрім того, корупція підриває незалежність суддів, обмежує доступ громадян до справедливого судового розгляду, порушує принципи рівності перед законом і призводить до зниження рівня захисту основних прав і свобод людини. В результаті, таке явище ставить під загрозу не лише правосуддя, а й стабільність та розвиток держави в цілому.

Корупція в судовій системі може проявлятися в різних формах, зокрема [1, с. 93]:

1. Безстрокові відстрочки та прийняття рішень на основі неправомірної вигоди (більш відомої як «хабар»). Судді або посадові особи можуть затримувати розгляд справ або ухвалювати рішення під впливом отриманої неправомірної вигоди від однієї зі сторін, замість того, щоб опиратися на докази та вимоги закону.

2. Підкуп та вплив на судові рішення. Охоплює спроби здійснити тиск на суддів чи інших посадових осіб з метою отримання незаконних переваг, вирішення справи на свою користь або задоволення особистих інтересів через корупційні механізми.

3. Недоліки у провадженні справ. Це може охоплювати цілу низку неправомірних дій, таких як втручання у процес збирання доказів, фальсифікація документів, а також інші форми маніпулювання фактами, що сприяють зміщенню ходу судового процесу в корисний для однієї зі сторін бік.

4. Недобросовісність у роботі адвокатів та інших представників сторін. Адвокати та інші юридичні фахівці можуть використовувати незаконні

методи, зокрема отримувати неправомірну вигоду, для досягнення своїх цілей, що також впливає на результат судового розгляду та справедливість процесу.

Корупція в органах правосуддя завдає значної шкоди авторитету держави та має негативні наслідки для суспільства на багатьох рівнях. З політичного погляду вона є однією з найважливіших компонентів системної корупції, що існує в Україні. Вона підриває довіру громадян до державних інститутів та правових органів. З соціальної перспективи проблема полягає в тому, що люди стикаються з нерівністю перед законом, відсутністю справедливості та прозорості в судовому процесі, що, своєю чергою, знижує рівень довіри до держави та судової системи в цілому. Загалом корупція в судовій системі проявляється через зловживання службовим становищем суддями та іншими посадовими особами, зокрема через винесення завідомо неправосудних рішень. За словами правників, ознакою судового рішення як предмета кримінального правопорушення є саме його неправосудність, що відображається в неправомірних вироків, ухвалах або постановках. Такі рішення не тільки шкодять конкретним особам, але й руйнують довіру до правової системи, що є основою стабільності держави [2, с. 223].

Додатково, корупція в судах часто призводить до замкнутого кола, коли злочинці, що мають зв'язки або можуть дати «хабар», продовжують уникати покарання, тоді як чесні громадяни не можуть отримати справедливості. Це поглиблює соціальну нерівність і породжує відчуття безсилля серед населення.

Важливо зауважити, що термін «неправосудність» у кримінальному праві може бути застосований лише при визначенні чітких критеріїв, що саме вважається справедливим, а що ні. Однак в судовій практиці такі критерії поки не визначені, і закон не надає чіткого визначення чи ознак неправосудного рішення. Щоб визначити ознаки неправосудного рішення, необхідно проаналізувати відповідні процесуальні закони. У юридичній літературі підкреслюється, що рішення, яке ґрунтується на принципах верховенства права, має бути ухвалене судом відповідно до норм матеріального та процесуального права. Однак якщо суд приймає рішення на основі неповних або недостатньо з'ясованих обставин справи, то це вже є необґрунтованим рішенням, хоча таке рішення не можна вважати завідомо неправосудним. Справжня неправосудність може проявлятися лише тоді, коли суддя, свідомо порушуючи закон, виносить рішення, яке явно суперечить об'єктивним фактам або нормам права. Це, своєю чергою, призводить до серйозних порушень прав людини та принципів правосуддя, підриваючи довіру до всієї судової системи. [3, с. 439].

Рішення суду можна вважати незаконним, але не завідомо неправосудним, якщо воно ґрунтується на принципах верховенства права і базується на повноцінному і всебічному дослідженні обставин справи, проте не відповідає вимогам матеріального права та порушує норми процесуального права. У такому випадку рішення є юридично неправильним, але не можна

стверджувати, що воно винесене з навмисним наміром порушити закон або справедливість.

З цього можна зробити висновок, що поняття «несправедливість», «незаконність» і «необґрунтованість» не є взаємозамінними та повинні розглядатися як різні правові категорії. Кожне з цих понять має власне визначення і застосування в юридичній практиці, що допомагає чітко визначити межі порушень в судових актах. Проголошуючи рішення від імені України, корумпований суддя завдає серйозної шкоди авторитету держави. Повага до судових рішень напряду залежить від того, чи має суспільство впевненість у непідкупності суддів. Лише незалежна, справедлива та поважана судова система може бути основою для забезпечення правосуддя в державі. Кожен суддя повинен дотримуватися найвищих етичних стандартів, на яких ґрунтуються принципи непідкупності та незалежності судової влади. Це важливо не лише для забезпечення законності, а й для зміцнення довіри громадян до правосуддя. Судова система повинна гарантувати не тільки справедливі, але й ефективні судові процеси, що відповідають вимогам закону та прав людини [4, с. 121].

У контексті цього, основними передумовами корупції в судах загальної юрисдикції є неефективність державної політики у сфері боротьби зі злочинністю та корупцією, а також відсутність реальних кроків для реформування правоохоронних органів і судової системи. Зокрема, до таких передумов можна віднести [5, с. 187]:

1) недосконалість законодавства, що регулює питання судоустрою, статусу суддів і судочинства в Україні, яке часто не відповідає сучасним вимогам правової держави;

2) дефіцит реальної, а не декларативної самостійності судів та незалежності суддів, що створює умови для впливу на суддівську діяльність ззовні;

3) політичний тиск на судову систему, з боку представників політичної влади, виконавчої та законодавчої гілок, що підриває незалежність суддів;

4) непрозорість процесу добору суддів, що дозволяє політичним інтересам впливати на призначення осіб на ключові посади в судовій системі;

5) низький рівень заробітної плати суддів місцевих судів та працівників судових апаратів, що створює економічні стимули для участі в корупційних схемах;

6) загальний правовий нігілізм у суспільстві, недовіра до органів державної влади в цілому і до судової системи зокрема, що сприяє ігноруванню законів і норм права;

7) недосконалість правової культури та низький професіоналізм серед представників юридичних професій, що працюють у сфері правосуддя, що ускладнює формування справедливого й ефективного судочинства.

Всі ці фактори взаємодіють і створюють сприятливе середовище для розвитку корупційних практик, що своєю чергою серйозно підриває довіру громадян до судової системи та ефективність правосуддя.

Однією з найактуальніших і складних проблем залишається політичний та адміністративний тиск на судові органи, а також постійні спроби маніпулювати їх потенціалом на користь партійних чи групових інтересів. Такий вплив не тільки підриває незалежність суддів, але й негативно позначається на об'єктивності та справедливості судового процесу. Крім того, важливо усвідомлювати, що для забезпечення ефективного функціонування судової системи необхідне значне збільшення фінансових витрат, спрямованих на покращення умов роботи суддів, модернізацію інфраструктури судів, підвищення кваліфікації суддівського складу та працівників судових апаратів. Це включає не лише фінансування, а й створення умов для стабільної та безперешкодної роботи судової влади, що забезпечить її високий рівень ефективності та довіри з боку громадян [7, с. 80].

Поліпшення матеріально-технічного, кадрового та фінансового забезпечення судових органів є важливою умовою для підвищення ефективності судової системи. Окрім цього, необхідно вдосконалювати професійний рівень працівників судів і впроваджувати чіткі критерії та методики для оцінки їхньої діяльності та результатів. Це дозволить не лише забезпечити стабільну роботу судової системи, але й підвищити її прозорість та відповідальність. Особливо важливим є впровадження системи постійного моніторингу, яка дозволяє громадянам, які користуються послугами судів, оцінювати якість та результативність роботи суддів. Така система забезпечить зворотний зв'язок та дозволить виявляти проблемні аспекти у роботі суддів, що, своєю чергою, сприятиме покращенню загальної ситуації в судовій системі. Підсумовуючи, можна зазначити, що підвищення ефективності судової системи вимагає комплексного підходу, що включає не тільки покращення умов для її функціонування, а й створення механізмів для постійного контролю та вдосконалення. Це дозволить забезпечити справедливість, прозорість та незалежність судочинства, що є основою стабільності та довіри до правової системи в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зуб Д. О. Корупція в системі правосуддя та запобігання їй. *Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України: матеріали круглого столу* (м. Вінниця, 31 жовтня 2023 р.). Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 93-94.
2. Моруженко, В. К. Корупційні правопорушення у сфері правосуддя: щодо правових аспектів. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Харків, 17 лютого 2023 р.). Харків: Юрайт, 2023. С. 221-225.

3. Дудоров О. О., Житний О. О., Задоя К. П. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. Київ: Москаленко О. М., 2019. С. 463.

4. Демедюк Т. С. Проблеми протидії корупції в судах. *Вісник Академії управління МВС*. № 2. С. 112–122.

5. Скоромний, Я. І. Особливості протидії корупції в судовій системі України. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. № 27. 2022. С. 184-188.

6. Skrynkovskyu, R., Kataiev, A., Zaiats, O., Andrushchenko, H., Popova, N. Competitiveness of the company on the market: Analytical method of assessment and the phenomenon of the impact of corruption in Ukraine. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. 14(1). P. 103–110.

Кибиш Ірина Василівна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМКПз-23-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Нікітін Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АМНІСТІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

На різних етапах суспільного розвитку в Україні був відзначений високий рівень злочинності, що спричиняв неправильні тенденції та викликав нестабільність у суспільстві.

Основною метою кримінально-правової політики України є забезпечення того, щоб особа, яка скоїла злочин, несла відповідальність за свої дії. Проте існують випадки, коли можливе звільнення осіб від відбування покарання. Особливу увагу заслуговують інститути амністії та помилування, які мають як позитивні, так і негативні аспекти [1, с. 44].

Існуючі недоліки у механізмі застосування амністії призводять до необґрунтованої відмови у її застосуванні у деяких випадках щодо осіб, які мають право на амністію, а також до звільнення від відбування покарання обвинувачених і засуджених, на яких амністія не поширюється.

Прикладом такого недоліку є наступна ситуація: Закон України «Про застосування амністії в Україні» визначає, що рішення про застосування або незастосування амністії приймається судом стосовно кожної особи індивідуально після ретельної перевірки матеріалів особової справи та відомостей про поведінку засудженого під час відбування покарання.

Однак, у пункті 2 Прикінцевих положень Закону від 27 лютого 2014 року № 792-VII введено термін «негайне звільнення». Верховна Рада України фактично «негайно звільнила» 42 особи без участі суду та з'ясування факту, чи мали вони право на амністію згідно зі статтею 4 цього Закону [2]. Таким чином, порушено правила, встановлені Законом України «Про застосування амністії в Україні», оскільки рішення про звільнення відбулося без участі суду та обґрунтування відповідності кожного випадку критеріям амністії.

Ця правова проблема може бути вирішена тільки на рівні законодавства шляхом внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України або скасуванням змін і доповнень до Закону України «Про застосування амністії в Україні».

Можна підтримати позицію деяких вчених, які вважають, що амністія може бути ефективним інструментом державної реакції у випадку значних змін у політичній ситуації в країні, що призводить до звільнення певних категорій осіб, кримінальні правопорушення яких були пов'язані з попереднім політичним режимом. Проте варто підкреслити, що амністію не слід розглядати лише як інструмент для незастосування покарання до «певних» категорій осіб або для звільнення місць у переповнених кримінально-виконавчих установах сьогодні.

Варта уваги думка А. О. Байди, що прийняття законів про амністію щороку є недопустимим. Як він правильно зауважив, амністія для особи повинна бути несподіваним «актом прощення» вчиненого злочину, інакше це лише збуджуватиме почуття безкарності та сприятиме виникненню рецидиву [3, с. 337]

У свою чергу, збереження у новому положенні норм, які регулюють порядок помилування засуджених до довічного позбавлення волі, є неприйнятним з огляду на те, що вони не надають засудженому реальної можливості сподіватися на звільнення і не визначають чітких критеріїв, дотримання яких може привести до помилування особи, засудженої до довічного позбавлення волі.

Варто зауважити, що від часу набуття Україною незалежності кожна галузь права в тій чи іншій мірі вдосконалюється. Таке явище не оминуло й інституту амністії, над якими працює наш вітчизняний законодавець. Але все ж не останню роль у вдосконаленні цих інститутів відіграють і науковці, які завдяки своїм дослідженням сприяють усуненню прогалин у законодавчих актах.

У процесі вдосконалення законодавства про амністію в Україні важливо акцентувати увагу на наступних напрямках: створення ефективної системи моніторингу та звітності, залучення громадськості та міжнародних партнерів, врахування гендерних аспектів та особливостей різних груп населення, розгляд питань реабілітації та врахування індивідуальних обставин осіб.

Шляхи вдосконалення законодавства про амністію в Україні можуть передбачати встановлення ефективних процедур та механізмів контролю за її реалізацією, а також забезпечення відкритості та прозорості в цьому процесі.

Додатково, можливими шляхами вдосконалення можуть бути врахування міжнародних стандартів прав людини та досвіду інших країн у цій сфері, а також забезпечення широкого обговорення та участі громадськості у процесі прийняття рішень про застосування амністії.

З метою підвищення ефективності інститутів амністії пропонується запровадити умовне амністування та умовне помилування, де умовність полягає в тому, що засуджений не звільняється остаточно від покарання, невідбує покарання (або його частини) для нього стає випробувальним строком. Якщо протягом цього часу винний вчиняє кримінальне правопорушення, то суд визначає йому остаточне покарання згідно з правилами призначення покарання за сукупністю вироків.

Таким чином, подальший розвиток інституту амністії в Україні потребує комплексного підходу, який враховуватиме історичний контекст, сучасні вимоги справедливості та міжнародні стандарти прав людини. Однак, важливо також уникати використання амністії як інструменту політичного тиску чи безкарності, забезпечуючи її застосування лише в справедливих та обґрунтованих випадках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Суховецький О.О. Кушніренко О.Г. Конституційний Суд України як гарант додержання Конституції України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 2. С. 43–46.

2. Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» щодо повної реабілітації політичних в'язнів: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 792-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-18#Text> (дата звернення: 10.12.2024).

3. Байда А. О. Амністія та помилування у кримінальному праві. *Молодий вчений*. 2019. № 4(2). С. 335-338.

Кольга Василь Володимирович

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПДз-24-1

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Нікітін Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та
процесу Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИДІВ ПОКАРАНЬ

Кримінальний кодекс в розділі «Покарання та його види» зазначає декілька видів покарань, в тому числі позбавлення певного права, яке може бути застосовано як основне так і додаткове покарання [3]. Слід зазначити, що подібний вид покарання є доволі поширеним у світовій практиці і його

виключення з проекту нового Кримінального кодексу вважаємо неприпустимим. Так, наприклад, подібним рішенням проект нового Кодексу суттєво обмежує можливості судів у захисті охоронюваних Законом інтересів держави, людини та громадянського суспільства. Звичайно, за наявності такого виду додаткового покарання, воно може застосовуватися за рішенням суду, але його виключення з Кодексу суттєво звужить можливості правоохоронної та судової систем у виправленні правопорушників та запобіганню рецидивів, що знаходить підтвердження у правовій практиці, зокрема в позиціях Європейського суду з прав людини, де подібні обмеження визнаються допустимими [5].

Крім необхідності збереження взагалі в новому Кодексі покарання у вигляді позбавлення певного права, пропонуємо ще додати такий вид, як *позбавлення виборчого права*.

Вважаємо цей крок необхідним в умовах сьогодення, а саме збройної агресії, наявності окупованих територій з великою кількістю громадян України, які залишились на них, тощо. Також одним з аспектів є зростаюча кількість засуджень за злочини проти держави, а саме колабораціонізм, державна зрада тощо, що з огляду на світову практику робить цей крок обґрунтованим [10].

Ситуація на даний час виглядає наступним чином: особа, громадянин України, який вчиняє активні дії проти існуючого державного ладу з метою захоплення територій агресором або вбивства українських військовослужбовців та цивільних громадян, ненавидячи все українське і чекаючи проходу росії, в якій він бачить «щастя» свого існування, може бути викритим та засудженим за злочини проти Держави. І такий він може бути не один. А після засудження велика кількість таких осіб потрапляє за ґрати, де на них розповсюджується загальне виборче право. Тобто за Законом, викритий та засуджений ворог Держави і суспільства продовжує користуватися важелями впливу на формування виборних органів, в т.ч. законодавчих, і, звичайно, вся ця кількість засуджених злочинців зробить все належне щоб привести у владу того, хто має спільні з ними думки, а саме антидержавницькі.

Крім того, позбавлення виборчого права можна застосувати й для засуджених за, наприклад, особливо тяжкі правопорушення та їх рецидиви, оскільки таких вид злочинів свідчить про антисоціальну поведінку особи та, на нашу думку, є неприпустимим при формуванні законодавчого та інших виборних органів.

Саме з метою унеможливлення формування у виборних органах антидержавних та асоціальних партій, груп та окремих депутатів, вважаємо за необхідне розширення виду покарань у вигляді позбавлення виборчого права. Звичайно, застосування даного виду покарання слід докладно вивчати на предмет доцільності та необхідності застосування, але вважаємо що у суспільства запит на нього вже перерізів.

Також слід зупинитись на складності впровадження позбавлення виборчого права в правове поле держави, оскільки загальне виборче право

прописано для повнолітніх дієздатних громадян в ст.70 Конституції України [1], зміни до якої доволі важко внести. Але, на підставі зробленого нами аналізу позиції Європейського суду з прав людини [7, 8, 9, 11], вважаємо, що встановлення кримінального покарання у вигляді тимчасового позбавлення виборчого права можливе без внесення змін в основний Закон країни [6] по аналогії з позбавленням права займати певні посади, які згідно ст.38 Конституції України не передбачають обмеження права громадян на участь в управлінні державними справами, зокрема рівний доступ до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. Але ж Кримінальний кодекс України містить санкцію у вигляді заборони обіймати певні посади і вона активно застосовується судами тривалий час без жодної негативної реакції з боку світової правозахисної спільноти. Крім того, це не суперечить ст.63 Основного Закону держави, згідно якої «засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом (а не Конституцією) і встановлені вироком суду».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Ключковський Ю. Правові позиції Європейського суду з прав людини та вітчизняне виборче законодавство. *Право України*. 2011. № 7. С.23 – 32.
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26, ст.131.
4. Олійник Ю. А. Актуальні проблеми конституційного права України / Ю.А. Олійник // URL: http://lib.zhitlo.in.ua/book_5_glava_84_11.2._Viborche_.html.
5. Постанова Великої палати Європейського суду у справі «Лабіта проти Італії» (Labita v. Italy), скарга № 26772/95, §201, ECHR 2000-IV. URL: <http://www.echr.coe.int>.
6. Постанова Великої палати Європейського суду у справі «Реквенї проти Угорщини» (Rekvenyi v. Hungary), скарга № 25390/94, ECHR 1999-III, § 34) // URL: <http://www.echr.coe.int>.
7. Про міжнародні договори України: закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. – Ст. 540.
8. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
9. Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини: закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30.

10. Рішення Великої палати Європейського суду у справі «Херст проти Сполученого Королівства (№ 2)», скарга № 74025/01, §61, ECHR 2005 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx>.

11. Рішення Великої палати Європейського суду у справі «Метьюз проти Сполученого Королівства» від 18 лютого 1999 року. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 1999 р. № 2.

Максимнюк Тетяна Юрївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-22-5

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лопашук Дмитро Іванович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу

Державного податкового університету

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Тероризм характеризується найвищим ступенем суспільної небезпечності. У зв'язку з чим, у світі домінує думка, що боротьба з цим негативним явищем не може обмежуватися лише виявленням та припиненням злочинів терористичної спрямованості. Важливим є здійснення також превентивних заходів щодо породження й існування цього злочинного явища. Серед таких превентивних заходів є якраз боротьба з фінансуванням тероризму.

Небезпека від фінансування тероризму полягає в тому, що такі дії забезпечують існування тероризму та активують його ефективну діяльність.

Дослідженням ознак фінансування тероризму займалися такі вчені як: В. Ф. Антипенко, В. О. Глушков, В. П. Ємельянов, В. С. Зеленецький, В. П. Крутов, В. А. Ліпкан, С. М. Мохончук, Л. В. Новікова та інші.

Відправною точкою у боротьбі з тероризмом, на наше переконання, стала Міжнародна конвенція «Про боротьбу з фінансуванням тероризму», яку було прийнято Резолюцією 54/109 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1999 року та ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму» від 12 вересня 2002 року №149-IV.

Осторонь боротьби з фінансуванням тероризму не залишається й Україна. Особливо активною ця боротьба розпочалася з агресією Росії проти України у 2014 році, з появою так званих квазідержав – «ДНР» і «ЛНР», а також різного роду сепаратистських рухів у середині країни.

Із останніх законодавчих рішень держави у цьому напрямку був підписаний 14 вересня 2020 року Указ президента України, яким затверджено Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» від 14 вересня 2020 року № 392/2020, яка визначає активну участь держави у протидії тероризму (п. 33) [1].

Відповідно до цієї Стратегії боротьба з тероризмом має бути спрямована на виявлення та припинення терористичної діяльності, забезпечення вирішення завдань щодо пошуку та аналітичної обробки інформації про загрозу вчинення терористичних актів та джерела фінансування терористичної діяльності.

Окрім того, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 січня 2021 року № 7-р затверджено Плану заходів з реалізації Концепції боротьби з тероризмом в Україні [2].

З метою імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство Законом України від 20 листопада 2022 року № 2589-XX [3] ратифіковано Протокол, положення якого передбачають, зокрема, удосконалення норм кримінальної відповідальності за фінансування тероризму. При цьому варто зазначити, що імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство, є фактичною реалізацією міжнародних зобов'язань, а також способом інкорпорації норм міжнародного права в національний правопорядок [3].

Відповідно до ст. 2 зазначеного Закону цей Закон набирає чинності з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу і Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку з цим Протоколом» [4].

23 березня 2023 року за результатами розгляду у другому читанні проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення боротьби з тероризмом» цей Закон був прийнятий та підписаний Президентом України [5].

Як зазначають автори цього Закону, його метою є імплементація положень Протоколу в національне законодавство, а також комплексне посилення можливостей національної системи протидії тероризму з урахуванням європейського та міжнародного досвіду [6].

Для досягнення цієї мети законом передбачено зміни до: 1) Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якими: а) встановлюється кримінальна відповідальність за «проходження терористичної підготовки», «перетин державного кордону» прикордонної держави України з терористичними умислами», а також для фінансування цієї діяльності; б) буде встановлено розслідування конкретних злочинів - підготовче розслідування цих злочинів здійснюватиметься слідчими СБУ; в) розширено умови застосування кримінально-правових

заходів до юридичної особи у разі вчинення цих злочинів уповноваженою особою; 2) до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» в частині удосконалення визначення фінансування тероризму; 3) Закон України «Про санкції» щодо розширення видів санкцій, які можуть застосовуватися, зокрема щодо терористичних організацій та груп [6].

Відповідно до положень цього закону до Кримінального кодексу України введено нові статті - 258-6 та 258-4, а також абзац першого частини першої статті 258-5 Кримінального кодексу України викладено в новій редакції. Однак ретельний аналіз цих законодавчих змін свідчить про те, що вони не в повній мірі відповідають Протоколу і містять неузгодженості та суперечності з іншими нормативно-правовими актами у сфері боротьби з тероризмом, що зумовлює у подальшому необхідність їх удосконалення відповідно до Закону; статтю 258-4 Кримінального кодексу України доповнено положеннями про відповідальність за сприяння вчиненню терористичного акту шляхом проходження терористичної підготовки.

У примітці до ст. 258-4 Кримінального кодексу України під терористичною підготовкою, зазначеною у цій статті, слід розуміти отримання особою від іншої особи вказівок щодо набуття знань або практичних навичок щодо виготовлення чи застосування вибухових речовин, вогнепальної чи іншої зброї, або шкідливі або небезпечні речовини або інші спеціальні методи чи засоби, що використовуються для здійснення діяльності, яка, відповідно до закону, має терористичний характер.

Відповідно до закону, абзац перший частини першої статті 258-5 Кримінального кодексу України викладено в новій редакції:

«1. Надання або збирання будь-яких активів, прямо чи опосередковано, з метою їх використання або знання про можливість їх використання повністю або частково для будь-яких цілей окремим терористом або терористичною групою (організацією) або з метою організації, підготовка або вчинення терористичного акту, участь у вчиненні терористичного акту, публічні заклики до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи (організації), пособництво у вчиненні терористичного акту, підготовка терориста, перетинання державного кордону України. з терористичною метою, здійснення будь-якої іншої терористичної діяльності, а також замах на вчинення такої діяльності.

Зміна цього принципу є посиленням на мету цього фінансування - передачу або збирання, прямо чи опосередковано, будь-яких активів з метою їх використання для підготовки терористів або для перетину державного кордону України з терористичною метою, норма цієї статті містить недоліки, які ускладнюють її застосування.

У цьому плані слід погодитися з позицією В. П. Смелянова, який зазначає, що: «...незрозуміло, навіщо захаращувати зміст статті непотрібним переліком дій, передбачених статтями 258-258-4 Кримінального кодексу

України, оскільки в попередньому реченні йдеться «т. дії, вчинені з метою фінансової чи матеріальної підтримки окремого терориста чи терористичної групи (організації)» цей перелік висвітлюється повністю [7, с. 80-81].

Подібної думки дотримується і Л. В. Новікова, яка вважає, що при визначенні ознак фінансування тероризму в диспозиції статті не слід намагатися дати визначення тероризму переліком окремих статей КК України, а необхідно використовувати загальне визначення злочинів терористичного характеру розроблено в процесі вивчення кримінального права[8].

Також на думку Л. В. Новікової, під фінансуванням тероризму слід розуміти надання особою фінансових коштів або їх збирання з метою вчинення будь-яких дій, спрямованих на залякування населення з метою переконання органу державної влади, органу місцевого самоврядування, міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи вчиняти діяння або припиняти його вчинення [8].

До речі, такий підхід впливає з положення про те, що «будь-яка особа вчиняє злочин у розумінні цієї Конвенції, якщо будь-яким способом, прямо чи опосередковано, незаконно та навмисно, вона передає або накопичує кошти з наміром їх використання або з знання про те, що вони будуть повністю або частково використані для вчинення будь-якої дії, яка є кримінальним правопорушенням у значенні одного з Договорів, перелічених у Додатку, та визначення в ньому» [9].

Ми підтримуємо підхід згідно з яким, Кримінальний кодекс України не має бути перевантажений зайвими положеннями, які не несуть особливого правового навантаження, вирішують конкретні кримінально-правові ситуації, які вже вирішені шляхом застосування норм, уже передбачених Кримінальним кодексом України. Україна [10, с.24].

Крім того, відсутність у нормативно-правових актах повної процедури визнання організації терористичною унеможливорює застосування інших положень ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», яка передбачає правові наслідки для організації, визнаної за рішенням суду винною у вчиненні терористичного акту (підлягає ліквідації та конфіскації її майна).

Неврегульованість цього питання не дозволяє реалізовувати окремі норми законодавства щодо протидії фінансуванню тероризму, виявлення, арешту та накладення арешту на майно організацій та осіб, причетних до здійснення терористичної діяльності.

Крім того, відсутність такого положення суттєво ускладнює процедуру притягнення осіб до відповідальності за вчинення злочину, передбаченого статтею 258-3 КК України, та негативно впливає на практику застосування санкцій до осіб, які сприяють злочинній діяльності. терористичні групи та організації.

До недоліків акта можна віднести те, що в ньому не визначено механізм (порядок) визнання організації терористичною в судовому порядку.

Слід зазначити, що подані зауваження та пропозиції до Закону не вичерпують питання боротьби з фінансуванням тероризму.

Зокрема, на наш погляд, з метою підвищення ефективності застосування засобів кримінально-правового впливу на терористичну діяльність, вважаємо за доцільне внести зміни до ст. 67 КК, доповнивши її наступною обставиною, що обтяжує покарання, – вчинення злочину з терористичним умислом.

Отже, виходячи з проведеного аналізу, вважаємо, що існує необхідність у подальшому удосконаленню нормативно-правових актів України з питань боротьби з фінансуванням тероризму з урахуванням висновків експертів, рішень РНБО України, Концепції боротьби з тероризмом та вимог міжнародно-правових актів щодо цього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.20 р. № 392. URL: - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення : 03.11.2024).
2. План заходів з реалізації Концепції боротьби з тероризмом: розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.01.21 р. № 7-р. URL: - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-2021-%D1%80#Text> (дата звернення : 03.11.2024).
3. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму: Закон України від 20.09.22 р. № 2589-IX. URL: - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2589-20#n2> (дата звернення : 03.11.2024).
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом: Закон України від 21.03.23 р. № 2997-IX. URL: - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20#Text> (дата звернення : 03.11.2024).
5. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність юридичних осіб за законодавством України. *Criminology Journal of Baikal National University of Economics and Law*. 2014. № 2. С.155-161.
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом” (реєстр. № 8146). URL:<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1697843> (дата звернення : 03.11.2024).
7. Ємельянов В. П. Питання вдосконалення кримінально-правових засад протидії терористичним злочинам. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: матеріали міжн.-наук. практ. конф., м. Харків, 2019 р. С.

79-81. URL:- https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/35.pdf (дата звернення : 03.11.2024).

8. Новікова Л. В. Кримінальна відповідальність за фінансування тероризму: автореф. дис... канд. юр. наук. спец. 12.00.08. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2007. 20 с.

9. Міжнародна Конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення : 03.11.2024)/

10. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ...докт.-ра юр. наук. спец. 12.00.08. КНУ імені Тараса Шевченка, Київ, 2006. 39 с.

Мізецька Дарина Григорівна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМКП-23-1

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Сперкач Наталія Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Об'єктивна сторона злочину використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст.150-1 КК України) полягає у систематичних діях, — використанні малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

Для початку з'ясуємо сутність поняття «систематично» та «використання дитини».

Поняття «систематичне» означає вчинення трьох і більше самостійних, завершених актів випрошування. Моментом закінчення одного акту випрошування є: залишення певного місця, переміщення до іншого, заміна особи винного, що супроводжує дитину (передача малолітньої дитини іншій особі з метою використання її у жебрацтві), заміна малолітньої дитини на іншу. Водночас зміна адресата звернень з проханням подати милостиню може розглядатися як закінчення од ного акту випрошування й початок іншого лише в тому разі, коли одночасно змінюється місце випрошування [15, с. 97-98].

Здавалося б, у чому може бути проблема, адже поняття систематичності доволі ясне, а проблема пов'язана з тим, що у частині проаналізованих обвинувальних вироків суди нерідко не враховували факт систематичності.

Мова йде про обвинувальний вирок Шевченківського районного суду м. Києва, де факт використання малолітньої дитини та випрошування матеріальних цінностей був одноразовим і тривав одну годину [11] та вирок Кіровського районного суду Дніпропетровської області де використання і випрошування тривало 20 хвилин [5].

Якщо із систематичністю ми розібрались більш-менш швидко, то із визначенням сутності «використання дитини» доведеться погратися.

Правильне трактування змісту «використання дитини» є особливо важливо, з огляду на існуючу проблему розмежування використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 ККУ) і втягнення малолітньої дитини у заняття жебрацтвом (ч.2 ст. 304 ККУ).

Великий тлумачний словник сучасної української мови слово «використовувати» пояснює так: «Застосовувати, вживати що-небудь з користю, користуватися чимсь» [2, с. 137].

Кримінально-правова література доволі скупа на трактування даного словосполучення. Науковці, які намагались пояснити використання дитини, зазвичай пов'язують із залученням її до жебрацтва. Так, Я.Г. Лизогуб вважає, що під використанням слід розуміти залучення дитини до певної діяльності на власну користь [14, с. 122]. На нашу думку, таке пояснення є невдалим, адже ст.304 КК України містить слово «втягнення», яке, у раніше згаданому нами словнику, тлумачиться як «залучати» [2, с. 210].

Юридична література має інші точки зору щодо трактування «використання» і «втягнення». Так, А.В. Андрушко зазначає, що під втягненням слід розуміти схилення дитини до злочину або іншої негативної девіації, тобто вчинення дитиною активної протиправної або аморальної дії (зокрема, жебракування), а під використання означає трактування злочинцем дитини не як людини, а як корисної для нього речі, що своїм виглядом спонукає інших осіб до безоплатної передачі йому певних матеріальних цінностей (грошей, продуктів тощо), тобто в такому разі дитина є знаряддям учинення антигромадських дій, будучи одночасно беззахисною жертвою правопорушника [1, с. 235]. Зазначену позицію поділяє й І.В. Дегтярьова, вона підкреслює, що термін «втягнення» передбачає свідоме рішення дитини брати участь у злочинній діяльності, а термін «використання» стосується нездатних усвідомлювати свої вчинки немовлят або дітей молодшого віку, котрих злочинці використовують як «корисну річ», що відкриває гаманці громадян [13, с. 230].

Розмежування понять «використання» і «втягнення» можна побачити і у судовій практиці. Так, у вироках використання тлумачиться наступним чином: «використовувала, тобто тримала на руках свою малолітню дочку[4]; знаходилася на руках» [3]; «постійно знаходилась поряд з нею, тримала останню на своїх руках» [10]. Втягнення має наступне тлумачення: «переконала малолітню дочку, тим самим втягнула свою малолітню дочку у заняття жебрацтвом» [6]; «шляхом умовлянь та переконання, а також

виказуючи своєму сину погрози застосування фізичного насильства у разі його відмови, переконала його в необхідності займатись жебрацтвом» [9].

З огляду на вище викладену інформацію очевидним видається те, що розмежування використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом і втягнення малолітньої особи – ч. 2 ст. 304 КК України у заняття жебрацтвом становить вкрай складну проблему, адже і одне, й інше полягає у залученні дитини до жебракування.

Ця теза знаходить підтвердження і у частині проаналізованих вироків, в яких фактично аналогічні діяння суди в одних випадках кваліфікують як використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, в інших – як втягнення малолітньої особи у заняття жебрацтвом. Візьмемо до прикладу справу Малиновського районного суду м. Одеси, який за ч. 1 ст. 150-1 кваліфікував дії матері, яка протягом кількох днів залучала свою малолітню дочку до жебракування, чим схилила її до жебракування [7]. Також, Мукачівський міськрайонний суд Закарпатської області за ч. 1 ст. 150-1 кваліфікував дії матері, яка протягом кількох місяців залучала свого 12-річного сина до жебракування (тримаючи його за руку, заходила з ним у домогосподарства і випрошувала гроші та продукти харчування) чим саме схилила його до жебракування [8]. Отже, в обох випадках неправильно інкримінована стаття, замість ч.1 ст.150-1 має бути ч.2 ст. 304 ККУ.

Викладений матеріал спонукає нас поставити законодавцю питання: «Чому до КК України включено дві окремі статті, які майже повністю дублюють одна одну, визначаючи відповідальність за ті самі дії, відмінність між якими полягає лише в тому, чи усвідомлює дитина факт свого використання як «знаряддя» для жебракування?».

Таким чином, можемо констатувати, що проблема об'єктивної сторони ст.150-1 КК України полягає у правильному трактуванні поняття «систематичність» та «використання» дитини, з звідси також виникає проблема правильного розмежування ст.150-1 від ч. 2 ст.304 ККУ.

Для вирішення даних проблем потрібно внести зміни до кримінального законодавства, шляхом вдосконалення ст.304 КК України та вилучення ст.150-1 ККУ, адже фактично всі відмінності між ст. 150-1 і ст. 304 є штучно створеними. Початок такого вдосконалення вже покладено. Ми можемо це спостерігати на основі проекту нового Кримінального Кодексу України [12], хоча там ще в повній мірі не сформована стаття, що буде стосуватися жебрацтва, проте створено розділ під назвою «Проти особистої свободи та гідності людини», в якому використано термін «експлуатація», і однією із її форм є використання або втягнення у жебрацтво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 560 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Вирок Берегівського районного суду Закарпатської області від 22 травня 2019 р. (справа № 297/618/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81913989> (дата звернення: 04.12.2024).
4. Вирок Іршавського районного суду Закарпатської області від 26 серпня 2020 р. (справа № 301/1559/20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91200163> (дата звернення: 04.12.2024).
5. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 15 червня 2010 р. (справа № 1-334/10). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70971501> (дата звернення: 04.12.2024).
6. Вирок Кременецького районного суду Тернопільської області від 19 грудня 2019 р. (справа №601/2436/19), *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86454182> (дата звернення: 04.12.2024).
7. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 29 жовтня 2019 р. (справа № 521/10261/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85563831> (дата звернення: 04.12.2024).
8. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської обл. від 17 грудня 2010 р. (справа № 1-770/10). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49928355> (дата звернення: 04.12.2024).
9. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 11 квітня 2024 р. (справа № 522/8337/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118372317> (дата звернення: 04.12.2024).
10. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 10 вересня 2020 р. (справа № 243/3734/20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91462642> (дата звернення: 04.12.2024).
11. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 17 вересня 2019 р. (справа № 761/30740/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84592636> (дата звернення: 04.12.2024).
12. Новий Кримінальний Кодекс. Проект URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> (дата звернення: 04.12.2024).
13. Дегтярєва І. В. Щодо особливостей діяння, передбаченого ст. 150-1 Кримінального кодексу України. *Право і Безпека*. 2011. № 3 (40). С. 229–232
14. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / ред.: О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Дакора, 2013. 786 с.
15. Топузьян А.Р. Кримінально-правова охорона моральності неповнолітніх в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 249 с.

Риженкова Катерина Володимирівна

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Топчій Василь Васильович

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, Директор
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

СУЧАСНИЙ СТАН ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЙОГО ЗАПОБІГАННЯ

Шахрайство у сфері банківської діяльності, особливо, що пов'язано з використанням банківських платіжних карток є одним із найактуальніших видів кримінальних правопорушень у фінансовій сфері. Воно має складну природу, оскільки стосується як окремих громадян, так і банківської системи загалом. Способи вчинення шахрайств злочинцями постійно розвиваються і змінюються, адже вони вигадують все нові та інші види обману аби ошукати своїх жертв. Тому питання вивчення та дослідження сучасного стану вчинення шахрайств у сфері банківської діяльності є доволі актуальним, особливо зважаючи на статистичні дані та кількість вчинення шахрайств у різних сферах, в тому числі і в сфері банківської діяльності.

Так, зокрема за даними Опендатабот, понад 38 тисяч справ було відкрито за ст. 190 «Шахрайство» за перші п'ять місяців 2024 року, за даними Генеральної прокуратури України (ГПУ). Це у 1,6 разів більше, ніж за весь 2021 рік. Майже кожне п'яте провадження про шахрайство дійшло до суду цього року. Рекордні 38 204 кримінальні провадження щодо шахрайства було відкрито в Україні за п'ять місяців 2024 року. Це вже у 1,6 разів більше, ніж за весь 2021 рік, коли було відкрито 23 847 справ. Кримінальних проваджень щодо шахрайства збільшало на 10% у порівнянні до аналогічного періоду торік. Трохи більше 7 тисяч або 18% усіх зареєстрованих справ у 2024 року дійшли до суду. Ще понад 4,5 тисячі справ було закрито [1].

Найпопулярнішим методом шахрайства з платіжними картками в Україні, як і у світі, традиційно залишається соціальна інженерія. Водночас значна кількість кібершахрайства минулого року була пов'язана з фішингом. Застосовуючи фішингові ресурси (стилізовані під урядові портали та інформаційні ресурси українських банків і платіжних сервісів) та ошукаючи громадян, зловмисники намагалися отримати доступ до їхніх персональних даних, інформації про їхні платіжні інструменти, фінансові номери телефонів та кошти на рахунках. Тому поліпшення знань та навичок громадян у цій сфері дасть їм можливість обачніше користуватися безготівковими розрахунками та

уберегтися від шахрайських схем і пасток у віртуальному просторі. Майже чверть користувачів фінансових послуг (26%) стикалася зі спробами платіжного шахрайства, зокрема 3% з них втратили гроші. Зрозуміло, що більш активні споживачі, які частіше користуються інтернетом, інтернет-банкінгом, купують онлайн, частіше потрапляють і в поле зору шахраїв. Тому кожному, навіть досвідченим користувачам, варто удосконалювати свої знання з кібербезпеки. Зокрема, обов'язково підвищувати особисту кіберобізнаність щодо правил убезпечення облікових записів, поміркованого користування громадським Wi-Fi, аналізу незнайомих ресурсів для здійснення покупок. Завдяки цій кампанії Національний банк разом із партнерами підвищуватимуть обізнаність українців, щоб і надалі формувати безпечну культуру поведінки суспільства у віртуальному просторі, а саме Національний банк України разом з Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України проводять Всеукраїнську інформаційну кампанію з платіжної безпеки [2].

Основними типами шахрайства в Україні залишаються фішинг та соціальна інженерія, зважаючи на вразливість населення у зв'язку із ситуацією в країні. Їх частка становить майже 80% від усіх видів шахрайства. Фішинг – це спосіб виманити в людини дані банківської картки за допомогою інтернет-ресурсів. Для цього шахраї створюють копії сайтів банків, інтернет-магазинів чи платіжних систем. Проводячи на таких сайтах оплату, жертва вносить туди свої банківські дані, після чого шахраї отримують доступ до її банківського рахунку. Шахраї можуть створити не лише копію відомого сайту, а й новий сайт. Часто таким чином створюють інтернет-магазини техніки та гаджетів з привабливими цінами. Клієнт проводить оплати на сайті як звичайний платіж в інтернеті, вводячи дані картки та підтверджуючи платіж. Часто після успішного списання коштів жертва певний час не розуміє, що відбулося шахрайство, оскільки впевнена, що це платіж за товар і вона його скоро отримає. Шахраї можуть представитися працівниками безпеки банку чи НБУ. Після цього клієнт повідомляє їм реквізити платіжної картки, пароль до дистанційного банківського обслуговування, отр-паролі, надіслані клієнту з використанням технологій 3D Secure, що дозволяє переказувати кошти на рахунки в інших банках. Зловмисники часто намагаються грати на почутті страху. Вони представляються представниками банку і лякають жертв тим, що до їх рахунків отримали доступ шахраї або що кошти будуть заблоковані через підозрілу фінансову активність. Іноді зловмисники грають на позитивних емоціях, наприклад, обіцяють захмарні виграші [3].

Як приклад, можна навести, що через соціальні мережі та месенджери шахраї поширюють повідомлення про можливість отримання грошової виплати для кожного українця. Повідомлення містить активне посилання на фішингову сторінку-приманку, яка може бути стилізована з використанням айдентики благодійної та/ чи міжнародної, державної організації. На цій сторінці шахраї розміщують інструкції щодо проходження ідентифікації, а також активні посилання на шахрайські фішингові ресурси, які маскуються під

сторінки авторизації банків. Щоб оформити грошову виплату, шахрайський ресурс пропонує ввести номер мобільного телефону, пароль від особистого кабінету, номер платіжної картки, CVV, пін-код та поточний баланс картки для підтвердження входу в особистий кабінет. Отримані дані шахраї використовують для «прив'язки» акаунта користувача до нового пристрою або для онлайн авторизації на порталі відповідного банку, що дає їм змогу вивести кошти з рахунку жертви. Подібні схеми шахрайства є дуже поширеними [4].

Для досягнення своїх злочинних цілей шахраї створюють мережу “колцентрів”, що являє собою інструмент для здійснення шахрайських дій з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж, шляхом обману чи зловживання довірою громадян для отримання персональних даних, зокрема, реквізитів банківських карток/рахунків, заволодівають їх коштами. В Україні на сьогоднішній день шахрайство та інша незаконна діяльність у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, які здійснюються з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж, набуває якостей професійного, системного та організованого характеру, зокрема, йдеться про так звані «фінансові піраміди», шахрайські «колцентри», а також схеми залучення та навчання третіх осіб з метою їх участі в незаконній діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг [5].

Так, Верховною Радою України було утворено Тимчасову слідчу комісію ВРУ з питань розслідування можливих фактів незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, яка здійснюється з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж, основними завданнями якої є: 1) розслідування можливих фактів незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, яка здійснюється з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж; 2) розслідування можливих фактів залучення та навчання третіх осіб з метою їх участі в незаконній діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг; 3) підготовка пропозицій про вдосконалення законодавства щодо протидії незаконній діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг [6].

Як бачимо статистика вчинення шахрайств загалом та у сфері банківської діяльності зокрема вражаюча, тому дійсно є реальна потреба у ефективному врегулюванні запобігання вказаним видам шахрайств. Однозначно, вважаємо, що напрями запобігання шахрайствам у сфері банківської діяльності повинні бути впроваджені на декількох рівнях та здійснюватися комплексно та системно. Так, перш за все повинні здійснюватися заходи вчасного виявлення та реагування на рівні банківської системи, а саме: впровадження багаторівневих систем захисту транзакцій,

таких як технології 3D Secure (наприклад, Verified by Visa, MasterCard SecureCode); використання карток із чіпом замість магнітної стрічки, що суттєво ускладнює їх підробку; постійний моніторинг підозрілої активності та інформування клієнтів про потенційні загрози, з метою пересвідчитися у дійсності та реальності такої транзакції. Окремо, необхідно здійснювати ефективне запобігання на рівні громадян, а саме: обережне ставлення до підозрілих дзвінків, повідомлень та листів; регулярна зміна паролів і налаштування лімітів транзакцій; використання окремих карток для інтернет-покупок із обмеженими коштами тощо. І, окремо, необхідно відзначити потребу ефективної законодавчої діяльності на рівні держави, щодо реагування на прояви злочинності у сфері банківської діяльності, а саме: вдосконалення законодавства: створення чітких норм для боротьби з злочинністю у сфері банківської діяльності; посилення міжнародної співпраці: координація між країнами для виявлення злочинців, які діють на глобальному рівні; підвищення обізнаності громадян: проведення інформаційних кампаній щодо захисту персональних та конфіденційних даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кількість справ щодо шахрайства цього року вже в 1,6 разів більша, ніж за весь 2021 рік. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fraud-2024-5> (дата звернення: 03.12.2024)
2. Стартує Всеукраїнська інформаційна кампанія з платіжної безпеки #КібербезпекаФінансів. *Офіційний сайт Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України*. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/kiberbezpekafinansiv> (дата звернення: 03.12.2024)
3. Дзвінки з НБУ, заробітки в інтернеті та фейкові збори на ЗСУ: шахраї удосконалюють схеми. Як не потрапити на гачок? *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2023/12/18/707794/> (дата звернення: 03.12.2024)
4. Приклади фішингових шахрайських схем. Національний банк України. #КібербезпекаФінансів. URL: <https://drive.google.com/file/d/12GUnjE5CVX8dccRJeqTG0bKuaT2rDQmy/view> (дата звернення: 03.12.2024)
5. Пояснювальна записка до проекту Постанови Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів шахрайства та іншої незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, які здійснюються з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж». Апарат ВРУ 370д9/1-2023/101282 від 11.05.2023р. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/d94da758-d41b-4b2f-a9b3-b89fad5e43c1> (дата звернення: 03.12.2024)

6. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, яка здійснюється з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж: Постанова ВРУ від 30 травня 2023 року, № 3128-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3128-IX#Text> (дата звернення: 03.12.2024)

Савенко Наталія Сергіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-22-5

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лопашук Дмитро Іванович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу

Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Колабораційна діяльність є злочином, що потребує чіткого правового визначення в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. Введення статті 111-1 (Колабораційна діяльність) до Кримінального кодексу України [3] стало відповіддю на загрозу національній безпеці. Проте практичне застосування цієї норми, як показують дослідження, виявило водночас ряд істотних проблем. Зокрема, в частині розмежування колабораційної діяльності від державної зради, визначення поняття «примусова колаборація», а також законодавчої невизначеності меж цієї категорії злочинної діяльності.

Колабораційна діяльність - це свідоме сприяння окупаційним силам держави-агресора через участь громадян України в органах влади, підтримку військових операцій, надання допомоги у військовій або інформаційній сферах.

Визначення того, чи є участь в окупаційних адміністраціях актом колаборації, часто залежить від конкретних фактичних обставин. Оскільки в деяких випадках особи можуть бути змушені приймати ці посади під примусом, що суттєво змінює характер їхніх дій. Законодавчі положення мають враховувати, що далеко не всі дії на окупованих територіях є свідомими або добровільними.

Важливим питанням є також співпраця з державою-агресором у формі інформаційної підтримки або участі у пропаганді. Тут також виникає

проблема в правозастосуванні, адже не завжди можливо точно визначити ступінь усвідомлення дій особи щодо її психологічного і морального впливу на представників ворожої армії. А отже, тут важливо, на наше переконання, розробити чіткі критерії, алгоритми, які б допомагали відрізнити свідомі дії від вимушених, а також від випадкових неосмислених, які хоча і мають зовнішні ознаки провини, але позбавлених елементу вини через недалекоглядність особи.

Однією з найбільш дискусійних проблем є розмежування між колаборацією та державною зрадою. Державна зрада передбачає пряму підтримку ворога, шляхом вчинення умисного діяння громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України як то: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [2], натомість колабораційна діяльність може бути більш «цивільною». Вона включає, зокрема, надання адміністративної допомоги окупантам або участь у пропагандистських заходах на користь держави-агресора.

Тому для розмежування цих злочинів і правильної кваліфікації діяння важливо враховувати не тільки сам факт співпраці, але й наміри (спрямування умислу) особи, що здійснювала ці дії.

При цьому службовим особами правоохоронних органів (слідчим, прокурорам, детективам) та судам необхідно зважати на те, що в умовах окупації навіть вірні Україні громадяни можуть діяти під примусом або з метою уникнення загроз як своєму життю, так і життю своїх рідних, що значно ускладнює оцінку злочинного наміру.

Наша позиція в цьому аспекті кореспондується з позицію вітчизняних науковців О. В. Гончарука та М. І. Голінки [1,2], які теж в свою чергу звертають увагу на складнощі у визначенні чітких меж між колабораційною діяльністю та іншими злочинами, зокрема такими, як державна зрада. І однією із причин цього, на їх переконання, з чим ми не можемо не погодитися, є неоднозначність законодавчих формулювань, що часто призводить до проблем у правозастосуванні. Також у своїй праці зазначені вчені підкреслюють, що колаборація часто може бути вимушеною мірою для людей, які опинилися на окупованих територіях, що ускладнює кваліфікацію їхніх дій.

У дослідженні О. В. Гончаруком та М. І. Голінки також наголошується на необхідності уточнення законодавства для усунення суперечливих положень та оптимізації санкцій за злочини, пов'язані з колабораційною діяльністю, оскільки нинішнє регулювання може бути надто суворим і не завжди враховує обставини кожного випадку [1,2].

Ще однією важливою проблемою є примусова колаборація. Українські закони передбачають кримінальну відповідальність за співпрацю з окупаційною владою. Але часто громадяни нашої держави, що перебувають

на тимчасово окупованих територіях, можуть бути змушені співпрацювати з окупантами під загрозою життя або здоров'ю.

Зокрема підтверджено не поодинокі факти, коли адміністративні працівники або вчителі на окупованих територіях під погрозою насильства, тотального переслідування, контролю, залякування з боку окупаційної влади фактично навіть не мають права вибору виконувати чи не виконувати свої професійні обов'язки. І в такому випадку, їхні дії хоча формально і підпадають під ознаки колабораційної діяльності, але відсутність злочинного умислу, фактично виключає наявність в їх діянні складу цього кримінального правопорушення, а отже, й притягнення їх до кримінальної відповідальності. Тому актуальним наразі є опрацювання компетентними органами нашої держави таких фактів та розроблення на їх основі механізмів, які дозволять виявляти в ході слідства обставини реальних примусу та насильства і враховувати їх в під час кваліфікації кримінальних правопорушень за фактами колабораційної діяльності.

Корисним орієнтиром для України у вирішенні проблем документування колабораційної діяльності може стати також і міжнародний досвід скільки з подібним питанням мали справу більшість європейських країн після Другої світової війни. Зокрема у Франції процес притягнення до відповідальності колабораціоністів тривав протягом багатьох років і супроводжувався численними проблемами у кваліфікації дій осіб, які співпрацювали з нацистською окупаційною владою. Для правоохоронців Франції важливим було якраз встановлення та визначення ступеня участі цих осіб у злочинній діяльності та їхні мотиви, що підштовхнули їх до співпраці з німцями. Тож зазначений досвід французів може бути корисним для вдосконалення українського законодавства в цій частині та для розроблення правоохоронними органами нашої держави стандартів для визначення того, чи діяла особа з метою сприяння окупантам чи лише вимушено виконувала адміністративні обов'язки на тимчасово окупованій території.

Отже, на нашу думку, українське законодавство потребує не лише чіткішого визначення колабораційної діяльності, але й розробки механізмів диференціації відповідальності залежно від ступеня участі та мотивів осіб, що співпрацювали з окупантами. При цьому важливо враховувати також соціальний контекст і можливі примусові обставини, в яких опинилися люди на тимчасово окупованих територіях.

Кваліфікація колабораційної діяльності є складним питанням, яке вимагає подальшого дослідження та вдосконалення правової бази з метою забезпечення ефективного правосуддя в умовах воєнного часу.

Необхідно посилювати доказові стандарти, чітко розмежовувати колаборацію та державну зраду.

Законодавче вдосконалення має включати розробку окремих статей для різних форм. Це сприятиме більш ефективній правовій реакції на виклики, пов'язані з військовою агресією.

Важливим є також вивчення міжнародного досвіду для вдосконалення українського законодавства в цій сфері, зокрема, досвіду Франції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голінка М. І. Стаття 111-1 КК України (колабораційна діяльність) та суміжні їй явища: проблеми законодавчого регулювання. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 36. - URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/757-Article%20Text-1372-1-10-20230407.pdf> (дата звернення 25.10.2024)
2. Гончарук, О. В. (O. Honcharuk) and Стрельбіцька, Л. Я. (L. Strelbitska) and Голота, Н. П. (N. Holota) (2023) Колабораційна діяльність: проблеми законодавства і практики застосування (Collaborative activities: problems of legislation and implementation practices). *Юридичний науковий електронний журнал* (11). pp. 452-455. - URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/11_2023.pdf (дата звернення 25.10.2024)
3. Кримінальний кодекс України, 2001 (Верховної Ради України) № 25–26. Ст. 131. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 25.10.2024)

Самсонович Олег Андрійович

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лопашук Дмитро Іванович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ

Інститут спеціальної конфіскації в Україні був запроваджений у рамках змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України) , які мали на меті адаптувати українське законодавство до міжнародних стандартів і сприяти ефективнішій протидії організованій злочинності та корупції. Історично інститут конфіскації майна мав в Україні каральний характер і використовувався як додаткова санкція за вчинення певних тяжких злочинів. Проте у зв'язку з необхідністю посилення боротьби з відмиванням злочинних доходів та зловживаннями у сфері державних фінансів, виникла потреба в оновленні цього правового механізму.

Так, інститут спеціальної конфіскації в Україні був введений через необхідність боротьби з організованою злочинністю, корупцією та легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом. Спеціальна конфіскація є важливим кроком у рамках реформування кримінального права, оскільки вона розширює можливості держави щодо вилучення злочинно набутого майна без обов'язкової наявності вироку щодо конкретної особи.

Основним етапом запровадження спеціальної конфіскації став Закон України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України" від 18 квітня 2013 року N 222-VII, за яким розділ XIV Загальної частини КК України отримав назву "Інші заходи кримінально-правового характеру" і був доповнений статтею 96-1 "Спеціальна конфіскація" та статтею 96-2 "Випадки застосування спеціальної конфіскації", якими визначено поняття "спеціальна конфіскація", порядок її застосування тощо.

Цей закон став основою для створення механізму спеціальної конфіскації. Він ввів у Кримінальний кодекс України [1] нові положення, що регламентують можливість застосування спеціальної конфіскації майна, яке здобуто незаконним шляхом, навіть якщо особа не притягнута до кримінальної відповідальності.

Запровадження інституту спеціальної конфіскації в Україні стало відгуком на численні рекомендації міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи та Європейський Союз, що наполягали на посиленні протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і активній боротьбі з корупцією. Особливого значення ці зміни набули у контексті інтеграції України до європейської спільноти та виконання вимог міжнародних конвенцій, таких як Конвенція ООН проти корупції та Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів від злочинної діяльності.

Таким чином, спеціальна конфіскація набула багатофункціонального значення, поєднуючи елементи покарання, відновлення правопорядку та забезпечення економічної стабільності.

Подальші зміни до законодавства продовжили вдосконалення інституту спеціальної конфіскації, розширивши його застосування та забезпечивши чіткіше регулювання процесуальних аспектів, таких як порядок вилучення майна у третіх осіб та встановлення обґрунтованих підстав для визнання майна злочинного походження. Це дозволило краще визначити механізм, за яким держава може забезпечувати конфіскацію злочинних активів, не порушуючи права добросовісних третіх осіб і дотримуючись принципу верховенства права.

Інститут спеціальної конфіскації в українському кримінальному праві набуває особливої актуальності у контексті боротьби з організованою злочинністю, корупційними правопорушеннями та відмиванням грошей. Цей правовий механізм був запроваджений як дієвий спосіб не лише позбавлення

злочинців незаконних доходів, а й створення правової бази для повернення цих коштів у дохід держави, зокрема з метою відшкодування шкоди потерпілим та зменшення фінансової підтримки злочинної діяльності. Науковці та правники погоджуються, що, на відміну від традиційної конфіскації, яка носила переважно каральний характер, спеціальна конфіскація переслідує багатогранну мету, поєднуючи функції покарання, профілактики та захисту правопорядку. Вона стала важливим елементом для забезпечення економічної безпеки та захисту прав держави і громадян в умовах сучасної злочинності.

У відповідності до ч. 1 ст. 96-1 КК України в діючій редакції спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, визначених у відповідній нормі кодексу.

Згідно з ч. 2 ст. 96-1 КК України спеціальна конфіскація застосовується на підставі: обвинувального вироку суду; ухвали суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності; ухвали суду про застосування примусових заходів медичного характеру; ухвали суду про застосування примусових заходів виховного характеру.

Відповідно до ст. 96-2 КК України предметами, які підлягають спеціальній конфіскації, є гроші, цінності та інше майно, які пов'язані із вчиненням злочину.

Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 96-2 КК України спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно: одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; були предметом кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, - переходять у власність держави; були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Основною ознакою грошей, цінностей та іншого майна, яке виступає предметом спеціальної конфіскації відповідно до положень, передбачених ст. 96-2 КК України, є те, що вони або здобуті злочинним шляхом, або використовувалися для вчинення злочину, тобто привласнені особою незаконною. При цьому предмет спеціальної конфіскації складається не тільки з майна, яке було отримане незаконним способом, а також з доходів від такого майна (неправомірна вигода та доходи від неї). Предметом спеціальної конфіскації є також гроші, цінності та інше майно, які хоч і мають законне

джерело походження, тобто є законною власністю особи, однак використовувалися нею для вчинення злочину.

Тобто, законодавцем у предметі спеціальної конфіскації об'єднані цінності з різним правовим режимом: гроші, цінності та інше майно, одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна (п. 1 ч. 1 ст. 96-2 КК України), чи були предметом злочину (п. 3 ч. 1 ст. 96-2 КК України); гроші, цінності та інше майно, яке призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення (п. 2 ч. 1 ст. 96-2 КК України).

Слід відзначити, що майно, визначене у п. 1 ч. 1 ст. 96-2 КК України, не може перебувати у власності правопорушника, оскільки воно є об'єктом безпідставного збагачення, щодо якого застосовується обмеження набуття права власності згідно зі ст. 328 Цивільного кодексу України [2].

Обставини одержання майна третьою особою, щодо якої застосовано спеціальну конфіскацію, внаслідок вчинення кримінального правопорушення встановлюються судом, зокрема у обвинувальному вирокі, і є достатньою правовою підставою для тверджень про відсутність у такої третьої особи права власності на майно, що підлягає спеціальній конфіскації, а відтак і будь-яких порушених прав особи за наслідком вилучення майна у власність держави.

Натомість, вказане у п. 2 ч. 1 ст. 96-2 КК України майно – це цінності, на які у правопорушника право власності могло виникнути на законних підставах. Відповідно, припинення права власності на ці предмети за певних обставин може розглядатися як правообмеження.

Таким чином, інститут спеціальної конфіскації в Україні виконує важливі функції з протидії злочинності та підтримки соціальної справедливості, його застосування дозволяє не тільки усувати економічні основи злочинної діяльності, але й захищати права потерпілих та забезпечувати стабільність держави. Проте, як свідчить практика, подальший розвиток цього інституту є необхідним, особливо в контексті захисту прав добросовісних набувачів майна та вдосконалення процесуальних гарантій для захисту прав учасників судового процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України/Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 25.11.2024).

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 25.11.2024).

Секо Сергій Олександрович

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Любавіна Вікторія Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Фінансово-економічна організована злочинність, будучи надзвичайно суспільно небезпечною, становить загрозу фінансовій та економічній безпеці держави, завдаючи шкоди розвитку економіки, реалізації соціальних програм і, зрештою, соціально-політичному розвитку держави.

Проблеми боротьби з фінансово-економічною організованою злочинністю обумовлені її високим ступенем латентності, корупційними зв'язками. Звернення до даних офіційної статистики Міністерства внутрішніх справ України показує, що більшість організованих злочинних груп та злочинних організацій мали корупційні зв'язки та діяли у бюджетній сфері переважно у сфері виконання бюджетних (цільових) програм, приватизації.

Слід відмітити, що така тенденція спостерігається, практично починаючи з кінця 1990-х років, коли процеси тінізації економіки набули особливо широкого масштабу. Аналіз змісту наукових досліджень українських вчених у галузі кримінології дозволяє сказати про те, що в них досліджувалися переважно питання детінізації економічних відносин або досліджувався кримінологічний аспект протидії окремим злочинним проявам тіньової економіки [2, с. 62-63].

На даний час спостерігається перехід від локальних протиправних проявів у різних видах економічної діяльності до криміналізації економічної системи суспільства загалом. Це означає перехід контролю над механізмами регулювання відтворювальних процесів не тільки на мікро, але і на макрорівні організованих та добре структурованих у максимально можливому великому масштабі та на максимально можливому великому рівні представників організованої злочинності.

Економічна злочинність (злочини у сфері економіки), у свою чергу, складають хребет організованої злочинності. Саме економічні чинники визначають цілі організованих злочинних формувань, види їх протиправної діяльності та форми її реалізації.

Представники організованих злочинних груп об'єднуються в кримінальні формування та навмисне створюють обстановку хаосу в

економіці, аж до того, що протидіють прийняттю правильних та економічно обґрунтованих рішень, або виконання законів [3, с. 171-172].

Однак питання кримінологічної характеристики фінансово-економічної організованої злочинності не втрачають актуальність. Слід виділити критерій, за яким слід розрізняти злочини у сфері економічної діяльності, наявність економічної мотивації. Для української правової думки зацікавленість у цьому підході полягає не так у контексті вдосконалення структури Кримінального кодексу України шляхом виділення в окрему структурну складову економічних злочинів, як у чіткому формулюванні змісту економічної мотивації на індивідуальному рівні окремого суб'єкта скоєння злочину у сфері економіки.

Така сама мотивація характерна і для злочинів, які вчиняються у фінансовій сфері, зокрема, при легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, чи злочини у сфері банківської діяльності. При цьому така мотивація може називатися фінансово-економічною мотивацією, маючи на увазі переваги у фінансовій сфері (банківській, кредитній, страховій, інвестиційній та ін.), які отримує суб'єкт внаслідок вчинення злочину.

Економічна організована злочинність це частина економічної злочинності, суб'єктами якої є не поодинокі суб'єкти або групи осіб, які вчиняють економічний злочин за попередньою змовою, а злочинні групи та організації, які є суб'єктами організованої злочинності.

Слід зазначати, що не всі злочини, що мають ознаки організованих, вчиняються у фінансово-економічній сфері. Таким чином, організована злочинність у фінансово-економічній сфері представляє частину злочинності у цій сфері та частину організованої злочинності. При визначенні груп злочинів, що входять до групи фінансово-економічної організованої злочинності, інтегративним критерієм може бути критерій виділення злочинності у фінансово-економічній сфері заподіяння істотної матеріальної шкоди внаслідок зазіхання на встановлений порядок управління економічними процесами, економічний розвиток держави, стан фінансової безпеки. Натомість іншим критерієм є критерій, застосування якого дозволяє виділити організовану злочинність серед інших видів злочинності [4].

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його підготовці або вчиненні брали участь кілька осіб (три і більше), які попередньо організувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом, з розподілом функцій учасників групи, вкладених у досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [1].

Таким чином, для організованої злочинності у фінансово-економічній сфері характерна тривала підготовка злочину, його складність, а тому такі злочини вчиняються переважно організованими злочинними групами чи злочинними організаціями. Зазначена риса дозволяє відокремити фінансово-економічну організовану злочинність від будь-якої іншої.

Головною її рисою є об'єкт злочинного посягання встановлений порядок управління економічними процесами, економічним розвитком держави, станом фінансової безпеки. Для фінансово-економічної організованої злочинності характерні риси, які не притаманні іншим видам злочинних діянь, які вчиняються організованими злочинними групами та злочинними організаціями: широке використання комп'ютерної техніки, засобів мережі «Інтернет» для здійснення злочинної діяльності; провадження організованої злочинної діяльності під прикриттям легальних підприємств; прагнення отримати контроль за найбільш прибутковими сферами економічної діяльності; використання корупційних зв'язків для скоєння злочинів у бюджетній сфері.

Отже, враховуючи правові позиції Верховного Суду України, доктринальні підходи вчених до ознак злочинної групи та злочинної організації доцільно віднести такі: наявність плану злочинної діяльності; тривалість існування; наявність матеріальної бази; кількісний склад; вербування нових членів, структуру та ієрархію об'єднання; наявність корупційних зв'язків, сферою діяльності є вчинення злочинів як професія; існування правил поведінки членів, розподіл функцій; стійкість; здатність протистояти зовнішнім факторам; наявність зовнішніх зв'язків; внутрішня ієрархія структури, стабільність складу учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N. 25-26, ст. 131 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Бусол О. Ю. Організована злочинність в Україні: стан і проблеми реалізації державної політики у сфері протидії цьому явищу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 60–71.
3. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та закордоном : монографія. Дніпро : ДДУВС, 2022. 216 с.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-Xii // *Відом. Верх. Ради України*. 1993. № 35. ст. 358 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>

Третяк Віталій Валентинович

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:**Любавіна Вікторія Петрівна**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ

Фінансова система України є найважливішим елементом ринкового господарства. Суттєве значення для поступального розвитку економіки має адекватність правових механізмів потребам суспільства.

Специфіка економічної ситуації в Україні полягає в тому, що значна частина фінансово-правових інститутів практично не можуть ефективно функціонувати без кримінально-правового забезпечення. При цьому йдеться не лише про захист бюджетних інтересів держави, а й про забезпечення інтересів вкладників та акціонерів, а також про охорону законних інтересів фінансових установ від осіб, які обманом заволодіють кредитами або не бажають їх повертати, у тому числі й шляхом помилкового банкрутства, від так званих рейкових підприємців, від власних безчесних керівників, від об'єдналися в організовані групи шахраїв і, нарешті, від корумпованих чиновників.

Аналіз становища, сформованого до нашого часу економіки України, свідчить про значний вплив криміногенних чинників стан і перспективи розвитку.

Динаміка і спрямованість кримінальних процесів економіки обумовлені інституційними перетвореннями, зокрема реформуванням відносин власності в Україні господарські реформи, що відбуваються в обстановці недостатньої правової урегульованості, об'єктивно зумовили зростання економічних злочинів.

Економічні злочини небезпечні також через те, що вони істотно впливають на загальний рівень злочинності, провокуючи у тому числі на сильні дії, пов'язані з перерозподілом власності, встановленням та переділом сфер впливу.

Слід також відзначити високий рівень латентності економічних злочинів, велике місце серед яких належить шахрайству, яке змінилося в сучасних умовах. Постійний розвиток ринку призводить до появи нових видів шахрайського обману, таких як банківське шахрайство (крадіжка шляхом обманного отримання кредиту, тощо), комп'ютерне шахрайство, страхове

шахрайство, шахрайство при операціях нерухомістю, шахрайство в малому бізнесі та багато іншого. Зросла не лише кількість таких обманів, а й їхня якість [1, с. 18- 19].

У зв'язку з ускладненням механізмів функціонування господарського комплексу шахрайство стало більш витонченим і набуло яскраво вираженого інтелектуального характеру. Вчинені злочини вирізняються гнучкою адаптацією до нових форм і методів підприємницької діяльності, маскуванням під укладання та здійснення цивільно-правових угод, оперативним реагуванням на кон'юнктуру ринку, використанням технічних новацій у господарській діяльності. Активно і дуже вміло використовуються при скоєнні злочинів банківські документи, кредитні картки, засоби зв'язку та оргтехніка, можливості Інтернету. Різноманітні прийоми та засоби приховування злочинів, зокрема під виглядом «невдалої» комерційної діяльності (невигідна угода, заступники реорганізації, перейменування фірм тощо).

Злочини часто мають багатоепізодний та міжрегіональний характер, вчиняються організованими групами з розподілом ролей, використанням корумпованих зв'язків та сучасних інформаційних технологій. Створюються ефективні системи легалізації доходів, одержаних від злочинної діяльності.

Слід зазначити, що «відмиті» кошти вводяться в економічний обіг, інвестуються у бізнес, нелегально вивозяться за кордон. У той же час наше законодавство не встигає за процесами, що стрімко відбуваються у фінансово-економічній сфері. Це стосується і законодавчого регулювання сучасних питань кримінально-правової боротьби з фінансовим шахрайством [2, с. 133-134].

Застосовувані сьогодні правоохоронними органами механізми ще не повною мірою враховують стан тенденції розвитку фінансової злочинності і тому не дають належного ефекту. Зазначені фактори чітко виявляються також і в слабкому кримінально-правовому захисті інтересів громадян, суб'єктів господарювання від шахрайського обману. Це виражається, зокрема, і в тому, що в Кримінальному кодексі України не враховано низку типових, поширених його проявів. У зв'язку з цим необхідно подальше вдосконалення кримінального законодавства, щоб усунути прогалини та на належному рівні організувати боротьбу з шахрайством у сфері фінансів.

Поняття економічної злочинності слід визначити як суспільно небезпечне кримінально-правове явище, що охоплює сукупність відповідних злочинів у сфері економіки, що характеризується наявністю стійких злочинних зв'язків, що виникають в процесі економічної діяльності між суб'єктами економічних відносин, що порушують нормальний розвиток економіки країни рамках закону та умов ринку, що мають корисливу чи іншу особисту зацікавленість у отриманні протиправної майнової вигоди [3, с. 196].

Таким чином, дослідження фінансів як об'єкта кримінально-правової охорони дозволяє сформулювати поняття фінансової злочинності як специфічної форми економічної злочинності, під якою розуміється сукупність злочинів, пов'язаних із посяганням на відносини щодо формування, розподілу,

перерозподілу та використання фінансових ресурсів суб'єктів економічних відносин.

Поняття фінансового шахрайства слід визначити як вид економічного шахрайства, спрямований на розкрадання чужого майна або набуття права чужого майна шляхом обману або зловживання довірою у сфері відносин щодо формування, розподілу, перерозподілу використання фінансових ресурсів суб'єктів економічних відносин [4, с. 17-18].

На основі аналізу різних точок зору вчених запропоновано відповідну класифікацію видів фінансових шахрайств. Залежно від рівня фінансових відносин, які є об'єктом зазіхань, вони поділяються на шахрайства, що посягають на фінансову систему держави, та шахрайства, які посягають на фінанси підприємств та інших господарюючих суб'єктів в умовах ринкової економіки. Залежно від сфери зазіхань, фінансові шахрайства поділяються на скоєні у фінансово-кредитній сфері; ринку цінних паперів; у сфері нерухомості; у сфері страхування.

Отже, актуальним і першочерговим завданням є розробка і введення в КК України самостійних спеціальних складів, що передбачають кримінальну відповідальність за найбільш поширені та суспільно небезпечні види фінансового шахрайства. В даний час необхідно побудувати цілісну, комплексну систему заходів протидії фінансовому шахрайству в Україні. Вона може бути дворівневою взаємозумовленою програмою дій ефективного попередження, виявлення та припинення фінансового шахрайства. Перший рівень заходів протидії шахрайству включає науково-дослідний, законодавчий, інструктивно-нормативний, правоохоронний, корпоративний, суспільно-інформаційний, індивідуальний напрями, Другий рівень протидії фінансовому шахрайству пов'язаний з урахуванням специфіки конкретних шахрайських схем окремих видів шахрайства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравець І. Резнікова В., Пацурія Н. Вплив держави на економіку у повоєнний період: концептуальні засади перспектив правового регулювання. Право України. 2023. № 8. С. 12-43.
2. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах : монографія / О. Л. Мусієнко ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2009. – 168 с.
3. Чайка І.М. Кримінологічна характеристика та запобігання шахрайству в Україні. дис. д-ра філософії: Спеціальність 081 Право. Кропивницький. 2023. 296 с.
4. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства. автореф. дис. д-ра. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2010. 36 с.

Федан Лорина Олександрівна

здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня, групи ПМКП-24-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:**Дідківська Галина Василівна**

доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМОТВОРЧОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Для того, аби кримінальне законодавство було дієвим, забезпечувало порядок, справедливість і як наслідок стабільність в країні - положення в ньому мають бути сформульовані максимально чітко та зрозуміло не тільки особам, які працюють у правовій сфері, а й простим громадянам. На жаль, норми Кримінального Кодексу України рясніють нероз'ясненими малозрозумілими термінами, багатозначними словами. Ця нечіткість і незрозумілість норм кодексу дає можливість суддям, прокурорам, адвокатам трактувати їх на свій манер, у вигіднішій для когось формі.

Обрана тема безперечно є актуальною і вирішення її має як теоретичне так і прикладне значення.

Перше на що звертається увага при застосуванні Кодексу на практиці, це наявність в ньому великої кількості оціночних понять, які заплутують правозастосовувачів. Такими поняттями до прикладу є: «завідомо», «загально небезпечний», «злісне ухилення», «щире каяття», «істотна шкода». Такі оціночні поняття безсумніву ускладнюють процес кваліфікації. Вони не дають можливість вирішити проблему програмування застосування норм права. Хоча Стратонов В.М. переконаний, що застосування оціночних понять полегшує завдання, які стоять перед законодавцем, і дозволяє йому уникнути деяких проблем, що неминуче виникають при прагненні зайвої формалізації правовідносин, однак з другого – суб'єкту права доводиться не просто підлаштовувати готове загальне положення до окремого випадку, а, досліджуючи цей випадок, вирішувати питання про зміст оціночного поняття. При цьому останні, в силу своєї неоднозначності, приховують небезпеку їх неправильного застосування [1, с.22].

Ще одною незручністю, яка виникає це досить часте використання словосполучень: «та інше», «якщо інше не передбачено цим законом». «Що інше?» Де його шукати – невідомо.

Однак, - з іншої сторони, існування норм Кримінального кодексу без відносної визначеності є неможливим, адже існують випадки коли без них не обійтися. Завдяки ним можна охопити великий спектр ситуацій, які

вміщуються в одному-двох словах. Але все-таки ми прибічники думки, що порядок в застосуванні кримінальних норм можливо забезпечити лише чітким визначенням понять та конкретикою.

Ще одною проблемою з якою стикаються правники, це різке «обрізання» речень та відсутність пояснень, що зумовлюють заплутаність та появу безлічі форм тлумачення. Хоча, для адвокатів це є знахідкою, адже є можливість обернути ситуацію в свою користь.

Наприклад, згідно до частини 2 статті 286 Кримінального кодексу України: ті самі діяння, якщо вони спричинили смерть потерпілого або заподіяли тяжке тілесне ушкодження, - караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років або без такого [2]. Прочитавши цю статтю виникає одразу кілька запитань: «Покарання взагалі може не бути?», «Можливе застосування іншої відповідальності?», «Це стосується лише позбавлення права керувати транспортними засобами на строк до трьох років, чи всього речення?», «За яких обставин?».

Слушною є позиція Саско О., що стан законності у суспільстві визначається безпосередньо змістом кримінального законодавства. Справді, чим досконалішим є закон з погляду юридичної техніки, тим меншою є кількість правозастосовчих помилок, тим вища його практична роль [3, с.403-405].

А тому, виходячи з вищевикладеного пропонуємо наступні шляхи вирішення вищевказаних проблем, зокрема: обмежити застосування оціночних та узагальнюючих понять, якщо це не можливо, то в примітці робити пояснення щодо них; при використанні словосполучення «та інше», чи щось типу подібного, вказувати статті, закони, в яких те інше зазначається.

Зрозуміло, що може пролунати думка щодо того, що дотримуючись указаних нами порад, Кодекс займатиме достатню-таки велику кількість сторінок та буде багато повторень. Але на це відповідь буде такою: на обсяг інформації в Кодексі ніхто не зверне уваги, адже всім все чітко буде зрозуміло, не виникатиме питань щодо тлумачення норм. І головне, буде забезпечено один із головних принципів нашого законодавства та право громадянина України – рівність всіх перед законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратонов В. М. Сучасний стан визначення оціночних понять і термінів у кримінальному процесуальному законодавстві. Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми вдосконалення: тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (Харків, 30 верес.–1 жовт. 2015 р.) / за ред.: В. В. Комарова, І. Д. Шутака. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. С. 21–27.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 25.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.10.2024).

3. Саско О. Використання оціночних понять у тексті Кримінального закону: матеріали III міжн. наук.-практ. конф. (27–29 червня 2022 р., м. Луцьк), Волинь. 2022 р. С. 403-405.

Чекараміт Катерина Сергіївна

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Любавіна Вікторія Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Ювенальна юстиція є особливою системою захисту прав осіб, які не досягли вісімнадцяти років, що включає в себе сукупність державних органів, які здійснюють свою діяльність разом із медико-психологічними, соціальними службами допомоги дітям та підліткам, за допомогою механізму захисту прав дитини, які застосовуються для забезпечення реалізації його прав.

На сьогоднішній день розвиток ювенальної юстиції як правової основи соціальної політики щодо неповнолітніх осіб вважається головним завданням законодавчих, виконавчих, судових органів.

Сутність, специфіка та призначення ювенальної юстиції виражається в її принципах та функціях, які відображають неприйнятність карального підходу до неповнолітніх правопорушників. Тільки за спільної роботи органів та організацій, які займаються справами неповнолітніх можна досягти нормального функціонування системи ювенальної юстиції. Але, на жаль, не рідкісні випадки відсутності взаємного інформування установ та органів системи запобігання (профілактики) бездоглядності та правопорушень даної категорії населення. Дуже часто вирок виноситься судом до того, як комісії з справам неповнолітніх буде відомий факт скоєння злочину неповнолітньою особою. Слідчі органи від імені слідчого не вчасно надсилають комісії у справах неповнолітніх подання про вжиття заходів щодо усунення обставин, які сприяли скоєнню злочину [1, с. 24-25].

Розвиток ювенальної юстиції в нашій країні має охоплювати більшу, ніж правосуддя, сферу державної діяльності та, що немало важливо, мати багатоступінчастий характер. Для формування ювенальної юстиції в Україні необхідний поетапний і комплексний підхід до вдосконалення системи взаємодії органів, які здійснюють правосуддя у справах неповнолітніх. Кінцевою метою для вдосконалення правосуддя в Україні є створення

відповідно до міжнародних стандартами ювенальної системи захисту прав неповнолітніх [2].

Щорічно зростає кількість правопорушень, скоєних неповнолітніми. Покрокова злочинність неповнолітніх набуває групового та організованого характеру. До досягнення віку кримінальної відповідальності значну кількість підлітків вже починають вчиняти суспільно небезпечні дії.

Не можна не звернути увагу на малоефективну, розрізнену роботу інститутів державної системи профілактики правопорушень та бездоглядності неповнолітніх в Україні.

Ситуація, що склалася на даний момент, говорить про неефективність системи попередження правопорушень неповнолітніх та прогалинах у правосудді у справах осіб, які не досягли вісімнадцяти років. Про це свідчить те, що кримінальні справи неповнолітніх розглядаються у загальному порядку; у суді неповнолітній прирівнюється до дорослого; відсутня система міжвідомчого взаємодії суб'єктів, пов'язаних із провадженням у справах неповнолітніх, наприклад, таких як суд, прокуратура, соціальні служби.

Немає єдиного підходу до визначення поняття «ювенальна юстиція». У юридичній науці не запропоновано цілісну концепцію фактичної реалізації міжнародних стандартів у галузі ювенальної юстиції до законодавства України та створення практики його застосування при допомозі досвіду зарубіжних країн у розробці теоретико-практичної моделі ювенальної системи в Україні.

На сьогоднішній день поняття ювенальної юстиції, її складу не сформульовано, крім того, не визначено роль ювенальної юстиції у системі протидії злочинності осіб, які не досягли повноліття.

Можна виділити такі відмінні риси ювенальної юстиції:

- 1) переважно охоронна орієнтація;
- 2) соціальна насиченість-використання в судовому процесі знань, взятих із вивчення соціальних умов життя неповнолітньої, соціально-психологічних ознак його особистості, так званого непрофесійного елемента;
- 3) максимальна індивідуалізація судового процесу [3, с. 71].

Мета ювенальної юстиції – виховання, але з покарання.

Таким чином, ювенальна юстиція – це особлива система захисту прав осіб, які не досягли вісімнадцяти років, що включає сукупність державних органів, які здійснюють свою діяльність разом з медико-психологічними, соціальними службами допомоги дітям та підліткам, за допомогою механізму захисту прав дитини, які застосовуються для забезпечення його прав.

Профілактика та виявлення причин вчинення злочину неповнолітніми допомагають попередити правопорушення та надати виховний вплив на підлітка з метою повернення їх у суспільство.

Основним завданням ювенальної юстиції є висновок неповнолітнього із загальної каральної системи. Для того щоб повернути неповнолітнього правопорушника у соціум, ювенальна юстиція спрямовує свої сили на попередження порушення закону неповнолітніми та виховання підлітка.

Таким чином, сутність, специфіка та призначення ювенальної юстиції виявляється у її принципах і функціях, які відбивають неприйнятність карального підходу до неповнолітніх правопорушникам.

Ювенальна юстиція – це така система захисту прав осіб, які не досягли вісімнадцяти років, що базується на специфічних принципах, містить у собі сукупність державних органів, які здійснюють свою діяльність разом із медико-психологічними, соціальними службами допомоги неповноліттю. Головна мета такої системи – виховання підлітка (дитини). Для ювенальної юстиції важливо з'ясувати причини такої поведінки неповнолітньої, щоб звести на нуль несприятливо впливають нього чинники, знайти способи впливу на винного, відновити порушені права потерпілих [4, с. 72-73].

У саме поняття ювенальної юстиції необхідно вкласти правову та соціальну основу, яка повинна перебувати в постійному взаємодії, тобто воно міститиме не тільки ті правові акти, що її регулюватимуть, а й ідеї, спрямовані на виховання неповнолітніх, їх соціальний захист, зниження суворості покарань і таке інше.

Таким чином, правосуддя щодо осіб, які не досягли вісімнадцяти років, потребує організованого вдосконалення.

Для того, щоб ввести ювенальні суди необхідно створити умови, що відповідатимуть особливостям розгляду справ щодо неповнолітньої особи, шляхом виділення та обладнання спеціальних приміщень.

На сьогоднішній день ті умови, в яких розглядаються такі справи, що не сприяють виконанню завдань, що стоять перед ювенальною юстицією. Є два способи вирішення цієї проблеми:

- 1) створення окремої системи судів у справах неповнолітніх;
- 2) освіту в чинних судах спеціальних складів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буруковська Н. В. Становлення ювенальної юстиції в світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2013. № 1. 24–26 с.
2. Дакал А. В. Актуальні проблеми формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в Україні URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/14.pdf>
3. Зеленецький В.С. Ювенальна юстиція в Україні. Коментар та аналіз діючого законодавства; Конвенція про права дитини (з постатейним матеріалом); Словник-довідник з ювенальної юстиції. Х., 2006 р. 78 с/
4. Ювенальна юстиція : міжнародний досвід та перспективи України / [упоряд. : Т. Ф. Баєва, О. В. Рохов] ; Хмельниц. р-на асоц. «Світанок». Хмельницький : Хмельниц.р-наасоц.«Світанок»;Кам'янець., 2008.91 с.

*Тематичний напрямок конференції:
«Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики»*

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

Димчуков Віталій Миколайович

здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Велика кількість злочинів в екологічній сфері, що вчиняються на території нашої держави, є невиявленими або вони взагалі не отримують належної правової кваліфікації у якості злочинів. А якщо все ж такі діяння отримують відповідну кримінально-правову кваліфікацію, то ймовірним є той факт, що через нестачу достатньої доказової бази винні особи не будуть притягнуті до відповідальності[2].

Причиною такого явища є відсутність спеціальних знань щодо природоохоронного законодавства, охорону природного середовища та недосконалість експертизи з цього питання. Наприклад, є така точка зору, що злочини проти навколишнього природного середовища мають відношення лише тільки до осіб, що займають певні посади, у той час, коли для переважної кількості злочинів наявність спеціального суб'єкта не є обов'язковою, наприклад, забруднення повітря, води, ґрунтів чи стати учасником незаконної торгівлі може будь-хто з нас (фізична особа).

Ідея використання терміну вперше була запропонована у 1970-х роках, за часів військових дій у В'єтнамі, американським професором біології Артуром Галстоном, коли ним виражався протест проти того, щоб збройні сили Сполучених Штатів Америки використовували гербіцид та дефоліант Agent Orange для того, щоб знищувати рослинний покрив та посіви на території ворожих військ.

Для міжнародного кримінального права використання терміну «екоцид» офіційно відсутнє. Проте забороненим є навмисне спричинення шкоди навколишньому середовищу, що має широкі, довготривалі та серйозні наслідки.

Так, у ст. 8 п.2 Римським Статутом Міжнародного Кримінального Суду «масштабну, довготривалу та серйозну шкоду природному середовищу, що буде мати надмірне значення порівняно з конкретною та безпосередньо

очікуваною загальною військовою перевагою» тлумачиться як військовий злочин [5]

Кримінальний Кодекс України містить відповідну статтю, якою термін екоциду використовується. У відповідності до її положень під екоцидом слід розуміти діяльність, внаслідок якої масово знищується рослинний або тваринний світ, отруюється атмосфера або водні ресурси, а також вчинюються інші дії, які можуть стати причиною екологічної катастрофи» Законодавцем відповідну статтю віднесено до Розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»[1].

На сьогоднішній день Україною проводиться розслідування понад 200 воєнних злочинів проти довкілля та 15 випадків, які за положеннями Кримінального кодексу України отримують правову кваліфікацію екоциду [3].

Подібні прецеденти майже не відомі системі міжнародного правосуддя. Тогорічна атака на греблю Каховської ГЕС спричинила найбільшу екологічну катастрофу в Україні з часів вибуху Чорнобильської АЕС.

Україна унікальна наявністю великої кількості об'єктів, що включені в природно-заповідний фонд європейського та світового значення. Наявність взаємозв'язків між екосистемами є невіддільною складовою, на рівні держав та світової спільноти. Відповідно виникнення катастрофічних змін в одній екосистемі одразу вплинуть на екосистеми інших країн.

У якості наслідків бойових дій українська держава отримала безліч техногенних аварій, небезпеку ядерної катастрофи, знищення унікальних поселень, заповідних територій, чисельних втрат популяцій істотної кількості представників тваринного та рослинного світу, зріст цін на їжу, енергоносії, виникнення вимушеної міграції населення внаслідок небезпеки для життя та того, що зруйнований житловий фонд, істотні втрати цивільних та військових

З огляду на те, що бойові дії продовжуються, а міжнародні інституції ще не створені для розслідування екологічних злочинів, в даний момент перед Україною стоїть завдання зі збору відомостей щодо екологічних наслідків військових дій.

Україна - фактично перша держава, яка здійснює розслідування злочинів проти навколишнього середовища саме у якості воєнних злочинів. Прецедентом використання міжнародного гуманітарного права до результатів збройного конфлікту створюється унікальна практика оцінювання та розслідування військових злочинів проти навколишнього середовища. Процес успішного розслідування та притягнення до відповідальності має стати превентивним та дати зрозуміти, що відповідальність за вчинення відповідних злочинів настане в обов'язковому порядку.

Питання охорони навколишнього природного середовища – одна з найактуальніших проблем, перед якою постало людство. В 2015 році 70-ї сесія Генасамблеї ООН у Нью-Йорку під час Саміту ООН стала значущою з огляду на те, що лідерами 193 країн ухвалені 17 глобальних Цілей сталого

розвитку на 2016-2030 рр., й з них сім присвячені питанням безпеки в галузі екології 1) питання чистої води та санітарії; 2) наявність відновлюваної та недорогої енергії; 3) створення екологічно чистих міст та спільнот; 4) обов'язок відповідально використовувати ресурси; 5) протидіяти будь-яким змінам в кліматі; 6) обов'язок безпечно використовувати океани; 7) обов'язок безпечного використання земель.

Для екоциду характерним є те, що регламентація цього злочину національними кримінальними законодавствами – це скоріше виняток, ніж загальноприйнята практика.

Акти Ради Європи закріплюють низку зобов'язань щодо вжиття заходів у напрямку захисту природного середовища, криміналізувавши діяння, які загрожують екологічній безпеці. Зокрема, Конвенція Ради Європи щодо захисту природного середовища від 4 листопада 1998 року визначає перелік умисних та необережних діянь, вчинення яких має підлягати кримінальній відповідальності або мати наслідком застосування адміністративних заходів.

Отже, підсумуємо. Для міжнародного права характерна відсутність регламентації екоциду в якості міжнародного злочину без розгляду у контексті збройних конфліктів, й це є підставою виключення міжнародно-правової відповідальності за вчинення такого злочину, що значною мірою обумовлено обмеженим закріпленням кримінальної відповідальності за екоцид у національних законодавствах багатьох держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року : Офіц. вид. Прийнятий сьомою сесією Верхов. Ради України третього скликання. Київ : А,С,К., 2002. 224 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / ред.: М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. 11-те вид. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
3. За матеріалами СБУ відкрито 184 кримінальних провадження щодо екологічних злочинів. *SSU*. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-vidkryto-184-kryminalnykh-provazhennia-shchodo-ekolohichnykh-zlochyniv-ivan-bakanov> (дата звернення: 31.10.2024).
4. Рибачек В. К. Міжнародно-правова заборона злочину екоциду. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. № 2. С. 35–40.
5. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 : станом на 21 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 31.10.2024).

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

Костиріна Марія Сергіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЦИФРОВІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ: СУЧАСНА ПРАКТИКА

З розвитком технологій та зростанням обсягу цифрових доказів, які необхідно аналізувати в ході розслідувань, з'явилася нагальна потреба у впровадженні нових інструментів. Одним із таких як раз став штучний інтелект, який здатен значно полегшити і пришвидшити процес збору, аналізу та інтерпретації цифрових даних.

Кабінет Міністрів України ухвалив концепцію розвитку штучного інтелекту, яка визначає цей термін як організовану сукупність інформаційних технологій. Завдяки цим технологіям можна виконувати складні завдання, використовуючи наукові методи дослідження та алгоритми обробки інформації, яка може бути отримана або створена під час роботи. Концепція також передбачає створення та використання власних баз знань, моделей прийняття рішень, алгоритмів роботи з інформацією та визначення шляхів досягнення поставлених цілей [1; 2, с. 86].

Так, доречною видається думка В. О. Коновалової та В. М. Шевчука, що «в умовах сучасної війни та глобальних загроз основним завданням криміналістики є розробка та впровадження інноваційних інструментів, прийомів і методів, які забезпечують ефективний збір, дослідження та використання різноманітної доказової інформації, включаючи цифрові дані, в досудовому розслідуванні та судовому процесі» [3, с. 73-77]. Варто додати, що інтеграція інноваційних технологій в криміналістику не лише відповідає сучасним вимогам, але й є запорукою більш ефективного, обґрунтованого і справедливого правосуддя.

Звернемо також увагу на зазначення Н. С. Кондратюк та Є. В. Котуха, які відзначають, що «цифрова інформація, яка є невід'ємною складовою сучасної злочинної діяльності та роботи органів кримінальної юстиції, нині формує перспективи розвитку криміналістики. Вона займає провідну позицію в боротьбі зі злочинністю в сучасних умовах у різних сферах людської діяльності» [4, с. 80]. Саме з даної причини, у воєнний час питання використання штучного інтелекту в діяльності правоохоронних органів та юстиції стають надзвичайно важливими і вимагають спеціальних досліджень, які враховують європейський досвід та сучасні практики.

Варто також підкреслити думку В. М. Шевчука, який зазначає, що «використання штучного інтелекту в судочинстві та правоохоронній діяльності повинно ґрунтуватися на принципах верховенства права, дотриманні основних прав людини, повазі до честі та гідності, рівності перед законом і судом, пропорційності, змагальності сторін, прозорості, неупередженості та справедливості» [5, с. 174]. Він також додає, що хоча повністю замінити суддю штучним інтелектом у процесі судочинства наразі неможливо, проте ці технології можуть суттєво оптимізувати роботу суддів і судових систем. Основна роль штучного інтелекту полягає не в заміні судді, а в тому, щоб стати його помічником у здійсненні правосуддя.

У цьому контексті слід зазначити, що «у сучасному світі штучний інтелект щоденно застосовується в повсякденному житті, наприклад, для перекладу текстів, створення субтитрів для відео чи блокування спаму в електронній пошті. При цьому штучний інтелект розглядається як сукупність методів, технологій і засобів, а також комп'ютерних програм, які виконують одну або кілька когнітивних функцій, схожих на ті, що виконує людина». Це може бути пристрій або програма, створена людиною для збору, обробки та використання інформації, а також формування навичок, схожих на свідомі дії людини [6, с. 9].

Таким чином, впровадження штучного інтелекту в цифрову криміналістику відкриває нові перспективи для розслідувань, дозволяючи оперативно обробляти великі обсяги даних, виявляти закономірності та аномалії, а також прогнозувати можливі злочини. Такі технології не тільки підвищують ефективність роботи правоохоронних органів, але й сприяють більш точному і швидкому виявленню злочинців, що в свою чергу може суттєво зменшити рівень злочинності. При цьому, слід наголосити, що в подальшому, аби максимально використати потенціал штучного інтелекту в цифровій криміналістиці, необхідно продовжувати дослідження, розробляти нові методи та стандарти, а також забезпечувати міждисциплінарну співпрацю між технологіями, правозахисниками та фахівцями з криміналістики. Лише в такий спосіб можна досягти збалансованого підходу, який буде відповідати вимогам сучасного суспільства та правової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 29.12.2021 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 19.10.2024 р.)
2. Костенко О.В. Вплив розвитку штучного інтелекту на правові дослідження та практику. *Jurisprudence methodological aspects of education: achievements and prospects*. 2024. С. 86-91.
3. Konovalova V.O., Shevchuk V.M. Digital criminalistics as a strategic direction of formation of criminalistic knowledge. *Advanced discoveries of modern*

science: experience, approaches and innovations: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific Conference, January 20, 2023. Pp. 73-77.

4. Кондратюк Н. С., Котух Є. В. Використання методів штучного інтелекту в цифровій криміналістиці. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України*. Львів. 2024. С. 80-81.

5. Шевчук В.М. Використання технологій штучного інтелекту та процес цифровізації криміналістики в умовах війни. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції*. Харків. 2023. С. 171-176.

6. Баранов О. Ідентифікація робота зі штучним інтелектом як суб'єкта права. *Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження*. Київ, 2018. С. 9–14.

Лисенко Володимир Васильович

доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН (за матеріалами судової практики)

Практика правоохоронних органів свідчить про значне поширення незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Так правоохоронці провели понад 230 обшуків у 20 регіонах України, під час яких виявили і ліквідували 19 нарколабораторій, у яких щомісяця виробляли майже тонну амфетаміну й Альфа-PVP. Слідство встановило, що учасники однієї з наркоорганізацій налагодили контрабандний канал поставки прекурсорів з Польщі на спеціально облаштовані склади. Там їх фасували й постачали п'яти іншим наркокартелям, які виготовляли Альфа-PVP й амфетамін у Київській, Одеській, Миколаївській, Кіровоградській, Житомирській, Дніпропетровській і Черкаській областях. Звідти наркотики поширювали по всій Україні за допомогою "мастеркладів" і приватних логістичних компаній з використанням ботоферм і телеграм-каналів [1]. Зазначене свідчить про те, що незаконний обіг наркотичних засобів має транснаціональний характер та охоплює фактично всю територію України.

Певною мірою цьому, на сучасному етапі, сприяє зниження рівня профілактичних заходів правоохоронними органами, оскільки значні людські ресурси спрямовуються на вирішення проблем війни. Окрім цього на зазначене вище впливає також неналежна організація протидії, низький рівень професійної підготовки окремих співробітників правоохоронних органів та пряма зацікавленість окремих з них. Так було встановлено безпосередню участь у діяльності організованої злочинної групи одного із керівників спеціального підрозділу із протидії незаконному обігу наркотичних засобів.

Така особа прикривала зміст злочинної діяльності, надавав поради, «зливав» інформацію про наявні в правоохоронних органах дані про діяльність організованої злочинної групи [2].

Проведений аналіз судової практики щодо незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин засвідчив значні недоліки у роботі органів досудового розслідування зі збору та аналізу відповідних доказів. У багатьох випадках, незважаючи на те, що у правопорушників були вилучені наркотичні засоби, психотропні речовини, судами приймалися виправдувальні вироки через визнання отриманих доказів недопустимими. Головними недоліками в таких випадках були: безпідставне проведення до відкриття кримінального провадження огляду, який фактично перетворювався на обшук; проведення обшуку без ухвали слідчого судді; порушення встановленого порядку при затриманні правопорушників; порушення вимог щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій; проведення декількох оперативних закупок наркотичних засобів без відкриття кримінального провадження за першим фактом такої оперативної закупки у осіб, що збували наркотичні засоби тощо.

Так без відкриття кримінального провадження співробітниками поліції, фактично, був проведений обшук, який оформлено як огляд місця події. В подальшому був вилучений телефон, де містилися фотографії місць «закладок» та їх геолокації, проведено 19 оглядів місць події й вилучено зазначені «закладки» наркотичних засобів. Незважаючи на обвинувальний вирок щодо результатів розгляду, кримінальне провадження містить істотні порушення положень КПК щодо початку досудового розслідування й отримання та використання доказів. Час між проведенням огляду місця події у різних місцях відрізнявся декількома хвилинами [3].

Аналіз судової практики засвідчив, що у ході розслідування слідчими не завжди проводиться необхідний комплекс заходів для встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення, зокрема щодо постачальників наркотичних засобів та психотропних речовин особам для подальшої їх реалізації за допомогою віддаленого доступу (закладок). Так правоохоронцями у ході огляду місця події був вилучений пакет із речовиною зеленого кольору, який правопорушники отримали як поштове відправлення через відділення ТОВ «Нова пошта». В подальшому судова експертиза підтвердила, що ця речовина є особливо небезпечним наркотичним засобом, обіг якого заборонено - канабісом.

Слідчим не були проведені заходи щодо встановлення осіб, які надіслали такий наркотичний засіб та не встановлено яким чином була здійснена оплата тощо. В ході розслідування встановлено, що такі поштові відправлення були отримані неодноразово. Матеріали не містили інформації, зокрема ТОВ «Нової пошти» про осіб, які надсилали такі поштові відправлення (номер телефону, прізвище, місце відправлення тощо) [4].

В іншому кримінальному провадженні щодо збуту наркотичних засобів фактично всі отримані доказ були визнані недопустимими із-за неналежної

роботи правоохоронних органів. Причинами визнання доказів судом недопустимими були: 1) не надано документальне підтвердження використання грошових коштів правоохоронних органів під час оперативних закупок наркотичних засобів, що потягло за собою визнання недопустимими доказами за доктриною "плодів отруйного дерева": протокол огляду покупця; протокол про результати -аудіо-, відео контролю розмов, або інших звуків, рухів та дій особи; протокол про результати контролю за вчиненням злочину; висновок експерта Миколаївського НДЕКЦ; 2) протоколи вручення та вилучення в покупця спецтехніки суду не надавалися; 3) в постанові прокурора про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії контроль за вчиненням злочину була неправильно вказана адреса проживання правопорушника; 4) особа змінила мобільний термінал, однак зняття інформації з електронних комунікаційних мереж продовжувалось з використанням раніше отриманої ухвали слідчого судді; 5) не надано для дослідження судом ухвалу слідчого судді про надання дозволу на проведення негласної слідчої дії - зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, шляхом спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів, які передаються телефонними каналами зв'язку з мобільних терміналів; 6) процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК, не відкривались та суду не надавалися [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Понад 230 обшуків у 20 регіонах: в Україні ліквідували наркокартель. [електронний ресурс] url: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3917059-ponad-230-obsukiv-u-20-regionah-v-ukraini-likvidovali-narkokartel.html>.
2. Вирок Кременчуцького районного суду Полтавської області від 24 червня 2024 р. Справа № 536/1587/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120047436>
3. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 29 грудня 2022р. Провадження № 1-кп/127/248/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108169431>.
4. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 29 грудня 2022р. Провадження № 1-кп/127/248/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108169431>.
5. Вирок Первомайського міськрайонного суду. Миколаївської області від 28 грудня 2023 р. Справа: № 484/4412/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115987231>.

Лаговська Наталія Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету

Шепілов Олексій Олександрович

здобувач ступеня доктора філософії кафедри кримінального права та процесу, групи АП-23-7

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

СКЛАДНОСТІ УКЛАДЕННЯ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З часу прийняття КПК України у 2012 році кількість укладення угод у кримінальному провадженні лише зростає, а органи досудового розслідування та прокуратури, а також суди загалом правильно застосовують вимоги кримінального процесуального законодавства щодо укладення угод та ухвалення вироків.

Водночас констатується, що цей інститут є порівняно новим для кримінального судочинства, його механізм ще не відпрацьовано судовою практикою та достатньою мірою не досліджено науковою доктриною. У зв'язку з цим і надалі продовжують мати місце неправильне розуміння учасниками кримінального провадження сутності, змісту, значення та наслідків досягнення угоди про примирення чи про визнання винуватості у разі вчинення кримінального правопорушення; трапляються випадки неправильного застосування закону як слідчими, прокурорами, так і суддями у таких провадженнях, що тягне за собою оскарження ухвалених вироків, створює непотрібну тяганину та не впливає позитивно на потерпілих, обвинувачених і на систему правосуддя загалом.

Забезпечення державою прав та свобод людини у сфері кримінального судочинства та створення гарантій їх реалізації є одним із найважливіших завдань держави. На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства його вирішення відбувається не тільки засобами загальнодержавного, а й міжнародного рівня [1].

Проблема вирішення питання про можливість і доцільність реалізації права на компроміс у кримінальному провадженні виникла не випадково. Компроміс – це крок, за допомогою якого уможлиблюється прийняття рішення за спірних питань, щоб задовольнити сторони, які зацікавлені у його вирішенні. Крім того, за допомогою реалізації правового компромісу знаходять своє відображення у кримінальному провадженні засади поваги до людської гідності та гуманізму, які останнім часом набувають особливого змісту.

Про доцільність укладання компромісу у кримінальному провадженні свідчить зарубіжний досвід, зокрема країн Західної Європи. Вони сьогодні працюють над удосконаленням юридичних норм на підставі чітко відпрацьованої системи стимулювання законослухняної поведінки колишніх правопорушників, намагаючись досягти максимально можливої злагожденості між державою та особами, які порушили закон, шляхом подальшого вдосконалення компромісних норм і розширення їхніх можливостей. Поняття компромісу у західному суспільстві втратило абстрактно-теоретичний характер і набуло інструментального змісту, як засобу досягнення практичних цілей, які сприяють втіленню основних завдань кримінально-правової боротьби зі злочинністю. Це стає дійсно можливим лише після досягнення певних домовленостей між суб'єктами/учасниками компромісної угоди.

На час свого запровадження інститут угод містив істотні обмеження, зокрема укладення угод про примирення не допускалось щодо тяжких чи особливо тяжких злочинів, окрім випадків проваджень у формі приватного обвинувачення. Своєю чергою, угоди про визнання винуватості могли бути укладені лише у провадженнях щодо кримінальних проступків або злочинів, де шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам, тобто у злочинах, де відсутній конкретний потерпілий як фізична або юридична особа. Ще більших обмежень свобода укладення угод зазнала після узагальнення правових позицій Пленумом ВССУ у своїй постанові № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11 грудня 2015 р. [4].

Зміни до інституту угод, зокрема до ст. 469 КПК України, Законом від 16 березня 2017 р. удосконалили механізми забезпечення завдань кримінального провадження, який набрав чинності 14 квітня 2017 р. [3].

Цим Законом встановлювалось виключення із загального правила про заборону укладати угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, у яких бере участь хоча б один потерпілий. Змінами дозволялась процесуальна домовленість між учасниками кримінального провадження за умови надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди.

Згідно зі ст. 469 КПК України для отримання права на укладення угоди про визнання винуватості прокурор повинен отримати письмову згоду потерпілого. Однак, закон не містить жодного роз'яснення, яким чином складається цей документ, окрім письмової форми, тому під час практичної діяльності узагальнено, які саме відомості має містити цей документ:

1. Згода подається особисто потерпілим на ім'я прокурора у кримінальному провадженні. Оскільки повноваження на укладення угоди має прокурор – процесуальний керівник, подання згоди на ім'я слідчого, начальника органу досудового розслідування, підрозділу поліції чи керівника органу прокуратури не допускається. При цьому якщо повноваження прокурора здійснює група прокурорів, конкретизувати прізвище конкретного

прокурора не обов'язково, оскільки їх повноваження є однаковими. Своєю чергою, потерпілий у кримінальному провадженні має бути встановлений або залучений у порядку ч. 2 ст. 55 КК України [7]. Відсутність у особи процесуального статусу потерпілого унеможливорює надання ним згоди.

2. У тексті документа має бути вказано номер кримінального провадження у ЄРДР, правову кваліфікацію та стислий виклад обставин, що дозволяє ідентифікувати надану згоду у випадку наявності декількох потерпілих від різних злочинів у межах одного провадження.

3. Документ має містити чітко виражене формулювання про те, що потерпілий надає саме згоду на укладення угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним/обвинуваченим. З метою уникнення хибних тлумачень, доречно уникати інших формулювань, як наприклад «потерпілий не заперечує проти укладення угоди...» або «потерпілий вважає за можливе укладення угоди...», оскільки ст. 469 КПК України передбачає лише «згоду», а не інший спосіб волевиявлення.

4. У письмовій згоді має бути зазначено повне ім'я підозрюваного/обвинуваченого, з ким прокурор планує укласти угоду.

5. Доречним є зазначення виду покарання, яке сторони планують узгодити в межах угоди. Зокрема, потерпілий має бути поінформований принаймні про те, чи планує прокурор узгоджувати звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України. Наявність цих відомостей доводить достатній рівень обізнаності потерпілого про обставини справи та правові наслідки укладення угоди.

6. З аналогічних мотивів не зайвим буде включення до тексту згоди відомостей про те, чи бажає потерпілий подавати цивільний позов.

7. Як і будь-який документ, згода має містити дату складення, ім'я особи, що її надає, та підпис [2].

Згідно зі ч. 6 ст. 474 КПК України суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насилля, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді [5]. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судове засідання осіб та опитувати їх.

Насамперед варто відзначити, що більшість угод про визнання винуватості ініціюються та підписуються на досудовій стадії; укладення угоди саме на такій стадії дозволяє реалізувати основну мету цього процесуального інституту – заощадження процесуального часу та коштів, а також зменшення навантаження на працівників правоохоронних органів і суду .

Проаналізувавши зміст ст. ст. 471, 472 КПК України, можна визначити, що при укладанні угод про примирення та визнання винуватості в обох випадках суб'єкти їх укладення визначають правову кваліфікацію вчиненого

кримінального правопорушення, за яке підозрюваний чи обвинувачений буде нести відповідальність. У цьому аспекті необхідно вказати на відповідальність, яку покладено на суд кримінальним процесуальним законом, оскільки саме обов'язком суду є встановлення відповідності правової кваліфікації правопорушення викладеним в угоді фактичним обставинам вчинення

кримінального правопорушення. Наявна загроза того, що прокурор або потерпілий, з одного боку, та підозрюваний/обвинувачений – з іншого, досягнувши угоди про визнання винуватості або примирення, не позбавлені можливості викласти в тексті угоди обставини кримінального правопорушення, зазначивши при цьому зовсім іншу правову кваліфікацію вчиненого правопорушення з метою досягнення можливості укладення такої угоди. Отже, під час здійснення судового розгляду відповідної угоди судам потрібно ретельно перевіряти правову кваліфікацію вчиненого правопорушення, відображену в угоді, з метою недопущення зловживання використання сторонами процесу даного інституту угод у кримінальному провадженні.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що інститут досягнення угоди у кримінальному провадженні є дієвим та ефективним засобом досягнення компромісу між потерпілими особами, підозрюваними, обвинуваченим, а також із державою в особі прокурора як процесуального керівника. Водночас чимало положень КПК України потребують ще подальшого осмислення та вдосконалення. Насамперед, це стосується умов укладення угод, домовленостей, недопустимості тиску на якусь зі сторін, особливостей співпраці у випадку визнання підозрюваним (обвинуваченим) своєї винуватості, забезпечення безпеки учасників угоди, членів їх сімей та близьких родичів, наявності суперечностей в судовій практиці.

Інститут угоди у кримінальному судочинстві можна розглядати з різних позицій: і як прискорення кримінального провадження, і його спрощення, і як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми, як механізм реалізації

права на компроміс тощо. Однак, в основі угоди, як про примирення, так і про визнання винуватості лежить компроміс, в якому закладена зацікавленість сторін. Саме це і становить його внутрішню сутність.

Угода про примирення – це угода, яка укладається між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим та за їх ініціативою у провадженні щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, предметом якої є відшкодування заподіяної протиправним діянням шкоди або вчинення інших дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, в обмін на узгоджене покарання та його призначення або на його призначення та звільнення від відбування з випробуванням, а також на передбачені законом наслідки укладення і затвердження угоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 груд. 2015 р. № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод». URL : <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Петренко С. Згода потерпілого при укладенні угоди про визнання винуватості: практичні узагальнення прокурора. «Протокол». URL : https://protocol.ua/ua/zgoda_poterpilogo_pri.ukladenni/ugodi.pro.viznannya_vinuvatosti_praktichni_uzagalnennya_prokurora
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження : Закон України № 1950-VIII від 16 берез. 2017 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 17. Ст. 204. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/>
6. Новікова М. М. Інститут правового компромісу у механізмі менеджменту юридичного конфлікту. [Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутр. справ. 2014. №2. С. 30–37.](#)
7. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05 квіт. 2001 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Мілевський Олександр Петрович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

Сіваш Євген Олександрович

здобувач ступеня доктора філософії кафедри кримінального права та процесу, групи АП-23-6
Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Проблема забезпечення безпеки громадян та охорони їхнього життя і здоров'я є найголовнішим обов'язком кожної правової держави. Особи, які притягуються або притягувалися до кримінальної відповідальності, постійно перебувають у групі підвищеного ризику стосовно ймовірності повторення протиправної поведінки. Тому перевиховання таких осіб є однією із пріоритетних завдань держави.

Нині Україна перебуває на етапі постійних реформ. Характерним прикладом є створення в Україні служби пробації. Йдеться про реформування пробації як системи наглядових і соціально-виховних заходів, які застосовуються за рішенням суду та відповідно до осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності.

Метою запровадження пробації в Україні з одного боку, є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засудженого й запобігання вчиненню засудженим повторних правопорушень, а з другого – забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, для прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності питання оцінки особи порушника дістало новий розвиток й інструментарій. Так, Закон України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 р. запровадив три види пробації: досудову, наглядову й пенітенціарну [1].

Досудова пробація передбачає складання досудової доповіді, за допомогою якої суд на підставі особистісних характеристик особи може ухвалити рішення про можливість виправлення засудженого без реального відбування покарання, тобто звільнити особу від відбування покарання. Саме досудова доповідь має допомогти цілком реалізувати принцип індивідуалізації під час призначення та звільнення від відбування покарання, адже вона охоплює зокрема соціально-психологічну характеристику особи.

Запровадження складання досудової доповіді отримало професійний інструмент, який має забезпечити обґрунтовані рекомендації з метою виконання завдання щодо виправлення особи, що виходить за межі усталеного предмета доказування і допомагає судді прийняти зважене й обґрунтоване рішення щодо застосування чи звільнення від відбування реального покарання, оскільки в ній не лише міститься інформація про соціально-психологічну характеристику особи, а й за певною методикою прораховують ризики вчинення в майбутньому кримінального правопорушення та можливість виправлення особи або без реального покарання, тобто звільнення від відбування покарання, або призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням чи обмеженням волі.

Порядок складання досудової доповіді визначено в ст. 314-1 КПК України, у якій окреслено мету складання досудової доповіді – «забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття рішення про міру покарання...», що відрізняється від положень ст. 4 Закону України «Про пробацію», у якій для визначення мети використано словосполучення «про міру кримінальної відповідальності».

Окремим питанням є порядок ініціювання складання досудової доповіді. Слід зазначити, що положення ч. 3 ст. 314 КПК України стосовно наділення суду правом доручити органу пробації складання досудової доповіді на підготовчому засіданні можна тлумачити неоднозначно, з огляду на положення ч. 2 ст. 314-1 КПК України, щодо випадків, коли складання досудової доповіді є обов'язковим. Наразі спостерігається конкуренція між приписами ч. 2 ст. 314-1 КПК України та ч. 3 ст. 314 КПК України (наприклад,

обов'язковість складання досудової доповіді щодо неповнолітніх, а також право доручити складання досудової доповіді) [3].

Відповідно до Закону України «Про пробацію» та наказу Міністерства юстиції України № 200/5 від 27.01.2017 року «Про затвердження Порядку складання досудової доповіді» порядок складання досудової доповіді має таку послідовність: 1) у день отримання ухвали суду щодо складання досудової доповіді про обвинуваченого або запрошення представника персоналу органу пробації до суду для участі у підготовчому судовому засіданні керівник органу пробації доручає йому підготовку досудової доповіді; 2) у день отримання ухвали суду представник персоналу органу пробації реєструє її у журналі обліку осіб, стосовно яких отримано ухвали суду на складання досудової доповіді, та заводить справу за матеріалами досудової доповіді щодо обвинуваченого [2]. Всі документи, які формуються під час підготовки досудової доповіді, долучаються до справи за матеріалами досудової доповіді стосовно обвинуваченого; 3) не пізніше дня, наступного за днем отримання ухвали суду, обвинуваченому надсилається виклик до органу пробації для проведення бесіди; 4) отримана від обвинуваченого усна інформація оформлюється представником персоналу органу пробації у письмовій формі, з якою обвинувачений ознайомлюється під підпис; 5) у разі, якщо місце постійного або тимчасового проживання обвинуваченого (місце роботи, навчання) знаходиться за межами територіальної юрисдикції органу пробації, який отримав ухвалу суду про складання досудової доповіді, таким підрозділом направляється запит про надання документів до відповідного органу пробації. Орган пробації, який отримав запит, вживає заходів щодо підготовки необхідних документів та направлення їх до органу пробації, що надіслав запит, у зазначений у запиті строк; 6) у разі наявності або виникнення об'єктивних обставин, які унеможливають підготовку або своєчасне подання досудової доповіді, орган пробації невідкладно повідомляє про це суд із відповідним обґрунтуванням.

Досудова доповідь готується за спеціальною методикою, що передбачає імовірний ризик повторного вчинення правопорушником злочину, реальні умови його життєдіяльності, які негативно впливають на його поведінку, а також можливі шляхи усунення повторного вчинення злочину засобами пробації без ізоляції від суспільства. Ізоляція часто сприяє подальшій десоціалізації та криміналізації правопорушника. Інформація, що збирається органом пробації, може бути взята до уваги під час винесення вироку судом.

Іншим важливим питанням кримінального процесуального регулювання складання досудової доповіді є забезпечення умов для виконання завдання, яке ставлять перед досудовою доповіддю, через ґрунтовний збір й опрацювання інформації.

Слід зауважити, що скорочені строки на складання досудової доповіді також є прямим наслідком встановленого процесуального порядку, який

передбачає вирішення питання щодо складання судової доповіді в межах саме підготовчого засідання.

На практиці скорочені строки на складання досудової доповіді призводять або до невиконання їх у строк і затягування судового розгляду, або до суто формального складання таких доповідей, у зв'язку з чим судам рекомендовано обов'язково залучати представників пробації та узгоджувати з ними реальні строки підготовки досудової доповіді [6].

Скорочені строки складання досудової доповіді є не єдиною проблемою, яка впливає на впровадження цього інституту. Іншою проблемою є дотримання рекомендації Ради Європи щодо ґрунтування досудової доповіді на достовірних відомостях, які можуть бути підтверджені документами [5].

Рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням ухвалюють у два етапи. Перший етап збігається із судовим розглядом кримінального провадження і завершується винесенням обвинувального вироку суду, у якому особі призначають покарання та ухвалюють рішення про призначення покарання, встановлюють іспитовий строк і визначають обов'язки, які покладено на особу впродовж цього іспитового строку. Згідно з ч. 4 ст. 75 КК України, іспитовий строк встановлюють тривалістю від одного до трьох років, а для неповнолітніх – від одного до двох років (ч. 3 ст. 104 КК України).

Важливе значення впродовж іспитового строку надають органу пробації, а саме наглядовій пробації, оскільки саме він уповноважений контролювати виконання покладених на засудженого обов'язків (ст. 76 КК України). Надалі саме від органу пробації залежить прийняття судом рішення за результатами іспитового строку про звільнення особи від відбування покарання чи про її направлення для відбування покарання.

Рішення суду про звільнення особи від відбування покарання з випробуванням на першому етапі ухвалюють одночасно з винесенням обвинувального вироку суду, у якому особі призначають конкретне покарання і встановлюють конкретний іспитовий строк, конкретні обов'язки, покладені на особу. Отже, усі обставини встановлюють на стадії судового розгляду за загальними правилами судового розгляду кримінального провадження (з обов'язковим встановленням усіх обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні) або за правилами кримінального провадження на підставі угод (глава 35 розділу VI КПК України). Ми розглянемо лише обставини, які повинен встановити суд для ухвалення рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням, і процесуальний порядок ініціювання та розгляду цього питання.

Передумовою для вирішення судом питання про можливість застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням є засудження особи за вчинення певного кримінального правопорушення з призначенням їй конкретного виду й міри покарання. Водночас рішення про можливість застосування до особи звільнення з випробуванням вирішують

одночасно з її засудженням і призначенням покарання в обвинувальному вироку суду.

Крім того, на стадії виконання вироку суд має право прийняти рішення про зміну обов'язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням (п. 13-3 ч. 1 ст. 527 КПК України), це питання розглядають у загальному порядку розгляду питань, пов'язаних із виконанням вироку. Відповідно до ч. 4 ст. 164 КВК України, у разі якщо засуджений з не залежних від нього обставин не може виконати обов'язок (обов'язки), покладені на нього судом, уповноважений орган з питань пробації направляє до суду обґрунтоване подання про зміну таких обов'язків [4].

Звільнення від відбування покарання з випробуванням може бути застосоване судом у випадку, якщо суд дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання (з огляду на тяжкість кримінального правопорушення, за винятком корупційних правопорушень, особи винного тощо) або у випадку затвердження судом угоди про примирення чи про визнання винуватості, у якій сторонами узгоджене звільнення від відбування покарання з випробуванням.

У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі рішення суду вагомим чинником для прийняття рішення є досудова доповідь, оскільки вона є інструментом забезпечення індивідуалізації покарання. Процесуальний порядок її складання та подання має певні недоліки, які потребують усунення.

Процесуальний порядок складання та подання досудової доповіді, на нашу думку, має бути таким. Складання досудової доповіді повинен ініціювати прокурор на стадії досудового розслідування шляхом направлення органу пробації доручення про її складання. Сторона обвинувачення має надавати органу пробації зібраний доказовий матеріал, який стосується виключно особливостей характеристики особи підозрюваного і має значення для складання соціально-психологічної характеристики особи, оцінки ризику й висновку про можливість звільнення від реального відбування покарання. Орган пробації складає досудову доповідь і направляє її прокурору. Підготовлену досудову доповідь до суду подає прокурор разом з обвинувальним актом. Такий процесуальний порядок складання та подання досудової доповіді усуває проблему надання цій доповіді статусу доказу, а визнання органу пробації суб'єктом доказування за такої моделі подання судової доповіді є недоцільним.

Вважаємо, що слід усунути неоднозначність щодо визначення підстав, коли складання досудової доповіді є обов'язковим, шляхом внесення змін до чинного КПК України.

Наявний порядок складання досудової доповіді потребує вдосконалення в напрямі запровадження механізму зміни або оновлення доповіді за ініціативою персоналу уповноваженого органу з питань пробації або інших учасників у разі виявлення нових фактів й обставин, які можуть істотно впливати на характеристику особи. Тому пропонуємо перенести

положення щодо складання досудової доповіді з розділу IV «Судове провадження у першій інстанції» до глави 24 «Закінчення досудового розслідування», доповнити КПК України ст. 283-1 «Складання досудової доповіді», у якій врегулювати питання складання доповіді на стадії досудового розслідування за постановою прокурора, чітко визначити обставини, за яких її складання є обов'язковим, а також закріпити порядок оновлення доповіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
2. Про затвердження Порядку складання досудової доповіді : Наказ М-ва юстиції України від 27.01.2017 р. № 200/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 07.09.2016 р. № 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19#Text>
5. Правила Ради Європи про пробацію : Рекомендація CM/Rec(2010)1 (неофіц. пер.). URL: <https://rm.coe.int/16806f4097>.
6. Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх : лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 січ. 2017 р. № 223-66/0/4-17. URL: <http://consultant.parus.ua>

Софієв Сергій Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету
Теслицький Артем Анатолійович
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня, групи ПМСП-23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ПРАВНИЧОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Протягом майже 8 років не вирішено ключове питання щодо функції прокуратури — підтримання обвинувачення в суді: «публічного» чи «державного». Колізія виникла через зміни в Конституції (ст. 131-1), де визначено «публічне» обвинувачення, тоді як КПК України та Закон «Про

прокуратуру» досі використовують термін «державне». Ця проблема потребує офіційного тлумачення Конституційного Суду України та внесення змін до законодавства для узгодження з Конституцією і міжнародними стандартами.

Спробуємо здійснити аналіз проблеми неоднозначності використання термінів «державне обвинувачення» та «публічне обвинувачення» саме в площині науки герменевтики (як частина філософії).

Про складність творення й уживання термінології згадував І. Франко, який вбачав у тому, що з одного боку, «учений, викладаючи нам здобутки науки, мусить, послуговуватися мовою, і то не якоюсь абстрактною, а тою, звичайною, витвореною історично, привичною для нас.. а з іншого - повинен дбати про максимальну точність й однозначність терміну: «чим докладніша, доказовіша має бути наука, тим сильніше учений має боротися з сею поетичною сенестією, отже, поперед усього з мовою, - відси йде, напр.. конечність витворювати наукову термінологію, звичайно, дику, варварську в очах філолога, або звичай уживати для такої термінології чужих слів, відібраних від живого зв'язку тої мови, в яку їх вплетено, - на те, щоби не збуджувати ніяких публічних образів в уяві».

Питання зміни терміна «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення» викликає значні дискусії. Спрощений підхід до цього питання не сприяє розкриттю його суті, адже кожен із можливих перекладів терміна «публічний» має суттєві відмінності.

Термін «публічний» запозичено з латинської, англійської та французької мов. В українській мові він може бути перекладений як «народний», «громадський», «суспільний» або «державний». Застосування кожного із цих варіантів суттєво змінює контекст. Наприклад, «народний» створює термін «народне обвинувачення», що може вказувати на пряму участь народу. «Громадське обвинувачення» натякає на обвинувачення від громади, подібне до нереалізованого інституту громадського обвинувачення 2015 року. Натомість «суспільне» передбачає відповідальність перед суспільством у цілому.

Проте, згідно із законодавством, обвинувальний вирок виноситься не від імені громади, суспільства чи народу, а від імені держави Україна. Це ключова особливість, яку не можна ігнорувати.

Якщо ми будемо вживати «народний» (дослівний переклад на українську мову слова «публічний»), то словосполучення «публічне обвинувачення» буде мати зовсім іншу назву - «народне обвинувачення» («народний обвинувач»).

Переважна більшість тлумачних словників України надають наступні визначення поняттю «публічний».

Публічний - який відбувається, проходить у присутності публіки, людей; відкритий, гласний, прилюдний. Публічний виступ. 2. Призначений для загалу; суспільний.

Публічний - який відбувається в присутності публіки, людей. публічний виступ (у тому числі у судовому засіданні).

Ознаки публічності можна визначити як прилюдність, гласність, відкритість.

«Публіка» — це люди, що перебувають як глядачі чи слухачі у відкритому просторі, а слово походить від лат. «publicus», що означає «народний» або «належний народові». «Аудиторія» означає публіку, об'єднану взаємодією з комунікатором (у тому числі у судовому засіданні).

«Публічний» означає те, що відбувається в присутності публіки, наприклад, у судовому процесі, де прокурор підтримує державне обвинувачення у публічному просторі (у якості обвинувача) перед аудиторією.

Аналіз значення слова «публічний» (укр. народний, громадський, суспільний) показує, що в контексті обвинувачення його можна перекласти як «народний обвинувач», «народне обвинувачення» або «суспільний обвинувач», «суспільне обвинувачення». Проте такі терміни, як «громадський обвинувач» чи «народний обвинувач», не відображають сутності обвинувачення, оскільки в кримінальному процесі обвинувачення формують органи держави (слідчі, прокурори тощо).

Обвинувачення має «державний» характер на всіх етапах, від збору доказів до обвинувального вироку, який ухвалюється іменем України, а не народу, як це було в радянські часи. Його формування (збору доказів, встановлення юридичних фактів та ін.) до моменту його кінцевої фази - обвинувачення, сформульованого судом у обвинувальному вироку. І саме ця кінцева фаза обвинувачення свідчить про те, що в обвинувальному вироку обвинувачення також залишається державним, бо вирок, як процесуальний документ ухвалюють іменем України (тобто від імені держави, а не від імені народу як це відбувалося за радянських часів).

Формування обвинувачення є процесом, у якому беруть участь як сторона обвинувачення (прокурор), так і суд. Хоча прокурор висуває обвинувачення на початкових етапах провадження, остаточне формулювання обвинувачення є виключною компетенцією суду. Саме суд, розглянувши всі наявні докази та заслухавши сторони, постановляє обвинувальний вирок від імені держави, реалізуючи тим самим функцію публічного обвинувачення.

Термін "публічне обвинувачення" вказує не на суб'єкта, який висуває обвинувачення, а на характер та спосіб його здійснення. "Публічність" у цьому контексті означає відкритість, прилюдність та гласність процесу висунення та підтримання обвинувачення. Некоректно протиставляти поняття "публічного" та "державного" обвинувачення, оскільки за формою та змістом обвинувачення є державним, а за способом реалізації - публічним.

Обвинувачення здійснюється у відкритому судовому засіданні, доступному для громадськості та засобів масової інформації. Це забезпечує транспарентність процесу, сприяє підвищенню довіри до правосуддя та дотриманню принципів верховенства права. Водночас, Кримінальний процесуальний кодекс передбачає певні винятки щодо публічності, наприклад, у випадках розгляду справ у закритих судових засіданнях з метою

захисту державної таємниці чи прав неповнолітніх. Закрите судове засідання КПК України передбачило статтею 27.

У правовій термінології особливе місце посідає поняття «public prosecution», яке українською мовою правильно перекладається як «державне обвинувачення», а не «публічне обвинувачення». Цей термінологічний нюанс має глибоке історичне та правове підґрунтя.

Англійське слово «public» у правовому контексті часто співвідноситься з поняттям державності та державного управління. Це пов'язано з історичним розвитком англосаксонської правової системи, де «public» означає не просто «публічний» чи «громадський», а саме «державний», тобто такий, що здійснюється від імені держави та в інтересах усього суспільства.

В українській правовій системі термін «державне обвинувачення» точніше відображає суть цього інституту. Адже прокурор, формуючи та формулюючи обвинувачення на стадії досудового розслідування та підтримання його у судового розслідування, діє не від себе особисто і не від імені громадськості, а саме як представник держави, яка делегувала йому такі повноваження. В процесі формування та формулювання обвинувачення не приймають ніякі громадські, суспільні (народні) організації. Він реалізує функцію держави щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Буквальний переклад «public prosecution» як «публічне обвинувачення» може створювати хибне уявлення про природу цього явища. Публічність у даному випадку є лише однією з характеристик процесу, але не відображає його сутності. Державне обвинувачення здійснюється спеціально уповноваженими державними органами - прокуратурою, що діє від імені держави та в інтересах усього суспільства.

Таким чином, переклад «public prosecution» як «державне обвинувачення» є не просто лінгвістично коректним, але й точніше відображає правову природу цього інституту в українській правовій системі. Це яскравий приклад того, як важливо враховувати не лише лінгвістичні і термінологічні, але й правові та історичні аспекти при перекладі юридичної термінології.

У 2015 році Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення ролі громадянського суспільства в боротьбі з корупційними злочинами». Законопроект пропонує ввести інститут громадського обвинувачення в кримінальних справах щодо службових злочинів із ознаками корупції. Громадським обвинувачем може бути фізична або юридична особа, яка постраждала від злочину чи дізналася про нього, і подала заяву про проведення провадження в цій формі. Обвинувачем не може бути посадова особа, яка за своїм статусом повинна розслідувати кримінальні правопорушення [1].

Проте, даний Законопроект так не був затверджений і не знайшов місця в ході здійснення реформування правоохоронної системи України, в такому випадку словосполучення «публічне обвинувачення» повинно бути

відображене у ст. 131-1 Конституції України. Якщо вживати слово «громадський», то слід говорити про «громадське обвинувачення» — обвинувачення від імені громади. Це нагадує спробу Верховної Ради України у 2015 році ввести інститут громадського обвинувачення, що було схоже на КПК 1960 року. Якщо вживати слово «суспільне», то термін змінюється на «суспільне обвинувачення», що означає обвинувачення від імені суспільства. Законодавець мав би вжити цей термін у ст. 131-1 Конституції України. Обвинувальний вирок, згідно з національним законодавством, виноситься від імені держави, а не народу, суспільства чи громади, і нехтування цим не є некоректним.

Відповідно до частини 5 ст. 124 Конституції України [3], КПК України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів», судові рішення ухвалюються іменем України, що надає йому статусу волевиявлення держави. Вирок суду є найважливішим актом правосуддя, який повинен містити обов'язковий напис «Іменем України» [4].

Обвинувачення у вирокі характеризується як державне, а не публічне чи суспільне, оскільки реалізація функції обвинувачення здійснюється судами, які діють від імені держави. Це стосується як кінцевого судового рішення, так і початкових етапів формування обвинувачення стороною обвинувачення в процесі кримінального провадження.

Автор С.О. Касапоглу висловлює критичну позицію щодо застосування норм кримінального процесуального права приватними особами, оскільки це суперечить традиційному розумінню суб'єктів застосування права як державних службовців. На відміну від службових осіб, які діють на основі чітко визначених обов'язків, громадський обвинувач має лише права, які може використовувати на власний розсуд [5].

Особливу увагу у цьому законопроекті приділялись проблемі використання громадськими обвинувачами спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. На відміну від слідчих та прокурорів, які повинні дотримуватися процесуального порядку та отримувати дозвіл слідчого судді, громадяни можуть застосовувати такі засоби на власний розсуд. Це створює ризик порушення конституційних прав громадян та можливість зловживань при збиранні доказів.

Важливо відзначити, що інститут "громадського обвинувачення" втратив актуальність з прийняттям КПК 2012 року, і подальші спроби його відновлення не були успішно реалізовані на практиці.

Цілком і повністю підтримуємо позицію автора щодо недопустимості застосування норм кримінального процесуального права представниками громадянського суспільства у даному конкретному аспекті і в той же час акцентуємо увагу на тому, що інститут «громадського обвинувачення» зжив себе із прийняттям КПК 2012 року (на відміну від попереднього кримінального процесуального закону) і спроби законодавця відновити цей інститут пізніше не знайшов свого втілення на практиці [2].

Підсумовуючи вищезазначене, слід дійти висновку що на усьому етапі досудового розслідування а також судового му розслідування обвинувачення характеризується як державне, але на стадії судового процесу набуває характер публічного, оскільки прокурор відстоює його у публічному просторі – в залі судового засідання прилюдно в умовах гласності та відкритості.

Позиція Верховного Суду з точки зору правової колізії не є достатньо обґрунтованою, бо з боку правничої герменевтики зору правничої герменевтики, цей процес вимагає глибокого аналізу термінології, юридичних концептів та принципів тлумачення норм права. Публічне обвинувачення виступає невід’ємною складовою державного обвинувачення, виконуючи функцію захисту суспільних інтересів у кримінальному процесі. Його природа та роль визначаються специфікою взаємодії державних інститутів із суспільством, а також правовими принципами, які лежать в основі кримінального судочинства.

Зміни, які відбулися у статті 131-1 Конституції України торкалися лише підтримання обвинувачення прокурором у суді у форматі публічності, оскільки вони не вплинули на зміст і назву обвинувачення яке формується і формулюються на стадії досудового розслідування, саме на цій стадії обвинувачення характеризується як державне, а ознаки публічного воно набування виключно в залі судового засідання.

Поняття «державне» обвинувачення вживається в усьому динамічному розвитку правильно вживати поняття «державне», а не «публічне» обвинувачення. Окремо необхідно акцентувати увагу важливості чіткого правового врегулювання та врахування правової позиції органів що здійснюють досудове розслідування та підтримання обвинувачення у суді. Розмежування понять «державне» та «публічне» обвинувачення є важливим завданням сучасної правової науки, оскільки від цього залежить ефективність функціонування системи кримінального правосуддя та забезпечення верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення ролі громадянського суспільства в боротьбі з корупційними злочинами». Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. Опубліковано 22 квітня 2015. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/107851.html>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

5. Касапоглу С.О. Допустимість застосування норм кримінального процесуального права представниками громадського суспільстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* № 29 (том 2). 2017. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_jur_2017_29\(2\)_29](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_jur_2017_29(2)_29)

Депутат Єлизавета Вікторівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ВОЄННА КРИМІНАЛІСТИКА

Воєнна криміналістика набула особливої актуальності у 2022 році, адже з початком війни на території України збільшилася кількість воєнних та військових злочинів, скоєних у ході війни. У цей період перед державою постають нові виклики, зокрема необхідність забезпечення правопорядку в умовах збройного конфлікту. Воєнна криміналістика, як спеціалізована галузь науки, спрямована на розробку методик для ефективного розслідування злочинів під час війни, забезпечення доказової бази та притягнення винних до відповідальності, що робить її важливою складовою правової системи країни в умовах воєнного стану.

Розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану та воєнна криміналістика загалом стали предметом дослідження багатьох вчених-криміналістів та практиків, а саме: В. М. Шевчук, В.В. Білоус, О. О. Кравчук, О. В. Капліна, О. М. Дufenюк, М. І. Пашковський та інші.

Військові кримінальні правопорушення (воєнні злочини) характеризуються як злочини проти встановленого законодавством порядку проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними й резервістами під час проходження зборів [1]. У статті 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду наведений детальний перелік воєнних злочинів, що входять до виключної компетенції міжнародного кримінального права [2]. У свою чергу, Кримінальний кодекс України передбачає такі кримінальні правопорушення у статтях 432-435 [1].

Правоохоронні органи України здійснюють комплекс заходів, спрямованих на виявлення, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів. Станом на 22 жовтня 2024 року від

початку повномасштабного вторгнення Офіс Генерального прокурора України задокументував понад 146 000 воєнних злочинів РФ [3].

Варто прислухатись до думки В. М. Шевчука, що аналіз практики розслідування воєнних злочинів свідчить про значні труднощі, з якими стикаються слідчі органи. Воєнні дії створюють несприятливі умови, що ускладнюють збір доказів та встановлення винних. Тобто, задля ефективного розслідування злочинів в умовах воєнного стану варто переглянути використання науково-технічних засобів, тактичних прийомів та спеціальних знань, що не дають у повній мірі отримати потрібну інформацію для розкриття злочину [4, с. 15].

На нашу думку, варто звернути увагу на використання сучасних технологій та новітніх методів збору і аналізу доказів, наприклад: дрони (безпілотні літальні апарати), геоінформаційні системи, штучний інтелект. Такі технології дають можливість точно локалізувати місце злочину та збирати докази, які відповідають міжнародним стандартам. Пропонуємо розглянути деякі з вищевказаних технологій, які можуть бути використані у криміналістиці задля ефективного розкриття воєнних злочинів.

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) - це інструмент для швидкого збору даних, система для спостережень та зв'язку в умовах бойових дій. Завдяки дронам можна спостерігати за великою територією з мінімальною витратою ресурсу, що забезпечує збір доказів та швидке виконання завдань. Під час аналізу можливості використання безпілотних літальних апаратів В. В. Білоус виділив види діяльності під час слідчих (розшукових) дій, де варто використати дрони, а саме: 1) виявлення та попереднє дослідження слідів і предметів як речових доказів, а також пошук людей, тварин і об'єктів у важкодоступних або небезпечних місцях, включаючи нічний час і інші несприятливі умови; 2) фіксація злочину на фото і відео, у тому числі у режимі реального часу; 3) взяття зразків, фіксація та вилучення об'єктів; 4) дистанційне проведення слідчих (розшукових) та судових дій на відкритій території і в приміщеннях великої площі; 5) організація роботи слідчого; 6) гарантування особистої безпеки учасників кримінального процесу [5].

Для детального дослідження місця події, особливо в умовах активних бойових дій, де традиційні методи не завжди дієві, криміналісти все частіше вдаються до використання БПЛА. Завдяки високоточному обладнанню, такому як інфрачервоні камери, дрони забезпечують швидке та детальне збирання доказів, створюючи точні 3D-моделі місцевості. Це дозволяє не тільки фіксувати всі аспекти злочину, а й значно підвищує безпеку слідчих, мінімізуючи їхню присутність у небезпечних зонах.

Штучний інтелект стає незамінним інструментом у розслідуванні воєнних злочинів. Аналізуючи величезні обсяги відео- та фото матеріалів з місць бойових дій, він дозволяє значно швидше та точніше виявляти докази, що підтверджують скоєння злочинів. Цей підхід повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку криміналістики, де науково-технічний прогрес є рушійною силою в пошуку істини

Завдяки штучному інтелекту, слідчі можуть швидко визначити ключові докази серед величезного обсягу цифрової інформації. На основі аналізу великого обсягу даних, штучний інтелект може прогнозувати ймовірні маршрути руху злочинців та місця їхньої активності.

Геоінформаційна система — це інтегрована комп'ютерна система, керована аналітиками, яка виконує збір, збереження, обробку, аналіз, моделювання та відображення просторових даних [6, с. 132]. У криміналістиці геоінформаційні системи використовуються для візуалізації та аналізу географічно прив'язаної інформації, що дозволяє реконструювати події злочину, визначити місця, де можуть бути знайдені докази, та спрогнозувати подальший розвиток ситуації.

Геоінформаційні системи є потужним інструментом для збору, аналізу та візуалізації геопросторових даних, що пов'язані з воєнними злочинами. За допомогою геоінформаційних систем можна створювати детальні карти, які відображають динаміку військових дій, місця скоєння злочинів та інші важливі дані. Це дозволяє ефективно документувати злочини, виявляти відповідальних та будувати обґрунтовані прогнози щодо подальшого розвитку ситуації.

Варто також зазначити, що у сучасному інформаційному суспільстві цифрова криміналістика відіграє все більш важливу роль у розкритті воєнних та військових злочинів, а також кіберзлочинів. Складність цих злочинів пов'язана з великим обсягом цифрових слідів, які потребують ретельного аналізу, особливо у випадках, коли злочин вчиняється групою осіб.

Цифрова криміналістика є невід'ємною частиною при розслідуванні воєнних злочинів. Вона дозволяє виявляти, збирати, аналізувати та зберігати електронні докази, такі як дані з комп'ютерів, мобільних телефонів та інших цифрових пристроїв. За допомогою спеціальних інструментів та методів експерти з цифрової криміналістики можуть відновлювати видалені файли, дешифрувати зашифровані дані, а також виявляти ідентифікаційні ознаки, які пов'язують злочинця з місцем злочину. Крім того, цифрова криміналістика дозволяє відстежувати онлайн-активність підозрюваних, виявляти координату злочинних груп через інтернет та забезпечувати збереження доказів у формі, придатній для подальшого використання в судовому процесі.

Цифрова криміналістика надає слідчим унікальні можливості для розкриття воєнних злочинів. Завдяки аналізу цифрових слідів можна точно визначити місце злочину, ідентифікувати учасників та встановити послідовність їхніх дій.

Розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану вимагає новітніх підходів та інструментів, що значно відрізняються від традиційної криміналістики мирного часу. Воєнна криміналістика, використовуючи сучасні технології, такі як безпілотні літальні апарати, геоінформаційні системи та штучний інтелект, забезпечує ефективне документування воєнних злочинів та ідентифікацію винних. Застосування інноваційних методів дозволяє швидко і точно збирати докази, навіть у

складних умовах зони бойових дій, забезпечуючи безпеку слідчих. З огляду на динамічність розвитку технологій, важливо продовжувати вдосконалювати криміналістичні методи розслідування злочинів в умовах війни. Це дозволить правоохоронним органам України не тільки ефективно протидіяти злочинним діям під час воєнного стану, але й забезпечити правосуддя для постраждалих та притягнення винних до відповідальності на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від. 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.10.2024).
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 23.10.2024).
3. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. *Офіс Генерального прокурора*, 2024. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2024).
4. Шевчук В. М. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз / В. М. Шевчук. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. № 3 (28). С. 11-27. URL: <https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.02>
5. Білоус В. В. Особливості впровадження в криміналістичну практику безпілотних літальних технологій, апаратів і систем. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. № 5 (21). С. 170-175.
6. Донченко М. В. Геоінформаційні системи: навчальний підручник / М. В. Донченко, І. І. Коваленко. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 132 с.

Єроменко Анастасія Романівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-1

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

КІБЕРЗЛОЧИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: МЕТОДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ВИКЛИКИ

Кіберзлочинність є одним із найсерйозніших викликів сучасного інформаційного суспільства. Із зростанням кількості цифрових даних, мобільних технологій і високошвидкісного інтернету злочинці отримують нові можливості для незаконної діяльності в кіберпросторі. Сфера

кіберзлочинності включає різноманітні види злочинів, від крадіжки даних до глобальних атак на державні системи, і кожен з них вимагає унікальних методів розслідування. Однак боротьба з кіберзлочинами зіштовхується з численними викликами, які ускладнюють виявлення, розслідування та покарання винних.

У світі кіберзлочинність охоплює безліч напрямів, включаючи, але не обмежуючись наступними:

1. Фішинг і соціальна інженерія – методи, що використовуються для обману користувачів та отримання їхніх особистих даних.
2. Шкідливе програмне забезпечення (малваре) – програми, які проникають у системи для крадіжки даних, шифрування файлів (наприклад, програми-вимагачі) або для встановлення контролю над пристроями.
3. DDoS-атаки – атаки, які перевантажують системи, щоб зробити їх недоступними для користувачів.
4. Фінансові шахрайства – операції, спрямовані на отримання грошей через підроблені платіжні сайти, крадіжку банківських даних тощо.

Кожен з цих видів кіберзлочинів несе суттєві ризики для користувачів, бізнесу та держав. Наприклад, за даними досліджень, кількість атак типу "програми-вимагачі" зросла на 37% у 2021 році [1]. Шкідливе програмне забезпечення постійно вдосконалюється, використовуючи алгоритми штучного інтелекту для підвищення ефективності.

Для боротьби з кіберзлочинністю використовують комплексний підхід, що включає використання сучасних технологій, міжнародне співробітництво та підготовку кадрів.

Комп'ютерна судова експертиза є одним із ключових інструментів у розслідуванні кіберзлочинів. Вона включає збирання, збереження, аналіз та представлення електронних доказів. Судові експерти займаються відновленням видалених даних, відслідковуванням діяльності зловмисників і аналізом ланцюжків дій [2]. Основними етапами є:

1. Ідентифікація доказів – визначення, які дані можуть бути корисними для слідства.
2. Збереження доказів – забезпечення незмінності інформації, наприклад, за допомогою копій з контрольними хешами.
3. Аналіз – вивчення цифрових слідів, мережевих журналів та дій користувачів.
4. Презентація – підготовка доказів у форматі, прийнятному для суду.

Для виявлення активності кіберзлочинців правоохоронці також використовують системи моніторингу мережевого трафіку. За допомогою спеціального програмного забезпечення аналізуються потоки даних у мережі, що допомагає виявляти аномальну поведінку. Наприклад, раптове збільшення трафіку може вказувати на DDoS-атаку. Методи аналізу мережевого трафіку також дозволяють відслідковувати розповсюдження шкідливого програмного забезпечення або підозрілі з'єднання з невідомими серверами [3].

Сучасні методи розслідування кіберзлочинів все частіше покладаються на штучний інтелект та машинне навчання. Алгоритми ШІ можуть виявляти закономірності та аномалії в даних, які вказують на потенційну злочинну діяльність. Наприклад, нейромережі можуть автоматично ідентифікувати фішингові сайти або повідомлення [4]. Крім того, машинне навчання дозволяє правоохоронцям швидше аналізувати великий обсяг даних, допомагаючи відфільтрувати підозрілі активності.

Незважаючи на технологічний прогрес, розслідування кіберзлочинів залишається складним завданням через низку факторів.

Інтернет забезпечує високу анонімність, що ускладнює ідентифікацію злочинців. Злочинці використовують такі технології, як VPN, Tor і шифрування, щоб приховати свою активність. Це значно ускладнює можливість визначити їхнє місцезнаходження або ідентифікувати їхні справжні особистості [5].

Кіберзлочини часто мають транскордонний характер, що ускладнює координацію правоохоронних органів у різних країнах. Наприклад, злочинець може перебувати в одній країні, жертва – в іншій, а сервери, які використовуються для атаки, – в третій. Юридичні перешкоди, пов'язані з різними правовими системами, утруднюють переслідування злочинців.

Технології в кіберпросторі змінюються дуже швидко, і правоохоронні органи часто не встигають адаптувати свої інструменти та методи розслідування. Виникають нові типи загроз, такі як атаки на основі штучного інтелекту або квантових технологій, які ще не мають чітких методів протидії.

Розслідування кіберзлочинів вимагає висококваліфікованих фахівців, які розуміють особливості кіберпростору, криптографії, мережевих протоколів та інше. Водночас, у багатьох країнах існує нестача таких кадрів, що ускладнює ефективну боротьбу з кіберзлочинністю [3].

Ефективна боротьба з кіберзлочинністю вимагає поєднання декількох стратегій:

1. Міжнародна співпраця – підписання міждержавних угод, обмін інформацією та спільні операції між правоохоронними органами різних країн.
2. Освітні програми – підготовка фахівців з кібербезпеки та підвищення обізнаності громадян про кіберзагрози.
3. Постійне оновлення інструментів розслідування – впровадження нових технологій, зокрема ШІ, для покращення виявлення загроз.
4. Розвиток правової бази – створення законів, які відповідатимуть сучасним викликам кібербезпеки і передбачатимуть жорсткіші покарання для кіберзлочинців.

Таким чином, кіберзлочинність продовжує розвиватися разом із технологічним прогресом, і ефективна боротьба з нею є пріоритетом для багатьох країн. Незважаючи на численні виклики, правоохоронні органи активно працюють над удосконаленням методів розслідування та використовують новітні технології для протидії загрозам. Міжнародна

співпраця, розвиток технологічної бази та навчання фахівців є ключовими компонентами успішної боротьби з кіберзлочинністю в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Union Agency for Cybersecurity. Threat Landscape for Ransomware Attacks 2021. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Palmer G. Guide to Computer Forensics and Investigations. 5th ed. Cengage Learning, 2017.
3. Singh A. Cyber Crime Investigation: An International Perspective. IGI Global, 2019.
4. Miller K., Howard S. Artificial Intelligence in Cybersecurity. Cybersecurity Ventures, 2020.
5. Про основи національної безпеки: закон України від 2003 року, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2024).

Зарудня Катерина Андріївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах військового стану, коли загроза безпеці держави зростає, особливе значення набуває ефективність правоохоронних органів у забезпеченні правопорядку та захисту громадян. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) стає важливим інструментом у боротьбі з кримінальною діяльністю, яка може посилитися в умовах конфлікту. Ці дії, які здійснюються без відома осіб, щодо яких проводяться заходи, забезпечують можливість оперативно виявляти та ліквідувати загрози, що виникають внаслідок нестабільної ситуації. На разі чітке визначення НСРД регламентується ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України [1].

З урахуванням міжнародних норм, право на ефективне проведення розслідування кримінальних правопорушень є невідчужуваним і має бути забезпечене в усіх обставинах, включаючи період воєнного стану. Це означає,

що дотримання стандартів ефективного досудового розслідування повинно гарантуватися під час воєнного стану, і право на справедливий судовий розгляд не повинно обмежуватися» [2, с. 711]. У свою чергу, для забезпечення безпеки досудового розслідування можуть вживатись додаткові заходи, зокрема захист свідків. При проведенні НСРД важливо враховувати: дозволи (воєнний стан не скасовує необхідності дотримання процесуальних правил, тому для НСРД потрібні дозволи від компетентних органів, які видаються з урахуванням ситуації в країні); обмеження прав і свобод (НСРД може вимагати додаткових обґрунтувань для забезпечення прав громадян); спеціальні засоби (в умовах воєнного стану можуть використовуватись спеціальні технічні засоби, обладнання та інформаційні системи) [3, с. 8].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України проведення НСРД «фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин)» [1].

Рішення про здійснення НСРД приймає прокурор. У випадках, передбачених КПК України, цю компетенцію може також мати слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, який має погодження з прокурором (згідно зі статтями 246, 248, 250 КПК України) [1]. І. В. Хоменко доречно зазначає, що прийняття такого рішення прокурором в умовах воєнного стану можливе лише за виконання трьох основних умов: по-перше, це має стосуватися території, де запроваджено правовий режим воєнного чи надзвичайного стану; по-друге, потрібно встановити факт вчинення злочинів певного типу; по-третє, слідчий суддя не повинен мати змоги виконати свої обов'язки у встановлені строки, передбачені КПК України [4, с. 198].

Відповідно до ст. 303 КПК України відсутня можливість оскаржити рішення прокурора, прийняті в межах ст. 615 КПК України. Водночас, незважаючи на закріплення права на подання скарги у ч. 4 ст. 615 КПК України, законодавець при цьому не регламентує порядок такого оскарження [1]. У тому випадку, коли прокурор приймає рішення про застосування слідчих (розшукових) та НСРД, особа позбавлена права розгляду клопотання, яке стосується її прав та інтересів, незалежним і безстороннім судом, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод [5].

З оглядом на вище окреслене, зазначимо думку А. Р. Тютіна та О. І. Агаркової, які наголошують, що «саме тому введення спеціального правового режиму воєнного стану не призводить до автоматичного запровадження особливого режиму досудового розслідування. Основною підставою для його введення є фактична неможливість проведення досудового розслідування у звичайному порядку» [6, с. 158]. Згідно з положеннями статті 615 КПК України, цей порядок застосовується «лише у випадках, коли слідчий суддя не може виконати свої повноваження в установлені законом строки» [1].

Отже, проведення НСРД в умовах воєнного стану є складним, але необхідним інструментом для забезпечення безпеки та правопорядку. В умовах загрози національній безпеці ці дії дозволяють оперативно реагувати на злочинність, яка може посилюватися в кризовий період. Проте, їх реалізація потребує дотримання правових норм та процедур, що забезпечує баланс між необхідністю захисту суспільства і гарантіями прав та свобод громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 25.10.2024 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 27.10.2024 р.)
2. Козирь В., Солдатенко О. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*. ДДУВС. 2024. Частина I. С. 711-712.
3. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України. *Науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України*. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. Станом на 25 березня 2022. 31 с.
4. Хоменко І. В. Правове забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах особливого режиму досудового розслідування. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 194-202.
5. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 01.08.2021 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 27.10.2024 р.)
6. Тютіна А.Р., Агаркова О.І. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Актуальні питання діяльності підрозділів кримінальної поліції*. Кропивницький. 2023. С. 157-159.

Зубко Христина Олексіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-6

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ТАКТИКА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Допит відіграє одну з основних ролей у конструюванні правильної схеми відкриття кримінального провадження. Бо саме завдяки цій процедурі можна зрозуміти реальні мотиви вчинених кримінальних правопорушень, та усвідомити як саме необхідно провести діалог, щоб психологічно мати вплив на підозрюваного, при цьому визначати морально стабільну обстановку задля проведення збору показань свідків, наприклад. Неповнолітні, звісно, набагато вразливіші ніж інші повнолітні учасники провадження, і слідкування за процесом відкриття кримінального провадження для них є психологічно тяжким аспектом діяльності. Але покази неповнолітніх мають особливо важливу роль задля отримання нових безумовних доказів чи спростування тих доказів, які вже досліджувались раніше.

Підготовка до допиту -це вже запорука успішного та головне правдивого діалогу між уповноваженими органами та неповнолітніми учасниками справи, адже якщо з самого початку тиснути на неповнолітнього та не давати йому можливості подумати з приводу певних питань, тиснучи на нього нестачею часу та певними маніпуляціями, то гарантовано такий неповнолітній учасник справи буде відповідати неправдиво або лише розповідати такі обставини як того бажає слідчий, тобто та ситуація коли певні обставини з розповіді неповнолітнього не мали місця в реальному житті, а це відповідно заплутає хід досудового слідства. Відповідно до ст.487 КПК: перед допитом треба дізнатися про умови проживання неповнолітнього, про стосунки в сім'ї, про його поведінку в соціумі.

Варто вирішити питання про залучення на допит неповнолітнього, його законного представника, педагога чи можна запросити психолога, у випадку необхідності лікаря, адже це є необхідною умовою для проведення допиту. Але є випадки, коли можна усунути взагалі чи обмежити участь законного представника. Це тоді, коли: 1)варто ретельно перевіряти правдивість показань неповнолітніх, адже на них впливає багато факторів:1)вони можуть вигадувати якісь обставини, яких насправді не було ,під тиском інших учасників справи, родичів, знайомих, в певних ситуаціях намагаються показати себе не такими якими вони є насправді знову ж таки під

впливом знайомих, сім'ї і інше. 2) можуть показувати неврівноважену поведінку, в них більш підвищено рівень стресу під час навіть звичайних, рядових ситуацій під час діалогу, а наявність атмосфери недоброзичливості викликає тривогу, що призводить до розсіяності у показах неповнолітньої особи. Варто зазначити і той факт, що до початку допиту законному представнику, педагогу, або психологу або в разі залучення, лікарю пояснюють обов'язок бути присутніми під час допиту, і пояснюють аспекти наявності права протестувати проти питань і ставити зустрічні питання.

Варто зазначити, і стосовно обмежень часу допиту. Допит неповнолітнього не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Під час проведення допиту у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, і стосовно злочинів, учинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, варто забезпечити такі обставини, за яких неможливий одночасний допит 2 чи більше вже допитаних неповнолітніх свідків чи потерпілого разом з підозрюваним.

Варто знаходити спільну атмосферу довіри між слідчим та неповнолітнім учасником справи, це можливо, коли слідчий підготується та визначить приблизно характер особи, його емоційні особливості, наприклад особа надто емоційна, чи навпаки для неї характерна замкнутість та небажання до знаходження нових комунікацій, визначити коло друзів, рівень агресивності, чи є схильність до наслідування і навіювання.

Слідчий має готування питання, так щоб це не викликало серйозного психологічного навантаження для неповнолітньої особи, тобто треба висловлювати лише ті думки які є прийнятними та зрозумілими для віку неповнолітньої особи. Так як неповнолітній підозрюваний наприклад, звісно не буде свідчити проти себе, тому може давати абсолютно вигадані ,неправдиві свідчення, гадаючи що так він заплутає слідство і слідство повірить в ці вигадані історії. Тому слідчий може вчинити декілька стратегічно ,так би мовити, важливих дій, це :1)часте уточнення та деталізація показів, ставлення великої кількості питань з приводу різних обставин справи, у результаті якої підозрюваний сам заплутається у своїх діях та розповідях ,адже в стані стресу може забути, що говорив раніше з приводу однієї і тієї ж ситуації, тим самим вивівши слідство у правильне русло розслідування справи. Слідчий може робити вигляд що уважно вислуховує відповідно вигадану історію, що в свою чергу дає можливість отримати інформацію, яку слідство зможе переглянути ,проаналізувати і встановити причину ,мотиви дачі неправдивих показів [1]. Слідчий може використовувати прийом відволікання уваги неповнолітнього ,щоб заплутати його, щоб зрозуміти в якому саме місці розповіді наявні неправдиві покази, та відповідно встановити логічний зв'язок доказів. Проблемним є і питання про те, що неповнолітніх осіб перед допитом попереджають про кримінальну відповідальність за неправдиві показання ,але законом це визначено неприпустимими діями, адже відповідно проаналізувавши законодавство

можна зазначити, що неповнолітні особи, які не досягли 16 років, мають вислухати пояснення стосовно їх обов'язку давати правдиві показання, і при цьому слідчий не попереджає про кримінальну відповідальність за відмову від дачі ,необхідних для справи, показань і відповідно за завідомо неправдиві показання. Слідчий під час допиту неповнолітніх про обставини страшних подій, особливо задаючи питання про насильство, про травми від наслідків статевих злочинів, має бути дуже обережним, щоб не завдати їм ще більшого болю, щоб не привести до стану шоку, має сприяти зменшенню ризиків віктимізації повторно.

Щоб полегшити допит неповнолітніх потерпілих поширеним явищем є використання «зелених кімнат» ,там де неповнолітні, які постраждали (чи стали свідками) сексуального насильства або експлуатації, зможуть розповісти про події, які з ними відбувалися, так як це є надзвичайно травмуючим, то під час розмови , слідчі мають намагатися створити атмосферу безпеки та сприятливе середовище для проведення бесіди [2].

Існує проблема, коли допитом неповнолітніх осіб займаються слідчі, які не мають підготовки для роботи з неповнолітніми, які не вміють ставити питання таким чином аби не травмувати дитячу психіку ,які систематично можуть чинити тиск на неповнолітніх. Тому слід зазначити, що участь спеціально уповноважених слідчих у всіх слідчих діях, які проводяться з неповнолітніми є досить важливою, адже якщо такі слідчі будуть долучені до складу групи слідчих, які здійснюють досудове розслідування повнолітніх підозрюваних, то одразу вирішаться 2 аспекти роботи:1) передбачатиметься швидке проведення допиту, 2) передбачатимуться нетравмуюче, урівноважене обговорення події, що стосується справи.

Надалі варто зазначити про проблемний аспект вибору між педагогом та психологом,які мають бути присутні під час допиту неповнолітніх осіб. Вони не виконують однакові функції у даному процесі, крім того мають різні професійні знання, і саме тому вони мають бути присутні обоє під час допиту, а не один з них на вибір, адже педагог впливає на побудову рівня довіри у неповнолітньої особи, а психолог забезпечує регулювання емоційного фону, що призводить до надання правдивих показань [3]. Саме з цієї причини слід більше приділяти уваги їх процесуальному статусу під час проведення досудового розслідування. Час проведення допиту відіграє дуже важливу роль, адже якщо довгий час відбувається бесіда зі слідчим, це може збільшити рівень стресу неповнолітнього, до того ж встановлений той факт, що підлітки здатні утримувати свою увагу протягом 40-45 хвилин, і саме з цієї причини варто було б внести зміни до законодавства стосовно часу проведення допиту в даній ситуації.

Підсумовуючи, варто зазначити, що допит неповнолітніх безумовно специфічний і один з найскладніших етапів розслідування справи, але часто саме цей етап є ключовим задля знаходження відповідей стосовно мотивів вчинення злочину, співучасників, способів приховування злочину, та це дає змогу зробити правильний висновок стосовно призначення покарання

злочинцям. Без психологічної освіти та емпатії майже неможливо провести бесіду та дізнатися правду від неповнолітньої особи, адже в першу чергу варто пам'ятати що це великий стрес для них, вони є неповністю психологічно сформованими індивідами та потребують відчуття безпеки під час розмови, вони мають відчувати, що вони мають важливе місце в соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Циганій, Кузьмічова-Кисленко. Тактика допиту неповнолітнього підозрюваного під час досудового розслідування. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 32/2022*. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/519>.

2. Воротник М. І. Особливості допиту неповнолітніх свідків та потерпілих / М. І. Воротник, Ю. М. Маріна // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.) ; у 2-х ч. - Ч. I. - Дніпро : ДДУВС, 2024. – С. 695-698

3. Антощук, Танчик. Проблемні аспекти допиту неповнолітнього підозрюваного. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 26.05.2023)*. URL: https://er.dduvs.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11449/макет_Збірник_26.05.2023.pdf?sequence=5&isAllowed=y#page=27.

Кондратюк Вікторія Вікторівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-6

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

РОЛЬ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ГАБІТОСКОПІЇ

Криміналістична габітоскопія переживає період бурхливого розвитку завдяки появі сучасних технологій. Ці технології дозволяють з високою точністю ідентифікувати осіб, що є безсумнівно важливим фактором для ефективного розслідування злочинів. В умовах надзвичайного стану та у зв'язку з прогнозованим збільшенням рівня злочинності і підвищенням складності розслідування кримінальних правопорушень, актуальною є потреба в, постійному вдосконаленні габітоскопії відповідно до сучасних

тенденцій розвитку та доступності новітніх технологій для подальшого збільшення ефективності габітоскопічних методів та засобів ідентифікації.

Габітоскопія ґрунтується на розумінні того, що кожна людина має свої індивідуальні особливості зовнішності, манери рухів та унікальну поведінку. Варто зазначити, що наукові основи використання ознак зовнішності людини при розслідуванні кримінальних правопорушень були закладені у Франції в 70-х роках XIX століття криміналістом А. Бертільоном. Цей учений запропонував систему опису характеристик злочинців – використання словесних портретів. На основі результатів анатомії, антропології, психології, фізіології, морфології, криміналістики та інших наук, а також з урахуванням слідчої (кримінальної) та професійної практики в криміналістиці сформувалася теорія зовнішнього вигляду людини (габітоскопія або габітологія) [1, ст. 90]. Розроблена система опису ознак зовнішності людини була орієнтована на застосування під час реєстрації людини європеоїдного антропологічного типу. У сучасних умовах правоохоронної діяльності необхідно адаптувати цю систему до ситуацій опису осіб монголоїдного і негроїдного антропологічних типів [2, ст. 145]. Це питання набуло особливої актуальності через зміни в глобальній демографії та збільшення кількості міжкультурних контактів.

Серед сучасних вчених, що вивчали дане питання слід виділити: Р.С. Белкіна, В.В. Бірюкова, С.А. Буданова, В.Г. Булгакова, В.І. Бурика, І.Ф. Вініченко, І.В. Гору, Г.М. Гетьмана, Л.М. Головченка, В.С. Житнікова, І.В. Жолновича, В.В. Загорюлько, О.М. Зініна, Ю.П. Дубягіна, Є.П. Іщенко, В.Я. Колдіна, О.В. Колдіна, К.В. Калюгу та інших [3, ст. 97]. Їхні праці допомогли розширити та уточнити методологію габітоскопії, вдосконалюючи як теоретичну базу, так і практичні методи ідентифікації, що активно застосовуються в криміналістиці.

Нам відомо, що основними напрямками габітоскопії з урахуванням її прикладного характеру як галузі криміналістичної техніки є техніко-криміналістичне забезпечення оперативно-розшукової ідентифікації людини за ознаками її зовнішнього вигляду; ідентифікація людини за ознаками її зовнішності в процесі здійснення слідчих (розшукових) дій; судово-експертна діагностика і ідентифікація людини за ознакам її зовнішнього вигляду [2, ст. 144].

Окремий інтерес представляють перспективні напрями розвитку криміналістичної габітоскопії, серед яких можна виділити ідентифікацію за малюнком райдужної оболонки та сітківки ока, а також формою вушної раковини. Ці методи дозволяють досягти високої точності ідентифікації, що є особливо важливим у складних кримінальних справах.

Специфікою оперативно-розшукової ідентифікації людини за ознаками її зовнішнього вигляду є попередній, орієнтуючий характер такої ідентифікації. Її результати вимагають підтвердження в умовах процесуальної діяльності [3, ст. 99]. Такий підхід забезпечує високий рівень надійності й дозволяє зменшити кількість помилкових ідентифікацій.

Завдяки швидкому розвитку технологій, таких як штучний інтелект, алгоритми розпізнавання обличчя, 3D-сканування та нейронні мережі, ідентифікація особи за зовнішніми ознаками стала набагато точнішою та швидшою. Наприклад, сучасні системи розпізнавання обличчя можуть ідентифікувати людину з високою точністю навіть при неповній видимості обличчя чи в умовах поганої освітленості і низької якості зображення, що раніше було великою перешкодою для габітоскопії, а за допомогою 3D-сканування можна створити точну тривимірну модель обличчя, що дозволяє проводити більш детальний аналіз. Досягнення в галузі візуалізації використання технологій 3D-сканування трансформували методи особистої ідентифікації, пропонуючи більш надійну альтернативу традиційній фотографії. Цей технологічний зсув підвищує точність ідентифікації осіб у криміналістичному контексті, підкреслюючи перетин технологій та ідентифікації людини.

Сучасні технології дозволяють збирати та обробляти величезні обсяги даних, що відкриває більше нових можливостей для габітоскопії. Інтеграція різних джерел даних для всебічного розпізнавання людини, розширює сферу застосування методологій криміналістичної ідентифікації. Великі бази даних, які містять зображення та біометричні дані, можуть значно прискорити процес ідентифікації та зробити його більш надійним. Це особливо важливо в кримінальних розслідуваннях, де час є критичним фактором. Інтеграція габітоскопічних методів із традиційними підходами розслідування дозволяє правоохоронним органам значно посилити здатність до швидкого й результативного розкриття злочинів у найкоротші строки після їх скоєння.

Зростаюча кількість масових заходів, транспортних вузлів і публічних місць, де скупчуються великі маси людей, ставить питання про ефективні інструменти ідентифікації для запобігання злочинам. Теракти підтверджують необхідність широкого впровадження та застосування біометричних систем безпеки не тільки у великих містах, аеропортах та залізничних станціях, а й на звичайних камерах відеоспостереження, якими обладнанні невеликі міста, селища. Це дозволить ідентифікувати окремих осіб у місцях скупчення людей, що дозволить здійснювати пошук потенційно небезпечних осіб, що перебувають у розшуку [4, ст. 207].

Сучасні системи габітоскопічної ідентифікації, інтегровані з камерами спостереження та системами безпеки, дозволяють виявляти підозрілих осіб у режимі реального часу. Традиційні методи, такі як дактилоскопія або аналіз ДНК, хоча й мають високу точність, потребують значного часу на обробку. Крім того, вони не завжди можуть бути застосовані в польових умовах. Габітоскопічні методи на основі новітніх технологій дозволяють проводити попередню ідентифікацію швидше, що сприяє підвищенню ефективності слідчих дій.

Проте, навіть попри ці досягнення, використання габітоскопічних методів також має свої виклики, особливо у випадках, коли необхідно створювати фотороботи. Практика показує, що складання фотороботів є

суб'єктивним процесом, результат якого залежить від того, хто саме його виготовляє, та від якості технічних засобів, що використовуються. У нашій державі все ще немає чіткої політики щодо того, хто має займатися виготовленням фотороботів для правоохоронних органів. Як справедливо зазначає в своєму дослідженні Гулкевич З. Т, ефективність фотороботів є невисокою, якщо порівнювати їх з судовими художниками, оскільки результат залежить від професіоналізму виконавця, а необхідні знання для складання фотороботів майже не вивчаються працівниками, яким ця робота доручається. Часткове вирішення цього питання може забезпечити використання штучного інтелекту в процесі складання фотороботів, що потенційно підвищить їхню достовірність. Штучний інтелект дозволяє автоматизувати складні процеси, зокрема візуальну реконструкцію, і створювати більш точні зображення на основі попередньо накопичених даних. Впровадження штучного інтелекту в цей процес може знизити суб'єктивність, підвищити рівень деталізації та точності, а також стандартизувати підхід до створення фотороботів.

Важливо зазначити, що дослідники активно вивчають потенціал штучного інтелекту в біометричних технологіях, вирішуючи проблеми точності, безпеки та конфіденційності. Їх робота підкреслює важливість вибору відповідних біометричних систем для забезпечення ефективних процесів ідентифікації та автентифікації в криміналістичному контексті.

Отже, габітоскопія, як метод криміналістичної техніки, поступово включає в себе комп'ютерні технології. Вивчення особливостей впровадження та використання новітніх технологій криміналістичної габітоскопії є важливою темою, яка має потенціал для покращення криміналістичних розслідувань і підвищення безпеки суспільства. Водночас, розвиток цієї галузі потребує обґрунтованого підходу до правових, етичних та соціальних аспектів, щоб забезпечити баланс між ефективністю розслідувань та захистом прав людини. Постійний розвиток новітніх технологій дозволяє створювати все більш ефективні інструменти для боротьби зі злочинністю, що, в свою чергу, значно розширює можливості криміналістичної габітоскопії, підвищуючи ефективність розслідування злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левицький А.О., Антошук А.О. Роль габітоскопії при розкритті кримінальних правопорушень «по гарячих слідах». *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право.* 2024. Випуск 82: частина 3. С. 88 – 93.

2. Гулкевич З.Т. Про поняття і проблемні аспекти габітоскопії – криміналістичного вчення про дослідження зовнішності людини. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія».* 2018. № 1. С. 140–153.

3. Лобанов М.О., Сенько В.В. Поняття та проблемні аспекти габітоскопії. *Літні наукові дискусії, LXVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція.* м. Чернівці, 10 червня 2021 року. С. 96–100.

4. Кікінчук В.В. Основні напрямки розвитку криміналістичної габітоскопії як розділу криміналістичної техніки. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1. Харків: ХНУВС, 2022. С. 203–207.

Крикуха Руслана Володимирівна

здобувач вищої освіти другого

(магістерського) рівня, групи ПМСПЗ-23-1

Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

Науковий керівник:

Павлюх Ольга Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент

кафедри кримінального права та процесу

Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Кримінальне провадження на підставі угод є одним із ключових інструментів модернізації кримінальної юстиції, що застосовується для спрощення судових процедур, економії ресурсів і досягнення справедливості без необхідності проведення повноцінного судового розгляду.

Відповідно до статті 468 КПК України, у кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод:

1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;

2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості [1].

Механізм ініціювання та укладення таких угод регулюється статтею 469 КПК України, зміни до якої внесені Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» від 29.10.2024 року №4033-IX [2].

Останні зміни в законодавстві, які торкаються корупційних правопорушень, викликають як позитивний інтерес, так і дискусії серед науковців, правозахисників та громадськості.

Законодавчі зміни передбачають можливість звільнення від відбування покарання за корупційні злочини за умови затвердження угоди, якщо сторони узгоджують альтернативні покарання, такі як штраф, конфіскація майна, позбавлення права займати посади тощо.

Ухвалені зміни до статей 75, 77, 469 КПК і КК України розширили можливості укладення угод. Зокрема, у випадках корупційних злочинів передбачено звільнення від основного покарання за умови виконання додаткових зобов'язань (штраф, конфіскація майна, заборона займати певні посади).

У новій редакції статті 53 КК України штраф як додаткове покарання визначається з урахуванням майнового стану обвинуваченого, а не тяжкості кримінального правопорушення. Варто зазначити, що зміна підходу до визначення штрафу в залежності від майнового стану обвинуваченого спрямована на індивідуалізацію покарання. Це може викликати питання щодо об'єктивності оцінки майнового стану та можливих маніпуляцій з боку обвинувачених.

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора України, за результатами досудового розслідування до суду було скеровано обвинувальні акти з угодами про визнання винуватості: у 2021 році — 10 402 випадки; у 2022 році — 11 543 випадки; у 2023 році — 15 810 випадків; за перше півріччя 2024 року — 8 001 випадок [3].

Зростання кількості обвинувальних актів з угодами про визнання винуватості свідчить про поступову адаптацію правозастосовної практики до нововведень. Водночас, критики стверджують, що спрощений механізм укладення таких угод може використовуватись для уникнення більш суворих покарань за серйозні злочини, зокрема у сфері корупції.

Законодавчі зміни спрямовані на заохочення підозрюваних та обвинувачених до активної співпраці зі слідством. Однак це може викликати правові дилеми, якщо обвинувачені погоджуються на угоди під тиском, аби уникнути тривалого ув'язнення.

Негативним наслідком законодавчих змін може бути: створення можливості для зловживань як з боку сторони захисту, так і прокурорів. Наприклад, відсутність суворих критеріїв щодо правомірності укладення угоди у справах про корупцію може знижувати рівень довіри громадськості до системи правосуддя.

Важливим аспектом під час процедури укладення угоди є забезпечення прозорості процедур укладення угод, особливо в справах, що стосуються високопосадовців. Недостатній громадський контроль за такими справами може підірвати авторитет судової системи.

Проблематикою укладення угод виступають юридичні колізії, а саме: певні положення законодавства залишаються неоднозначними щодо можливості укладення угод у справах про тяжкі злочини; питання обов'язковості компенсації шкоди не завжди чітко регламентується, що ускладнює процес виконання угод.

Перспективами вдосконалення процедури укладення угод є:

1. Впровадження чіткіших критеріїв для укладення угод у справах про корупцію, зокрема щодо обов'язкового повернення незаконно отриманих коштів.

2. Підвищення рівня прозорості через публічну звітність про укладені угоди та їх наслідки.

3. Розробка механізмів незалежного моніторингу та аналізу практики укладення угод.

4. Посилення відповідальності прокурорів за неправомірне застосування угод.

Механізм кримінального провадження на підставі угод є значним інструментом у боротьбі зі злочинністю, але потребує вдосконалення для забезпечення справедливості в його застосуванні. Важливим кроком для досягнення балансу між ефективністю судочинства та забезпеченням правосуддя є впровадження прозорих механізмів контролю та моніторингу цього процесу.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що кримінальне провадження на підставі угод є важливим кроком до поліпшення правосуддя в Україні, яке дозволяє спростити саму процедуру та знизити навантаження на судову систему. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно вжити заходів щодо підвищення прозорості, контролю за укладанням угод і забезпечення чітких критеріїв для їх застосування, особливо у справах, що стосуються корупційних злочинів. Лише за умови належного регулювання і моніторингу система угод стане надійним інструментом боротьби із злочинністю, одночасно зберігаючи принципи справедливості та законності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: 13 квітня 2012 року № 4651-VI: станом на 21.11.2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3769> (дата звернення: 06.12.2024).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією : Закон України від 29.10.2024 № № 4033-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#n43> (дата звернення: 06.12.2024).

3. Мамка Г. Угода про визнання винуватості: «відкуп» за корупцію чи міжнародне зобов'язання. *Pravo.ua*. URL: <https://pravo.ua/uhoda-pro-vyznannia-vynuvatosti-vidkup-za-koruptsiu-chy-mizhnarodne-zobov-iazannia/> (дата звернення: 10.12.2024).

Лавренюк Віталій Анатолійович
 здобувач ступеня доктора філософії
 кафедри кримінального права та процесу,
 групи АП-22-4
 Навчально-наукового інституту права
 Державного податкового університету
Науковий керівник:
Дідківська Галина Василівна
 доктор юридичних наук, професор, завідувач
 кафедри кримінального права та процесу
 Державного податкового університету

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ЕЛЕКТРОННИХ СИСТЕМАХ

Розвиток сучасних технологій значно розширив можливості для здійснення злочинів, пов'язаних із порушенням інформаційної безпеки. Злочини такого типу включають несанкціонований доступ до електронних систем, крадіжку конфіденційної інформації, кібершахрайство та інші правопорушення, які несуть загрозу для приватних осіб, підприємств, державних установ і держави в цілому. В умовах зростання частоти та складності кіберзлочинів актуальним є розроблення методики, яка забезпечить ефективне розслідування таких правопорушень та уніфікацію підходів до роботи правоохоронних органів у цій сфері.

Якщо дивитися з боку сьогодення в Україні, то Україна знаходиться в умовах гібридної війни, яка включає масштабні кібератаки з боку іноземних держав. Хакерські атаки на урядові системи, критичну інфраструктуру, а також масові фішингові кампанії стали частиною сучасного конфлікту. Наприклад, атака вірусу Petya у 2017 році мала майже катастрофічні наслідки для бізнесу і державного сектору.

В Україні діють кілька ключових законів та нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з кіберзлочинністю, але на жаль вони не є перешкодою для кіберзлочинців, особливо міжнародного рівня. Серед таких законів є:

- Кримінальний кодекс України (361, 361-1, 361-2, 362, 363, 363-1);
- Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України". Цей закон визначає основи державної політики у сфері кібербезпеки, зокрема забезпечення безпеки критичної інформаційної інфраструктури, встановлення обов'язків суб'єктів у сфері кіберзахисту та створення системи кіберзахисту державних органів;
- Закон України "Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах". Цей закон регулює порядок забезпечення

конфіденційності, цілісності та доступності інформації в інформаційних системах;

- Закон України "Про телекомунікації". Містить положення щодо відповідальності операторів та провайдерів телекомунікацій за забезпечення безпеки даних та запобігання кіберзлочинам;

- Закон України "Про електронні довірчі послуги". Регулює використання електронного підпису, шифрування, цифрових сертифікатів та інших інструментів для забезпечення кібербезпеки;

- Міжнародні угоди. Україна є учасницею Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештська конвенція). Вона передбачає спільні заходи для криміналізації певних видів кіберзлочинів і сприяє міжнародній співпраці у цій сфері;

- Підзаконні акти та розпорядження.

Україна активно впроваджує цифрові технології, зокрема через проект "Дія", який об'єднує більшість державних послуг онлайн. В свою чергу розширення цифрової інфраструктури вимагає підвищення рівня захисту і ефективного розслідування злочинів у цій сфері.

Багато злочинів у кіберпросторі залишаються нерозкритими через брак необхідних знань і навичок у слідчих та прокурорів. Сучасні злочини в сфері інформаційної безпеки часто пов'язані з високотехнологічними методами, які вимагають спеціальних знань у сфері кібербезпеки, криптографії та цифрової експертизи. Багато працівників правоохоронних органів не мають достатньої кваліфікації для належного аналізу цифрових доказів або ефективного застосування спеціалізованого програмного забезпечення. Розробка методики допоможе стандартизувати та систематизувати підхід до розслідування таких правопорушень.

Поряд із нестачею знань існує проблема обмеженого доступу до сучасного обладнання для розслідування кіберзлочинів. Багато відділів поліції не мають лабораторій з цифрової експертизи або доступу до програмного забезпечення, яке дозволяє відновлювати видалені дані, аналізувати трафік мереж чи здійснювати розшифрування захищених файлів. Також кіберзлочини часто вимагають координації між різними відомствами: поліцією, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро та іншими структурами. Проте недосконала комунікація між цими відомствами призводить до дублювання функцій, втрати важливих даних або затримки в розслідуванні.

Ймовірно, також ще є проблема у підготовці правоохоронців, а саме те, що у навчальних програмах для правоохоронців приділяється недостатньо уваги новітнім методам боротьби з кіберзлочинністю. Більшість навчальних курсів зосереджена на класичних злочинах, тоді як актуальні загрози, пов'язані із захистом інформаційної безпеки, часто ігноруються або розглядаються поверхнево. Окрім технічних аспектів, правоохоронці мають добре орієнтуватися у міжнародному та національному законодавстві, що регулює кіберзлочинність. Відсутність спеціалізованих знань у цій сфері

створює перешкоди у правильній кваліфікації злочинів та застосуванні законодавчих норм.

Тепер спробуємо подумати над можливими шляхами вирішення проблеми із знаннями і навичками правоохоронців.

Для початку треба провести вдосконалення навчальних програм. Включення спеціалізованих курсів з кібербезпеки, цифрової криміналістики та інформаційного права до навчальних планів у закладах, що готують правоохоронців. Паралельно треба провести забезпечення технічної бази. Інвестування в сучасне обладнання для проведення цифрової експертизи та аналізу. Треба провести консультації і налагодити співпрацю із міжнародними організаціями, які мають досвід боротьби з кіберзлочинністю, такими як Інтерпол, і іншими. Періодичне відвідування семінарів і тренінгів для правоохоронців дозволить постійно розширювати свої знання.

Наступну проблему, яку має вирішити нова методика розслідування кіберзлочинів, це збільшення кількості подібних злочинів, що в свою чергу ускладнює діяльність правоохоронних органів через відсутність чітко визначених процедур і стандартів розслідування, або їх застарілість. Технологічні інновації, що використовуються злочинцями, такі як анонімізація, шифрування та використання міжнародних платформ, додають нові виклики. Також важливо враховувати юридичні аспекти, зокрема допустимість цифрових доказів у судовому процесі. Розроблення стандартизованої методики допоможе усунути ці недоліки та посилити контроль над злочинами у цій сфері.

Розглянувши загально проблеми із розслідуванням кіберзлочинів складаємо наступний їх список:

- недостатність стандартизованого підходу. У відсутності єдиної інструкції дії правоохоронців можуть бути неузгодженими, що знижує ефективність розслідувань;

- недостатня підготовка кадрів. Працівники правоохоронних органів часто не володіють навичками роботи з цифровими доказами або інструментами кіберкриміналістики;

- швидкоплинність цифрових слідів. Дані можуть бути видалені або змінені злочинцем у дуже короткий термін після здійснення правопорушення;

- транскордонний характер злочинів. Більшість кіберзлочинів включають використання серверів та інфраструктури, розташованих за межами юрисдикції України;

- складність ідентифікації злочинців. Використання VPN та інших засобів приховування ускладнює встановлення особи правопорушника;

Для вирішення частини перерахованих вище проблем необхідно:

- розробка стандартизованої методики. Включає покрокову інструкцію для збору, аналізу та зберігання цифрових доказів;

- підвищення кваліфікації слідчих. Регулярні тренінги та курси з використання спеціалізованих інструментів для аналізу кіберзлочинів;

- співпраця з ІТ-компаніями. Залучення експертів із кібербезпеки для консультацій та розробки спеціальних програмних рішень;

- використання сучасних технологій. Включає аналіз даних за допомогою штучного інтелекту, моніторинг активності в мережах та інші інноваційні підходи.

- міжнародна співпраця. Участь у міжнародних ініціативах, спрямованих на боротьбу з кіберзлочинністю, та налагодження співпраці між державами;

Розроблення методики розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням інформаційної безпеки, є необхідним кроком для ефективного вирішення сучасних викликів у сфері кримінального права. Така методика має стати надійним інструментом для правоохоронців у боротьбі з кіберзлочинами, забезпечуючи захист інформаційних ресурсів держави та її громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

3. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

5. Кримінологія: сучасний стан і перспективи розвитку. / Ред. проф. С. В. Дмитрієв. – Київ: Юридична література, 2020.

6. Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 03.07.2023 № 570 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі» URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/nakaz-administraciyi-derzhspeczv-yazku-vid-03-07-2023-570-pro-zatverdzhennya-metodichnikh-rekomendacii-shodo-reaguvannya-sub-yektami-zabezpechennya-kiberbezpeki-na-rizni-vidi-podii-u-kiberprostori>

Лобак Діана Дмитрівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ

Обшук, як одна з ключових слідчих дій, потребує не лише дотримання законодавчих норм, але й використання спеціальних знань для максимальної ефективності та результативності. У процесі обшуку можуть виникати численні труднощі, пов'язані з правильною ідентифікацією об'єктів дослідження, забезпеченням прав особи, яка підлягає обшуку, а також адекватною оцінкою зібраних доказів. Так, С. Тіщенко підкреслює, що «спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у різноманітних сферах, отриманих як результат спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду, що використовуються з метою попередження та розслідування кримінальних правопорушень» [1, с. 259].

Загалом, як зазначає О. П. Кузьменко, використання спеціальних знань завжди є важливою гарантією швидкого, повного, об'єктивного й неупередженого вирішення завдань кримінального провадження. Автор наголошує на потребі використання спеціальних знань під час досудового розслідування таких протиправних діянь, якими є масові заворушення, що обумовлено складністю та специфікою процесу доказування обставин події у кримінальних провадженнях цієї категорії [2, с. 105].

Перейдемо безпосередньо до застосування спеціальних знань при проведенні обшуку. Для початку наголосимо, що обшук – це одна із слідчих дій, спрямованих на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Він проводиться у примусовому порядку, полягає в ретельному обстеженні приміщень, ділянок місцевості, транспорту та громадян з метою виявлення та вилучення предметів, що мають значення для розслідування, а також людей та трупів. Для проведення обшуку необхідно мати достатні дані та обґрунтовані про можливу наявність у якомусь місці або в будь-якої особи об'єктів, що належать до події злочину або мають значення для кримінальної справи [6, с. 492].

Слід зазначити, в умовах військового стану значних змін зазнали процесуальні аспекти проведення обшуку, вони полягають насамперед, в

тому, що розширено час проведення обшуку, то ж, юридично забезпечено його раптовість. Крім того, зміни внесені щодо основних учасників обшуку і особливостей його фіксації. Вказані зміни спрямовані на зростання ефективності обшуку як слідчої (розшукової) дії, оперативного отримання результатів і порятунку життів українців [7, с. 176].

Б. Б. Теплицький, О. М. Шрамко та В. В. Юсупов зазначають, що допомога спеціаліста під час обшуку полягає у виявленні та вилученні об'єктів і речових доказів. Це включає: пошук об'єктів обшуку; збір інформації для доведення приналежності знайдених предметів; виявлення і фіксацію слідів та речовин для експертного дослідження; проведення попередніх досліджень для визначення зв'язку об'єктів з розслідуваною справою; та кваліфіковане використання науково-технічних засобів [3, с. 50]. Ми погоджуємось з науковцями, що до завдань спеціаліста під час обшуку належать: використання науково-технічних засобів, зокрема, пошукових приладів для виявлення прихованих об'єктів; розпізнавання предметів (наприклад, фармацевт відрізняє наркотичні та ненаркотичні ліки); проведення попереднього дослідження виявлених об'єктів; надання консультацій щодо безпеки (при обшуках військових складів чи поводженні з небезпечними речовинами); а також організація виявлення, вилучення, упакування та транспортування знайдених предметів [3, с. 50].

Дослідження кримінальних справ показали, що основними об'єктами пошуку є документи, чернетки, кошти, отримані злочинним шляхом, комп'ютерна техніка, мобільні телефони, будівельні матеріали та продукти харчування. Головним інструментом для виявлення схованок під час обшуку є пошукове дзеркало. Сучасні портативні рентгенівські прилади дозволяють виявляти зброю, а телевізійні системи використовуються для швидкого пошуку вибухових речовин, наркотиків та огляду транспортних засобів. Оптичні прилади доповнюють ендоскопічне та телевізійне обладнання. Науковці також пропонують використовувати собак для пошуку людей, наркотиків та вибухових речовин [4, с. 125]. Окрему групу техніко-криміналістичних засобів обшуку, яку науковці несправедливо забувають виділяти, становлять засоби одержання примусового доступу до приміщень, сховищ, речей, про які йдеться у абзаці першому ч. 6 ст. 236 КПК України [5]. Такими засобами є лом, кувалда, електрична або бензинова кутова шліфувальна машина, газовий різак, спеціальний засіб «Ключ», електронні пристрої з криптографічним програмним забезпеченням зламу систем логічного захисту. Про факт та результати їх застосування обов'язкового повідомляється учасників обшуку та зазначається у протоколі обшуку [3, с. 125].

Для виявлення схованих металевих виробів та інструментів, зокрема закопаних у землю або під водою (до метра), зазвичай використовують металошукач. Проте, з розвитком інформаційних технологій виникає потреба в нових методах збору та фіксації доказів. Сучасна електроніка дозволяє зберігати великі обсяги інформації в компактних пристроях, що ставить

особливі вимоги до слідчих під час проведення дій, включаючи обшук. Також варто зазначити, що після затримання особи проводиться особистий обшук відповідно до вимог КПК України [3, с. 125; 13].

Під час обшуку особи слідчий і залучений спеціаліст оглядають знайдені об'єкти, такі як гроші чи інші предмети, щоб виявити сліди, які підтверджують їх приналежність конкретній особі. Виявлені предмети обробляються спеціалістом для виявлення слідів рук, що допомагає уникнути тверджень обшукуваного про те, що предмети були йому підкинуті. При огляді одягу та взуття важливо шукати сліди ґрунту, фарби, мікрочастинки біологічного походження та текстильні волокна, які можуть свідчити про контактну взаємодію або зберігання предметів у певному місці [3, с. 126]. Відповідно до ч. 1 ст. 107 КПК України, виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується спеціалістом за допомогою звуко-відеозаписувальних технічних засобів [5]. Усі об'єкти-слідоносії, інші предмети та сліди (їх відбитки та зліпки) за допомогою спеціаліста упаковуються та опечатуються згідно із встановленими вимогами, передаються слідчому і долучаються до протоколу обшуку.

Отже, обшуки та збирання доказів є важливими етапами кримінального розслідування, а застосування спеціальних знань і експертизи має вирішальне значення для успішного розкриття злочинів і забезпечення справедливості. Проте цей процес стикається з численними проблемами, які потребують уваги та вирішення. Основними з них є обмежений доступ до спеціалізованих знань, ризик фальсифікації доказів, порушення прав громадян і недостатній контроль за проведенням обшуків. Для їх вирішення слід покращити кваліфікацію правоохоронців, вдосконалити законодавство та використовувати сучасні технології. Забезпечення прав і свобод громадян, а також підтримка об'єктивності і законності під час обшуків є важливими завданнями, в яких спеціальні знання та експертна діяльність відіграють ключову роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тіщенко С. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування масових заворушень. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, № 1. Дніпро. 2023. С. 258-263.
2. Кузьменко О. П. Початковий етап розслідування масових заворушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 225 с.
3. Теплицький Б.Б., Шрамко О.М., Юсупов В.В. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів. *Методичні рекомендації*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 71 с.
4. Тимчишин А.М. Використання спеціальних знань під час слідчих (розшукових) дій за участі підозрюваного. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*, № 12. 2020. С. 123-130.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 25.10.2024 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 27.10.2024 р.)

6. Сокурєнко В. А. Обшук житла чи іншого володіння особи як слідча (розшукова) дія в контексті права особи на недоторканність житла *Молодий вчений*. 2019. № 5(2). С. 491-495.

7. Деменюк В.Ю., Салманов О.В. Особливості процесуальних аспектів проведення обшуку під час воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*. Харків, 2022. С. 174-177.

Лупай Аліна Сергіївна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМСПЗ-23-2 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Павлюх Ольга Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Дослідження психологічних аспектів кримінального процесу набуває особливої актуальності у сучасних умовах воєнного стану, розвитку правової системи та підвищення вимог до якості здійснення правосуддя в Україні. Це зумовлено декількома ключовими факторами: 1) кримінальний процес є складною системою правових відносин, де взаємодіють різні учасники - слідчі, прокурори, судді, підозрювані, обвинувачені, потерпілі, свідки; 2) кожен учасник кримінального процесу має власні психологічні особливості, мотивацію, емоційний стан, що безпосередньо впливає на перебіг розслідування та судового розгляду, а розуміння цих психологічних механізмів дозволяє підвищити ефективність кримінального провадження та забезпечити справедливість правосуддя.

Актуальність теми обумовлюється необхідністю гуманізації кримінального процесу та забезпечення прав людини і презумпції невинуватості. Знання про психологічний стан учасників кримінального процесу допомагають знайти баланс між ефективністю розслідування та повагою до особистості, між невідворотністю покарання та можливістю ресоціалізації.

Таким чином, дослідження психологічних аспектів кримінального процесу має важливе теоретичне та практичне значення для розвитку правової системи, підвищення ефективності правосуддя та захисту прав усіх учасників

кримінального провадження. Це сприяє формуванню більш справедливого та гуманного підходу до здійснення правосуддя, що відповідає сучасним викликам та потребам суспільства.

Тема дослідження є популярною, зокрема і серед таких дослідників, як: Н.Є. Водоп'янова, О.С. Старченкова, В.В. Синявський, Б.О. Федоришина, В.О. Коновалова, Уессман-Рікса, С.М. Томчук, М.І. Порубов, І. В. Светлічний, В.Ю. Шепітько, А.М. Бандурки, О.В. Землянська, В.С. Біскупа, А.Н. Гірняка та інші. Однак, деякі поняття і терміни досі викликають суперечки серед науковців, але те, що більшість фахівців визнають високу ефективність використання психологічних методів і прийомів у слідчій діяльності є незаперечним і тому науковий пошук необхідно продовжувати для повної характеристики даного явища.

Наприклад, на думку В. О. Коновалової, сутність психологічного впливу визначається низкою прийомів, спрямованих на діагностику душевного стану свідків, обвинувачених і підозрюваних і вибір найбільш ефективних прийомів проведення слідчої роботи. Толерантність до психологічної упередженості означає, що ні в якому разі не можна принижувати гідність людини або спотворювати її погляд на досягнення об'єктивної істини. Тому вплив має бути моральним. Моральність психологічного впливу як його невід'ємна частина – це, перш за все, психологічний вплив. Це засіб отримання вирішальної інформації, яка перетворюється на тактичні прийоми. [1]

Таким чином, варто зазначити про те, що центральне місце в кримінальному процесі займає психологія міжособистісної взаємодії. Слідчі, прокурори та судді щодня стикаються з необхідністю встановлення психологічного контакту з різними учасниками процесу. Це вимагає від них не лише юридичних знань, але й глибокого розуміння людської психології, вміння «читати» невербальні сигнали, розпізнавати неправдиві свідчення та керувати конфліктними ситуаціями.

Також, існує такий складний процес, який заслуговує на увагу – психологія допиту, де важливо враховувати емоційний стан допитуваного, його мотивацію до співпраці чи протидії слідству, можливі психологічні бар'єри та захисні механізми. Професійний слідчий повинен вміти обирати правильну тактику допиту, враховуючи індивідуальні особливості особистості та конкретну ситуацію.

Після чого звертаємо увагу на психологію потерпілих. Злочин часто спричиняє серйозну психологічну травму, яка може впливати на здатність людини давати показання та захищати свої права. Розуміння механізмів психологічної травми допомагає правоохоронцям правильно будувати комунікацію з потерпілими та забезпечувати їх психологічну підтримку.

Але судді та присяжні повинні оцінювати докази та приймати рішення, намагаючись уникнути впливу особистих упереджень та стереотипів. Розуміння когнітивних викривлень та механізмів формування внутрішнього переконання допомагає забезпечити об'єктивність судового розгляду, адже висока емоційна напруженість, стресові ситуації, необхідність протистояти

злочинності вимагають розвинених навичок психологічної саморегуляції та профілактики професійного вигорання у правоохоронців.[2]

Слід зазначити, психологічні аспекти пронизують усі стадії та елементи кримінального процесу. Їх розуміння та врахування є необхідною умовою ефективного здійснення правосуддя, захисту прав усіх учасників процесу та досягнення цілей кримінального судочинства. Постійний розвиток психологічної науки відкриває нові можливості для вдосконалення кримінального процесу та підвищення його ефективності.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене необхідно наголосити, що психологічні знання є невід'ємним інструментом для ефективної роботи правоохоронних органів та суду. Вони допомагають зрозуміти поведінку учасників процесу, обрати правильну стратегію взаємодії, протистояти суб'єктивним впливам та мінімізувати помилки. Врахування психологічних аспектів на всіх етапах кримінального провадження сприяє досягненню його основної мети – всебічному, об'єктивному розслідуванню та судовому розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. - 3-те вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2021. С. 200
2. Когут О. О. Психологія стресостійкості особистості: автореф. д-ра психол. наук: 19.00.07. Переяслав: Університет Г. Сковороди в Переяславі, 2021. 42 с.
3. Курнаєва К. Г. Психологічні основи проведення слідчого експерименту. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 5(40), 2021. С. 133-137.
4. Хить Ю. П. Психологічна характеристика наукових підходів до розуміння поняття «взаємодія» між слідчим і прокурором у сучасному правовому просторі. *Ūridična psihologìâ*. 2020. № 2 (27). С. 24-31

Михалевич Софія Михайлівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-5

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

СУДОВА ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Судова почеркознавча експертиза відіграє важливу роль у розслідуванні кримінальних проваджень, пов'язаних із корупційними правопорушеннями.

Корупція, як один із найгостріших соціально-економічних проблем, часто супроводжується підробкою документів, маніпуляціями з фінансовими звітами та іншими формами шахрайства. У таких випадках точність і надійність експертних висновків можуть стати вирішальними для встановлення істини та притягнення винних до відповідальності.

Наведемо декілька прикладів корупційних кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України, які потребують призначення та проведення почеркознавчої експертизи: стаття 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», стаття 210 КК України «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням», стаття 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем» тощо.

Судова почеркознавча експертиза передбачає аналіз почерку, підписів та інших графічних елементів, що дає можливість визначити авторство документів і виявити факти їх підробки. Використання сучасних методів та технологій у цій галузі дозволяє значно підвищити ефективність розслідувань і сприяти належному правосуддю.

Судова почеркознавча експертиза — це дослідження, яке здійснюється відповідно до встановленої законом процесуальної форми. Експерт, спираючись на спеціальні знання в галузі судового почеркознавства, проводить таку експертизу згідно з нормами процесуального законодавства, що регламентують її призначення та виконання. Метою експертизи є встановлення фактів, які мають доказове значення у відповідних справах.

Почеркознавча судова експертиза виконується відповідно до Закону «Про судову експертизу» виключно державними спеціалізованими експертними установами визначеними законом, відповідно до методик проведення судових експертиз та методичних рекомендацій атестованими судовими експертами-почеркознавцями [3].

Ця процесуальна дія здійснюється стороною кримінального провадження або судом для забезпечення проведення експертизи. Звертатися за експертизою під час досудового розслідування можуть слідчий, детектив та прокурор. Сторона захисту також має право подати клопотання про залучення експерта і може залучати експерта безпосередньо за договором [6, с.19]. Зразки, отримані для експертизи, не є доказами у кримінальному провадженні, проте несуть в собі інформацію, що має доказове значення.

Відповідно до пункту 1.1 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз і експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, «основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів і підпису» [1].

Особливістю призначення почеркознавчих експертиз рукописних текстів є представлення експерту оригіналів документів. Для проведення

досліджень орган чи особа, якими була призначена експертиза, повинні надати експерту вільні (рукописні тексти чи записи), умовно-вільні (зразки почерку чи підписи) та експериментальні зразки почерку (цифрових записів, підпису) особи, яка підлягає ідентифікації [1].

Одним із випадків призначення ідентифікаційної почеркознавчої експертизи та надання експерту оригіналів документів може слугувати факт суперечливих свідчень підозрюваного, тобто, останній визнає, що рукописний текст в одному з документів, який підтверджує факт будь-якої дії, виконаний ним, а в іншому документі – він заперечує таке виконання [4, с.25]. У таких ситуаціях слідчий має підстави вважати, що показання підозрюваного можуть не відповідати дійсності. У цьому контексті на вирішення експерта повинно бути поставлено питання про те, чи виконані обидва тексти в документах однією особою. Варто зауважити, що перший документ використовується в якості зразка почерку підозрюваного.

Корупційні правопорушення часто супроводжуються підробленими підписами, фальсифікацією або маніпуляцією з документами.

Об'єктами почеркознавчої експертизи у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення є документи, які є носіями доказової інформації і містять рукописні тексти, в яких закріплені думки певних осіб, насамперед, службових, окремі події або факти, пов'язані з діяльністю підприємств, установ, організацій [5, с.537].

Судова почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення дозволяє:

- встановити авторство документів, тобто ідентифікувати особу, якою був підписаний документ;
- виявити невідповідності у почерку, що буде свідчити про фальсифікацію;
- виявити факт редагування, додавання або видалення певної інформації у документах, які використовуються у корупційних схемах;
- встановити письмові доказів, що підтверджують участь осіб у корупційних правопорушеннях через аналіз документів, листів, контрактів тощо.

Найпоширенішим завданням, що ставиться перед експертом-почеркознавцем у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення є встановлення факту виконання однією особою рукописних текстів у різних документах або в окремих фрагментах одного документу . У такому випадку, експерт буде досліджувати специфічні ознаки почерку, такі як нахил почерку, його розмір та натиск, переважаюча форма і напрямки рухів, форму траєкторії рухів при виконанні письмових знаків та їх елементів, напрямки, послідовність рухів та ряд інших ознак, щоб підтвердити або спростувати, що обидва тексти виконані однією особою. Результати експертизи можуть надати важливі докази для суду, вказуючи на можливу фальсифікацію або підтверджуючи дійсність показань підозрюваного.

У слідчій і судовій практиці під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень часто виникають ситуації, коли для підтвердження факту позики використовуються розписки. При пред'явленні таких розписок підозрюванім встановлюється, що підписи на них справді належать особам, від імені яких вони підписані, проте змістовний текст або його частина, за їхніми свідченнями, були дописані іншими особами [6, с.12].

Серед основних питань, що відносять при призначенні почеркознавчих експертиз у кримінальних провадженнях по кримінальні правопорушення, варто виділити наступні: Чи дійсно текст документа виконаний певною службовою особою? Чи виконані такі тексти і записи однією особою? Чи виконано підпис від імені особи у документі тією особою, від імені якої він зазначений, чи іншою особою? Яким був стан особи при виконанні рукописного тексту документа? Чи підтверджується факт навмисної зміни почерку на документі? Особою якої статі та якого віку виконано рукописний текст?

З метою ефективнішого застосування процедури судово-почеркознавчої експертизи у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення варто вдосконалити нормативну базу задля забезпечення більш чіткого регулювання процесу проведення експертиз. Міжнародна співпраця у сфері почеркознавчої експертизи, а також обмін досвідом та методиками на міжнародній арені дозволить впроваджувати передові методи та технології, зокрема, така ініціатива буде сприяти вдосконаленню кваліфікації експертів і забезпечить доступ до новітніх наукових досліджень. Співпраця з міжнародними організаціями дозволить налагодити ефективний обмін інформацією та ресурсами, що в кінцевому підсумку підвищить якість експертиз та сприятиме більш справедливому розгляду кримінальних справ.

Отже, судово-почеркознавча експертиза є незамінним інструментом у боротьбі з корупцією, оскільки вона дозволяє забезпечити законність та справедливість у судовому розгляді справи. Професійний підхід до проведення експертизи та використання сучасних технологій сприяють підвищенню ефективності розслідувань і правосуддя в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз і експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року №53/5. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/REG3145?an=1045> (дата звернення: 26.10.2024 р.)
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04 2001р. № 2341-III
3. Судова почеркознавча експертиза. URL : <https://de-jure.ua/sudova-pocherkoznavcha-ekspertyza> (дата звернення: 27.10.2024 р.)

4. Шрамко О.М., Юсупов В.В., Пілюков Ю.О., Саковський А.А. Призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення : метод. рекомендації. Київ : Національна академія внутрішніх справ. 2021. С.92

5. Юсупов В.В. Особливості судових експертиз під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. №9. 2022. С. 536-540 URL : http://lsej.org.ua/9_2022/131.pdf (дата звернення: 26.10.2024 р.)

6. Юсупов В.В., Свобода Є.Ю., Шрамко О.М., Пілюков Ю.О., Саковський А.А. Судово-почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення: метод. рекомендації. Київ : Національна академія внутрішніх справ. 2023. С.46

Оліферчук Дарина Андріївна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМСПЗ-23-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Павлюх Ольга Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДОСУДОВЕ СЛІДСТВО ТА СУДОВУ ПРАКТИКУ В УКРАЇНІ

З початком воєнного стану в Україні, в результаті збройної агресії з боку росії, система правосуддя та правозастосування зазнала значних змін. Одним із найбільш важливих аспектів цього періоду є адаптація процесуальних норм і правових інститутів до нових умов, пов'язаних з війною.

Зокрема, суттєвих змін зазнали такі етапи кримінального процесу, як досудове розслідування та судовий розгляд, що відображають необхідність поєднання захисту прав громадян і безпеки держави.

Система правосуддя опинилася під значним тиском через високий рівень кримінальних правопорушень, що виникають в умовах війни, а також через загрози, які чинить військовий конфлікт для ефективного здійснення судових процесів. У зв'язку з цим необхідно розглянути, як воєнний стан впливає на різні етапи кримінального процесу, а також які проблеми і перспективи виникають на тлі цих змін.

Одним із найбільших викликів для правоохоронних органів стало те, що в умовах війни досудове розслідування повинне адаптуватися до нових реалій. Традиційно досудове розслідування є важливим етапом кримінального

процесу, на якому вирішується питання про звинувачення особи, а також формуються основи для подальшого судового розгляду. В умовах воєнного стану значною мірою змінюється не лише процедура розслідування, але й сам підхід до збору доказів. Складність проведення слідчих дій зумовлена високими ризиками, які пов'язані із збройним конфліктом, такими як небезпека для слідчих, втрата документів і доказів, а також обмеження доступу до певних територій [1].

Важливою проблемою є необхідність оперативного реагування на злочини, скоєні в умовах війни, що часто потребує значного скорочення термінів розслідування. На тлі цих обмежень важливим є питання про баланс між швидкістю досудового розслідування та дотриманням прав підозрюваних та обвинувачених.

В умовах воєнного стану збільшується ризик порушення прав підозрюваних через обмеження в доступі до правової допомоги, неправомірне утримання під вартою або ж невиконання інших норм, спрямованих на захист прав людини. Також слід зазначити, що через збройні конфлікти виникає величезне навантаження на слідчі органи, що призводить до необхідності застосування екстрених процедур та нових механізмів для забезпечення належного розслідування кримінальних справ.

Особливе значення має проблема ефективної взаємодії між різними органами правопорядку, які займаються розслідуванням злочинів, скоєних під час воєнного конфлікту. Наприклад, важливим є обмін інформацією між прокуратурою, слідчими органами та судовою системою, що допомагає забезпечити координацію дій та своєчасність розслідування. Наразі жоден з органів не може самостійно забезпечити належне функціонування системи правосуддя без взаємодії та підтримки з боку інших гілок влади.

Судовий розгляд під час війни також зазнає змін, оскільки збройний конфлікт впливає на кожен етап судового процесу. Одним із найбільших викликів є те, що в умовах воєнного стану органи судочинства мають працювати в надзвичайних умовах, де регулярні судові засідання часто стають неможливими через загрозу безпеці, нестабільність і значне навантаження на судову систему. У зв'язку з цим органи судочинства адаптуються до нових умов, використовуючи альтернативні засоби для проведення судових засідань, такі як дистанційні слухання або використання електронних технологій. Проте, навіть з усіма цими заходами, правосуддя стикається з труднощами в забезпеченні повної прозорості та ефективності судового процесу [2, с.65].

Також важливою проблемою є обмеження доступу до суду для осіб, які перебувають в зонах активних бойових дій. В таких випадках судовий процес може проходити в обмеженому режимі або з використанням спеціальних процедур, що призводять до спрощення та скорочення процесуальних етапів. Проблемою є також велика кількість справ, пов'язаних із порушенням законодавства під час війни, що створює додаткове навантаження на суди.

Ще одним важливим аспектом є судові процеси, що стосуються військових злочинів та правопорушень, вчинених під час бойових дій.

Військові суди набувають все більшої популярності, і це ставить питання про забезпечення належної незалежності судових органів, а також про відповідність процедур міжнародним стандартам прав людини. Судові процедури повинні враховувати специфіку злочинів під час війни, що має значний вплив на ухвалення справедливих рішень.

Прогнозуючи майбутнє правосуддя в Україні в умовах воєнного стану, необхідно зазначити, що багато проблем можуть бути вирішені тільки через інтеграцію міжнародного досвіду та співпрацю з міжнародними організаціями, що займаються захистом прав людини. Однією з перспектив є більш активне впровадження цифрових технологій в судовому процесі та розслідуванні, що може допомогти зменшити навантаження на судову систему та пришвидшити процес розгляду справ. Водночас важливо, щоб ці технології не порушували прав людини, зокрема право на конфіденційність та належний захист інформації [3, с.102].

Таким чином, суттєвими перешкодами для ефективного розвитку правосуддя залишаються і проблеми, пов'язані з недостатньою кількістю кваліфікованих кадрів в органах правосуддя, що спричиняє додаткові затримки в розслідуванні справ. Важливим кроком у цьому напрямі є підготовка та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів та суддів, оскільки війна ставить перед ними нові завдання та виклики, зокрема необхідність швидкого прийняття рішень і адаптації до постійно змінюваних умов.

Необхідно також врахувати, що розвиток правосуддя в умовах воєнного стану потребує реформування законодавства, яке має бути гнучким і здатним швидко адаптуватися до змін. Зокрема, важливим є удосконалення норм, що стосуються тимчасових заходів для забезпечення прав підозрюваних і обвинувачених у кримінальних справах, а також створення механізмів для захисту прав громадян, які постраждали від війни.

Отже, вплив воєнного стану на досудове розслідування, судовий розгляд і правосуддя в цілому в Україні є комплексною проблемою, що вимагає вирішення на всіх рівнях правової системи. Потрібна постійна адаптація кримінального законодавства і вдосконалення процесуальних механізмів, а також належне врегулювання питань захисту прав і свобод людини в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіяниця, Володимир Миколайович. Гарантії права на справедливий судовий розгляд: аспекти дотримання в умовах воєнного стану. 2024. URL: <http://surl.li/trfqks> (дата звернення: 12.12.2024)
2. Ярошенко Н.І. «Право на судовий захист в умовах воєнного стану». Київ, Юрінком Інтер, 2022. 156 с.
3. Смирнов О.М. «Міжнародна практика правосуддя під час війни: порівняльний аналіз». Харків, Право, 2019. 179 с.

Петрук Віта Павлівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:**Лазебний Анатолій Миколайович**

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасним станом екологічної ситуації в Україні, яка стрімко погіршується внаслідок антропогенного впливу та збройного конфлікту. Незважаючи на те, що злочини проти довкілля традиційно не розглядаються як загроза високої суспільної небезпеки, їхній вплив на навколишнє середовище та здоров'я населення є суттєвим. Розслідування цих правопорушень ускладнюється через їхню специфіку, що вимагає застосування спеціальних знань у галузях екології, хімії, біології та інших природничих наук. Збройна агресія Росії ще більше загострила проблему, призвівши до масштабного знищення природних ресурсів та забруднення територій. Щоденні факти екологічних правопорушень, пов'язані з військовими діями, лише підкреслюють необхідність удосконалення методик розслідування таких злочинів із залученням фахівців і нових підходів у судовій практиці.

Проблематика використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля викликає значну увагу як серед науковців, так і практиків. Наукові дослідження в цій сфері проводили такі вчені, як В. Ю. Шепітько, А. М. Лазебний, С. І. Сімакова, І. В. Малишко, І. Кравчук, С. В. Татаренко та інші, які аналізували різні аспекти використання спеціальних знань у криміналістиці. Їхні праці зробили значний внесок у розвиток теоретичних підходів до залучення експертів та використання спеціалізованих методик у ході розслідування кримінальних правопорушень.

Кримінальні правопорушення проти довкілля являють собою суспільно небезпечні діяння, передбачені кримінальним законодавством, які завдають шкоди навколишньому природному середовищу або його окремим компонентам (повітрю, воді, землі, надрам тощо). Відповідні злочини регламентовані в розділі VIII Особливої частини Кримінального кодексу України. Вони спрямовані на посягання на суспільні відносини, що стосуються охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, раціонального використання природних ресурсів, підтримання екологічної

безпеки, а також запобігання негативному впливу людської діяльності на природу [1, с. 459].

Однією з основних проблем, яка знижує ефективність розслідування і розкриття екологічних злочинів, є недостатнє використання спеціальних знань на етапах досудового розслідування та судового розгляду. Спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних навичок, отриманих в результаті професійної підготовки та практичної діяльності [2, с. 257]. Спеціалістом є неупереджений фахівець, який володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для об'єктивного вирішення складних питань під час розслідування кримінальних правопорушень. У сфері охорони довкілля спеціальні знання охоплюють розуміння природних екосистем, моніторинг забруднення, оцінку впливу на природу та відновлення довкілля. Вони допомагають визначити масштаби завданих збитків, ідентифікувати порушників та сприяти розробці заходів з відновлення природних ресурсів [3, с. 160]. Такі знання є критичними для успішного розслідування злочинів, оскільки дозволяють чітко оцінити наслідки правопорушень і сприяти захисту екології.

Застосування спеціальних знань під час розслідування поділяється на процесуальну та непроцесуальну форми [4, с. 522].

Процесуальна форма передбачає: залучення спеціаліста для участі в окремих слідчих (розшукових) діях, таких як огляд місця події, обшук тощо, або ж залучення до негласних слідчих (розшукових) дій; залучення спеціаліста для виконання досліджень та надання відповідних документів (наприклад, технічних висновків); призначення експертизи та залучення експерта для проведення експертного дослідження [5].

Непроцесуальна форма співпраці слідчого зі спеціалістом передбачає консультації щодо різних аспектів розслідування, таких як формулювання питань для експертизи або допиту свідків. Коректно поставлені питання експертам є ключовими для отримання точних відповідей і уникнення необхідності додаткових експертиз [4, с. 522].

Судова експертиза відіграє ключову роль у розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля. В окремих випадках, передбачених законодавством, проведення експертизи є обов'язковим. Наприклад, згідно з п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України, експертиза обов'язкова для встановлення розміру матеріальних збитків, немайнової шкоди або шкоди довкіллю, якщо потерпілий не може самостійно визначити ці збитки або не має відповідних документів для їх підтвердження [5].

Використання спеціальних знань у галузі екології зумовлено потребою у проведенні судово-екологічної експертизи, за допомогою якої можна не лише встановити обсяг негативних наслідків для навколишнього природного середовища, а й виявити можливі причини та наслідки вчиненого злочинного правопорушення. Судово-екологічна експертиза є процесуальною дією, яка полягає у дослідженні фактів порушення екологічних норм та обставин, що

спричинили шкоду, зокрема загибель людей, забруднення природного середовища або інші тяжкі наслідки [6, с. 324].

Вибір виду судової експертизи визначається специфікою екологічного правопорушення та поставленими перед експертом завданнями. В свою чергу, усі види експертизи можна об'єднати у певні групи, а саме: екологічні, експертизи з елементами екологічної спрямованості, технічні експертизи та криміналістичні експертизи. Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень розрізняють такі судові експертизи: судово-грунтознавча, судово-біологічна, судово-хімічна, агротехнічна, інженерно-технічна, технологічна, токсикологічна та інші. Наприклад, судово-хімічна експертиза може визначати концентрацію шкідливих речовин у повітрі, воді або ґрунті, тоді як токсикологічна — виявляти наявність отруйних речовин [7].

Згідно з результатами вивчення судових вироків за період 2018–2023 років, найбільш поширеними є екологічні експертизи (18,5%), хімічні (6,2%), біологічні (4,3%), а також криміналістичні (24,2%) [8, с. 65].

Вибір установи, якій доручається проведення судової експертизи, здійснюється слідчим залежно від виду експертизи та її складності. Згідно із законодавством, такі дослідження можуть проводитися у державних спеціалізованих установах (наприклад, НДІ судових експертиз) або ж незалежними експертами, які володіють необхідними знаннями та досвідом.

Залежно від потреб розслідування екологічних злочинів, експерти можуть бути залучені як на досудовому, так і на судовому етапах. Найчастіше їхня допомога необхідна для проведення оглядів місця події, щоб визначити механізм утворення слідів та зібрати матеріали для подальших експертиз. Однак спектр завдань, які може виконувати експерт, значно ширший і може включати участь в інших слідчих діях.

Важливо зазначити, що не лише слідчий, а й сторони захисту мають право самостійно ініціювати залучення експертів для проведення досліджень на договірній основі. Це спрямовано на забезпечення більшої об'єктивності судового процесу, висновок експерта, наданий стороною захисту, має таку ж доказову вагу, як і експертизи, призначені іншими сторонами у провадженні [5].

Підсумовуючи, можемо зазначити, що використання спеціальних знань у сфері екології, хімії та інших природничих наук є ключовим для ефективного розслідування та судового розгляду екологічних злочинів. Залучення експертів до слідчих дій і проведення судових експертиз, зокрема судово-екологічних, допомагає точно оцінити шкоду та визначити причинно-наслідкові зв'язки. Для покращення розслідування екологічних правопорушень необхідно підсилити роль фахівців і широко застосовувати їхні знання на всіх етапах кримінального провадження, забезпечуючи захист екологічних прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / ред.: В. Топчій, В. Антипов. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
2. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. Криміналістика / ред. В. Ю. Шепітько. Харків : Право, 2019. Т. 1. 456 с.
3. Лазебний А. М., Небесна О. Р., Коцюба О. А. Засади використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. № 4(13). 157-165.
4. Сімакова С. І., Малишко І. В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях проти довкілля. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 521–525.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.10.2024).
6. Кравчук І. Використання можливостей судових експертиз у межах розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. *Підприємництво, господарство і право*. Криміналістика. 2018. С. 322–326
7. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 : станом на 27 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 23.10.2024).
8. Татаренко С. В. Судові експертизи в розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля. *Центрально-український вісник права та публічного управління*. 2023. № 3. С. 62–71.

Полюхович Іванна Іванівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-6

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Сторожук Анастасія Олегівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-6

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лисенко Володимир Васильович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

У кримінальних провадженнях, що стосуються злочинів проти життя та здоров'я людини, процес доказування відіграє ключову роль, будучи одним з найважливіших етапів кримінального процесу. Він є основоположним для встановлення обставин вчиненого діяння, правильного визначення ступеня вини обвинуваченої особи, а також обґрунтування її кримінальної відповідальності. Доказування має велике значення як для захисту прав потерпілого, так і для забезпечення справедливості щодо обвинуваченого. Встановлення істини в таких справах вимагає ретельного дотримання процедурних норм, закріплених у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК), який регламентує порядок збирання, дослідження та оцінки доказів, що мають важливе значення для правомірного судового розгляду. Вказані процесуальні норми покликані гарантувати законність і справедливість рішень, що приймаються судом у кожній конкретній справі [1].

У випадках, що стосуються злочинів проти життя та здоров'я людини, процес доказування включає кілька важливих етапів і елементів, кожен з яких має специфічне значення для належного розгляду справи. По-перше, особлива увага приділяється обставинам самого злочину, особливо встановленню причинно-наслідкових зв'язків між діями обвинуваченого та наслідками, що настали в результаті цих дій. Це має велике значення, оскільки для доведення вини обвинуваченого необхідно встановити, що саме його дії або бездіяльність спричинили смерть або серйозну шкоду здоров'ю потерпілого. Такий процес доказування потребує проведення ряду експертиз, зокрема судово-медичної експертизи, яка встановлює причину смерті або характер завданих тілесних ушкоджень. Ця експертиза також допомагає встановити механізм нанесення

травм та час, коли вони були завдані, що дозволяє проаналізувати зв'язок між діями обвинуваченого та їх наслідками.

Кримінальний кодекс України чітко визначає види злочинів проти життя та здоров'я людини у Розділі II, де містяться окремі статті для кожного виду діянь, що належать до таких злочинів, а також санкції, передбачені за їх вчинення. Наприклад, стаття 115 КК України передбачає покарання за умисне вбивство, а стаття 121 – за умисне тяжке тілесне ушкодження. Кожна з цих статей визначає об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, які повинні бути враховані у процесі доказування. Одним із важливих моментів у цьому процесі є встановлення умислу або неумисного характеру дій обвинуваченого, оскільки це суттєво впливає на кваліфікацію злочину та на визначення міри покарання, яка буде призначена обвинуваченому [2].

Доказування у таких справах ґрунтується на збиранні різноманітних видів доказів. Вагоме значення мають показання свідків, речові докази, документи, а також висновки експертів. Наприклад, свідчення свідків можуть бути ключовими у встановленні присутності обвинуваченого на місці злочину, а також його поведінки до та після вчинення діяння. Однак відповідно до Кримінального процесуального кодексу. Інколи усі докази повинні відповідати вимогам належності, допустимості та достовірності. Зокрема, докази, які були отримані з порушенням прав особи, зокрема під тиском або з порушенням процесуальних норм, не можуть використовуватися у судовому процесі, згідно з принципами, закріпленими у статті 87 КПК України.

Серед інших важливих аспектів доказування у таких справах – встановлення мотивів обвинуваченого. Наприклад, у справах про умисне вбивство з'ясування мотивів обвинуваченого (чи був злочин вчинений з почуття помсти, ревнощів, або на ґрунті особистого конфлікту) може мати вирішальне значення для суду при визначенні ступеня вини та призначенні міри покарання. Законодавство також гарантує дотримання процесуальних норм, таких як право на захист, принцип презумпції невинуватості, які є основними засадами кримінального судочинства в Україні.

Особливо важливими для доказування у справах про злочини проти життя та здоров'я є слідчі розшукові дії. Зокрема, застосування методів дактилоскопічної та генетичної експертизи, а також інших форм біометричної ідентифікації є необхідними для підтвердження або спростування участі обвинуваченого у злочині. Результати генетичної експертизи, наприклад, можуть бути порівняні з речовими доказами, знайденими на місці злочину, що дозволяє підтвердити або відкинути причетність обвинуваченого до скоєного діяння [3].

Насамкінець, слід зазначити, що суд при оцінці доказів у справах про злочини проти життя та здоров'я керується не тільки принципом законності, але й принципом справедливості, закріпленим у Конституції України, а також у міжнародних правових актах, ратифікованих Україною. Це забезпечує захист прав людини і гарантує, що судові рішення будуть прийматися об'єктивно та неупереджено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Цвігун Д. Особливості кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальне право*. 2020. №4. С. 328-333.

Романенкова Аліна Юріївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-5

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

СУТНІСТЬ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Розвиток новітніх технологій з кожним роком все більше проникає у різні сфери суспільного життя. Не виняток і криміналістика, яку інформаційні методи вивели на кардинально інший рівень вдосконалення. Ще більшої актуальності ця новела набула після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Так, цифрові криміналістичні знання почали використовувати не тільки для проведення слідчих (розшукових) дій та експертиз щодо кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій, але й щодо інших злочинів, вчинених під час війни та окупації. За таких умов правоохоронці мають змогу з відкритих джерел, як от чат-боти («War Crime Bot», «STOP Russian War»), телеграм-канали та соціальні мережі, за допомогою дистанційних електронних інструментів шукати, збирати, фіксувати та досліджувати сліди кримінальних правопорушень. Матюшкова Т. П. визначає, що цифрова інформація є невід'ємним атрибутом сучасної злочинної й криміналістичної діяльності. Відповідно це формує перспективи розвитку криміналістики, що пов'язані із переглядом як окремих складових її системи, так і криміналістики в цілому, та обумовлює перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку [1, с. 249].

Вважається, що цифрова криміналістика є однією із галузей класичної криміналістики, яка побудована на нормах кримінального процесуального законодавства, загальних принципах криміналістики, а також доказах стосовно комп'ютерної техніки та пов'язаних з нею пристроїв [2, с. 29].

Однак, для такого виду криміналістики характерний спеціальний об'єкт дослідження – цифрові сліди. Тобто дані, залишені користувачами інформаційно-комунікаційних технологій, можуть розкрити особисту інформацію, таку як вік, стать, расова та етнічна приналежність, громадянство, сексуальна орієнтація, думки, вподобання, звички, хобі, медична історія, психологічні розлади, соціальний статус, зайнятість, членство в різних спільнотах, особисті відносини, геолокація, розпорядок дня та інші активності. Наприклад, ігрові приставки, що працюють як персональні комп'ютери, зберігають особисту інформацію користувачів (імена та адреси електронної пошти), фінансові дані (інформацію про кредитні картки), історію відвідувань відвіданих веб-сайтів, зображення, відео тощо.

Важливо зазначити, що одностайної думки щодо терміну «цифрова криміналістика» у науковій доктрині не існує. Так, Колодіна А. і Федорова Т. зазначають, що цифрова криміналістика є прикладною наукою про розкриття злочинів, пов'язаних із комп'ютерною інформацією, про дослідження цифрових доказів, методів пошуку, отримання та закріплення таких доказів [3].

Самолін А. розуміє під цифровою криміналістикою процес збору, отримання, збереження, аналізу та подання електронних доказів із метою отримання оперативно-розшукових відомостей, доказової інформації і здійснення розслідування та кримінального переслідування стосовно різних видів кримінальних правопорушень [4].

Загалом цифрова криміналістика є універсальним інструментом, котрий можна використовувати в різних контекстах для виявлення цінної інформації та підтримки розслідувань, судових процесів і зусиль щодо відповідності [5].

Варто підкреслити, що цифрову криміналістику не слід плутати із застосуванням цифрових технологій у криміналістиці, методами розслідування злочинів, пов'язаних із комп'ютерною інформацією, або розглядати її як окрему частину національної моделі криміналістики як прикладної юридичної науки та навчальної дисципліни.

З огляду на визначення поняття «цифрової криміналістики» можна виділити наступні її завдання:

- розробка тактико оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, пов'язаних з комп'ютерною інформацією;
- створення методів, апаратних і програмних інструментів для збору і дослідження доказів комп'ютерних злочинів;
- встановлення криміналістичних характеристик правопорушень, пов'язаних з комп'ютерною інформацією.

Одним із важливих елементів, який дає можливість виокремити сутність цифрової криміналістики, та який застосовують криміналісти для виявлення, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень та судового розгляду є криміналістичні методи пізнання предмета та об'єктів. Для цифрової криміналістики притаманні такі основні методи:

- пошук за ключовими словами та хештегами, заздалегідь підготовленими списками;
- аналіз супутникових знімків;
- застосування технологій аналізу "великих даних" (Big Data);
- аналіз геолокаційних міток;
- дослідження фото- та відеоматеріалів, доступних у відкритих джерелах або наданих слідству;
- використання програмного забезпечення для аналізу та обробки цифрових зображень;
- дослідження телефонних розмов;
- аналіз електронних пристроїв, ігрових систем, систем розпізнавання облич;
- пошук у відповідних базах даних (в Україні для ідентифікації потенційних злочинців і загиблих використовується додаток Clearview AI) [5].

При цьому відбувається постійне розширення спектру методів цифрової криміналістики, що свідчить про динамічний розвиток цієї галузі.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто зауважити, що цифрова криміналістика є прикладною наукою про розкриття злочинів, пов'язаних з комп'ютерною інформацією, про дослідження цифрових доказів, методи пошуку, отримання і закріплення таких доказів. Вона є типовим прикладом міждисциплінарної науки, що поєднує знання з інформатики, права, криміналістики та інших галузей. Завдяки такому синтезу знань стає можливим успішне застосування перелічених методів для найбільш повного формування доказової бази у кримінальних розслідуваннях, гарантуючи таким чином якість судового розгляду у кримінальних провадженнях, покращення можливості збору, дослідження та використання цифрової інформації, в тому числі у забезпеченні безпекового середовища України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матюшкова Т. П. Електронна (цифрова) інформація : сучасний стан і перспективи розвитку криміналістики. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Харків, 29 жовт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 248-250. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/95ab272a-c7ab-408a-a293-7a5fb24173d0/content> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Maras, M.-H. Computer forensics: cybercriminals, laws, and evidence Jones & Bartlett Learning; 2 edition. (2014).
3. Колодіна А. С., Федорова Т. С. Цифрова криміналістика : проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. Вип. 1. С. 176–180. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/151/139> (дата звернення: 26.10.2024).

4. Самодін А. В. Сучасне розуміння феномену «цифрова криміналістика». *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.(м. Київ, 25 листоп. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 275–279.

5. Братішко Н. Напрями використання цифрової криміналістики в умовах воєнного стану. *Науковий вісник ДДУВС. 2023. Спеціальний випуск № 2* URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/308/277> (дата звернення: 26.10.2024).

Руденок Наталія Юріївна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМКПз-23-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Дідківська Галина Василівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В обстановці воєнного стану в Україні продовжує функціонувати система кримінальної юстиції. У межах здійснення кримінального провадження під час воєнного стану здійснюються різноманітні кримінальні процесуальні дії, найпоширенішою серед з яких є допит. Ця процесуальна дія використовується для одержання показань від учасників кримінального провадження на різних етапах кримінального судочинства. Між тим, недосконале правове регулювання допиту у мирний час обумовлює збільшення проблемних питань нормативної регламентації вказаної процесуальної дії в умовах воєнного стану. Тому не може не бути актуальним питання щодо дослідження правової регламентації допиту під час воєнного стану.

У змісті діючих кримінальних процесуальних норм нещодавно з'явилися положення щодо особливостей проведення допиту в період воєнного стану. З урахуванням того, що обставини проведення бойових дій можуть створювати перешкоди щодо виконання усіх процесуальних вимог реалізації допиту у кримінальному провадженні його правову регламентацію було адаптовано під умови воєнного стану. Так, Законом України від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» внесено зміни та доповнення стосовно правового регулювання допиту в період воєнного стану. Зокрема, вказаним Законом

удосконалюються ст.ст. 95, 615 КПК України у частині виключення заборони щодо обґрунтування судових рішень показаннями, наданими слідчому, прокурору в обстановці воєнного стану, а також встановлюється, що досудові показання свідка, потерпілого та підозрюваного (за участю захисника) прирівнюються до показань, отриманих у порядку ст. 225 КПК України за умови, що хід та результати відповідного допиту (одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб) були зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [1]. Інакше кажучи, вказаним Законом України пропонується в умовах воєнного стану обмежити дію загальної засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, що унормовується ст. 23 КПК України [2].

Розглядаючи актуальні питання допитів в умовах воєнного стану Є. Крапивін, Ю. Белоусов та А. Орлеан зазначають, що ключова проблема полягає в тому, що Україна у 2012 році встановила заборону використання у правосудді позасудових показань, що є дуже високим стандартом порівняно з світовим. Уже десять років показання, отримані під час досудового розслідування в ході допиту не мають самостійної цінності, а отже будь-яка особа, незалежно підозрюваний, свідок чи потерпілий, підлягають обов'язковому допиту в судовому розгляді, оскільки суддя має безпосередньо сприймати і оцінювати усі докази [3].

Також, слід зазначити, що відповідно до частини 7 статті 97 КПК України у будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження [2].

У ситуації воєнного стану під час досудового слідства у кримінальних провадженнях необхідно особливу увагу приділяти процесу збирання, перевірки та оцінки доказів. Записані та дбайливо збережені докази дозволяють ефективно притягти осіб, винних у вчиненні злочинів на території України, до кримінальної відповідальності. Успішне збирання та документування доказів є ключовим етапом в розслідуванні, що допоможе забезпечити справедливість та встановити обставини злочинів належним чином.

Законодавець у статті 63 Конституції, надає особі право на відмову від дачі показань, якщо вона вважає, що це може мати негативні наслідки для неї, її сім'ї чи близьких родичів [3]. Це важливе право, яке гарантує захист особистої гідності та приватності. В ситуації воєнного стану постає питання важливості співпраці громадян з правоохоронними органами, яке повинно виходити на передній план. Воєнний стан вимагає надзвичайних заходів для забезпечення безпеки та стабільності в країні. У цих умовах важливо, щоб особи, які можуть мати цінну інформацію, співпрацювали з владою для запобігання подальшим загрозам суспільству.

Враховуючи специфіку воєнного стану, законодавець встановлює виняток із загального правила щодо використання показань, отриманих під час допиту свідка, потерпілого або одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб у кримінальному провадженні. Згідно з частиною 11 статті 615 КПК України, в умовах воєнного стану такі показання можуть бути використані як докази в суді лише у випадку, якщо процес та результати допиту були зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [4].

Під час реалізації кримінального провадження в умовах воєнного стану фіксування усіх процесуальних дій, у тому числі слідчих (розшукових) дій може відбуватися у змішаній (паперово-технічній) формі зі спрощеною процедурою складання письмових документів. Ця форма наразі встановлена у ч. 2 ст. 104 КПК України лише для такої слідчої (розшукової) дії як допит [3]. Унормування у КПК України змішаної форми фіксації кримінальних процесуальних дій у період правого режиму воєнного стану спростить формальну «паперову» роботу співробітників органів досудового розслідування, що сприятиме їхньому розвантаженню та підвищенню ефективності безпосереднього збирання та перевірки відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, необхідно внести доповнення до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України або у розділі IX-1 КПК України перебачити окрему статтю, що регулює особливості фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. Крім того, у цьому дослідженні потрібно зупинитися на особливостях правового регулювання фіксації процесуальних дій в умовах воєнного стану шляхом залучення понять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.11.2024).

4. Докази та доказування в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: суддя ВС розповіла про практику Верховного Суду | ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/214529_dokazi-ta-dokazuvannya-v-kriminalnomu-provadhenn-v-umovakhvonno-go-stanu-suddya-vs-rozpovla-pro-praktiku-verkhovnogo-sudu (дата звернення : 20.11.2024).

Свірщ Ірина Романівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАТЬ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ТА ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ

У сучасних умовах, коли органи досудового розслідування стикаються з безпрецедентними випадками воєнних злочинів, проведення судово-медичної експертизи відноситься до невідкладних слідчих (розшукових) дій, першочерговою метою проведення якої є оперативний збір та збереження доказів при документуванні воєнних злочинів.

Тема жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням набула особливої актуальності у зв'язку з воєнною агресією, що триває на території України. Одним з ключових аспектів ефективного розслідування цих злочинів є використання спеціальних знань судової медицини, оскільки ці знання можуть не тільки визначати стратегію розслідування, а й підвищувати його ефективність, сприяти ухваленню правильних процесуальних рішень та формуванню належної доказової бази. А це, у свою чергу, дозволяє досягати основної мети кримінального провадження – притягнення винних до відповідальності та відновлення верховенства права і справедливості.

Оскільки значна частина воєнних злочинів, що класифікуються, як жорстоке поводження з військовополоненими та цивільними, пов'язана з випадками загибелі потерпілих або отримання ними тілесних ушкоджень, особливу важливість набуває залучення медичних фахівців для документування та розслідування таких правопорушень.

До аналізу теми «Актуальні питання використання знань судової медицини під час розслідування жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням» долучились ряд таких науковців, як: А.А. Вознюк, М.А. Грига, А.В. Коваленко, І.В. Пиріг, В.М. Шевчук, А.В. Шульженко та ін.

Аналіз практичних матеріалів свідчить, що під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень часто виникає потреба в проведенні судово-медичних експертиз. Це є цілком логічним, оскільки такі злочини

зазвичай пов'язані зі завданням тілесних ушкоджень або смертю потерпілих. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 242 КПК України, призначення судово-медичної експертизи є обов'язковим для визначення причин смерті, а також тяжкості й характеру тілесних ушкоджень. У межах судово-медичної експертизи можуть проводитися: експертиза трупів у випадках насильницької смерті або підозри на насильство, експертиза потерпілих, обвинувачених та інших осіб, а також експертиза речових доказів і матеріалів кримінальних або цивільних справ [3].

Судово-медична експертиза входить до числа невідкладних слідчих (розшукових) дій. Її основна мета — своєчасно зібрати та зберегти докази під час документування воєнних злочинів. Ключове завдання такої експертизи полягає у швидкій фіксації ушкоджень та слідів, оскільки вони можуть зникнути із часом. Одним із викликів для якісного здійснення судово-медичної експертизи є тривалий час між появою слідів і можливістю їх експертного аналізу. Це питання є особливо важливим під час розслідування зґвалтувань, які масово скоювали російські військові на окупованих територіях, оскільки тілесні ушкодження та біологічні сліди можуть відносно швидко зникати.

Знання судової медицини використовуються під час розслідування жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням не лише для проведення судово-медичних експертиз. О.М. Дуфенюк виділяє кілька напрямків застосування цих знань у процесі розслідування воєнних злочинів, зокрема: надання допомоги слідчому та прокурору під час огляду тіл на місці події, а також при описі тілесних ушкоджень, таких як вогнепальні поранення, опіки та інші травми, з використанням анатомічної термінології та спеціальних медичних знань; участь у ексгумації тіл, особливо з масових поховань, та проведення їх огляду; здійснення судово-медичної експертизи тіл з метою визначення причини смерті, часу, що минув з моменту загибелі, а також характеру і механізму виникнення тілесних ушкоджень, їхньої локалізації, розміру, форми, кількості та напрямку та ін [2, с. 371-372].

А.А. Вознюк зазначає, що сучасні можливості судово-медичної науки є досить розвиненими та здатні задовольнити потреби досудового розслідування, особливо у справах про воєнні злочини. Однак ефективному впровадженню інновацій та технологій у правоохоронну діяльність заважає низка труднощів, серед яких важливим є брак знань у слідчих щодо можливостей судових експертиз та їх потенціалу. Через це важливі для розслідування питання часто не формулюються або формулюються неправильно, що призводить до неповного проведення досліджень і, як наслідок, знижує якість доказової бази. Тому виникає потреба в освітній роботі для підвищення обізнаності працівників, які займаються розслідуванням воєнних злочинів, щодо можливостей судово-медичної експертизи [1, с. 14].

Також можна виділити таку проблематику даного питання та окреслити шляхи її вирішення.

1) Недоліки в нормативно-правовому регулюванні: Судово-медична діяльність в Україні регулюється недостатньо ефективно.

Національне законодавство містить прогалини та колізії, що створюють труднощі у проведенні судово-медичних експертиз і захисті прав людини. Особливо це відчутно в умовах війни, коли процес розслідування воєнних злочинів потребує оперативного і чіткого правового регулювання. Для того, щоб сприяти вирішенню цієї проблеми потрібно оновити законодавство, що регулює судово-медичну діяльність, з урахуванням викликів воєнного часу. Це допоможе усунути правові прогалини та забезпечити належний захист прав жертв воєнних злочинів, а також створити чіткі стандарти проведення судово-медичних експертиз, особливо в умовах розслідування масових злочинів.

2) Неналежна організація структури судово-медичних установ: На територіях, де ведуться бойові дії, або на деокупованих територіях часто спостерігається нестача експертів, обладнання, спеціалізованих лабораторій та моргів. Ця проблема ускладнює швидке проведення експертиз, особливо коли йдеться про масові поховання чи випадки сексуального насильства, де сліди швидко зникають.

Для ефективної роботи судових медиків необхідно створити гнучку та стійку структуру установ, яка б могла оперативно реагувати на виклики воєнного часу, а також здійснити залучення міжнародних експертів та організацію мобільних команд судово-медичних експертів, які могли б працювати на територіях активних бойових дій чи деокупованих регіонах.

3) Кадрові та технічні обмеження: Через недостатню кількість кваліфікованих судових медиків та обмежені ресурси, експерти не можуть оперативно і повною мірою виконувати свою роботу. Це створює додаткові труднощі у розслідуванні, особливо на деокупованих територіях. Для того, щоб покращити ситуацію у даному питанні, варто забезпечити судово-медичні установи необхідним обладнанням, а також збільшити кількість кваліфікованих фахівців. Це можливо шляхом передислокації спеціалістів із менш завантажених регіонів або залученням міжнародної допомоги, а також створення мобільних лабораторій для оперативної роботи в зонах конфлікту.

Отже, вдосконалення судово-медичної експертизи є критично важливим для розслідування воєнних злочинів. Це допоможе підвищити ефективність збору доказів, встановлення винних осіб і відновлення справедливості для жертв агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Vozniuk A., Hryha M. Topical issues of forensic medical examination in the investigation of war crimes. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. № 28(2). P. 9–18. URL: <https://doi.org/10.56215/naia-herald/2.2023.09>.
2. Дуфенюк О.М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>.

3. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи : наказ МОЗ України від 17.01.95 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text>.
4. Гуров О., Антонов А., Сургай Н., Татарко С., Шилан В., Узбек Т. Шляхи вдосконалення судово-медичної ідентифікації особи в ускладнених умовах. *Судово-медична експертиза*. 2023. № (1). С. 16–21. URL: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2023.3>.
5. Пам'ятка щодо особливостей розслідування фактів сексуального насильства в умовах збройного конфлікту. Київ: Офіс Ген. прокурора України. Тренінг. центр прокурорів України, 2022. С. 15.

Сич Каріна Юріївна

здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, групи ПМПФ-23-1
Навчально-наукового інституту економічної
безпеки та митної справи
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Білько Олександр Павлович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ЯК
ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

Для сучасного кримінального процесу одним з найважливіших аспектів, який впливає на досягнення справедливості і захисту прав людини, є ефективність проведення досудового розслідування. Саме досудове розслідування є початковою фазою кримінального провадження, на якій створюється основа об'єктивного і справедливого вирішення кримінальної справи. Тому основною метою досудового розслідування є забезпечення об'єктивного з'ясування обставин кримінального правопорушення, збір і фіксацію доказів, гарантування дотримання прав усіх учасників процесу, зокрема підозрюваних, обвинувачених, потерпілих [1].

Проте часто досягнення цієї мети ускладнюється рядом чинників. Перш за все, це питання ресурсного забезпечення. Недостатнє фінансування, брак кваліфікованого персоналу, застарілі технічні засоби, відсутність спеціалізованих експертів і сучасного обладнання значно обмежують можливості слідчих органів у проведенні розслідувань на належному рівні. Наприклад, у певних випадках через відсутність доступу до сучасних технологій і лабораторій процес проведення експертиз може затягуватися, а достовірність отриманих доказів - зменшуватися.

Розслідування, яке не досягає належного результату, не може вважатися ефективним. Якість і ефективність досудового розслідування взаємопов'язані через результат, якого досягають шляхом законного, швидкого, повного, об'єктивного дослідження усіх обставин кримінальної справи [2].

Законодавчі аспекти досудового розслідування в Україні насправді мають великий вплив на його ефективність, насамперед через ускладненість процедури провадження слідчих дій. Для отримання дозволу на виконання певних розшукових дій, зокрема обшуків, вилучення доказів або здійснення інших негласних слідчих заходів, слідчим доводиться отримувати дозволи судів, які часто перетворюються на тривалий процес через великий обсяг справ і завантаженість судів. Така процедура не тільки сповільнює хід слідства, але й призводить до того, що важливі докази можуть бути втраченими, якщо, наприклад, затягування процесу дозволить підозрюваному приховати або ж знищити їх.

Процедура оскарження дій слідчого теж має досить складну процедуру, яка може бути застосована зловмисниками для умисного затягування розслідування. Така можливість оскарження є вагомим механізмом для захисту прав осіб під час слідства, але водночас дає змогу особам, які намагаються уникнути кримінальної відповідальності, шляхом подачі великої кількості скарг та клопотань спеціально створювати затримки у розгляді справи. Особливо це стає проблемою у тих випадках, коли законодавство не містить чітко визначених строків і відповідальності за подібні дії, які можуть призводити до зловживань.

Додатковим негативним фактором, який впливає на ефективність досудового розслідування, є наявність корупції і зловживання службовим становищем у діяльності правоохоронних органів. Корупційні практики спричиняють необ'єктивний розгляд окремих справ, адже зацікавлені особи мають можливість здійснювати тиск на слідчих з метою зміни перебігу розслідування або ж приховування ними важливої інформації. А це, в свою чергу, призводить до порушення принципів об'єктивності і справедливості правосуддя, а також послаблення довіри громадян до органів правосуддя. Наприклад, щоб уникнути відповідальності, підозрювані особи можуть користуватися своїми зв'язками або можливостями, впливаючи, зокрема, на слідчих для прийняття сприятливих для них рішень. Такі ситуації призводять до того, що винні у вчиненні злочинів залишаються поза відповідальністю, чим знижують рівень довіри громадськості до всієї правоохоронної системи загалом[3].

Ці обставини створюють серйозні перешкоди для здійснення ефективного досудового розслідування, послаблюють його дієвість, а також здатні викликати проблеми з дотриманням прав суб'єктів процесу і поглиблювати кризу довіри з боку населення до органів кримінального правосуддя внаслідок їх недобросовісності.

Удосконалення процесуального законодавства і впровадження нових технологій є необхідними заходами для того, щоб збільшити ефективність проведення досудових розслідувань. Зокрема, завдяки покращенню процесуальних норм вдається зменшити кількість бюрократичних бар'єрів та полегшити процедури, в тому числі зменшити терміни отримання дозволів суду на здійснення слідчих дій, послабити адміністративні обмеження і спростити порядок їх оскарження. Це допоможе сформувати більш гнучке і ефективне нормативно-правове поле для діяльності слідчих органів.

Впровадження автоматизованих інформаційних систем для управління слідчими процесами є важливим кроком до підвищення ефективності роботи. Застосування електронного документообігу суттєво скорочує час на обробку документів, зменшує ризики щодо втрати необхідної інформації, забезпечує прозорість здійснення процесуальних дій. Автоматизовані бази даних для накопичення інформації про раніше проведені розслідування, кримінальні справи і судові рішення спрощують оперативний пошук необхідних даних, допомагаючи слідчому швидше знайти необхідну інформацію для проведення поточного розслідування. Подібні системи дозволяють відстежувати хід розслідування, що спрощує контроль за процесом і дозволяє запобігти його затримці.

Застосування міжнародного досвіду і дотримання європейських стандартів прав людини є важливим елементом вдосконалення процесу досудових розслідувань. Це включає в себе дотримання права підозрюваного на захист, гарантування справедливості судового розгляду, уникнення використання незаконних прийомів допиту та інших видів порушень прав людини. Застосування технологій, що захищають персональні дані, є необхідним для забезпечення безпеки відомостей про осіб, які є учасниками розслідування [4, с.134-137].

Впровадження таких стандартів потребує від слідчих високого рівня професійної підготовки і постійного професійного вдосконалення. Опанування сучасних методів проведення розслідувань дозволить їм використовувати більш етичні та дієві підходи згідно з вимогами міжнародних стандартів. Безперервне навчання теж допомагає розумінню стандартів і процедур етичної поведінки, забезпечуючи дотримання правоохоронними органами вимог європейських стандартів у своїй діяльності та підвищуючи довіру суспільства до процесів здійснення правосуддя.

Отже, ефективність досудового розслідування є комплексною проблемою, яка містить у собі як правові, так і суто практичні аспекти - від наявності необхідних ресурсів та відповідного законодавчого забезпечення до професійної підготовки і етики працівників правоохоронних органів. Для підвищення ефективності необхідним стає комплексний підхід, що передбачає вдосконалення нормативно-правової бази, ресурсного забезпечення, впровадження інноваційних інформаційних технологій, які допоможуть забезпечити підвищення рівня справедливості розслідування злочинів і зростання рівня довіри населення до системи правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Досудове розслідування: поняття, зміст, форми та загальні положення. *Юридичний помічник*. URL: <https://pomichnyk.org/publikatsiji/dosudove-rozsliduvannya-ponyattya-zmist-formy-ta-zahalni-polozhennya.html> (дата звернення: 06.11.2024).
2. Ільницький М. М. Поняття і значення ефективності досудового розслідування. С. 148–151. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/192/3953/8960-1> (дата звернення: 06.11.2024).
3. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування : Лист Вищ. спеціаліз. суду України з розгляду цивільн. і кримін. справ від 09.11.2012 № 1640/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12#Text> (дата звернення: 06.11.2024).
4. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

Смородінова Маріанна Володимирівна

здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня, групи ПМСП-23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Любавіна Вікторія Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ЗНАЧИМІСТЬ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ(ДНК) У РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ

Генетична інформація людини є потужним інструментом, який містить всю спадкову інформацію, чим допомагає ідентифікувати особу з максимальною точністю, визначити схильність до певних хвороб, біологічні стосунки між особами тощо. Під геномною інформацією людини з наукової точки зору слід розуміти відомості про генетичні ознаки людини, фактично – зразки ДНК.

В умовах повномасштабної війни проти України питання встановлення особи за зразками геномної інформації є особливо актуальним: з одного боку, це сприяє доказуванню у процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень, з іншого – надає можливість ідентифікувати загиблих військовослужбовців та цивільних у зоні бойових дій.

09 липня 2022 року було прийнято Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», який важливий для правоохоронної системи та сфери експертно-криміналістичної діяльності як в умовах повномасштабної війни, так і в умовах мирного часу. Норми цього Закону урегульовують процеси створення і функціонування обліку геномної інформації людини, удосконалюють роботу правоохоронних органів із розслідування злочинів та встановлення осіб, які їх вчинили, дозволяють покращити роботу з розшуку зниклих безвісти та ідентифікації невпізнаних осіб. У ч. 1 ст. 2 цього Закону зазначено, що законодавство України про державну реєстрацію геномної інформації складається з Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України, Закону України "Про захист персональних даних", цього Закону та інших законів України, а також інших прийнятих на їх виконання нормативно-правових актів [2].

Найчастіше геномна інформація використовується у кримінальних провадженнях при розкритті кримінальних правопорушень. Зокрема, у ч. 1 ст. 37 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства вказано, що для запобігання скоєнню злочинів, установлених відповідно до цієї Конвенції, та забезпечення їхнього кримінального переслідування кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для накопичення та зберігання з урахуванням відповідних положень стосовно охорони й захисту особових даних та інших відповідних норм і гарантій, передбачених національним законодавством, інформації про ідентифікаційні дані та генетичний код (ДНК) осіб, засуджених за скоєння правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції [1].

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» державна реєстрація геномної інформації проводиться з метою:

- 1) ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;
- 2) розшуку осіб, зниклих безвісти;
- 3) ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини;
- 4) ідентифікації осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе [2].

На даний момент передбачено дві категорії: обов'язкова державна реєстрація та добровільна державна реєстрація, як для громадян України, так і для іноземців. Добровільна державна реєстрація проводиться на платній основі, тоді як обов'язкова (для військовослужбовців і правоохоронців) виконується коштами держави. Зокрема, обов'язкова реєстрація стосується осіб, які вже притягувалися до кримінальної відповідальності за певні кримінальні правопорушення і щодо яких є вирок суду. Певною мірою, це є заходом превенції.

У той же час інформація у зразках ДНК може використовуватись з метою пошуку безвісти зниклих та ідентифікації загиблих осіб, що є особливо актуальним у період воєнного стану. У вітчизняному законодавстві для таких випадків передбачено проведення комплексних генетичних експертиз, однак для пошуку безвісти зниклої особи доцільніше досліджувати зразки близьких кровних родичів(якщо вони є) або її особисті речі. Перед взяттям зразків у родичів слід отримати їх згоду на обробку персональних даних, після чого їх геномну інформацію можна внести до бази даних ДНК для проведення експертиз на спорідненість.

За кожним фактом зникнення чи викрадення, а також у разі підтвердження перебування у полоні уповноважена особа органу досудового розслідування вносить дані до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тим самим розпочинає кримінальне провадження. Зразки біоматеріалу збирають спеціалісти-криміналісти за місцем подання заяви у територіальному підрозділі поліції або безпосередньо у відділеннях судово-медичної лабораторії, які згодом передають їх для опрацювання в науково-дослідний центр МВС.

Зазвичай у живих людей відбирають зразки крові, слини та епітелію з ротової порожнини. Геномну інформацію відбирають у найближчих кровних родичів – біологічних батьків чи дітей зниклої особи, проведення експертизи є безоплатним і проводиться лише за постановою слідчого. Ініціювання проведення ДНК-експертизи для пошуку загиблого за власним бажанням є неможливим.

Геномні дані відправляють до централізованого автоматизованого обліку генетичних ознак людини, де в автоматичному режимі проводять порівняння ДНК-профілів. Судово-медична експертиза може тривати до місяця, однак із значною завантаженістю експертних центрів, строки можуть частково подовжитись. Якщо виявляють збіги, то інформують спершу орган, який призначив цю експертизу та проводить досудове розслідування, згодом уповноважена особа органу досудового розслідування інформує родичів.

З урахуванням вищевикладеного, можна підсумувати: практика отримання зразків біологічного матеріалу та проведення експертиз ДНК значно зросла в умовах війни. Дослідження засвідчує актуальність і важливість теоретичного і практичного осмислення питань застосування знань судової молекулярної генетики як під час документування воєнних злочинів, так і при розслідуванні загальних кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенція від 25.10.2007, ратифікована Україною 20.06.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#n2 .

2. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України № 2391-IX від 09.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> .

Тарасюк Тарас Ігорович

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу,
групи АП-23-6

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:**Бодунова Олеся Миколаївна**

доктор юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри правничої лінгвістики Державного
податкового університету

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НАПРАВЛЕНИХ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

На сьогодні у зв'язку з стрімким розвитком промисловості, а також частково через зростання населення, більш гостро, ніж раніше, постала проблема охорони та збереження навколишнього природного середовища. Від цього безпосередньо залежать життя та здоров'я людини. Однією з причин негативної екологічної ситуації, що склалася, є пріоритет економічних цінностей над екологічними, а також брак екологічних знань серед населення, ігнорування вимог закону; найчастіше керівництво підприємства вважає за краще заплатити невеликий штраф, ніж будувати дорогі очисні споруди.

Це призводить до певної девіантної поведінки у сфері екології. Парламентська Асамблея у Резолюції 1802 (2011) підкреслює, що будь-яке погіршення забезпечення екосистемних послуг буде безпосередньо впливати на широкий спектр прав людини і основних свобод, таких загально визнаних як право на життя і на харчування, доступ до води, здоров'я і нормальне житло та право на власність і користування землями [1].

Навіть в умовах війни розслідування екологічних злочинів не втрачає актуальності. Збройна агресія росії проти України спричинила масштабне знищення, пошкодження та забруднення природних об'єктів та екосистем. Лісові пожежі, що виникли внаслідок обстрілів окупантів, військова техніка, ракети, боєприпаси, нафтопродукти, що отруюють ґрунт та водні ресурси, викиди хімічних речовин через обстріли промислових підприємств, ризики радіаційних аварій – ось лише невеликий перелік загроз, які несе російська військова агресія для екології не лише України, а й всього світу [4].

Гостро стоїть питання розробки законів з питань реалізації ст. 41 Конституції України щодо відшкодування шкоди, заподіяної власникам землі і землекористувачам, сільському господарству, суб'єктам агробізнесу, соціальній сфері села, екологічним системам внаслідок російської агресії та геноциду і екоциду проти Українського народу, оскільки ці питання потребують належної регламентації у положеннях екологічного, земельного, аграрного, природо-ресурсного, цивільного та іншого законодавства [2].

Вжиття зазначених заходів потребує підтримки світової спільноти з метою забезпечення притягнення винних до відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля.

Сутність організації розслідування за означеною категорію кримінальних правопорушень обумовлено специфічними умовами події і спеціальними правилами, що регулюють охорону навколишнього природного середовища. Складність початкового етапу полягає в тому, що відомості про стан, наприклад, водоймища, ґрунту у зв'язку з конкретною подією, містяться в різноманітних документах відомчого характеру, а також актах службового розслідування. Для того щоб не залишити поза увагою будь-який нормативний акт або спеціальне правило, слідчий повинен отримати довідки у відповідних органах державного контролю та нагляду за станом навколишнього середовища, з'ясувати, які правила охорони водоймищ, землі, повітря є чинними для такого виду діяльності підприємства або установи. Так, під час розслідування злочинних забруднень навколишнього середовища слідчому доводиться звертатися до різних державних закладів охорони природи, які, знаходячись у системі державного управління в галузі охорони навколишнього середовища, структурно складаються з органів загальної, галузевої та спеціальної компетенції.

Велика кількість кримінальних правопорушень проти довкілля, які відбуваються в Україні залишаються невиявленими або їх взагалі не кваліфікують, як злочини. Причина цього – брак спеціальних знань про природоохоронне законодавство, охорону довкілля та брак експертизи щодо цього.

Для повного та всебічного розслідування слідчий повинен встановити не лише коло обставин, що підлягають доказуванню (ст. 91 КПК), а й усі факти, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, правильної кваліфікації вчиненого та призначення справедливої міри покарання [3]. Під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 236-254 КК України, серед іншого, з'ясуванню підлягають такі обставини: які екологічні норми були порушені; хто винен у їх порушенні; до яких наслідків призвело порушення; яка матеріальна шкода спричинена тощо. Перелік таких обставин визначають у кожному випадку окремо, виходячи з предмета й меж доказування, кваліфікуючих ознак злочину та обставин, зумовлених особливостями кожного провадження [7].

Слід зазначити, що специфіка злочинів проти довкілля визначає високу значущість спеціальних знань для їх ефективного розслідування, а також обумовлює широкий спектр навичок, яких потребує застосування цих знань.

Мета консультаційної діяльності спеціалістів полягає в передаванні слідчому інформації, яка дозволяє вірно орієнтуватися в специфічній обстановці, уявити характер події, правильно описати в протоколі огляду стан та особливості механізмів, природних об'єктів.

Найчастіше спеціаліст залучається слідчим у порядку процесуальної форми використання спеціальних знань, а саме для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій, здебільшого для проведення огляду місця події з метою визначення механізму утворення слідів, отримання матеріалів для подальшого проведення судово-екологічної експертизи.

У тих випадках, коли розслідування розпочинається не відразу після виявлення факту забруднення, слідчий має отримати необхідні знання з екологічної охорони та відповідні технологічні процеси ще до огляду місця події.

Стосовно розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля поняття «місце події» носить дещо своєрідний характер, який пояснюється неординарністю тієї слідової картини, що зазвичай складається при розслідуванні інших злочинів. Так, насамперед, місце події при екологічних злочинах має такі характеристики: місце події, як правило, буває кілька – це місце події, місце поширення забруднення та місце виявлення наслідків порушень правил охорони навколишнього середовища у вигляді загибелі тварин, захворювання людей тощо; місце події складно визначається протяжністю тієї території, де зосереджені сліди події; огляд місця події у всіх випадках вимагає залучення фахівців, спрямованість кваліфікації яких обирається слідчим відповідно до характеру події, що відбулася.

Ефективність застосування консультативної-довідкової діяльності спеціаліста істотно впливає на ефективність та строки розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. Знання слідчим доступних для використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля, тактики окремих слідчих (розшукових) дій, що утворюють інформаційну основу досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень, дозволяє здійснювати розслідування більш якісно, з мінімізацією випадків необґрунтованого продовження процесуальних строків, успішно долати протидію розслідуванню та грамотно спрямовувати хід досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Судово-екологічна експертиза – одна з найважливіших процесуальних форм застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами завдання шкоди довкіллю [6]. Це процесуальна дія, сутність якої полягає в спеціальному дослідженні, спрямованому на встановлення пов'язаних з порушенням екологічного законодавства обставин і фактів про екологічну подію, що призвела до загибелі людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, великих матеріальних збитків, а також до інших тяжких наслідків, і яке проведене в передбаченому процесуальним законом порядку обізнаними в галузі екології та певних прикладних науках особами за дорученням органу, що проводить розслідування, чи суду для встановлення фактичних даних, які у формі висновку судового експерта можуть стати доказом для встановлення істини в кримінальному провадженні.

Одним із проблемних питань при розслідуванні таких кримінальних правопорушень є встановлення розміру завданої шкоди. Так, відповідно до ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» шкода, заподіяна внаслідок порушення природоохоронного законодавства, підлягає компенсації в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища та за погіршення якості природних ресурсів. До того ж, застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів (ст. 68) [5].

Успішне розкриття злочинів проти довкілля, вчинених шляхом забруднення атмосферного повітря, часто залежить від правильного планування дій службових осіб правоохоронних органів на початковому етапі розслідування, оскільки оперативні та кваліфіковані дії саме на цьому етапі дають можливість встановити наявність наслідків злочинних порушень і зафіксувати сліди злочину. Але для повного, всебічного й об'єктивного розслідування цього злочину необхідно встановити важливі обставини шляхом провадження різних слідчих дій, тактичних операцій.

Однією з найважливіших слідчих дій для збирання доказів під час розкриття злочинів проти довкілля, вчинених шляхом забруднення атмосферного повітря, є огляд місця події. Огляд місця події під час розслідування зазначених злочинів проводиться негайно, що обумовлено складністю тривалий час зберегти обстановку місця події в незмінному виді в умовах виробничої діяльності підприємств і можливих змін погоди і особливо складно у випадках, коли джерело забруднення перебуває на значній, іноді на десятки кілометрів, відстані від місця виявлення наслідків такого забруднення. Негайно проведений огляд місця події дає змогу не тільки виявити та зафіксувати матеріальні сліди злочину проти довкілля, вчиненого шляхом забруднення атмосферного повітря, а й усвідомити ситуацію правопорушення, механізм і масштаб негативних наслідків. Отримана в процесі такого огляду криміналістична значима інформація може бути використана для висування слідчих та експертних версій, правильного оцінювання показань потерпілого, свідка, обвинувачуваного, а також під час призначення різних видів судових експертиз.

Також під час розслідування злочинів проти довкілля, вчинених шляхом забруднення атмосферного повітря, важливе значення має допит, проведений тактично правильно. Незалежно від особи, яку допитують, ця слідча дія має бути спрямована на встановлення факту забруднення атмосферного повітря, причин та обставин такого забруднення, його наслідків, осіб, які відповідають за дотримання правил охорони довкілля, ступеня їхньої вини, можливості відвернути забруднення та його наслідки.

У ході заключної стадії розслідування забруднення атмосферного повітря доцільно здійснювати важливі тактичні операції задля встановлення

обставин, що мають важливе значення для справ цієї категорії. До них можна віднести: з'ясування функцій службових осіб і технічного персоналу, причинних зв'язків між їхньою діяльністю і наслідками, що настали; визначення фізичної, матеріальної та моральної шкоди, заподіяної забрудненням атмосферного повітря; встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню цього злочину.

Якісний і своєчасний аналіз криміналістичної інформації про кримінальне правопорушення проти довкілля робить можливим розпізнання тих криміналістично значущих ознак, які дозволяють прийняти своєчасне рішення про початок кримінального провадження.

Організація розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля обумовлена специфічними умовами події і спеціальними правилами, що регулюють охорону навколишнього природного середовища. Типовою визначено ситуацію, коли на початку досудового розслідування кримінальні провадження розпочинають за фактом виявлення події, що містить ознаки відповідного кримінального правопорушення проти довкілля, відносно невизначеного кола осіб. Основна мета наступного етапу це виявлення й викриття конкретної особи, винної в учиненні кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Резолюція 1802 (2011). Необхідність у досягненні прогресу в імplementації Бернської конвенції. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1223_rez_1802.htm
2. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2022 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р., № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.
6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
7. Кримінальний кодекс України: станом на 03.06.2020 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14>

Тахтай Євгеній Миколайович

адвокат, здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу,
групи АП 23-7

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:**Сперкач Наталія Анатоліївна**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Принцип змагальності сторін є одним із фундаментальних у кримінальному процесі закріплений, як в українському законодавстві, так і в міжнародно-правових документах, яких дотримується Україна: ст.ст. 10, 11 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.12.1950, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966, однак реалії сьогодення, змушують шукати прогресивні рішення, які будуть закріплені в змінах до профільних законів, щодо можливостей та дієвості стратегій обраних стороною захисту.

Однак на практиці часто виникають ситуації, коли у сторони захисту виникають значні труднощі при здійсненні доказування фактичних обставин у справі. Саме тому актуальність дослідження полягає в аналізі наявних проблем, які виникають у процесі доказування стороною захисту під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також на основі цього запропонувати можливі шляхи їх вирішення та врегулювання.

Під час захисту клієнта на етапі досудового розслідування, який максимально направлений на збирання доказів та висвітлення всіх обставин кримінального правопорушення, у сторони захисту виникають наступні проблеми:

1. Обмеження процесуальних прав передбачених Кримінальним процесуальним кодексом:

- відсутність права на самостійне збирання доказів: законодавство багатьох країн, таких, як Польща, Румунія, та інші, зокрема й України, містить норму закону, зокрема, ст. 93 КПК України, яка формально надає право на збирання доказів в рамках кримінального провадження, однак, реальність полягає в ряді обмежень, таких як самостійний доступ захисника для огляду місця події (ст. 237 КПК України), проведення експертиз без участі слідчого (ст. 242 КПК України), що, обмежує права сторони захисту на самостійне

проведення слідчих дій. Це ускладнює збір доказів, які могли б спростувати обвинувачення;

- штучне обмеження доступу до матеріалів провадження: захисники часто зіштовхуються з труднощами при отриманні копій матеріалів провадження, що ускладнює підготовку стратегії захисту;

- відмова у проведенні необхідних слідчих дій: слідчі/детективи часто відмовляють у задоволенні клопотань захисників про проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій, необхідних для збору доказів.

2. Нерівність процесуального становища: перевага правоохоронних органів - органи досудового розслідування мають значно більше ресурсів (людських, фінансових, технічних), що дозволяє їм ефективніше збирати докази, разом з цим, правоохоронний орган є частиною загальної системи обвинувачення, в яку входять і суди, які досить часто надають більшої ваги доказам, наданим стороною обвинувачення, ніж доказам сторони захисту, що в результаті і свідчить про те, що в Україні лише 8% рішень суду мають виправдувальний характер.

Недосконалість законодавства, що виражається у не чітких, формулюваннях кримінального процесуального закону, які потребують уточнення та конкретизації, що створює підґрунтя для різних тлумачень і, як наслідок, для порушення прав сторони захисту, таких як ст. ст. 135, 234 КПК України.

Стаття 135 КПК України, регламентує порядок виклику особи в кримінальному провадженні, однак не містить чіткого способу виклику (виключно письмова повістка вручена особисто/рекомендованим листом, за допомогою месенджерів, направлення повістки у вигляді смс, тощо), чим правоохоронні органи користуються для того, щоб в подальшому стверджувати про те, що особа ухиляється від явки до слідчого, для вчинення психологічного тиску та застосування інших примусових заходів відносно такої особи.

Законодавство США чи Великої Британії передбачає можливість для сторони захисту проводити власне розслідування, що як наслідок сприяє реалізації принципу рівності сторін.

Проведення дієвих реформ, це єдиний спосіб врегулювати вказані проблеми, які повинні торкнутись як розширення процесуальних прав сторони захисту – шляхом внесення змін до діючого КПК України, шляхом розширення прав захисника передбачених ст.ст. 46, 47 КПК України через надання права на самостійне збирання доказів, зокрема шляхом проведення певних слідчих дій за умови отримання дозволу суду; доповнення КК України статтею про притягнення до фінансової відповідальності слідчих/детективів за винесені рішення, які були скасовані в судовому порядку; збалансування процесуального становища сторін шляхом створення рівних умов для збирання доказів - необхідно забезпечити рівні умови для збирання доказів обома сторонами, зокрема шляхом надання стороні захисту доступу до тих самих джерел інформації, що й органам досудового розслідування, таких як

ІКС ДПС «Податковий блок», база даних Прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, тощо; створення ефективних механізмів захисту прав захисника від незаконних дій органів досудового розслідування.

Таким чином, підводячи підсумок наведених положень, вважаємо, що досліджувана проблема є надзвичайно актуальною. Її вирішення сприятиме забезпеченню справедливого судочинства та зміцненню довіри до правосуддя. Для цього необхідно вжити комплексних заходів, спрямованих на розширення процесуальних прав сторони захисту, збалансування процесуального становища сторін та вдосконалення законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950).. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 30.10.2024).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 30.10.2024).
3. Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 30.10.2024).
4. Конституція України від 28.06.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.10.2024).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.10.2024).
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.10.2024).

Шаркова Валерія Сергіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ТЕХНОЛОГІЇ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ У РЕКОНСТРУКЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

В останні десятиліття технології 3D-моделювання набули величезного поширення у багатьох сферах, включаючи медицину, архітектуру,

кіноіндустрію, і, звичайно ж, правоохоронну діяльність. Однією з найважливіших сфер застосування цих технологій стала реконструкція злочинів, де тривимірні моделі надають нові можливості для розслідування, аналізу та представлення доказів у суді.

Криміналістика завжди слугувала каналом для впровадження найсучасніших технологій у правову практику. Саме тому дослідження впровадження технологій 3D-сканування є вкрай актуальним. Воно відкриває нові можливості для фіксації, дослідження та оцінки доказової інформації під час досудового розслідування.

Сучасні методи криміналістики містять ряд обмежень, що ускладнюють ефективно розслідування злочинів. Перш за все, вони залежать від фізичних реконструкцій місця події, що вимагає багато часу та ресурсів і не завжди забезпечує точне відтворення умов. Це також створює складнощі у візуалізації та представленні даних, особливо у комплексних або динамічних обставинах, що перешкоджає глибокому розумінню ситуації учасниками судового процесу. Наявні методи обмежують детальний аналіз, тобто, до прикладу, не дають змоги точно визначити траєкторії руху об'єктів. Нарешті, через фізичні обмеження можливе пошкодження або втрата доказів на місці події, що ускладнює повторні огляди та довготривале зберігання інформації для майбутнього використання у розслідуванні [1].

3D-сканування усуває ці обмеження, надаючи повні дані, а також полегшує віртуальну реконструкцію місця злочину, даючи змогу слідчим візуалізувати складні сценарії, що потенційно призводить до точної інтерпретації та об'єктивного прийняття рішень.

У знаковій справі 3D-сканування зіграло вирішальну роль у винесенні обвинувального вироку. У 2009 році під час розслідування вбивства в Німеччині використовували технологію 3D-сканування для точної реконструкції місця злочину. Цифрова модель допомогла візуалізувати траєкторію куль і положення жертви та злочинця. Ці переконливі докази, представлені в суді, призвели до обвинувального вироку і підкреслили величезний потенціал 3D-сканування в криміналістиці.

Інтеграція 3D-сканування в криміналістику зробила революцію в розслідуванні місць злочинів і аналізі доказів. Надаючи точні та докладні цифрові зображення, ця технологія підвищує точність і об'єктивність розслідувань.

Важливе значення мають її результати при проведенні експертних досліджень у різних категоріях кримінальних справ: про дорожньо-транспортні пригоди, що спричинили заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю або смерть людини, підпали, крадіжки тощо.

Під час розслідування вбивств нерідко виникає необхідність встановити особу загиблого за кістковими рештками. Для цього можуть застосовуватися різні способи: пластична реконструкція обличчя по черепу, створення мальованих портретів, проведення генетичної, судово-портретної експертизи тощо. З розвитком науково-технічного прогресу важливе значення

відводиться комп'ютерному 3D-моделюванню, яке дає змогу за черепом відтворити прижиттєвий вигляд загиблого [3].

Говорячи про важливість технологій 3D-сканування і 3D-моделювання, які використовуються при проведенні судово-медичної експертизи, слід зазначити, що вони забезпечують надійну і швидку фіксацію тілесних ушкоджень та інших слідів біологічного походження в такій формі, що дає змогу зберегти всі деталі в незмінному вигляді, яка придатна для тривалого зберігання і подальшого дослідження. Так, сканування скелетованих решток або тілесних ушкоджень здійснюється дуже швидко і може бути зроблено прямо на місці події. Це економить час і дає змогу проводити кілька досліджень одночасно, наприклад, почати реконструкцію обличчя до того, як буде закінчено розтин. Сканування трупа під час розтину дає змогу відтворити, наприклад, тривимірну модель усіх ранових каналів. Така модель буде особливо корисною в разі необхідності проведення повторної судово-медичної експертизи через тривалий час, оскільки надійно і повно фіксує всі особливості ушкоджень, на відміну від вербального опису в експертному висновку, значною мірою суб'єктивного і такого, що допускає неоднозначне тлумачення. Працювати з комп'ютерними зображеннями зручно ще й тому, що отримані результати можна одразу порівняти з будь-якою наявною в розпорядженні правоохоронних органів базою даних (осіб, зниклих безвісти, засуджених, зброї та предметів, що використовуються як зброя тощо), які також існують в електронному вигляді.

Використання 3D-моделювання дасть змогу показати місце події з ракурсу, який не може бути відтворений в іншому випадку. Є можливість використовувати комп'ютерне 3D-моделювання під час проведення експертних досліджень та отримання висновку фахівця. На підставі наданих у їхнє розпорядження даних фахівці можуть скласти в спеціальній комп'ютерній програмі 3D-модель, яку згодом можна буде презентувати в суді під час дачі експертом, фахівцем показань.

Н. В. Павлюк у своїй роботі наголошує на значенні реконструйованих 3D моделей об'єктів, створених на основі вербальних описів, у контексті проведення допитів і слідчих експериментів. Використання таких моделей може суттєво допомогти у відновленні забутих деталей подій, а також у викритті неправдивих свідчень, що робить їх важливим інструментом у слідчій практиці [4, с. 112–115].

Окрім того, сцена події, реконструйована за допомогою комп'ютерного 3D моделювання, може стати незамінною при проведенні слідчих експериментів, особливо у ситуаціях, коли неможливо фізично потрапити на місце події. Це може стосуватися випадків, коли місце інциденту розташоване на тимчасово непідконтрольних українській владі територіях, або ж відтворення сцени події на місці може створити небезпечні умови для учасників слідчих (розшукових) дій [5, с. 55-57].

Впровадження 3D моделей у слідчу практику суттєво підвищує якість інформації, отриманої під час розслідувань, а також забезпечує більшу безпеку

проведення слідчих дій. У сучасних умовах це є критично важливим, оскільки розвиток 3D технологій відкриває нові горизонти для створення криміналістичних рекомендацій, що стосуються розкриття, розслідування та запобігання злочинам. Таким чином, 3D моделювання стає не лише інноваційним інструментом, але й важливим елементом у ефективній боротьбі з кримінальними правопорушеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Удовенко Ж. Криміналістика: конспект лекцій. ЦУЛ, 2019. 320 с. URL: https://pidru4niki.com/88358/pravo/metodi_kriminalistiki_zvyazok_kriminalistiki_naukami#:~:text=URL:%20https://pidru (дата звернення: 23.10.2024).
2. German-Canadian Technology Helps Solve Murder. NanoFocus: Optical 3D surface measurement and analysis – surface metrology – roughness measurement, topography measurement, microgeometry. URL: <https://www.nanofocus.com/news/archive/2009/10/19/article/deutschkanadische-technologie-half-bei-der-aufklaerung-eines-mordfalls/> (date of access: 23.10.2024).
3. Craniofacial Identification / ed. by C. Wilkinson, C. Rynn. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. URL: <https://doi.org/10.1017/cbo9781139049566>.
4. Павлюк Н. Застосування 3D-моделювання під час допиту та слідчого експерименту. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжнар. «круглого столу». 2019. С. 112–115.
5. Коваленко А. В. Перспективи використання комп'ютерного моделювання при проведенні слідчого експерименту в ході розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях. Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали II Круглого столу. 2018. С. 55-57.

Тематичний напрямок конференції:
«Імплементация європейських та міжнародних стандартів в систему кримінального права та процесу в Україні»

Камінський Сергій Володимирович

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Дідківська Галина Василівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КНР

Досліджуючи особливості кримінальної відповідальності за контрабанду звертає на себе увагу досвід Китайської Народної Республіки (КНР), де проблема запобігання та протидії контрабанді – одна з найбільш актуальних для сучасної КНР. Зокрема, на це вказує і Н. Х. Ахметшин, визначаючи, що основними товарами контрабанди залишаються нафта і нафтопродукти, автомобілі та мотоцикли, рослинне масло, сировина для текстильної та хімічної промисловості [1, с. 136].

Фахівці у галузі кримінального законодавства звертають увагу, що у кримінальному законодавстві КНР передбачена велика система норм про відповідальність за контрабанду. Це багато в чому пояснюється значущістю проблеми контрабанди для сучасної КНР. Залежно від предмета кримінального правопорушення диференціюється відповідальність за розглядається діяння. При цьому, суспільна небезпека різних предметів контрабанди не зізнається рівною. Наприклад, діянням з підвищеним ступенем суспільної небезпечності розглядається контрабанда культурних цінностей і рідкісних тварин, що пояснюється великим потоком їх контрабанди [2, с. 101]. Найбільш суспільно небезпечною визнається контрабанда наркотичних засобів.

У науковій літературі зазначається, що проблема боротьби з контрабандою в КНР, як правило, вирішується шляхом встановлення високих як адміністративних, так і кримінальних санкцій за її вчинення [3, с. 64]. Стабільне економічне зростання КНР супроводжується постійним удосконаленням способів контрабанди і високою активністю злочинних угруповань, залучених до неї. Проблема боротьби з контрабандою актуальна протягом вже декількох десятиліть і керівництво країни проводить енергійні і

масштабні заходи по боротьбі з нею, посилюючи відповідальність за заняття цієї незаконною діяльністю. З початку економічних реформ (1979 р.) до КК КНР тричі вносилися зміни, які посилюють покарання за контрабанду [4, с. 112].

У КК КНР параграф 2 Розділу III повністю присвячений кримінальній відповідальності за контрабанду [5]. Варто також наголосити, що у Розділі 6 КК КНР винесена кримінальна відповідальність за контрабанду наркотичних засобів. При цьому кожна норма визначає окремо відповідальність за контрабанду окремих товарів, предметів чи речовин.

Так, у ст. 151 КК КНР встановлена відповідальність за контрабанду зброї, боєприпасів, ядерних матеріалів або фальшивої валюти; контрабанду заборонених державою до вивозу з країни культурних цінностей, золота, срібла і інших дорогоцінних металів, а також заборонених державою до ввезення в країну цінних тварин і виробленої з них продукції; контрабанду заборонених державою до вивозу з країни унікальних рослин і продукції з них; кримінальні правопорушення, згадані в частинах першій та другій цієї статті, при особливо обтяжуючих обставинах.

Окреслена стаття за своїм складом максимально схожа на склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201 КК України. Водночас згідно зі КК КНР такі дії, караються довічним позбавленням волі або смертною карою з конфіскацією майна.

Крім того, ст. 152 КК КНР передбачає відповідальність за контрабанду з метою отримання прибутку або поширення порнографічних фільмів, відеокасет, аудіокасет, картинок, друкованої продукції та інших порнографічних матеріалів. Водночас в Україні такі діяння входять до складу ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України).

Крім того, згідно зі ст. 153 КК КНР встановлена відповідальність за контрабанду інших товарів і предметів, крім визначених вище, та у залежності від тяжкості наслідків у вигляді розміру ухиленням від сплати податків може тягнути за собою покарання у виді позбавленням волі на строк до 10 років або довічним позбавленням волі, а також штрафом від дворазового до шестиразового суми прихованих від сплати податків або конфіскацією майна.

Цікавою, на наш погляд, є практика застосування покарання за кримінальне правопорушення залежно від суми належних до сплати податків на сукупність всіх контрабандних товарів і предметів, якщо контрабанда вчинялася неодноразово і раніше не було встановлено покарання. Цілком можливо таку практику впровадити у вітчизняне кримінальне законодавство.

У ст. 154 КК КНР вищезазначені дії кваліфікуються як контрабанда, і покарання за їхнє вчинення встановлюється на підставі відповідних статей цього параграфа: незаконне придбання безпосередньо у контрабандиста товарів, заборонених державою до ввезення в країну, або незаконне придбання безпосередньо у контрабандиста інших контрабандно ввезених в країну товарів і предметів в порівняно великих розмірах; перевезення, покупка,

перепродаж у внутрішніх морях і територіальних водах продукції, забороненої державою до ввезення та вивезення з країни, або перевезення, покупка, перепродаж в порівняно великих розмірах без наявності законного дозволу товарів і предметів, ввезення та вивезення з країни яких державою обмежений; ввезення з-за кордону на територію країни твердих відходів без перевірки митних органів. Крім того, в окреслені статті змова з контрабандистом, надання йому кредиту, грошових коштів, номера рахунку, чека, свідоцтва або надання йому транспортних послуг, послуг із зберігання та поштового пересилання розглядаються як участь в груповій контрабанді.

Також у ст. 155 КК КНР за збройне прикриття контрабанди передбачаються найсуворіші заходи покарання, а перешкоджання затриманню контрабандистів за допомогою погроз і насильства кваліфікується за сукупністю як перешкоджання працівникам державних органів у виконанні їх обов'язків відповідно до закону.

Є і інші цікаві особливості кримінального законодавства КНР. Зокрема, слід зазначити, що до видів контрабанди віднесені деякі випадки ухилення від сплати податків і митних зборів. При цьому ухилення від сплати податкових платежів зв'язується з випадками так званої економічної або товарної контрабанди. Отож, китайський законодавець визнає, що метою здійснення економічної контрабанди є, як правило, ухилення від сплати будь-яких податкових або митних платежів. Усі випадки контрабанди в кримінальному законодавстві КНР знаходяться серед низки кримінальних правопорушень економічної спрямованості, що дозволяє зробити висновок про те, що китайський законодавець сприймає контрабанду як економічний злочин. Виняток становить контрабанда наркотичних засобів, яка віднесена до інших кримінальних правопорушень проти держави.

Варто також відзначити, що у кримінальному законодавстві КНР встановлюється відповідальність юридичних осіб за контрабанду. На відміну від вітчизняного, у теорії кримінального права КНР організації, винні у вчиненні таких кримінальних правопорушень, караються штрафом, крім того, особи, безпосередньо відповідальні за керівництво, й інші безпосередньо відповідальні особи караються відповідно до положень конкретних статей КК [6, с. 90].

Отож, кримінальне законодавство КНР є зразком досить репресивного підходу до кримінальної відповідальності за контрабанду. Про це свідчить велика кількість кримінально-правових норм про відповідальність за контрабанду і строгість кримінального покарання, що ми можемо пояснити актуальністю запобігання та протидії контрабанді для КНР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звірко О.Є. Кримінальна відповідальність за контрабанду/ О.Є. Звірко. *Проблеми взаємодії суспільства та держави у сучасному правовому*

просторі : збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», 2014. С. 186-190.

2. Карелін В. В. Запобігання контрабанді наркотичних засобів. Кримінологія, №2. Підприємництво, господарство і право. Київ. 2021. С. 226-230.

3. Strafgesetzbuch von Deutschland on 13 November 1998. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz: вебсайт. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html

4. Нетяга В. В., Богатирьова О. І. Кримінальна відповідальність за контрабанду за законодавством республіки Сан-Марино. *Гуманітарна наука XXI століття: сучасні виклики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук*: матеріали заочної міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 06 листопада 2020 р.) / гол. ред.: О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС України, 2020. С. 134–137.

5. Swiss Criminal Code: Federal Act of 21 December 1937 SR 311.0. URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/201903010000/311.0.pdf>

6. Netyaga V. Some aspects of international practice preventing and countering smuggling. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48/2020. P. 31–35.

Лугівська Луїза Русланівна

здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня, групи ПМСПЗ-23-3
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Яцишин Олександр Олександрович

здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня, групи ПМСПЗ-23-3
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Любавіна Вікторія Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Імплементация міжнародних стандартів у кримінальну юстицію України є одним із ключових завдань на шляху до євроінтеграції. Забезпечення верховенства права, дотримання прав людини та ефективність правосуддя є основними вимогами до національної правової системи. Проблематика дослідження зумовлена тим, що імплементация міжнародних стандартів не

лише забезпечує правову гармонізацію, але й сприяє посиленню довіри до судової системи та правозастосування в Україні.

Імплементація міжнародних стандартів передбачає процес адаптації національного законодавства до міжнародного права шляхом прийняття нових нормативно-правових актів або внесення змін до чинних. Основними джерелами міжнародних стандартів у сфері кримінального права є:

- Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) [1];
- Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [2];
- Документи ООН, зокрема Мінімальні стандартні правила поводження із ув'язненими [3];
- Керівні принципи Ради Європи та Європейського Союзу [4].

Ці документи визначають загальні засади захисту прав людини, які є обов'язковими для врахування при реформуванні кримінального законодавства України.

Гармонізація національного законодавства із стандартами ЄКПЛ Україна, як член Ради Європи, зобов'язалася виконувати положення ЄКПЛ та забезпечувати їх інтеграцію в національну правову систему. Основні аспекти гармонізації включають:

- Право на справедливий суд. Частина 1 статті 6 ЄКПЛ гарантує кожному право на справедливий та публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом [1]. Для України це вимагає вдосконалення судової системи, зокрема забезпечення незалежності суддів, скорочення строків розгляду справ та посилення прозорості процесів.
- Захист від катувань. Стаття 3 ЄКПЛ забороняє катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження [1]. Для виконання цієї вимоги Україна повинна впровадити дієві механізми запобігання порушенням прав осіб, які перебувають під вартою, та посилити контроль за діяльністю правоохоронних органів.
- Презумпція невинуватості. Дотримання статті 6 §2 ЄКПЛ вимагає створення умов для об'єктивного та неупередженого розгляду справи, що передбачає запобігання публічному висвітленню осіб як винних до винесення вироку судом [1].

Виконання рішень ЄСПЛ: виклики та перспективи Рішення ЄСПЛ мають обов'язковий характер для України та вимагають внесення змін до законодавства з урахуванням висновків Суду. Основними проблемами у виконанні рішень ЄСПЛ є:

- Незадовільне виконання судових рішень. Часто рішення залишаються нереалізованими через недостатнє фінансування або спротив бюрократичного апарату [2].
- Недосконалість механізмів компенсації. Постраждалі від порушень прав людини не завжди отримують належну компенсацію, що підриває довіру до системи правосуддя [2].

Для подолання цих проблем необхідно створити спеціальні органи контролю за виконанням рішень ЄСПЛ та посилити фінансову підтримку таких процесів.

Вплив європейських стандартів на досудове розслідування Реформа досудового розслідування є ключовою складовою адаптації до міжнародних стандартів. Основними напрямками змін є:

- Забезпечення прозорості та відкритості слідчих дій [3];
- Впровадження систем електронного документообігу для фіксації всіх етапів розслідування [4];
- Підвищення кваліфікації слідчих та прокурорів для забезпечення відповідності їх діяльності міжнародним стандартам [3].

Використання міжнародного досвіду у сфері кримінального права Імплементация міжнародних стандартів передбачає запозичення найкращих практик інших країн у сфері кримінального права. Наприклад, досвід Німеччини, Франції та Великої Британії може бути корисним для вдосконалення правового регулювання запобіжних заходів, медіації у кримінальних справах та механізмів реабілітації потерпілих [4].

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у моніторингу та впровадженні міжнародних стандартів. Недержавні організації здійснюють контроль за дотриманням прав людини, надають допомогу потерпілим і забезпечують поширення інформації про права та обов'язки громадян [3].

Недостатня обізнаність правоохоронців та суддів із міжнародними стандартами часто стає на заваді їхньому ефективному виконанню. Розширення програм професійної освіти для юристів і суддів дозволить підвищити рівень дотримання міжнародних стандартів [4].

Фінансування є критичним аспектом у впровадженні стандартів. Розробка бюджетних програм, спрямованих на підтримку реформ у кримінальному процесі, дозволить забезпечити реалізацію міжнародних зобов'язань [2].

Інтеграція сучасних технологій, таких як цифрові платформи для розгляду справ, електронний документообіг і системи відеоконференцій, сприятимуть підвищенню ефективності правосуддя та дотриманню стандартів прозорості [3].

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, Рада Європи та ЄС, для адаптації найкращих практик і методів у своїй правовій системі. Спільні проекти та гранти сприяють фінансуванню реформ і підвищенню кваліфікації фахівців [4].

Імплементация європейських та міжнародних стандартів у кримінальне право та процес України є необхідною умовою для забезпечення верховенства права, захисту прав людини та успішної інтеграції в європейське співтовариство. Основними викликами залишаються недостатнє фінансування реформ, опір змінам з боку окремих суб'єктів та необхідність удосконалення механізмів реалізації міжнародних стандартів. Подолання цих проблем

вимагає комплексного підходу, тісної співпраці з міжнародними організаціями та активної участі громадянського суспільства.

Україна, прагнучи до інтеграції в європейське співтовариство, поставила собі за мету забезпечити дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини в кримінальному процесі. Це завдання передбачає імплементацію ключових міжнародних документів, таких як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [5] та практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [2].

Одним із найважливіших кроків у цьому напрямку стало реформування Кримінального процесуального кодексу України. Наприклад, стаття 206 КПК України регламентує обов'язок суду забезпечити права особи, затриманої без ухвали суду [6]. У цьому контексті значущим стало рішення ЄСПЛ у справі "Москаленко проти України", де було наголошено на необхідності негайного судового контролю за законністю затримання осіб [2].

Важливим етапом імплементації міжнародних стандартів стало створення системи безоплатної правової допомоги в Україні, яка діє відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про надання безоплатної правової допомоги" [7]. Це дозволило забезпечити реалізацію права на захист для соціально незахищених верств населення. Як зазначає ЄСПЛ у справі "Сальдуз проти Туреччини", доступ до правової допомоги на ранніх етапах кримінального процесу є ключовим елементом забезпечення справедливого судового розгляду [2].

Крім того, Україна активно працює над удосконаленням процедур розслідування кримінальних правопорушень, зокрема в частині забезпечення права на захист від неналежного ставлення. У справі "Каверзін проти України" ЄСПЛ встановив, що практика катувань та жорстокого поводження з боку правоохоронних органів є системною проблемою. Відповідно, Україна була змушена внести зміни до національного законодавства, зокрема до статті 127 Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання за катування

Водночас важливу роль у забезпеченні міжнародних стандартів відіграє впровадження процедур, які відповідають принципу верховенства права. Одним із таких механізмів є запровадження стандарту "належного розслідування" у випадках смертей під час затримання або у пенітенціарних установах. У справі "Нечипорук і Йонкало проти України" ЄСПЛ встановив, що Україна повинна розслідувати такі випадки неупереджено, що стало основою для реформи системи досудового розслідування [2].

Не менш важливим аспектом імплементації міжнародних стандартів є захист права на справедливий суд. В Україні триває робота над забезпеченням незалежності суддів, як це передбачено Рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи Rec(2010)12 [5]. Водночас практика ЄСПЛ у справі "Олександр Волков проти України" акцентує увагу на необхідності усунення впливу виконавчої влади на судову гілку влади [2].

Попри досягнення, залишаються значні виклики. Основними проблемами є недостатня підготовка фахівців у сфері права, недофінансування

судової системи та правоохоронних органів, а також системна корупція. Згідно зі звітом "Freedom House", корупція залишається одним із головних бар'єрів на шляху до впровадження стандартів ЄСПЛ в Україні [9].

Таким чином, імплементація міжнародних стандартів захисту прав людини в кримінальному процесі України є тривалим і комплексним процесом. Для його успішного завершення необхідно забезпечити не лише відповідність національного законодавства міжнародним стандартам, але й ефективність його практичного застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська конвенція з прав людини // Офіційний вебсайт Ради Європи. URL: <https://www.echr.coe.int>
2. Рішення Європейського суду з прав людини // HUDOC – офіційна база даних ЄСПЛ. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
3. Мінімальні стандартні правила поводження із ув'язненими (ООН) // Офіційний вебсайт ООН. URL: <https://www.un.org>
4. Керівні принципи Ради Європи щодо верховенства права // Council of Europe. URL: <https://www.coe.int>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний договір. – 1950.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про надання безоплатної правової допомоги". – Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2003-п>.
8. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний договір. – 2004.
9. Звіт Freedom House "Незалежність судової системи та правоохоронних органів в Україні". – 2019. – Доступно за посиланням: <https://freedomhouse.org/report/special-reports/2019/independence-judiciary-and-law-enforcement-ukraine>.

Молодець Андрій Олегович

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМКПз-24-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:**Нікітін Юрій Вікторович**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ, ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ, ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ЦЬОГО ПРИВОДУ

Корупція – це руйнівна сила, що підриває стабільність держави, породжує нерівність і заважає розвитку. Вона є одним із головних чинників, що сприяють розквіту організованої злочинності.

Термін "корупція" походить від сполучення латинських слів "corrupti" - декілька учасників однієї зі сторін зобов'язального відношення з приводу єдиного предмета і - ламати, ушкоджувати, порушувати, відміняти. У результаті утворився самостійний правовий термін - "corruptum", що припускав діяльність декількох (не менше двох) осіб, метою яких є "псування", "ушкодження" нормального ходу судового процесу або процесу керування справами суспільства¹. Дане поняття було введено у вжиток лише наприкінці 80-х років ХХ ст. Замість нього використовувалися терміни "хабарництво", "зловживання службовим становищем", "попуск" тощо [1.]

За довідковим документом ООН про боротьбу з корупцією це явище визначене як зловживання державною владою для задоволення особистих інтересів [10, с. 172]

Основними шляхами запобігання корупції є законодавство України. Основний перелік нормативних документів, що регламентують протидію та запобігання корупції в Україні є:

- Конституція України
- Кримінальний кодекс України
- Закони України: від 07.04.2011 № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [2]

- від 18.04.2013 №221-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [3]

- від 14.05.2013 № 224-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики» [4]
- від 14.10.2014 № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України»[5]
- від 14.10.2014 № 1699-VII Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 - 2017 роки.[6]
- від 14.10.2014 № 1700-VII «Закон України «Про запобігання корупції»[6]

Як побороти корупцію? Науковці розглядають два основоположені підходи:

1) радикальний , тобто переворот системи (зміна правил гри), але поступовий, тобто вдосконалення існуючих інституцій. Для ефективної боротьби з корупцією необхідні три складові: прозора економіка, орієнтована на громадянина держава та невідворотність покарання для корупціонерів.

Досвід інших країн у боротьбі з корупцією. Багато країн успішно подолали корупцію завдяки комплексу радикальних реформ, серед яких ключовим є пакет 7Д (Дерегуляції, децентралізації, дебіюрократизації, деконцентрації, демонополізації, деолігархізації та детінізації.)

Пакет заходів спрямований на створення прозорого бізнес-середовища, посилення місцевого самоврядування, зменшення впливу олігархів та виведення економіки з тіні [9].

Пакет інституційних реформ: 1) створити незалежний антикорупційний суд, 2) посилити гарантії незалежності таких органів: НАБУ, САП, ДБР, АРМА, судів, СБУ, ГПУ, МВС, НКРЕКП, Антимонопольний комітет, Рахункова палата, Державна аудиторська служба, ДФС), 3) посилити антикорупційну спроможність кожної людини через законопроект 4038а про викривачів корупції. Громадяни мають отримати право фіксувати корупцію, 4) підвищення ефективності інструментів масового «антикорупційного ураження» (автоматична перевірка е-декларацій, посилення санкцій за звітність партій).

Пакет стимулювання моральної поведінки. Необхідно формувати нове покоління, несприйнятливим до хабарництва. Освіта відіграє тут ключову роль, виховуючи в молоді високі моральні принципи та нетерпимість до корупції.

Міжнародні акти:

- Конвенція ООН проти корупції, підписана від імені України 11.12.03 в м. Меріда (Мексиканські Сполучені Штати) та ратифікована згідно із Законом України від 18.10.06 № 251-V
- Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, підписана від імені України 27.01.99 в м. Страсбурзі та ратифікована згідно із Законом України від 18.10.06 № 252-V
- Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, підписана від імені України 04.11.99 в м. Страсбурзі та ратифікована згідно із Законом України від 16.03.05 № 2476-IV [8]

Ключовими напрямками боротьби з корупцією в Україні є: підтримання міжнародного законодавства, удосконалення законодавства, забезпечення прозорості державної діяльності, інвентаризація державного майна, автоматизація державних послуг та створення ефективної державної служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боротьба з корупцією: проблеми та шляхи їх вирішення : реком. бібліограф. покажч. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наукова бібліотека ; уклад.: С. І. Грущенко ; відп. ред. О. Г. Коробкіна. – Харків : ХНПУ, 2018. – 49 с
2. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення від 07.04.2011 № 3207-V Електронне джерело \\<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text>
3. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 18.04.2013 №221-VII Електронне джерело \\<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text>
4. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики від 14.05.2013 № 224-VII Електронне джерело \\<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-18#Text>
5. Закон України Про Національне антикорупційне бюро України від 14.10.2014 № 1698-VI Електронне джерело \\<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
6. Закон України Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 - 2017 роки від 14.10.2014 № 1699-VI Електронне джерело \\<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text>
7. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VI Електронне джерело \\<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
8. Державна міграційна служба України/ Перелік нормативних документів, що регламентують протидію та запобігання корупції. Електронне джерело // <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/corruption/perelik-normativnix-dokumentiv-shho-reglamentuyut-protidiyu-ta-zapobigannya-korupczij.html>
9. Три великі кроки для подолання корупції. Електронне джерело // https://www.lmn.in.ua/blog_post/try-velyki-kroky-dlya-podolannya-korupsiyi/
10. Користін О. Є. Посполітак А. І. Загальні підходи до визначення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. *Право і суспільство*. 2014. No 2. С. 170–176.

Новгородська Дарина Дмитрівна
 здобувач вищої освіти другого
 (магістерського) рівня, групи ПМСПЗ-23-1
 Навчально-наукового інституту права
 Державного податкового університету
Науковий керівник:

Павлюх Ольга Анатоліївна
 кандидат юридичних наук, доцент, доцент
 кафедри кримінального права та процесу
 Державного податкового університету

СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ

Україна, продовжуючи удосконалювати змагальну модель кримінального процесу, адаптує її елементи до наявної змішаної системи, часто не до кінця усвідомлюючи їхню суть. У Кримінальному процесуальному кодексі згадуються терміни «розумний сумнів», «обґрунтована підозра», «достатня підстава», однак їхні визначення відсутні. Принцип доведення вини поза межами розумного сумніву також недостатньо розроблений у вітчизняній правовій доктрині. У міжнародній практиці такі поняття називають «стандартами доказування». Затвердження нового КПК України, який закріпив ці стандарти, підкреслює актуальність їх дослідження для кримінального процесу.

Стандарти доказування – це певна умовна модель, яка визначає оптимальний рівень вимог і слугує орієнтиром для оцінки достатності знань. Вона враховує як об'єктивний аспект (певний набір доказової інформації), так і суб'єктивний (певний рівень переконання), необхідний для прийняття відповідного процесуального рішення [1].

Аналіз чинного Кримінального процесуального кодексу України свідчить, що вітчизняне кримінальне провадження, як і правові системи більшості країн континентальної Європи, ґрунтується на суб'єктивному стандарті доказування «за внутрішнім переконанням». Однак це не виключає існування об'єктивних правил оцінки доказів, які відіграють важливу роль у кримінальному процесі. Зокрема, такі правила закріплені в нормах, що регулюють належність та допустимість доказів (статті 85–90 КПК), а також визначають розподіл тягаря доказування. Крім того, об'єктивний підхід застосовується у випадках, коли суб'єкт звільняється від доказування певних фактів, таких як загальновідомі обставини, преюдиційні факти, презюмовані факти чи факти, що визнані сторонами.

Окремо слід зазначити, що статті 214, 314 та інші положення КПК передбачають використання найменш строгого стандарту доказування на початкових етапах кримінального провадження, таких як початок досудового розслідування, призначення судового розгляду та прийняття інших

процесуальних рішень. Цей стандарт, який можна охарактеризувати як «на перший погляд» або «за зовнішніми ознаками явищ», базується на ймовірному припущенні. Він дозволяє приймати попередні процесуальні рішення без вимоги повного та остаточного доказування, що є характерним для більш пізніх етапів кримінального процесу.

Сутність цього стандарту можна пояснити наступним чином: «Кожен факт має сукупність ознак, які на перший погляд роблять його правдоподібним і створюють переконання в його існуванні. Якщо позивач довів факти, що підтверджують його позов до цього рівня, то виникає припущення щодо відповідача, яке зберігається до подальшого розвитку процесу» [2].

Прикладом застосування цього стандарту доказування є прийняття рішення про допит свідка. Якщо слідчий вважає (або припускає ймовірність), що особа може мати інформацію про обставини, які мають бути доведені під час кримінального провадження, він має повне право викликати її для дачі показань.

Другий об'єктивний стандарт доказування — це стандарт «вагомого переконання» або «обґрунтованого припущення». Він передбачає можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема обрання запобіжних заходів або повідомлення про підозру. Сутність цього стандарту полягає в тому, що для прийняття рішення у суб'єкта повинна бути достатня доказова база, яка підтверджує його правомірність, а також сформована переконаність щодо необхідності відповідного процесуального рішення, зумовлена конкретною метою.

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) у своїх рішеннях використовує стандарти «обґрунтованої підозри» (також вживається термін «розумна підозра», які, згідно з аналізом практики ЄСПЛ, є синонімами) та «поза розумним сумнівом».

Тож, третім об'єктивним стандартом доказування є стандарт «поза розумними сумнівами», що відповідає законодавчо регламентованому суб'єктивному стандарту — внутрішньому переконанню. Цей стандарт застосовується при ухваленні кінцевих судових рішень, зокрема вироку. Як зазначено в ч. 2 ст. 17 КПК, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи «поза розумним сумнівом», суд повинен винести виправдувальний вирок. Такий підхід є обґрунтованим, оскільки рішення про притягнення особи до кримінальної відповідальності має базуватися на найвищому та найжорсткішому стандарті доказування.

Сутність стандарту «поза розумними сумнівами» полягає в тому, що він не вимагає доказування без сумнівів. Сумніви можуть бути, але важливо, щоб вони були розумними. Розумний сумнів базується на конкретних обставинах, здоровому глузді та справедливому і зваженому розгляді всіх належних і допустимих доказів. Якщо цих доказів недостатньо, розумний сумнів змушує утриматися від прийняття важливого рішення. Такий сумнів не ґрунтується на теоретичній можливості чи намаганні уникнути небажаного висновку, а виникає на основі встановлених фактів.

Стандарт «обґрунтована підозра» в Європейській конвенції з прав людини (далі ЄКПЛ) та практиці ЄСПЛ здебільшого розглядається в контексті обмеження права на свободу та особисту недоторканність. Так, згідно зі ст. 5 ЄКПЛ, серед випадків допустимого обмеження свободи та особистої недоторканності вказано: «законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доставлення її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо є обґрунтоване припущення, що її арешт необхідний для запобігання правопорушенню чи втечі після його вчинення» [3].

Європейський Суд неодноразово звертався до тлумачення стандарту «обґрунтована підозра» у своїх рішеннях. Наприклад, у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ пояснив, що цей стандарт передбачає наявність таких фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа ймовірно скоїла злочин. Важливо зазначити, що «обґрунтована підозра» не є рівною «обґрунтованому обвинуваченню» — на етапі арешту чи затримання не обов'язково мають бути достатні докази, щоб довести винуватість особи в конкретному правопорушенні.

Обґрунтована підозра для попереднього ув'язнення полягає в фактах або інформації, що можуть переконати об'єктивного спостерігача у можливості вчинення злочину. Однак інтерпретація поняття «обґрунтована підозра» і визначення, що саме може вважатися такою підозрою, залежить від конкретних обставин кожної справи, як це підтверджено в рішенні ЄСПЛ від 30 серпня 1990 року у справі «Фокс, Кемпбел і Хартлі проти Сполученого Королівства».

У практиці міжнародних судових інституцій формування стандартів доказування є результатом тлумачення положень міжнародно-правових актів, що закріплюють права та свободи людини, які повинні дотримуватися національними органами, зокрема під час кримінального провадження. Це включає право на справедливий суд, свободу та особисту недоторканність, заборону катувань, повагу до приватного та сімейного життя, житла та таємниці листування.

Більшість міжнародних стандартів доказування була сформована міжнародними судовими інституціями, зокрема ЄСПЛ, через тлумачення норм, що визначають зміст права на справедливий судовий розгляд.

Дослідження міжнародно-правових актів та судової практики міжнародних судових інституцій дозволяє віднести до стандартів справедливого правосуддя, пов'язаних з доказуванням, такі принципи: розгляд справи незалежним і безстороннім судом, що створений згідно з законом. Згідно з аналізом ст. 6 Конвенції, цей стандарт справедливого правосуддя охоплює три ключові аспекти: незалежність суду, його безсторонність і формування суду відповідно до закону.

Стандарт рівності сторін ґрунтується на положеннях пунктів 1 і 3 ст. 14 Міжнародного пакту, згідно з якими всі особи рівні перед судами і трибуналами. Він також передбачає мінімальні гарантії прав обвинуваченого

під час розгляду будь-якого кримінального обвинувачення, забезпечуючи їх на основі цілковитої рівності.

Стандарт презумпції невинуватості закріплений у ч. 2 ст. 14 Міжнародного пакту та п. 2 ст. 6 Конвенції, згідно з якими кожен, кого обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим, поки його вину не буде доведено законним шляхом [4]. Комітет ООН з прав людини у п. 30 Загального коментаря № 32 до ст. 14 Міжнародного пакту наголошує на важливості цього принципу для захисту прав людини. Він покладає тягар доказування на обвинувачення, гарантує, що вина не може бути презюмована до тих пір, поки винуватість не буде доведена поза розумними сумнівами, і вимагає трактувати сумніви на користь обвинуваченого, а також, щоб з обвинуваченими поводитися відповідно до цього принципу.

Отже, аналіз стандартів доказування в кримінальному процесі України свідчить про необхідність їх подальшого розвитку та адаптації до міжнародних норм. Відсутність чіткого визначення таких понять, як «розумний сумнів», «обґрунтована підозра» та «достатня підстава», створює правову невизначеність, що потребує удосконалення національного законодавства. Водночас запровадження міжнародних стандартів, таких як презумпція невинуватості та право на справедливий суд, допомагає посилити захист прав людини в Україні та покращити ефективність кримінального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування в кримінальному провадженні: яка його ідея? *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 219–223. URL: http://www.pap.in.ua/3_2015/65.pdf. (дата звернення: 06.12.2024)
2. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.
3. Правові позиції Європейського суду з прав людини: аналітичний огляд / О.М. Дроздов, О.В. Дроздова; за заг. ред. О.М. Дроздова, М.С. Ковтун, В.І. Ковтуна. Харків: Фактор, 2018. 624 с
4. Case of *Alenet de Ribemont v. France*: Judgment of the European Court of Human Rights from 10 February 1995. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57914>. (дата звернення: 06.12.2024)

Новгородська Ірина Дмитрівна

здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня, групи ПМСПЗ-23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Павлюх Ольга Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ З НАЦІОНАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ

У контексті збройного конфлікту роль Міжнародного кримінального суду (далі МКС) у належному здійсненні міжнародного правосуддя є надзвичайно важливою, особливо коли порушуються всі принципи міжнародного права, включаючи злочини, які виходять за рамки можливостей національних правових систем. Актуальність дослідження діяльності МКС стає досить важливою в контексті військових злочинів, скоєних під час всеосяжної агресії російської федерації проти України. Звичайно, належне функціонування та розгляд судових справ значною мірою залежить від взаємодії з державними органами, які забезпечують фіксацію злочинів, збір доказів та притягнення винних до відповідальності.

Актуальність теми зумовлена безпрецедентними викликами, які постали перед Україною через збройну агресію російської федерації. Масові порушення міжнародного гуманітарного права та численні військові злочини проти цивільного населення, включаючи вбивства, тортури, депортації та руйнування цивільної інфраструктури, створюють необхідність забезпечення притягнення винних до відповідальності. МКС відіграє ключову роль у розслідуванні військових злочинів, особливо коли національні правові системи стикаються з обмеженнями в таких провадженнях. Водночас ефективність роботи МКС значною мірою залежить від рівня взаємодії з національними інституціями, особливо правоохоронними та судовими. У випадку України ця взаємодія є важливим інструментом документування злочинів та зміцнення міжнародного співробітництва у судовій сфері.

З сучасної історії взаємодії МКС з правоохоронними органами України відомо, що 1 березня 2022 року прокурор МКС Карім Хан визнав гостроту ситуації та офіційно розпочав розслідування військових злочинів російської федерації під час її збройної агресії в Україні. У своїй заяві прокурор, зокрема, підкреслив, що у нього є достатні підстави вважати наявність ознак військових злочинів і злочинів проти людяності. Наступного дня, 2 березня 2022 року, 39 держав-учасниць Римського статуту подали апеляцію до офісу прокурора

МКС. Ця колективна дія, безсумнівно, прискорила процес, оскільки дала прокурорам можливість негайно почати розслідування, минаючи етап попереднього дозволу. У той час співробітники МКС ініціювали процес вивчення національного кримінального законодавства України, схожий на ситуацію в 2014 році. Однак цього разу така перевірка була необхідною для визначення кола справ, які можуть підпадати під юрисдикцію МКС, а також для уточнення тих, що повинні залишатися в провадженні українських правоохоронних органів [1].

Протягом року слідчі групи МКС неодноразово відвідували Україну, здійснюючи ексгумації, збір доказів та виконуючи інші необхідні слідчі дії. У той самий час МКС активно посилював співпрацю з Офісом Генерального прокурора України. Підсумком цієї взаємодії стало підписання 23 березня поточного року Угоди про відкриття спеціального польового офісу прокурора МКС у Києві, що стало важливим кроком у забезпеченні ефективності розслідувань. Уже 14 вересня цього року офіс розпочав свою роботу в Україні. Така оперативність є надзвичайно важливою, оскільки дозволяє міжнародним фахівцям здійснювати стабільну і тривалу діяльність на місцях вчинення злочинів, що, у свою чергу, сприятиме інтенсифікації розслідувань конкретних видів злочинів українськими правоохоронними органами. Безумовно, важливим аспектом співпраці стало також гармонізація українського кримінального законодавства з міжнародними стандартами. Це включало врахування норм Римського статуту, що дозволило визначити юрисдикцію МКС та закріпити механізми передачі окремих справ міжнародним органам. До Кримінального процесуального кодексу України були внесені важливі зміни, які доповнили його новим розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». Ці зміни були ухвалені відповідно до Закону № 2236-IX від 3 травня 2022 року, що стало важливим кроком для інтеграції міжнародних стандартів правосуддя в національне законодавство. Після набуття законом чинності українські правоохоронні органи офіційно розпочали співпрацю з Міжнародним кримінальним судом у розслідуванні воєнних злочинів, скоєних Російською Федерацією на території України [2].

Вищезазначеним Законом передбачено основні аспекти співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом, включаючи обсяг і порядок такої взаємодії. Зокрема, визначено центральні органи, відповідальні за співпрацю з МКС, процедуру проведення консультацій, передачу кримінальних проваджень у рамках співробітництва, виконання запитів МКС щодо надання допомоги, а також забезпечення конфіденційності та захисту інформації, що стосується національної безпеки України. Законом також регламентовано питання збереження доказів, виконання МКС своїх функцій на території України, тимчасову передачу осіб для проведення процесуальних дій, подання запитів до МКС, а також права осіб, щодо яких надходять такі запити. Окрему увагу приділено особливостям затримання осіб, розшукуваних МКС, або тих, щодо яких надійшли запити про тимчасовий арешт чи передачу.

Крім того, врегульовано застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою за запитом МКС, а також інші процесуальні питання [3]. Таким чином, зазначені положення створюють належні правові основи для здійснення кримінального переслідування воєнних злочинців, зокрема громадян російської федерації, з урахуванням статті 5 Римського статуту.

Отже, роль МКС у розслідуванні воєнних злочинів, вчинених на території України, є визначальною для забезпечення справедливості та боротьби з злочинами проти цивільного населення країни. Внесення змін до національного законодавства, зокрема доповнення Кримінального процесуального кодексу України розділом IX-2, заклало правові основи для ефективного співробітництва України з МКС. Це дало змогу узгодити національні механізми правосуддя з міжнародними стандартами, забезпечити належну координацію у зборі доказів, переслідуванні воєнних злочинців та виконанні процесуальних запитів МКС. Завдяки тісній взаємодії між національними правоохоронними органами та МКС Україна не лише посилює власну спроможність у розслідуванні та притягненні до відповідальності воєнних злочинців, але й зміцнює довіру міжнародної спільноти до своїх правових і судових інституцій.

Таким чином, ефективна реалізація положень Римського статуту та співробітництво з МКС дозволяють Україні не лише здійснювати кримінальне переслідування осіб, відповідальних за воєнні злочини, а й утверджувати принцип верховенства права на національному та міжнародному рівнях. Це є ключовим елементом у встановленні справедливості, відновленні миру та запобіганні подальшим порушенням міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Смирнов М. Концептуальні питання співробітництва України з міжнародним кримінальним судом. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2022/21.pdf (дата звернення: 19.11.2024).
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (дата звернення: 19.11.2024).
3. Пояснювальна записка (04.08.2023).pdf - Законотворчість. *Електронний кабінет громадянина*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1917722> (дата звернення: 19.11.2024).

Скидан Дарина Олександрівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБ-21-3

Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лазебний Анатолій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Військові злочини належать до найсерйозніших порушень міжнародного права і мають глобальні наслідки для правосуддя та людської гідності. Під час конфліктів, особливо у зонах активних бойових дій, порушення міжнародного гуманітарного права стають неминучими. Міжнародна спільнота, зокрема через установи, такі як Міжнародний кримінальний суд (МКС), активно працює над встановленням відповідальності за такі злочини. Ця ситуація вимагає ефективних правових механізмів та міжнародного співробітництва для забезпечення розслідування військових злочинів. До аналізу цієї проблеми долучилися такі науковці, як М.М. Гнатовський, Ю.В. Баулін, В.А. Василенко, О.В. Задорожній, О.В. Буткевич, С. П. Головатий, А. І. Лопушанський та інші, чий дослідження стали важливим внеском у розуміння та вирішення цього складного питання. Протягом останніх десятиліть накопичений міжнародний досвід став основою для покращення механізмів розслідування та забезпечення справедливого судочинства.

Одним із головних викликів у розслідуванні військових злочинів є забезпечення відповідності міжнародним стандартам і правовим нормам. Основними документами, які регулюють це питання, є:

Женевські конвенції 1949 року визначають норми захисту цивільного населення та військовополонених у часи збройних конфліктів. Вони встановлюють відповідальність за злочини проти людяності, геноцид та інші порушення гуманітарного права [9].

Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977) доповнюють конвенції і регулюють методи та засоби ведення війни, забороняючи напади на цивільне населення та інфраструктуру.

Римський статут є основою функціонування МКС і закріплює відповідальність за військові злочини, злочини проти людяності та геноцид.

Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі після Другої світової війни сформував принципи міжнародного кримінального права, на яких сьогодні базується система переслідування військових злочинів [4].

Міжнародні організації відіграють провідну роль у розслідуванні військових злочинів, оскільки вони забезпечують правову та технічну підтримку для держав, які стикаються з цими проблемами. Основні міжнародні організації включають:

МКС є першою постійною міжнародною установою, що переслідує осіб за військові злочини, геноцид і злочини проти людяності. МКС може залучатися до розслідувань як за зверненням держав-учасниць, так і за рішенням Ради Безпеки ООН.

Наприклад, Міжнародний трибунал для колишньої Югославії (МТКЮ) та Міжнародний трибунал для Руанди (МТР) були спеціально створені для розслідування воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності, вчинених у цих конфліктах.

ООН відіграє важливу роль у підтримці міжнародного правосуддя через свої резолюції та спеціальні місії. Резолюції Ради Безпеки ООН часто ініціюють міжнародні розслідування або трибунали для конкретних конфліктів, таких як ситуації в Сирії та Лівії [11].

Розслідування військових злочинів часто вимагає залучення міжнародних експертів, використання передових методів криміналістики та ефективного співробітництва між державами. Ось кілька ключових аспектів міжнародного досвіду, які сприяють успішному розслідуванню:

ООН та інші організації створюють спеціальні слідчі комісії для дослідження військових злочинів у зонах конфліктів. Наприклад, у Сирії ООН організувала незалежну міжнародну слідчу комісію для збору доказів про порушення міжнародного гуманітарного права.

Ефективне розслідування потребує міжнародної співпраці, оскільки злочини можуть мати міжнародний характер. Це включає співпрацю правоохоронних органів, передачу інформації, свідків та доказів між країнами [2].

Часто національні системи правосуддя мають обмежений досвід у розслідуванні складних військових злочинів. Міжнародні експерти, включаючи судових лікарів, військових експертів, юристів із прав людини та криміналістів, можуть допомогти забезпечити об'єктивність та належну якість доказів.

Створений у 1993 році, цей трибунал став одним із перших міжнародних органів, який переслідував за військові злочини після Другої світової війни. Розслідування масових убивств, геноциду в Сребрениці та інших злочинів на Балканах дало цінний досвід для міжнародного співтовариства [3].

МТР, створений у 1994 році для розслідування геноциду в Руанді, став важливою віхою у встановленні відповідальності за масові вбивства на етнічному ґрунті. Трибунал виніс ряд вироків високопосадовцям, причетним до геноциду, що допомогло розвинути міжнародне кримінальне право.

З моменту початку конфлікту на сході України, а також після російського вторгнення у 2022 році, міжнародні організації, зокрема ООН,

ОБСЄ та МКС, активно співпрацюють з українськими правоохоронними органами. Збір доказів воєнних злочинів, таких як масові вбивства та катування, проводиться з урахуванням міжнародних стандартів [1].

Міжнародні розслідування часто стикаються з політичним опором з боку держав, які не бажають визнати свою відповідальність за військові злочини. Наприклад, деякі країни не визнають юрисдикцію МКС, що ускладнює розслідування та судові процеси.

В умовах активних бойових дій або в окупованих територіях часто важко зібрати надійні докази. Крім того, свідки можуть боятися за своє життя або піддаватися репресіям, що ускладнює їхній захист.

Навіть після успішних розслідувань та винесення вироків, їх виконання може бути проблематичним, особливо якщо винні перебувають у країнах, які відмовляються видавати їх міжнародним судам [6].

Залучення міжнародного досвіду є критично важливим для України в умовах війни у з Росією. Останні резолюції ООН та активність МКС свідчать про готовність міжнародної спільноти сприяти розслідуванню злочинів в Україні. Окрім цього, міжнародні організації вже почали збирати докази для майбутніх судових процесів.

Міжнародний досвід відіграє ключову роль у забезпеченні належного розслідування військових злочинів. Використання міжнародних стандартів, залучення експертів та співпраця між державами є необхідними умовами для досягнення справедливості та запобігання безкарності [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. В Україні зареєстрували понад 71 тисячу воєнних злочинів з початку вторгнення РФ – Офіс генпрокурора. URL: <https://suspilne.media/413421-v-ukraini-zareestruvali-ponad-71-tisacu-voennih-zlociniv-zpocatku-vtorgnenna-rf-ofis-genprokurora/> (дата звернення 31.05.2023).
4. Баладига С.П. Проблеми розслідування воєнних злочинів на території України та притягнення до відповідальності осіб за їх вчинення. Нове українське право. 2022. № 5. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.5.7>
7. Дроздов О.М., Дроздова О.В., Карпенко М.О., Зуєв В.В. Співробітництво із Міжнародним кримінальним судом: організаційні, юрисдикційні та кримінальні процесуальні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/110>
9. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30, Ст. 141.
10. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_588 (дата звернення 31.05.2023).

11. Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 3 липня 1954 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114%D0%B0-03#Text>.

Шуляка Анастасія Володимирівна

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права та процесу,
групи АП-22-5

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Омельчук Любов Василівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ОКРЕМІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ КОШТІВ

Відмивання коштів є серйозною загрозою для стабільності економічних систем та національної безпеки держав. Цей процес включає в себе низку операцій, спрямованих на легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом, що можуть мати суттєвий негативний вплив на державні інститути та соціально-економічну ситуацію. Україна, як частина міжнародної спільноти, активно співпрацює з іншими державами та міжнародними організаціями у боротьбі з фінансовими злочинами, зокрема з відмиванням коштів. Для цього вона використовує міжнародно-правові інструменти, спрямовані на розшук та конфіскацію таких доходів.

Міжнародна співпраця у боротьбі з відмиванням коштів передбачає застосування низки міжнародних угод і конвенцій, які визначають правові засади для здійснення розшуку і повернення доходів, одержаних злочинним шляхом. Зокрема, серед них слід виділити наступні: Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.) Ця конвенція є основним міжнародно-правовим документом для держав, що бажають активно боротися з корупцією та фінансовими злочинами. Вона містить положення щодо взаємодії між державами для розслідування злочинів, що пов'язані з відмиванням коштів, і накладає зобов'язання на держави щодо криміналізації таких дій. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) Вона забезпечує рамки для міжнародної співпраці в розслідуванні та притягненні до відповідальності осіб, що займаються відмиванням грошей. Конвенція передбачає механізми для оперативного обміну інформацією між правоохоронними органами країн, що сприяє виявленню і конфіскації незаконно здобутих активів. ФАТФ (Група розробки фінансових заходів

боротьби з відмиванням коштів) ФАТФ є міжнародною організацією, що розробляє стандарти та рекомендації для боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. Україна активно співпрацює з ФАТФ, що сприяє вдосконаленню національних механізмів боротьби з відмиванням коштів. Дотримання рекомендацій ФАТФ допомагає Україні уникати фінансових санкцій і забезпечувати ефективність міжнародного розшуку незаконно здобутих доходів. Багатосторонні угоди про взаємну правову допомогу. Для ефективного розшуку та повернення доходів від відмивання коштів Україна уклала низку двосторонніх і багатосторонніх угод про правову допомогу в кримінальних справах. Це дозволяє здійснювати запити на арешт майна, екстрадицію підозрюваних та обмін інформацією про фінансові потоки між державами [1, с. 78].

В Україні розроблено систему заходів, які сприяють впровадженню міжнародних стандартів у боротьбі з відмиванням коштів: 1) національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України — наглядовий орган, що контролює діяльність фінансових установ і забезпечує виконання міжнародних зобов'язань України щодо боротьби з відмиванням коштів; 2) державна служба фінансового моніторингу України (ДСФМ) — ключовий орган, відповідальний за здійснення моніторингу фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з відмиванням коштів. Він також відповідає за взаємодію з міжнародними партнерами в рамках боротьби з фінансовими злочинами; 3) інститут конфіскації незаконно здобутих коштів. Згідно з українським законодавством, доходи, отримані злочинним шляхом, можуть бути конфісковані в рамках кримінальних проваджень, і це є важливим елементом у міжнародному процесі повернення активів; 4) екстрадиція та співпраця з міжнародними правоохоронними органами. Україна активно співпрацює з міжнародними правоохоронними органами, такими як Інтерпол, Європол, щоб забезпечити ефективний розшук осіб, що причетні до відмивання коштів [2, с. 38].

Попри активну міжнародну співпрацю, існують певні проблеми в реалізації ефективного розшуку доходів, одержаних злочинним шляхом:

- Юридичні та технічні бар'єри. Відсутність єдиного міжнародного механізму для ефективного повернення активів може ускладнювати процеси розшуку та конфіскації коштів.

- Корупція та зловживання владою. Інколи корупція на національному рівні може перешкоджати ефективному виконанню міжнародних зобов'язань щодо відмивання коштів.

- Технічні та кадрові проблеми. Нестача кваліфікованих кадрів у сфері фінансового моніторингу та невисокий рівень автоматизації процесів обміну інформацією можуть значно затруднити оперативне реагування на фінансові злочини.

З огляду на глобальні тенденції та зусилля міжнародної спільноти щодо боротьби з відмиванням коштів, можна очікувати подальший розвиток

міжнародно-правових механізмів. Зокрема, напрямками, які потребують уваги є:

- Посилення співпраці між державами та міжнародними організаціями. Створення більш ефективних механізмів для обміну інформацією та спільних розслідувань дозволить зменшити час, необхідний для розшуку та повернення незаконно здобутих активів.
- Розширення використання новітніх технологій. Впровадження технологій блокчейн і штучного інтелекту може значно покращити прозорість фінансових операцій і спростити виявлення сумнівних транзакцій.
- Міжнародні стандарти та оцінка ефективності. Розробка більш чітких міжнародних стандартів, що дозволяють швидко і ефективно реагувати на фінансові злочини, стане важливою складовою в боротьбі з відмиванням коштів [3, с. 7].

Отже, міжнародно-правові засади розшуку доходів, одержаних злочинним шляхом в Україні, є важливим інструментом у боротьбі з відмиванням коштів та фінансовими злочинами. Співпраця між державами, міжнародними організаціями та національними органами влади є ключовим фактором для успішного вирішення цієї проблеми. Однак для досягнення максимальної ефективності необхідно удосконалювати наявні механізми, посилювати співпрацю та інвестувати в новітні технології для розслідування та конфіскації незаконних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. К.: Ваїте, 2015. – 392 с.
2. Халін О.В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія / О.В. Халін. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 244 с.
3. Чечетова Н. Ф., Костюк В. Л. Проблеми правового регулювання відносин у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Актуальні питання вдосконалення національного законодавства України у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму* : збірник матеріалів конференції за підтримки Програми Європейського Союзу ТАСІС, Проекту з питань боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму в Україні (MOLI-UA-2), 18 грудня 2008 р., м. Київ. Київ, 2008. С. 20

Тематичний напрямок конференції:
«Актуальні питання правоохоронної діяльності та цивільної безпеки в Україні»

Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, професор кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ
КІБЕРЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: КЕЙСИ СВІТОВИХ
ЦИФРОВИХ ГІГАНТІВ І ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Правоохоронна діяльність, як спеціальність, кваліфікації і зміст вищої навчальної підготовки до якої регламентовані у формі стандарту вищої освіти, затвердженої Наказом Міністерства і науки України (МОН) від 30.04.2020 року №578 (остання редакція оформлена Наказом МОН від 28.05.2024 року №769) визначає серед іншого своїм об'єктом міжнародні і національні стандарти забезпечення прав і свобод людини, власності, правопорядку, у тому числі шляхом боротьби з кіберзлочинністю шляхом реалізації державної політики у сфері кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та інформації, у тому числі в умовах надзвичайного та воєнного стану [7, с.4].

Фахівцю у сфері правоохоронної діяльності доцільно володіти нормативним і прикладним досвідом застосування такого стандарту охорони інформації і кіберзахисту, як Загальний регламент захисту даних (GDPR), який є найсуворішим законом у світі щодо конфіденційності та безпеки. Незважаючи на те, що він був розроблений і схвалений ЄС, він зобов'язує організації знаходитися будь-де, доки вони збирають або націлені на дані, пов'язані з громадянами ЄС. Закон набрав чинності 25 травня 2018 року. GDPR стягуватиме суворі штрафи за порушення його правил конфіденційності та безпеки, які можуть досягти десятків мільйонів євро [5].

Першим правопорушником засад і правил кіберзахисту і недоторканості права на особисте життя при використанні персональних даних підписників і користувачів, який зазнав покарання від регуляторів, став Google. Він встановив параметри шестизначних цифр штрафів, який на той момент вдавався астрономічним, проте наразі є вже незрівнянно малим порівняно із останніми санкціями до порушників прав на особисте життя та захист персональних даних від зловживань. Адже, як зазначав у 2019 році журнал The New York Times [2], законі із широким застосуванням про конфіденційність даних (GDPR), Загальний регламент захисту даних, був прийнятий європейськими законодавцями, і велике питання полягало в тому, як органи використовуватимуть свої нові повноваження проти найпотужніших технологічних компаній. Google була оштрафована французьким органом із захисту даних на 50 мільйонів євро, або близько 57 мільйонів доларів США,

за те, що вона не розкрила користувачам, як дані збираються в її застосунках, таких як YouTube, Google Maps і пошукова система, для показу персоналізованої реклами.

До 2019 року штраф такого розміру був найвищим відповідно до закону Європейського Союзу про конфіденційність, відомого як Загальний регламент захисту даних. Цей визначив обов'язки регуляторів застосовувати стандарти для боротьби правопорушеннями Інтернет-компаніями, діяльність яких залежить від збору даних.

Офіційний Брюссель прокоментував, що від компаній, які обробляють персональні дані громадян ЄС, очікується суворіший підхід до конфіденційності та захисту даних. Американський технологічний гігант Google не є винятком. Одне із суттєвих порушень полягало у тому, що (у частині прозорості політики захисту даних) компанія не дотримувалась Регламенту GDPR завдяки загальній структурі інформації, яку вона обрала. Важливі дані, такі як цілі обробки даних, періоди зберігання даних і категорії особистих даних, які використовуються для персоналізації реклами, надмірно розташовані в безлічі документів, у яких є кнопки та посилання, на які потрібно натискати, щоб отримати додаткову інформацію. Відповідна інформація доступна лише після кількох кроків, які іноді складаються з п'яти або шести дій. Наприклад, це траплялось, коли користувач хотів отримати повну інформацію про свої дані, зібрані для служби геовідстеження або для цілей персоналізації.

Основні регулятивні вимоги Регламенту наразі наступні [1]:

- **Конфіденційність у моделі програми:** На початкових етапах розробки продуктів і послуг важливо враховувати питання захисту даних і конфіденційності. Таким чином, конфіденційність і захист даних повинні бути закладені в дизайн моделі, а не додаватися пізніше.
- **Записи щодо обробки персональних даних:** згідно з GDPR компанії зобов'язані зберігати записи щодо обробки персональних даних за певними умовами. Тому важливо, щоб компанії чітко знали, які персональні дані вони обробляють і як їх обробляють.
- **Видимість і прозорість:** для ефективної та безпечної системи потрібні відповідність, відповідність і відкритість. Отже, важливо добре знати свою систему та рівень безпеки. Видимість і прозорість: підзвітність, відповідність і прозорість необхідні для ефективної та безпечної системи. Таким чином, важливо чітко знати свою систему та рівень безпеки, який вона забезпечує.

Згідно з обов'язковим рішенням EDPB щодо врегулювання суперечок від 13 квітня 2023 року, Meta Platforms Ireland Limited (Meta IE) була оштрафована на 1,2 мільярда євро після запиту щодо її служби Facebook, проведеного Управлінням із захисту даних Ірландії (IE DPA). Цей штраф, який є найбільшим штрафом за GDPR, було накладено за передачу персональних даних Meta до США на основі стандартних договірних положень (SCC) з 16

липня 2020 року. Крім того, Meta було зобов'язано привести свою передачу даних у відповідність до правила GDPR.

Рада (EDPB) виявила, що порушення Meta IE є дуже серйозним, оскільки воно стосується переказів, які є систематичними, повторюваними та безперервними. Facebook має мільйони користувачів у Європі, тому обсяг переданих персональних даних є величезним. Безпрецедентний штраф є сильним сигналом для організацій про те, що серйозні порушення мають далекосяжні наслідки». У своєму обов'язковому рішенні від 13 квітня 2023 року ЄОДП доручив IE DPA внести зміни до свого проекту рішення та накласти штраф на Meta IE. Враховуючи серйозність порушення, Комісія (EDPB) дійшла висновку, що відправною точкою для розрахунку штрафу має бути від 20% до 100% застосовного законодавчого максимуму. EDPB також доручив IE DPA наказати Meta IE привести операції обробки у відповідність до розділу V GDPR, припинивши незаконну обробку, включаючи зберігання, у США персональних даних європейських користувачів, переданих з порушенням GDPR, протягом 6 місяців. після повідомлення про остаточне рішення Ірландського наглядового органу. Остаточне рішення IE DPA містить правову оцінку, висловлену ЄЦПД у її обов'язковому рішенні, ухваленому на підставі ст. 65(1)(a) GDPR після того, як IE DPA запустив процедуру вирішення спору.

Як зазначалось у New York Times, рівно через п'ять років з моменту заснування GDPR оголосив рішення проти Meta. Багато активістів з питань конфіденційності та груп громадянського суспільства стверджують, що новий зразковий закон про конфіденційність даних не дотримується своїх обіцянок. Основна критика полягала в тому, що державні органи в країні, де розташована штаб-квартира компанії в ЄС, повинні дотримуватися далекосяжного законодавства про конфіденційність. У центрі уваги переважно опиняється Ірландія, де розташовані регіональні штаб-квартири Meta, TikTok, Twitter, Apple і Microsoft [3].

Справа LinkedIn виникла на основі скарги, поданої в серпні 2018 року французькою організацією La Quadrature du Net, яка захищає цифрові права. Справа була передана французьким органом захисту даних до Ірландії, де розташована європейська штаб-квартира LinkedIn. Це вже шостий серйозний штраф, накладений за порушення правил GDPR. Найбільшим прикладом був штраф у розмірі 1,55 мільярда євро, накладений ірландським DPC у 2023 році на Meta (яка включає бренд Facebook) [4].

Згідно з Загальним регламентом ЄС щодо захисту даних (GDPR), 24 жовтня 2024 року Комісія із захисту даних Ірландії (DPC) оштрафувала LinkedIn на 310 мільйонів євро за те, що вона не повідомила користувачам, як їхні дані використовуються для поведінкового аналізу та цільової реклами. DPC виявила, що інтереси LinkedIn «перевищували інтереси та основні права та свободи суб'єктів даних», оскільки компанія не дотримувалася необхідних стандартів під час отримання дійсної згоди від користувачів. На додаток до

покарання LinkedIn отримав офіційну догану. Він також зобов'язаний повністю виконувати положення GDPR.

Разом із тим, подібні злочини здійснюються не лише глобальними цифровими магнатами, але й національними операторами ІТ та інших послуг, які передбачають обробку даних, що також може стати інструментом, якщо не активною частиною злочину, що зловживає правом на конфіденційність.

Наразі в Україні існує безліч постачальників електронних послуг і суспільно і публічно доступних платформ, які поєднують приватний інтерес і надання публічних послуг, виконання в процесі загальнодержавної діджиталізації функцій електронного врядування та адміністративних послуг, наприклад ДІА, ОБЕРІГ, РЕЗЕРВ+, КІЇВ ЦИФРОВИЙ, Єдина Школа, HELSI та інші. Зокрема, ОБЕРІГ («Єдиний електронний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів «Оберіг» – інструмент військового обліку громадян») [11] та РЕЗЕРВ+ («Електронний кабінет призовників, військовозобов'язаних та резервістів, який надає можливість отримання інформації про статус призовника, військовозобов'язаного та резервіста») [10] були створені для ведення персональних даних кандидатів на військову службу і загалом тепер зберігають майже всі персональні дані (а саме понад 40 категорій) переважно чоловічого та частково жіночого дорослого населення України, включно з особистою медичною інформацією, яка майже завжди обробляється як інформацію з обмеженим доступом, формально захищену законом, але примусово надіслану на платформу третіми сторонами (які зберігають ці дані під захистом закону) відповідно до вимог третіх нормативних актів і підзаконних актів.

Отже, існує один закон, який офіційно захищає дані, які мають бути захищені і використані з вашого дозволу (стаття 8 Закону «Про захист персональних даних») [9], та інші нормативно-правові акти, які дозволяють передавати ці дані у службовому порядку без дозволу власника даних власником третій стороні, оскільки інший Закон «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів» у статті 6 стверджує, що «згода призовників, військовозобов'язаних та резервістів на обробку їх персональних даних для цілей Реєстру не потрібна» [8].

Тим більше, зазначені дані зберігатимуться, згідно ч.5 та ч.6 Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних у державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану» 16 січня 2024 року № 3549-ІХ зазначені дані підлягають розміщенню на ресурсах хмарних послуг **за кордоном** [6].

При цьому, враховуючи, що Україна має дуже мало національних правових засобів і майже відсутню міжнародну практику застосування екстериторіальної юрисдикції щодо кіберзлочинів та інших правопорушень, що порушують право людини на недоторканність приватного життя, захист такого права мільйонів громадян України під питанням і під загрозою!

Зрештою, враховуючи, що з лютого 2022 року Україна перейшла із надзвичайного стану одразу у воєнний стан, ця ситуація потребує подальших заходів загального законотворчого вдосконалення, адміністративного і кримінально - правового захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 1.2 billion euro fine for Facebook as a result of EDPB binding decision. European Data Protection Board (EDPB), 22 May 2023. https://www.edpb.europa.eu/news/news/2023/12-billion-euro-fine-facebook-result-edpb-binding-decision_en
2. Adam Satariano, “Google Is Fined \$57 Million Under Europe’s Data Privacy Law”. The New York Times, January 21, 2019. <https://www.nytimes.com/2019/01/21/technology/google-europe-gdpr-fine.html>
3. Adam Satariano, “Meta Fined \$1.3 Billion for Violating E.U. Data Privacy Rules. The Facebook owner said it would appeal an order to stop sending data about European Union users to the United States”. The New York Times, May 2023. <https://www.nytimes.com/2023/05/22/business/meta-facebook-eu-privacy-fine.html>
4. Romane Armangau, “Irish watchdog slaps LinkedIn with €310m fine for GDPR violations”, EuroNews, 24 October 2024. <https://www.euronews.com/next/2024/10/24/irish-watchdog-slaps-linkedin-with-310m-fine-for-gdpr-violations>
5. What is the GDPR? GDPR.EU co-funded by the Horizon 2020 Framework Programme of the European Union. <https://gdpr.eu/what-is-gdpr/>
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних у державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану, Закон України від 16 січня 2024 року № 3549-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3549-%D0%86%D0%A5>
7. Про внесення змін до стандарту вищої освіти зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» для першого (бакалаврського) рівня освіти, Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.05.2024 року № 769. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/28.05.2024/262-Pravookhor.Diyaln-bak.769.V%C3%ADd.28.05.24.pdf>
8. Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов’язаних та резервістів, Закон України від 16 березня 2017 року № 1951-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1951-19#Text>
9. Про захист персональних даних, Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
10. Резерв + це. Міністерство оборони України. <https://reserveplus.mod.gov.ua/>

11. Що таке реєстр «Оберіг» і для чого він потрібен? Міністерство оборони України, Офіційний сайт, 18.09.2024.
<https://www.mil.gov.ua/news/2024/03/18/shho-take-reestr-oberig-i-dlya-chogo-vin-potriben/>

Воробей Ганна Миколаївна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПДЗ-23-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Любавіна Вікторія Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У ПРОТИДІЇ РОЗВИКУ КІБЕРШАХРАЙСТВА

Воєнний стан в Україні суттєво вплинув на динаміку та види кіберзлочинів. Це пояснюється як соціально-економічними змінами, так і спробами злочинців скористатися хаосом та стресовими ситуаціями серед населення. Протидія кібершахрайству є надзвичайно актуальною для України в період воєнного стану через низку причин, пов'язаних із загостренням загроз у кіберпросторі. У цей час кібершахраї активно використовують нестабільність і вразливість населення, що створює додатковий виклик для правоохоронних органів, банківського сектора та державних інституцій.

Питанням боротьби з кіберзлочинністю та кібершахрайством займаються як українські, так і зарубіжні науковці, серед яких варто відзначити: Олександр Копан, Володимир Головка – експерти з кримінального права та кіберзлочинності; Василь Васишин – дослідник методів протидії кіберзлочинам; Річард Клейтон (Велика Британія) - дослідник кібербезпеки та кіберзлочинності; Майкл МакГвайр (США) - автор робіт із кіберзлочинів у цифровій економіці. Українські дослідники звертають увагу на адаптацію європейського досвіду для боротьби з кіберзлочинами, включаючи інтеграцію новітніх технологій у правоохоронні процеси.

Воєнний стан в Україні суттєво вплинув на динаміку та види кіберзлочинів. Це пояснюється як соціально-економічними змінами, так і спробами злочинців скористатися хаосом та стресовими ситуаціями серед населення. Протидія кібершахрайству в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який поєднує технологічні, правові та освітні заходи. Це не лише допоможе знизити кількість злочинів, але й сприятиме підвищенню кіберграмотності населення, зміцненню фінансової стабільності та захисту критично важливої інфраструктури [2].

Порівняно з довоєнним часом, кількість кіберзлочинів зросла. Відповідно до офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України, лише за останні 8 років кількість виявлених кіберзлочинів збільшилась майже в 7,5 разів (і це не враховуючи класичні правопорушення з використанням комп'ютерної техніки, а також рівня латентності такої злочинності) [1]. Особливо це стосується шахрайств у сфері фінансів, благодійних зборів та покупок онлайн. У 2023 році спостерігалось понад 40% приросту звернень громадян до правоохоронних органів через кіберзлочини. Тенденції поширення кібершахрайства мають два характери:

— використання соціальних маніпуляцій: кіберзлочинці активно використовують новини про війну, благодійність і евакуацію для введення людей в оману;

— залучення нових технологій: активно застосовуються фішингові атаки, зломи акаунтів у соцмережах, розповсюдження вірусного ПЗ через підроблені сайти.

В умовах війни кіберзлочини можуть здійснюватися з метою дестабілізації ситуації в країні, крадіжки необхідних (конфіденційних) даних, виведення з ладу державних інституцій, техніки, завдання іншої матеріальної шкоди. На сьогодні боротьба з кіберзлочинами є комплексним завданням, яке потребує поєднання зусиль держави, бізнесу та громадян. Відповідно, Україна активно впроваджує зарубіжний досвід у протидії кібершахрайству [7]:

— Європа: використання спеціальних платформ для повідомлення про кіберзлочини (наприклад, Action Fraud у Великій Британії);

— США: розвинена система моніторингу підозрілих операцій через фінансові установи (банківський аналіз даних);

— Ізраїль: орієнтація на превентивні заходи, включно з використанням штучного інтелекту для аналізу ризиків.

Зарубіжний досвід у боротьбі з кібершахрайством демонструє важливість багатогранного підходу, Україна може запозичити ці стратегії, адаптуючи їх до специфіки умов війни. Наприклад, активніше впроваджувати навчальні програми та стимулювати розвиток сучасних технологій для виявлення кіберзлочинів [8]:

1. Профілактика та просвітництво: у Канаді, Фонд KnowledgeFlow проводить кампанії з підвищення обізнаності про кібершахрайство, наголошуючи на важливості використання менеджерів паролів та захисту даних. Подібні ініціативи також проводяться в ЄС для навчання населення виявляти шахрайські дії.

2. Технологічні рішення: у США активно впроваджують аналітичні платформи для виявлення підозрілих транзакцій. Банки й ІТ-компанії використовують штучний інтелект для відстеження шахрайських операцій.

3. Законодавчий підхід: Європейський Союз активно оновлює закони, спрямовані на регулювання цифрового середовища та зміцнення відповідальності платформ за захист користувачів.

Європейський Союз у 2023 році значно вдосконалив законодавство щодо регулювання цифрового середовища, зокрема через прийняття Акту про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA) та Акту про цифрові ринки (Digital Markets Act, DMA). Ці акти спрямовані на підвищення відповідальності платформ за захист користувачів і створення прозорого та безпечного цифрового простору. Основні положення [3; 8]:

— Digital Services Act (DSA): установлює єдиний набір правил для всіх платформ у країнах ЄС, спрямованих на протидію незаконному контенту, товарам і послугам онлайн; передбачає обов'язок платформ надавати користувачам механізми для позначення незаконного контенту та захисту їхніх прав; значна увага приділяється конфіденційності даних користувачів та прозорості алгоритмів платформ.

— Digital Markets Act (DMA): регулює діяльність великих цифрових платформ (так званих «воротарів»), таких як Google, Meta, Amazon тощо, які мають значний вплив на ринок; установлює критерії, які ці компанії повинні виконувати, щоб гарантувати чесну конкуренцію та відсутність антиконкурентної поведінки; сприяє підтримці інновацій та розвитку малих і середніх цифрових компаній, зменшуючи дискримінаційні практики з боку «воротарів»

Відповідно, основними переваги для користувачів є те, що вони отримують більше інформації про те, як обробляються їхні дані, запроваджено кращі механізми боротьби з шахрайством, фейковим контентом та незаконними товарами. Ці ініціативи спрямовані на захист цифрових прав громадян ЄС та створення безпечного цифрового простору для всіх учасників.

У США технологічні рішення для боротьби з кіберзлочинністю та шахрайством, зокрема у фінансовій сфері, постійно вдосконалюються. Основний акцент робиться на використанні аналітичних платформ та технологій штучного інтелекту (ШІ) для моніторингу та аналізу підозрілих транзакцій [1; 3]:

1. Банки впроваджують спеціалізовані системи аналізу транзакцій, які дозволяють виявляти підозрілу активність у реальному часі. Наприклад, платформи, такі як SAS Fraud Management, аналізують мільйони транзакцій щоденно, визначаючи потенційно шахрайські операції.

2. Використовується принцип поведінкової аналітики, що допомагає ідентифікувати відхилення від звичайної поведінки користувачів.

3. Системи машинного навчання створюють алгоритми, які прогнозують шахрайські дії, аналізуючи величезні масиви даних. Наприклад, компанії, такі як IBM та Palantir, розробляють аналітичні рішення, які використовуються банками для боротьби з шахрайством.

4. Автоматизовані системи раннього сповіщення на основі ШІ відслідковують ризиковані транзакції та блокують їх ще до завершення.

5. Завдяки співпраці з федеральними агентствами, наприклад, з ФБР та Секретною службою США, банки отримують доступ до баз даних відомих кіберзлочинців та підозрілих рахунків.

6. Використовується технологія KYC (Know Your Customer) для аналізу даних клієнтів і перевірки їхньої ідентичності, що зменшує кількість шахрайських рахунків.

7. Блокчейн використовується для захисту від шахрайських транзакцій у криптовалюті. Технологія дозволяє створювати прозорий і незмінний реєстр транзакцій, що ускладнює маніпуляції.

Основними перевагами є: підвищення швидкості та точності виявлення шахрайства; зменшення фінансових втрат завдяки швидкому реагуванню; поліпшення захисту клієнтів і репутації фінансових установ.

Цей досвід показує, що інтеграція інноваційних технологій у боротьбу з кіберзлочинністю є ключовим елементом для створення безпечного цифрового простору. Україні, з урахуванням воєнного стану, корисно врахувати ці підходи для вдосконалення національної кібербезпеки.

Україна активно впроваджує інструменти ШІ для протидії кібершахрайству, переймаючи досвід світових лідерів у сфері кібербезпеки. Основними напрямками використання ШІ є [4;6]: використовуються алгоритми машинного навчання для аналізу великих обсягів даних, що дозволяє виявляти підозрілі дії, а також прогнозувати можливі кібератаки. Це допомагає мінімізувати шкоду від кіберзлочинів та знижує час реакції на інциденти. Особливу увагу приділяють обміну знаннями із західними партнерами. Наприклад, за зразком США, українські банки та ІТ-компанії працюють над впровадженням платформ для моніторингу транзакцій за допомогою ШІ. Це дозволяє ефективніше захищати фінансові системи від шахраїв [5].

У сфері кібершахрайства в Україні існують суттєві законодавчі прогалини, серед яких:

— недостатня деталізація складів злочинів: багато схем шахрайства, особливо з використанням криптовалют, не охоплені чинним законодавством, що ускладнює кваліфікацію дій зловмисників;

— регулювання цифрових платформ: відсутність чіткої відповідальності для онлайн-платформ, які можуть використовуватися шахраями для обману громадян;

— інтернаціональний характер злочинів: недостатня адаптація національних законів до міжнародних стандартів у сфері кібербезпеки;

— правовий захист жертв: недостатні механізми для відшкодування збитків постраждалим.

Для вирішення цих проблем необхідна адаптація міжнародного досвіду, розробка законів, спрямованих на захист цифрового середовища, та посилення відповідальності платформ.

Отже, у США та ЄС активно впроваджуються системи машинного навчання для протидії шахрайству у фінансових і комерційних установах. Наприклад, банки використовують автоматизовані системи для моніторингу транзакцій, а технології обробки великих даних допомагають у прогнозуванні потенційних ризиків.

В Україні значний потенціал для масштабнішого впровадження таких технологій. Розробка та впровадження подібних систем потребує додаткових інвестицій та активізації співпраці між державними органами й ІТ-компаніями

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огляд подій у сфері кібербезпеки / Українська фундація безпекових студій, URL: <https://ufss.com.ua/research> (дата звернення: 05.12.2024 р.)
2. Діброва Т.А, Пісенко Д.О, Сметаніна Н.В Кіберзлочинність та кібершахрайств в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 11/2022, с.546-549, URL: http://lsej.org.ua/11_2022/132.pdf (дата звернення: 05.12.2024 р.)
3. Єрема М., Борисенко А. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон 2149-IX // LIGA ZAKON, квітень 2022 р., URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix (дата звернення: 05.12.2024 р.)
4. Зоря І. С., Марущак А. В. Застосування штучного інтелекту для виявлення та реагування на кіберзагрози, 2024 рік. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/42057/20610.pdf?sequence=3> (дата звернення: 05.12.2024 р.)
5. Проект Стратегія кібербезпеки України (2021 – 2025 роки) // безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку, URL: https://rnbo.gov.ua/files/2021/strategiya%20kyberbezpeki/proekt%20strategii_kyberbezpeki_Ukr.pdf (дата звернення: 05.12.2024 р.)
6. Штучний інтелект у виявленні шахрайства та підвищенні безпеки, червень 2024. URL: <https://www.probesto.com/ua> (дата звернення: 05.12.2024 р.)
7. Офіційний сайт KnowledgeFlow. *Кібершахрайство: Обмін знаннями - новий підхід до боротьби з ним*, листопад 2022 р., URL: <https://knowledgeflow.org/uk/knowledgeshare-a-new-approach-to-fighting-cyberfraud/#> (дата звернення: 05.12.2024 р.)
8. Голін І.В. Боротьба з кіберзлочинами: досвід окремих зарубіжних країн, вересень 2024 р., URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/311238> (дата звернення: 05.12.2024 р.)

Колісник Ніна Іванівна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПДМПз-24-1

Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи

Державного податкового університету

Колісник Вікторія Віталіївна

здобувач вищої освіти першого

(бакалаврського) рівня, групи ФБ-24-1

Факультету фінансів та цифрових технологій

Державного податкового університету

Науковий керівник:**Нікітін Юрій Вікторович**

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Реформування правоохоронних органів в Україні є масштабним процесом, який охоплює всі аспекти діяльності цих органів, зокрема, і оперативно-розшукову діяльність. Реформування правоохоронних органів ставить перед собою завдання підвищення ефективності їх діяльності, забезпечення дотримання законності та прав і свобод людини.

Одним із важливих аспектів реформування правоохоронних органів є удосконалення законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність", який був прийнятий у 1992 році щороку зазнає змін та доповнень. Так, у 2024 році також були внесені відповідні зміни та доповнення до вищевказаного Закону [1].

Запропоновані новели направлені зокрема, щодо: розширення прав суб'єктів оперативно-розшукової діяльності; строків ведення оперативно-розшукових справ; особливостей нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

Разом з тим, проведений нами аналіз впровадження нових норм законодавства про оперативно-розшукову діяльність, створює певні проблеми для її застосування в умовах реформування правоохоронних органів. Ці проблеми можна умовно розділити на дві групи:

Перша група проблем пов'язана з недосконалістю законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності. Новий Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" містить ряд недоліків, які потребують удосконалення. Зокрема, нечітко визначені деякі терміни та поняття, відсутня

деталізація деяких положень закону, а також є певні суперечності між окремими нормами закону [2].

Друга група проблем пов'язана з недостатньою підготовкою працівників органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, до застосування нових норм законодавства. Нові норми законодавства про оперативно-розшукову діяльність вимагають від працівників цих органів нових знань та навичок. Однак, система підготовки та перепідготовки працівників органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не встигає за темпами реформування правоохоронних органів [2].

Недосконалість законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності призводить до наступних проблем:

- Помилкове тлумачення та застосування норм законодавства про оперативно-розшукову діяльність. Це може призводити до порушення законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності.
- Неможливість ефективного захисту оперативно-розшукової інформації. Це може призводити до її розголошення та використання в неправомірних цілях.
- Неможливість ефективного протидії новим видам злочинності. Це може призводити до зростання рівня злочинності.

Недостатня підготовка працівників органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, до застосування нових норм законодавства призводить до наступних проблем:

- Помилкове застосування нових норм законодавства про оперативно-розшукову діяльність. Це може призводити до порушення законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності.
- Неможливість ефективного використання нових методів і засобів оперативно-розшукової діяльності. Це може призводити до зниження ефективності оперативно-розшукової діяльності [3].

Для вирішення проблем застосування принципів оперативно-розшукової діяльності в умовах реформування правоохоронних органів необхідно провести їх удосконалення. Це удосконалення має бути спрямовано на усунення недоліків у законодавчому регулюванні оперативно-розшукової діяльності, а також на підвищення рівня підготовки працівників органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Удосконалення законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності може здійснюватися шляхом наступних заходів:

- Уточнення термінів та понять, які використовуються в законодавстві про оперативно-розшукову діяльність.
- Деталізація деяких положень закону, зокрема, щодо порядку проведення окремих оперативно-розшукових заходів.
- Усунення суперечностей між окремими нормами законодавства про оперативно-розшукову діяльність [4].

Підвищення рівня підготовки працівників органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, може здійснюватися шляхом наступних заходів:

- Внесення змін до навчальних програм підготовки та перепідготовки цих працівників, зокрема, з урахуванням нових норм законодавства про оперативно-розшукову діяльність.

- Залучення до проведення навчального процесу висококваліфікованих фахівців, зокрема, з наукових установ, які займаються дослідженнями в сфері оперативно-розшукової діяльності.

Виконання цих заходів дозволить підвищити ефективність оперативно-розшукової діяльності, забезпечити дотримання законності та прав і свобод людини при її здійсненні. Крім того, для вирішення проблем застосування принципів оперативно-розшукової діяльності в умовах реформування правоохоронних органів необхідно також:

- Зміцнити матеріально-технічну базу органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Це дозволить забезпечити працівників цих органів необхідними технічними засобами та іншим майном для здійснення оперативно-розшукової діяльності.

- Покращити систему взаємодії між органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Це дозволить більш ефективно використовувати ресурси та обмінюватися інформацією між цими органами.

- Підвищити престиж оперативно-розшукової діяльності. Це дозволить залучити до цієї діяльності кваліфікованих працівників.

Як висновок можна наголосити, що виконання цих заходів сприятиме успішному проведенню реформування правоохоронних органів та підвищенню ефективності оперативно-розшукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України. *Відомості Верховної Ради України*, від 28.07.2024 , № 10, ст. 26.

2. Положення про порядок проведення негласних слідчих дій і негласних оперативно-розшукових заходів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 Збірник постанов Кабінету Міністрів України, 2020, № 10, ст. 200.

3. Бойко С. В. Оперативно-розшукова діяльність: Підручник / С. В. Бойко. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 448 с.

4. Кривоченко В. П. Оперативно-розшукова діяльність: Підручник / В. П. Кривоченко. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 448 с.

Король Катріна Ігорівна

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-22-4 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:**Білько Олександр Павлович**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах цифровізації та зростання залежності суспільства від інформаційних технологій кіберзлочинність стає серйозною загрозою для безпеки держави, бізнесу та громадян. Особливо актуальним питання протидії кіберзлочинності є в умовах воєнного стану, коли інформаційна безпека набуває стратегічного значення. Агресивні дії в кіберпросторі спрямовані на дестабілізацію роботи критичної інфраструктури, викрадення конфіденційної інформації, маніпуляцію громадською думкою та посилення загальної напруги в суспільстві.

Воєнний стан призводить до загострення багатьох кіберзагроз, оскільки нападники активізуються у бажанні підірвати стабільність держави та отримати вигоду в умовах кризи. Зокрема, зростає кількість кіберінцидентів, що може бути спричинено як діяльністю організованих хакерських груп, так і індивідуальними зловмисниками. Вони користуються зниженою увагою до кібербезпеки в умовах війни, коли ресурси часто зосереджені на інших пріоритетах. Напади відбуваються на ключові інфраструктури, такі як державні установи, фінансові системи, мережі зв'язку та об'єкти енергетики. Це підвищує навантаження на захисні системи та вимагає миттєвої реакції від держави та бізнесу.

На сьогодні війни в кіберпросторі можуть бути не менш руйнівними, ніж бойові дії на полі бою. Для ефективної протидії цим загрозам, вже в перший місяць війни в Україні Конгрес оперативно вніс зміни до Кримінально-процесуального кодексу та Кримінально-процесуального регламенту, щоб удосконалити правові підстави і процесуальні механізми для притягнення кіберзлочинців до кримінальної відповідальності. Ці зміни стосуються двох ключових законів, зокрема:

- «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» N 2137-IX від 15.03.2022 [1];

- «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» № 2149-ІХ від 24.03.2022. Якщо перший був прийнятий майже 1 місяць тому, то Закон № 2149-ІХ набув чинності зовсім недавно - тільки в 2022-3-04 роках. Ми пропонуємо розібратися, що саме це змінить [2].

Такі кроки значно підвищують ефективність роботи правоохоронних органів у кіберпросторі та сприяють зменшенню ризику атак на критичну інфраструктуру, а також захищають громадян та установи від кіберзлочинів.

У воєнний час кіберзлочинці змінюють свої стратегії, щоб досягти максимальної шкоди. Серед їхніх основних цілей можна виділити такі:

- **Атаки на критичну інфраструктуру:** Найбільш вразливими є державні установи, енергетичні об'єкти та транспортні мережі. Захоплення контролю над такими об'єктами або виведення їх з ладу спричиняє значні втрати та порушує функціонування держави в цілому. Кібератаки на інфраструктуру можуть паралізувати життєво важливі служби, викликати економічні втрати та впливати на моральний стан населення.

- **Крадіжка особистих даних і атаки на фінансові установи:** Нападники активно прагнуть отримати доступ до персональної інформації, банківських даних та рахунків громадян. Це може бути використано для шантажу або фінансових злочинів. Кібератаки на банки та інші фінансові установи призводять до економічних втрат і втраченого довіру до системи [3].

- **Дезінформація:** Окрім фізичних атак, ворог активно використовує кібератаки для маніпуляції інформацією. Дезінформаційні кампанії мають на меті створення паніки серед населення, підірив довіри до офіційної інформації та дестабілізацію суспільства.

Для захисту від кіберзлочинності в умовах воєнного стану використовуються комплексні заходи. Основні методи протидії включають:

1. **Технічні засоби захисту:** Одним із перших етапів протидії кіберзлочинам є встановлення технічних засобів захисту, зокрема, антивірусних програм, фільтрів, засобів шифрування та систем моніторингу мережевого трафіку. Ці системи автоматично відстежують та блокують підозрілу активність, що дозволяє уникнути значних втрат та запобігти інцидентам.

2. **Інформаційна безпека як складова національної безпеки:** У сучасних умовах кіберзахист стає одним із ключових елементів державної безпеки. Це потребує значних інвестицій у розробку, впровадження та підтримку інфраструктури для забезпечення безпеки критично важливих ресурсів. Політика інформаційної безпеки має бути орієнтована на захист даних, виявлення кібератак, а також на запобігання втратам важливої інформації.

3. **Освіта та підвищення обізнаності:** У багатьох випадках кібератаки відбуваються через недостатню обізнаність користувачів щодо базових правил кібербезпеки. Проведення тренінгів, навчальних курсів та інформаційних кампаній для громадян і працівників організацій допомагає знизити ризик

успішних атак, що здійснюються через "людський фактор". Особливу увагу слід приділяти працівникам критичної інфраструктури, які можуть стати мішенню соціальних інженерів.

Міжнародна співпраця у сфері кібербезпеки є важливим елементом у протидії кіберзлочинності, особливо під час воєнного стану. Партнерство з міжнародними організаціями дозволяє більш ефективно протидіяти кіберзагрозам і швидко обмінюватися важливою інформацією про нові атаки.

В умовах зростання кіберзагроз співпраця з міжнародними структурами, такими як НАТО, ЄС та INTERPOL, стає необхідною складовою загальної безпеки. Ці організації надають підтримку та координують зусилля, щоб запобігати злочинам у цифровому просторі. Спільні заходи дозволяють державам обмінюватися інформацією та технологіями, а також розробляти узгоджені стратегії кіберзахисту [4].

Ключову роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, які забезпечують координацію зусиль різних країн і об'єднують ресурси для боротьби з кіберзлочинністю. Вони не тільки надають доступ до сучасних технологій захисту, але й сприяють розробці глобальних стандартів кібербезпеки та організують спільні навчання. Таким чином, міжнародна співпраця стає потужним інструментом для захисту цифрового простору в умовах глобальних загроз.

Таким чином, кібербезпека залишається надзвичайно актуальною в умовах війни, коли кіберпростір перетворюється на ще одне поле бою. Для забезпечення стійкості держави важливо активно інвестувати в сучасні технології захисту, посилювати співпрацю з міжнародними партнерами та проводити інформаційно-просвітницьку діяльність серед населення. Ефективний кіберзахист – це не лише технічний аспект, але й стратегічний інструмент, який допомагає державі зберегти стабільність і безпеку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" та протидії кібератакам: Закон 2137-IX *Юрліга*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222137?an=1>

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. N 2149-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text>

3. Михальченко Г.Г., Снітко Ю.М., Іваненко В.О. Кібербезпека в економіці: захист від кіберзагроз у диджиталізованому світі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Львів, 2023. Випуск 38. С. 377–384.

4. Ширяєв Д.О. Кібербезпека та сучасний світ. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 17 травн. 2023 р. Вінниця, 2023. С. 600– 602.

Лихошерст Людмила Мар'янівна

викладач Ірпінського фахового коледжу економіки та права

Науковий керівник:

Нікітін Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ЯК ПОШУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В умовах дії чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) сутність оперативно-розшукового документування та його співвідношення з доказуванням досліджував О.О. Подобний. Вчений пов'язує документування винятково з проведенням оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД). Зокрема, він визначає документування як комплекс оперативно-розшукових заходів здебільшого характеру, спрямованих на встановлення фактичних даних про подію злочину й осіб, причетних до його вчинення, перевірку їх достовірності й забезпечення в подальшому можливості використання їх як доказів (у значенні ч. 1 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України) у кримінальному провадженні.

На відміну від кримінального процесуального доказування, зазначає вчений, документування в ОРД забезпечує пізнання як обставин, які мали місце в минулому, так і тих явищ, що підготовлюються і відбуваються нині, а також таких, які можуть відбутися в майбутньому [5]. Виходячи із чинного формулювання підстав для проведення ОРД, відповідної до ст. 6 Закону України «Прої оперативно-розшуковій діяльності», остання набула яскраво вираженого превентивного характеру. Учасники підготовлених і таких, що відбуваються, процесів мають можливість безпосередньо спостерігати сам факт злочину, стаючи його очевидцем, внаслідок чого можуть бути допитаними як свідки у кримінальному провадженні.

У цьому випадку безпосереднє спостереження учасниками документування досліджуваної події стає способом пізнання обставин об'єктивної дійсності. Документування забезпечує пізнання досліджуваної події шляхом фіксування фактичних даних, які відбилися в пам'яті потерпілих, очевидців, а також слідів, залишених на предметах та інших матеріальних носіях [1, с.159].

На нашу думку, більш обґрунтованим є точка зору П. В. Жовтана та І. О. Сухоради. Вчені дійшли висновку, що документування, здійснюване оперативними підрозділами, має місце як при проведенні ОРД, так і при виконанні ними доручень на проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2]. Його результатом є створення документів, які після відповідної оцінки та перевірки слідчим чи прокурором можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні. Отже, документування, що здійснюється оперативними підрозділами, є складником забезпечування доказування.

Але воно може мати й інше завдання, і його результати можуть бути використані в інших сферах діяльності, якщо воно здійснювалося в межах ОРД. Забезпечення доказування оперативними підрозділами не зводиться лише до документування фактичних даних, які в подальшому можуть бути визнані доказами [2, с. 63].

Вбачаючи на це можна наголосити, що в межах ОРД і кримінального процесу документування потрібно розуміти не лише як діяльність зі створення оперативно-розшукових і кримінальних процесуальних документів, а й як діяльність з одержання вже створених документів, які можуть бути використані для виконання завдань ОРД і кримінального провадження. Адже оперативними працівниками можуть бути одержані вже готові документи, що мають значення для прийняття рішень в ОРД та кримінальному процесі, а також безпосередньо документи, які можуть бути використані як речові докази [3, с. 74].

Як слушно зауважує О.В. Біляєв, документ є речовим доказом, коли він підпадає під ознаки речових доказів, тобто якщо документ слугував знаряддям злочину, або зберіг на собі сліди злочину, або виявився об'єктом злочинних дій підозрюваного (обвинуваченого) тощо. Якщо документ є речовим доказом, то на нього поширюється процесуальний режим оформлення останнього [4, с. 464].

Одночасно не можна категорично відкидати підхід, запропонований О.О. Подобним [5, с. 65]. Компромід між позицією вченого та нашим баченням полягає в тому, щоб досить широке поняття «документування» піддати класифікації на окремі види. При цьому порівняно вузьку категорію «оперативно-розшукове документування» (як таке, що здійснюється винятково в межах ОРД і походить від назви відповідного закону) слід вважати складником оперативного документування (такого, що здійснюється оперативними підрозділами як в межах ОРД, так і в межах кримінального процесу й походить від назви ст. 41 КПК України «Оперативні підрозділи та термінологія, яка використовується у ст.ст. 5; 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Складником оперативного документування варто вважати оперативно-технічне документування, тобто його різновид, заснований на застосуванні технічних засобів одержання інформації, що не може бути здійснений без їх використання.

Крім того, слід виокремлювати поняття «документування злочинів»,

яке полягає у створенні та (або) одержанні документів, які містять фактичні дані про кримінально карані діяння окремих осіб та груп. У зв'язку з викладеним слід зауважити, що документування оперативними підрозділами має юридичні, організаційні і тактичні особливості залежно від стадій (етапів), на яких воно проводиться, засобів, які при цьому використовуються, та форм, у яких воно втілюється.

В контексті окресленого виокремимо певні етапи документування, які відрізняються якісними особливостями, зокрема завданнями, правовідносинами, формою тощо.

Створення оперативно-розшукових документів, які містять фактичні дані про вчинення злочинних дій. Зокрема, це рапорт оперативного працівника про виявлення фактів підготовки або вчинення злочинів. До рапорту можуть бути долучені негласно отримані копії документів, що свідчать про підготовку або вчинення злочинів, звукозапис розвідувального опитування, проведеного оперативним працівником тощо. На цьому етапі дані отримують шляхом оперативного пошуку, який є початковим етапом пізнання в оперативно-розшуковій діяльності [6, с. 129].

Логічним результатом оперативного пошуку за досліджуваним напрямом діяльності є отримання інформації, яка містить підстави, визначені у ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», в разі виявлення яких відповідно до ст. 9 цього закону необхідно заводити оперативно-розшукову справу. В подальшому всі оперативно-розшукові заходи провадять лише в межах цієї справи. Саме там концентруються всі документи, створені оперативними працівниками в процесі розробки.

Наступна стадія документування злочинів співпадає з оперативною розробкою, яку в теорії оперативно-розшукової діяльності, як і оперативний пошук, вважають формою цієї діяльності. В межах оперативної розробки може використовуватися весь арсенал заходів, передбачений у формі прав оперативних підрозділів який зазначений у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Відповідно до вимог ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» після виявлення оперативним підрозділом (в межах провадження по оперативно-розшуковій справі) ознак злочину, необхідно невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп у цій сфері, до відповідного органу досудового розслідування [7, с.85].

Тому третя стадія документування оперативними підрозділами злочинів співпадає із досудовим розслідуванням у кримінальному процесі. На цій стадії оперативні підрозділи керуються положеннями вище зазначено статті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також нормами ст. 41 КПК України.

Як висновок можна наголосити, що на кожній стадії документування злочинів необхідно враховувати особливості відповідних видів кримінально-караних діянь. Саме від цих особливостей залежить специфіка організації й тактики заходів, які вживаються оперативними підрозділами.

Документування злочинів потрібно розмежовувати на окремі стадії, до яких належить оперативний пошук фактичних даних про підготовку та вчинення кримінальних правопорушень, а також осіб, які їх готують і вчиняють; провадження в оперативно-розшукових справах; досудове розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухорада І.О. Методологія та сучасний стан наукових досліджень документування злочинів у сфері банківського кредитування оперативними підрозділами. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*, 2014. № 4. С. 157–169.
2. Жовтан П.В., Сухорада І.О. Співвідношення документування та забезпечення доказування в діяльності оперативних підрозділів. *Форум права*, 2014. № 4. С. 135–141. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_4_26.pdf
3. Подобний О.О. Співвідношення документування й доказування. *Вісник кримінального судочинства*, 2015. № 2. С. 64–68.
4. Албул С. В. Оперативно-розшукова тактика : навчальний посібник / С. В. Албул. Одеса : ОДУВС, 2022. 156 с.
5. Біляєв В.О. Актуальні питання тактики документування злочинної діяльності підрозділами карного розшуку при проведенні опитування під час оперативного пошуку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2013. № 2. С. 462– 469.
6. Подобний О.О. Глава 24. Загальні засади й тактика негласних слідчих (розшукових) дій. Криміналістика: підручник / За ред. В.В. Тіщенко. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 325-346.
7. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2016. 270 с.
8. Основи оперативно-розшукової діяльності : термінологічний словник / за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : «Астропринт», 2017. 132 с.
9. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12Text>.

Підгородецький Валентин Олександрович
здобувач вищої освіти другого (магістерського)
рівня, групи ПМПД-24-1

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Лопашук Дмитро Іванович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Реформування сектору безпеки і оборони України в умовах триваючої широкомасштабної агресії набуває особливого значення. Створення ефективної системи Військової поліції є одним із пріоритетних напрямів такого реформування, що обумовлено необхідністю забезпечення правопорядку у військових формуваннях та підвищення боєздатності Збройних Сил України.

Формування інституту Військової поліції в Україні базується на комплексному правовому фундаменті. Основою для створення даного органу є Конституція України, закони України про національну безпеку та оборону, а також спеціальне законодавство. Особливого значення набуває розробка та прийняття спеціального закону про Військову поліцію, який має визначити правовий статус, завдання, повноваження та організаційну структуру даного органу.

Теоретично-прикладним обґрунтуванням створення військової поліції можна визначити суспільно-політичні передумови серед яких найважливішими є необхідність зміцнення обороноздатності України шляхом утвердження режиму законності діяльності військових формувань, організації профілактики та боротьби зі злочинністю, зміцнення гарантій соціального та правового захисту військовослужбовців та інших громадян і людей, підвищення правової культури військовослужбовців [1].

19 червня 2024 року Верховна Рада України ухвалила рішення про прийняття за основу двох законопроектів «Про Військову поліцію» (№6569-д) [2] та пов'язаного із ним «Про внесення змін до КУпАП, КК, та КПК щодо запровадження діяльності Військової поліції» (№6570-д) [3].

В пояснювальній записці до законодавчої ініціативи зазначено, що мета прийняття закону про Військову поліцію — забезпечити функціонування ефективного органу, здатного підтримувати правопорядок і військову дисципліну у Мінобороні, ЗСУ та Державній спецслужбі транспорту.

Важливим аспектом є визначення місця Військової поліції в системі правоохоронних органів України. На відміну від Військової служби

правопорядку, яка функціонувала раніше, Військова поліція має отримати більш широкі повноваження та можливості для ефективного виконання покладених на неї завдань [2].

Як зазначає Г. Мамка, діюча Військова служба правопорядку у Збройних Силах України на сьогодні немає жодних повноважень щодо здійснення оперативно-розшукових заходів і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, а також інституційно позбавлена процесуальної можливості сприяння органам досудового розслідування та прокурорам у здійсненні досудового розслідування відносно військовослужбовців. Водночас відсутність належного розшуку дезертирів та інших осіб, які самовільно залишили місця несення служби, незабезпечення невідворотності їх покарання, може негативно позначатися на стані боєготовності та правопорядку у Збройних Сил України та інших військових формуваннях [4].

Створення Військової поліції в Україні відбувається з урахуванням досвіду провідних країн НАТО. Особливо цінним є досвід таких країн як США, Велика Британія, Франція та Німеччина, де військова поліція є ефективним інструментом забезпечення правопорядку у військовій сфері.

Важливим елементом є вивчення досвіду країн Східної Європи, які пройшли шлях трансформації військових правоохоронних органів у процесі інтеграції до НАТО. Особливу увагу слід приділити досвіду Польщі та країн Балтії, де реформування військової поліції відбувалося в умовах, подібних до українських.

Військова поліція має виконувати широкий спектр завдань, серед яких запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у військовій сфері, забезпечення правопорядку серед військовослужбовців, захист майна Збройних Сил від протиправних посягань.

Особливого значення набуває функція досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями. Це дозволить забезпечити більш ефективно та швидко розслідування військових злочинів, враховуючи специфіку військової служби.

Організаційна структура Військової поліції має будуватися з урахуванням територіального принципу та специфіки завдань. Передбачається створення центрального апарату, територіальних управлінь та відділів, які забезпечуватимуть виконання завдань на місцях.

Важливим аспектом є створення ефективної системи управління, яка забезпечить координацію дій всіх підрозділів Військової поліції та їх взаємодію з іншими правоохоронними органами та військовими формуваннями.

Особливої уваги потребує питання кадрового забезпечення Військової поліції. Необхідно розробити ефективну систему підготовки та перепідготовки кадрів, яка враховуватиме як правоохоронну специфіку, так і особливості військової служби.

Як зазначають Г. Татаренко та Г. Денисенко, співробітниками військової поліції переважно стануть військовослужбовці офіцери із

юридичною освітою, юридичним стажем та відповідною кваліфікацією щодо розслідування військових злочинів, які отримають відповідні оперативно-процесуальні повноваження. Такі військовослужбовці краще розумітимуть особливості вчинення злочинів під час проходження військової служби, а також причини і мотиви окремих конфліктів в колективах [5].

Важливим елементом є впровадження системи професійного навчання за стандартами НАТО, що включає як базову підготовку, так і спеціалізовані курси з окремих напрямів діяльності.

Ефективність діяльності Військової поліції значною мірою залежить від рівня її матеріально-технічного забезпечення. Необхідно забезпечити підрозділи сучасним озброєнням, спеціальними засобами, транспортом та засобами зв'язку.

Особливу увагу слід приділити впровадженню сучасних інформаційних технологій та створенню єдиної інформаційної системи Військової поліції.

У процесі створення Військової поліції виникає ряд проблемних питань, які потребують вирішення. Серед них можна виділити необхідність чіткого розмежування повноважень з іншими правоохоронними органами, забезпечення належного фінансування, подолання можливого опору змінам з боку окремих структур.

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення нормативно-правової бази, посилення координації між різними відомствами, забезпечення належного фінансування та матеріально-технічного забезпечення.

Створення ефективного інституту Військової поліції є важливим елементом реформування сектору безпеки і оборони України. Успішна реалізація цього завдання потребує врахування міжнародного досвіду, забезпечення належної правової бази, ефективної організаційної структури та системи управління, а також належного кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Розвиток Військової поліції має відбуватися у тісній взаємодії з іншими елементами сектору безпеки і оборони, що дозволить створити ефективну систему забезпечення правопорядку у військовій сфері та підвищити боєздатність Збройних Сил України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузьмич І.І. Загальнотеоретичні аспекти створення військової поліції для забезпечення законності в Збройних Силах України. *Юридичний вісник*. 2020. № 4(57). С. 41–46. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/45698> (дата звернення: 30.11.2024).

2. Проект Закону про Військову поліцію 6569-д від 31.05.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44336> (дата звернення: 30.11.2024).

3. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження діяльності Військової поліції 6570-д від 31.05.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44341> (дата звернення: 30.11.2024).

4. Мамка Г. Військова поліція як перший крок до реформування військової юстиції в Україні - *Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/> (дата звернення: 30.11.2024).

5. Татаренко Г. В., Денисенко Г. О. Перспективи створення військової поліції в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 46. С. 271–282. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-271-282> (дата звернення: 30.11.2024).

ЗМІСТ:

Автобіографічна довідка про Нікітіна Ю.В......3

Тематичний напрямок конференції:

«Актуальні проблеми кримінального права та кримінології»

Антипов Володимир Іванович

УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ
ВІДРАЗУ ПІСЛЯ ПОЛОГІВ – ОСОБЛИВОСТІ УМИСЛУ.....5

Нікітін Юрій Вікторович

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПОЛІЦІЇ ТА ПАРТНЕРСТВА З
НАСЕЛЕННЯМ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....9

Сперкач Наталія Анатоліївна, Сперкач Максим Олександрович

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЧНІЙ
ТЕОРІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....12

Тимчук Олексій Леонідович

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ «КОЛЬОРОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ».....16

Бак Софія Сергіївна, Клімчук Славана Вячеславівна

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СЕРЕД
НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....20

Білінська Юлія Олегівна, Добровольська Юлія Олександрівна

АКТУАЛЬНІСТЬ ОБ'ЄДНАННЯ ВСІХ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ В ОДИН РОЗДІЛ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ
УКРАЇНИ».....23

Бобчук Єлизавета Віталіївна

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА НЕЗАКОННУ ТРАНСПЛАНТАЦІЮ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ
АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНІ.....26

Бондаренко Альбіна Миколаївна

ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ
СПРОЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ І
ЗМЕНШЕННЯ ПОМИЛОК З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО
ДОСВІДУ.....29

Габро Олександр Вікторович

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....32

Гордівський Олександр В'ячеславович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА (ТА ВИДИ) ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЗЛОЧИНІВ.....35

Гриценко Вероніка Олексіївна

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНИХ ВБИВСТВ, ПОЄДНАНИХ ІЗ
ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ.....38

Зайчук Лілія Миколаївна ПРОЯВИ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ.....	41
Кибиш Ірина Василівна ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АМНІСТІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	45
Кольга Василь Володимирович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИДІВ ПОКАРАНЬ	47
Максимнюк Тетяна Юріївна ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	50
Мізецька Дарина Григорівна ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	55
Риженкова Катерина Володимирівна СУЧАСНИЙ СТАН ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЙОГО ЗАПОБІГАННЯ.....	59
Савенко Наталія Сергіївна ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	63
Самсонович Олег Андрійович КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ.....	66
Секо Сергій Олександрович ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	70
Третяк Віталій Валентинович КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ	73
Федан Лорина Олександрівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМОТВОРЧОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	76
Чекараміт Катерина Сергіївна ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ.....	78

Тематичний напрямок конференції:
**«Актуальні проблеми кримінального процесу та
криміналістики»**

Лазебний Анатолій Миколайович, Димчуков Віталій Миколайович ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	81
--	----

Лазебний Анатолій Миколайович, Костиріна Марія Сергіївна ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЦИФРОВІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ: СУЧАСНА ПРАКТИКА.....	84
Лисенко Володимир Васильович ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН (за матеріалами судової практики).....	86
Лаговська Наталія Валеріївна, Шепілов Олексій Олександрович СКЛАДНОСТІ УКЛАДЕННЯ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	89
Мілевський Олександр Петрович, Сіваш Євген Олександрович ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ.....	93
Софієв Сергій Олександрович, Теслицький Артем Анатолійович ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ПРАВНИЧОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ.....	98
Депутат Єлизавета Вікторівна РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ВОЄННА КРИМІНАЛІСТИКА.....	104
Єроменко Анастасія Романівна КІБЕРЗЛОЧИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: МЕТОДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ВИКЛИКИ.....	107
Зарудня Катерина Андріївна ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	110
Зубко Христина Олексіївна ТАКТИКА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	113
Кондратюк Вікторія Вікторівна РОЛЬ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ГАБІТОСКОПІЇ.....	116
Крикуха Руслана Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД.....	120
Лавренюк Віталій Анатолійович МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ЕЛЕКТРОННИХ СИСТЕМАХ.....	123
Лобак Діана Дмитрівна ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ.....	127
Лупай Аліна Сергіївна ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	130

Михалевич Софія Михайлівна СУДОВА ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	132
Оліферчук Дарина Андріївна ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДОСУДОВЕ СЛІДСТВО ТА СУДОВУ ПРАКТИКУ В УКРАЇНІ.....	136
Петрук Віта Павлівна ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ.....	139
Полюхович Іванна Іванівна, Сторожук Анастасія Олегівна ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я.....	143
Романенкова Аліна Юріївна СУТНІСТЬ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ.....	145
Руденок Наталія Юріївна ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	148
Свірщ Ірина Романівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАНЬ СУДОВОЇ МЕДЕЦИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ТА ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ.....	151
Сич Каріна Юріївна ЕФЕКТИВНІСТЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ЯК ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	154
Смородінова Маріанна Володимирівна ЗНАЧИМІСТЬ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ(ДНК) У РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	157
Тарасюк Тарас Ігорович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НАПРАВЛЕНИХ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ.....	160
Тахтай Євгеній Миколайович ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	165
Шаркова Валерія Сергіївна ТЕХНОЛОГІЇ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ У РЕКОНСТРУКЦІЇ ЗЛОЧИНІВ.....	167

Тематичний напрямок конференції:

«Імплементация європейських та міжнародних стандартів в систему кримінального права та процесу в Україні»

Камінський Сергій Володимирович ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КНР.....	171
--	-----

Лугівська Луїза Русланівна, Яцишин Олександр Олександрович ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	174
Молодець Андрій Олегович ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ, ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ, ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ЦЬОГО ПРИВОДУ.....	179
Новгородська Дарина Дмитрівна СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ.....	182
Новгородська Ірина Дмитрівна РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ З НАЦІОНАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ.....	186
Скидан Дарина Олександрівна ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ.....	189
Шуляка Анастасія Володимирівна ОКРЕМІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ КОШТІВ.....	192

Тематичний напрямок конференції:

**«Актуальні питання правоохоронної діяльності та цивільної
безпеки в Україні»**

Максіменцев Максим Геннадійович ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ КІБЕРЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: КЕЙСИ СВІТОВИХ ЦИФРОВИХ ГІГАНТІВ І ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	195
Воробей Ганна Миколаївна ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У ПРОТИДІЇ РОЗВИКУ КІБЕРШАХРАЙСТВА.....	200
Колісник Ніна Іванівна, Колісник Вікторія Віталіївна ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	205
Король Катріна Ігорівна ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	208
Лихошерст Людмила Мар'янівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ЯК ПОШУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ...	211
Підгородецький Валентин Олександрович ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	215

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
ГО «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
(КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ)

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
«Актуальні проблеми кримінального
права і процесу та шляхи їх
вирішення»

*присвяченої науковій школі доктора юридичних
наук, професора, професора кафедри
кримінального права та процесу*

Нікітіна Юрія Вікторовича

з нагоди його 70-річчя

12 грудня 2024 року

м. Ірпінь

Матеріали подані та укладені у Збірнику в авторській редакції. За достовірність фактів, посилань, стилістичне та орфографічне оформлення поданих матеріалів, відповідальність несуть автори наукових тез та їх наукові керівники.

УДК 343:343.3/.7: 343.1+343.9 (477) (063)

ББК 67.9(4Укр)308

А43

© Кафедра кримінального права та процесу, 2024